A 4601b

Kolmas Sannumetoja

aastal

1850.

Keiserliku Awaliku
Rm-kogu kink. 1916.

ЗАЛА
ШКАФЪ
ПОЛКА N°

Kolmas

Sannumetoja

aastal

1850.

Ehk:

Uut ja Wanna

Ma-rahwa römuks ja öppetuseks.

Kolmas aasta-jäggo.

Tarto liñnas,
trükkitud Laakmanni kullo ning warraga.

Der Druck ist unter der Bedingung gestattet, daß nach Beendigung desselben die vorschriftmäßige Anzahl Exemplare an das Dorpatsche Censurcomité abgeliefert werde.

Dorpat, d. 15. Novbr. 1850.

Censor Samson.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu
36915

Armad sõbrad!

Summal on meid armust peäl Ma hoidnud ja terwist annud, sepärrast astub „Sannumetoja“ jubba kolmat korda teie silma ette. Ta tulleb ka sel aastal omma wanna tutwa sowimisega: et teile heaks meleks ja kasuks woiks olla. Olleme wannad tutwad ning mul polle tarwis pitka eestkõnnega mitte aega wita, muud kui pari sannaga teie ukse pihta koputada, et teäda saaksite: „Jubba wa' Sannumetoja siin!“ — No olge head innimessed, andke temmale lahket ömaia, ta aiab teile ka se aasta jälle monne magguse jutto.

Teie ja minno melehaigusseks on paljo trükkiwiggasid ramato sisse jänud, mis polest agga minna nisamma ilma sõta ollen, kui teie: sest kus ramat trükkiti, seäl tedda ka läbbiwadati ja wiggad sisse jäeti. Kui ma keik wiggad hakkaksin kirja pannema, siis saaks sest suur pikk jorro, kelle peäle surem hulk ommeti ei wataks, sepärrast pallun lühhidelt: Kust leiate „rentnikkudde,“ seäl luggege:

rentnikkude; — kus seisab; „poea, koea, aea, maea,“ peab iggakord seisma: poia, koia, aia, maia; — **63.** leh. külje peäl leiate: „mehherahwast“ ja „krusi waewasid,“ luggege teie: meesterahwast ja krusi kaewasid; — **94** ja **95** leh. külj. peäl seisab: Tiskanna, agga luggege teie Tiks-Anna; — **100** leh. k. p. on trükkitud: „Kärwago lüggä,“ peab ollema: Kärwago luggu! — **156** leh. nurga peäl: „üssis,“ peab ollema: küssis: — **166** leh. al otsas: „ärrakahtasin,“ peab loetama: ärrakahwatasin. Kus monnikord ſ ja s, u ja o, t ja d on koggematta woõreti pandud, ollen ma luggeja omma parrandada jätnud. Wimaks sowin weel, et Jssanda hea Waim meie keikide jallad tassase tee peäle sadaks ja seäl peäl hoiaks. Temma kallis sanna olgo meie kep ja tuggi jälle se aasta läbbi.

Perno liñnas,
Wina kuus.

Teie mulne sõbber
Johann Jannsen,
endine „Wändra kanter.“

Kaddunud tal.

I.

Tina, ühhe waese sauna-naese 12 aastane tüttar, olli metsas masikaid noppimas. Ilm olli wagga ja päike palla, nenda et pakso metsa wahhel, kus mitte tule öhka tunda ei olnud, ärra tahtis sullatada. Tinakesel jookſis marjo noppides möda pead wessi mahha ja palled ollid ni punnased mis lökkendasid. Ta ei jätnud siiski järrele, waid pühkis higgi rättikuga otsa eest ärra ja ütles isseenneses: „Minna ei jätta mitte enne järrele, kui korw täis on! seſt ühhe korwi täie marjade eest saan ma' ikka nenda paljo, et ma omma haige emmale middagi woin osta, mis ta südda himmustab.“

Pärraſt lounat läks ilm järsko lounapoolt pilwi ja kaugelt metsa takka olli mürristamisse könmin kuulda. Tina korw hakkas täis sama ja noppia pitkse mürristamisse eest koio pole töttama. Agga se olli jubba hiljaks jänud. Sured, arwad wihma tilgad kukkusid esmalt nago süle sutäied pilwist mahha, pärraſt läks tuul kangemaks, wihm pakſemaks, päike pilwe alla ja wimaks ep olnud ennam muud kui

wälko lõminne nähha, mürristaminne kuulda ja wihm, mis kui oa-warrest mahha jookſis, tunda, ja Tina nenda läbbi märg, et mitte hamba al ennam kuiwa.

Tinakenne wärriſes nago awaleht tule kä, ja käis hirmoga ühhe pu alt teiſe alla; agga pude alt pladdiſes wihm weel ennam kaela kui laggeda peäl; peälegi olli Tina külla-kolis kuulnud, et pitkne pitka pude ſisſe wägga hölpſaste lööb ja neile, kes ſiñna alla pöggenewad, ka kahjo teeb, ſepärraſt ſeiſis ta üsna laggeda peäl. Liggi pool tundi läks nenda möda, et Tina arwas mailma otſa kä ollewad. Wimaks läks mürristaminne aega möda kaugemale, wihm jäi arwemaks ja Tina hakkas jubba lootma, et Jummal tedda weel hingega koio aitab. Korraga kulis laps paiowidrikkuſt üht halledat heält, mis nago lapſe nut kuulda olli. Ta jookſis ſiñna, ja wata immet! üks walge tal, märg ja ragus, mägis pösaste wahhel ja ei teadnud kuhho miñna. „Oh ſa waene lomakenne!“ — ütles Tina — „kuida ſa waene ſelle ſure ſao kätte ſia üksi olled mahhajänud? Tulle, ma wöttan ſind waeſt ſülle ja wiin koio.“ Ta wöttis nüüd tallekeſſe ſüllesſe ja hakkas koio pole töttama.

„Ennä! emma,“ hüdis Tina, ni pea kui ta tuppa astus, „ennä, mis minna metſaſt leidſin! Wata, kui illus, walge tal, nago lummi! Oh, mul on hea meel! Kül nüüd temma eeſt hoolt kannan ja tedda ſödan!“

Agga, armas laps, ütles haige emma wo-

dist, finna unnustad omma römoga ärra, et lamba talled mitte metsa lomad ei olle, et neid woib ennesele piddada, waid kui monni neist on ärraekſind ehk kaddund, siis peab leidja tedda jälle endise pärris perremehhe jure taggasi wima. Se on wist Mäekülla karjamoisa rentnikko tal; temmal on jo saddade kaupa lambid, mis mitto korda meie lähhedal sömas käiwad; wist on üks neist wihmaga mahhajänud. Wötta, mo laps, tal ja hakka karjamoisa pole minnema, et sa jälle öhtaks taggasi saad.

„No teie, emma tüttart, ollete targad nago kannad," — ütles üks musta pea ja räppuste silmadega mees läbbi akna, kes oues ullo al üht ämbrit witsutas ja nende jutto kulis, — „no teie ollete targad! Kes tühhi sedda talle narro tagga pärrib? Rentnikudde reied on muidogi raswased; maad alwalt kä, willi nago körkjas, lojusid ei joua kegi luggeda: kas se suur asi on, kui üks talle räbakas kaddunuks jääb?"

Kes ni suggune lobbasu piddi ollema? — Se lobbasu olli wanna „Turro-Jürri," kedda rahwas monne aasta eest jubba „Näppo-Jürriks" nimmetasid, sest et woora omma wägga tihti temma näppude külgi kinni hakkas ja eddasi läks. Ta weddeles muido ennamiste möda körtsa ja lakkus kui koppiko sai; ja kui ta üht wee pange jubba witsutama hakkas, siis pidi wanna hädda käes ollema. Temmal on meie maal, wee kaldas ja kuiwal maal, suggulasi

ja wendi küllalt weel. Oh, et nende hulk wähhäneks!

Pärraſt ſedda, kui „Näppo-Jürri“ omma rummalat, jummalakartmatta jutto läbbi akna olli aianud, jäid tüttar ja emma ehmatand teine teiſe peäle watama. „No, jänneſe poiad,“ hüdis „Näppo-Jürri“ — „mis te' kardate? Minna tappan talle ja nüllin nahha, teie ſöte lihha, annate mulle ka nattuke: tal on lahti ilma kärraſt, aſſi tagga nahha pärraſt; kes meid kuleb ehk näeb? Minna pean omma ſu nago luk; ſedda ei ſa ellades kegi teada. — No kas ma köhhotan noa terrawaks?“

„Kaddugo ſinno pähha jut Ma pöhja!“ ütles haige emma ſängiſt. „Mis ükſigi inni-me ei näe, ſedda näeb ommete Jummal! Leitud ja ſalgatud aſſi on warrastud aſſi, ja warrastud kingnael nelab öigusſega ſadud raudkangi ärra ja kaub pärraſt iſſe ka. Pea mo lapſe kuuldes omma ſu, wannamees, ehk jätta mo pang polele ja minne omma teed! Minno ja mo tütre warrandus on rikkas Iſſa taewas; agga meie ei püa mitte omma köhto woöra ommaga täita.“ Wa' „Näppu-Jürri“ tombas ſabba reide wahhele ja hakkas pange witſutama. „Wötko teid tont!“ nurriſes ta iſſeenneſes — „kui te' ei moiſta pörſaſt wötta, kui pörſaſt pakkutakſe, ſiis pühkige ſuud puh-taks ja kannatage nälga; katſuge, kas wagga-dus köhto täidab!“

Nenda urriſes wanna „Näppo-Jürri.“ Tina agga, ehk tal ka kül kahjo olli omma leitud

loma ärraanda, wõttis talle süle ja hakkas karjamoisa pole tõttama. Päike olli senni kaua jubba kaunis maddalasse werinud, ja hommiko pool, kus pole mürristaminne ja pilwed wausid, paistis wägga illus wikkerkaar. Rentnikko naene ja lapsed ollid parrajalt oues wikkerkari watamas, kui Tina tallega tulli. — „Waatke, lapsed, sedda illust wikkerkari ja tännage Issa taewas, kes tedda on teinud! Pitksemürristamisses näitab taewa taat meile omma wägge, ja wikkerkari illo sees omma armo ja heldust. Oh ön, tuhhat korda ön neile, kes Temma pole pitksemürristamisses ja wagga päwa paistel kui leppitud Issa pole ülleswaatwad!“

Tina wõttis nüüd talle põlle seest, panni mahha, räkis, kuida ta tedda olli leidnud, ja küsis, kas ta rentnikko omma piddi ollema?

„Oh, se on hea, wägga hea!“ ütles rentnikko naene, — ta olli wa' paks innimenne — „et sa hea laps selle talle taggasi töid! Sinna olled jo üks wägga öiglane ja kido wäärt laps; jä nenda surmani, siis on so luggu taewas parram kui Ma peäl.“

„Jah, se on üks laps! ütles rentnik sisse astudes. Hea perremees ei aia omma koera selle märja ilma ja teega toast wälja, ja temma tulleb ilma aiamatta woora omma kätte toma. — Nisuggune meel olgo teil ka, minno lapsed, kui sel waesel lapsel on. Parram on ilma lambata ja wagga olla, kui suurt lamba karja pattoga piddada. Waggadus on surem warrandus kui suur lamba karri, ja

nisuggune warrandus, kedda hunt egga warras ei risu.“

Hans, rentnikko weike poeg, jookſis nüüd ja teggi lammaste lauda ukſe lahti, kus talle emma pea temma mägimist kulis ja tundis. Oh, kuida nüüd tal emma wasto hüppas!

„Kule Tina,“ ütles rentnik, „et ſa ſedda talle nenda armastad, ja metſast olled ſa temma muidogi leidnud, ſest ma tahhan ta sinnule koggoni ommaks kinkida. Agga praego ep olleks ſul ſest middagi kasſo. Ta ei woi weel mitte ilma pimata ellada ja peaks nälga ärraſurrema. Agga monne näddali pärrast, wasto függiſet, woid ſa tedda, ehk kui ſa kannatada jouad, koggoni teiſel kewwadel, kus ta suur lammas on, kätte ſada; siis polle ſul ennam pöhho murret.“

Se olli ka rentnikko „matska“ mele pärrast.

„Ja kui Jummal teile önne annab,“ — ſalwas Hans ſekka — „siis woite ſest ühheſt talleſt ſure karja lambaid ſada; panne tähhele.“

Perrenaeſe tahtmisſe järrele piddi Tina öhto ſöma aiaks weel ſiña jäma, ja pärrast ſöma andis „matska“ Tina haige emmale ka weel wärsket woid, külla leiwa kannika ja mönne munna liggi ning ſatis paljo terwist, et Jummal emma warſi parremaks aitaks.

Tina töttas nüüd römoga koio pole nago tal tiwad ollekſid jalge külgis olnud. Ilmake olli ſenni kaua waggaſeks ja ſelgeks jänud, ning ehhatäht ja noorku paiſtiſid taewast. Keik lilled ja rohhud tilkuſid alles wihmaſt

ja lehkasid armsast. Tina südda olli wägga römus.

Koddo könneles ta keik emmale, kuida temma käsi olli käinud. „Wata nüüd, mo tüttar,“ ütles emma, „seeb se on, mis ma sulle ikka ollen üttelnud: rahhulinne südda teeb innimesse mele röömsaks. Teme meie, mis pühha kirri öppetab, siis on maggus rahho süddames, ja rahho ep olle ial ilma römota. Sepärrast panne ikka tähhele, mis so südname tunnistus sulle ütleb. Meie olleme kül waesed ning meil on wägga wähha, agga on meil hea südname tunnistus, siis olleme rikkad kül, ja meil ep olle römust pudu. Rööm, mis Jummala kartmatta ellus, patto tenides ja lihha ja werre tahtmist täites tuntakse, jägo meist tundmatta.“ —

Tina ei möttelnud pea mingi asja peäle ni tihti, kui omma leitud talle peäle, mis Mäeküllа karjamoisas kaswatadi. Sui hakkas aeg aialt löpma, Tina otas kahte asja wägga iggatses, agga kummagi ei tulnud, — ei tal egga emma terwis! — Monni kord tulli temmal se kakspiddi mötte: „Minna jäen wist ommast armsast emmast ja tallest ka ilma.“ Siiski kinnitas tedda jälle Issanda sanna ja emma maenitsussed, mis ta tihti wodi äres kulis. Tal ei tulnud süggise mitte weel. Kuida haige emma ja Tina pitka talwet läbbi ellasid, sest ei tea meie paljo könneleda, kui agga, et neil mingist asjast pudust ei olnud: sest taewane Issa olli jo isse nende wöölmönder.

Kewwade joudis kätte. Ni pea kui noor rohhe haljendas ja lilled kaswasid, olli Hans walge tallega, mis nüüd pea aastane lammas olli, Tina saunas. Oh sedda rõmo! Tina kargas otse püsti; sillitas, paitas, armastas omma utte ja ei teadnud mis ta rõmoga piddi teggema.

„Kül sinno wannemad ühhed head innimesed on!“ ütles Tina wimaks Hanso wasto. „Kui ma mitte nenda waene ei olleks, siis ma ei teaks mitte, mis ma rõmo pärrast sulle annaksin! Siiski sest esimesest willast, mis ma ommast uttest saan, tahhan ma sulle pari sukki kudduda; kül sa näed.“

Hans läks jälle koio ja Tina wiis omma talle lauta, ja andis wärsket rohto ette. Tal öppis aega mõda nenda Tinaga, et ta ennam kohhegil temmast mahha ei jänud. Ta söi temma peust ja jõi Tina nappa seest, ja kui ta agga hüdis, jubba tal hüppas. „Wata nüüd, Tina,“ — ütles haige emma mitto korda — „mis rõmo meile teeb, kui meie wähhegi Temma tahtmist teme! Kas sul on nüüd weel kahjo, et sa üks kord selle talle piddid jälle karjamoisa taggasi wima?“ — „Oh emma!“ — wastas Tina, „ni kui minno tal minno kutsmisse peäle tulleb, ni tahhan minna iggakord tehha, mis sa ial tahhad; sest ma tean, sa armastad mind ennam, kui minna omma talle.“

II.

Se külla, kus Tina omma haige emmaga ellas, olli wasto tammiko mäggi, sure maante äres. Mäe otsast tamme ladwade wahhelt paistsid ühhe wanna lossi tornid maante peäle. Siin lossi peäl ellas jubba mönne ku eest ühhe wäe üllema lesk proua omma ainsa tütrega, kes nisamma wanna olli kui Tina. Moisa ja wald ollid enne kül krono pärralt olnud; agga pärrast herra surma, kes lahhenkisse jäi, andis krono sedda lossi prouale lesse-paigaks. Proua Kuldsan ja temma tüttar Mili ellasid siin lossis omma pari teenrittega pea üsna üksi. Wooruse ei käinud nemmad paljo, egga woorad ei tulnud sia paljo. Proua surem murre olli se, omma tüttart nenda kaswatada, kuida pühha kirri sedda wannematte käest nouab.

Ni kaua kui masika marja aeg olli, tulli Tina igga pääw omma masika korwiga lossi peäle ja müüs neid Mili preilile. Preili ei ostnud ka kellegi käest ni hea melega, kui Tina käest, kedda ta pärrast nalja kombel „weike masikas“ nimmetas. Nisuggune nimme ei te surema hulga tüttarlastele mitte paljo head; sest igga tüdruk tahhab kül hea melega ni maggus ja illus olla, kui masikas, agga se läbbi on mitto önnetusse sisse sattunud. — Meie weike Tina olli agga, tänno Jummalale, parreminne kaswatud, ja teadis kül, et inimenne wägga wähha nenda on kuida tedda nimmetakse. Kitus ja laitus on nisugused anded,, mis mailm ennamiste ikka

kas liaks paljo ehk liaks kassinaste jaggab. Pealegi ep olnud preili kitus muud middagi, kui se pärrast, et Tina silmad ja käed ollid ikka puhtad, ja temma masika kaus solkimatta, ja mitte nenda kui mitme teise lapsel, kes räppused ja mustad lossi peäle tullid.

Jubba liggi näddal aega ei olnud Tinat lossi peäl mitte ennam nähha. Mili preili, kes masikaid wägga himmustas, pärris igga pääw ikka järrele, miks „weike masikas“ ei tulle ennam? agga kegi ei teadnud selle peäle wastust anda. Ühhel pühhapäwa hommikul tulli Tina jälle masika korwiga lossi köki, ja pallus kögi tüdrukut preilile teada anda. Mili tulli warsi wälja ja ütles: „Agga Tina, sinna olled sekord ennam jöhwikas kui masikas! Mikspärrast sa mind ni kaua odata lasksid? Kas sa ei tahha ommad marjad mitte maiale müa, kust sa ennam saad? Kui sa ni wähha hoolt kannad, siis ma ostan teiste käest.“

Tina silmad läksid wet täis. „Aus preili,“ ütles temma nuttuga — „minno emma on jubba pea aasta otsa haige, ja selle näddali sees olli ta igga pääw nenda armeto, et ma mitte temma wodi juurest ei julgend ärramiñna. Eile sai ta jälle nattuke parramaks ja siis ma jooksin warsi marjo otsma, et ma jälle monne koppiko woiksin tenida, misga temma waewa kergitan.“

„Agga rummal laps“ — ütles Mili — „miks sa enne omma emma haigussest ei olle räkinud? Minno mamma ei olle waeste wasto mitte kowwa süddamega. Ta olleks teid wist

mitme asja poleſt aitnud.“ — „Ma usſun kül;“ — wastas Tina — „agga minno emma ei olle mulle ſedda mitte lubbanud, waid ütles ikka: ſenni kaua kui innimenne wähha isſe jouab omma köhto täita, ei pea ta mitte kerjamisſe läbbi teistele ristiks ollema. Niſugguſi on kül weel, kel middagi ei olle; meie ei tohhi nende waeste ſuuſt leiba ärrawõtta.“

Mili panni ſedda wägga immeks ja ütles: „Ota ſiin nattuke, kunni ma mamma jureſt wälja tullen!“ ja lippas isſe tuppa omma emmaga Tina pärraſt räkima. Kuldſani proua tahtis Tinat isſe nähha ſada. Mili wiis tedda ſali, kus proua istus — ning Tina panni wägga immeks, mis illuſad ſeinad, iſtmed ja pingid, pildid ja peeglid ſiin ollid! Kappid ja kaſtid hülgaſid ja parrand nenda libbe, et Tina kartis mahha kukkuwad. Ellades ei olnud ta niſugguſid asjo näinud.

„Tulle liggemale,“ ütles proua ſohwa äres, „ärra karda middagi!“ Tina astus nüüd liggimale ning proua küſſis lahkeste keik järrele, kuida Tina ja temma haige emma luggu olli. Tina räkis ja nuttis, ning ütles, et ta enneſe pärraſt middagi ei kahhetſe, waid omma waeſe emma pärraſt, kes ni kaua haige on.

„Ärra nutta mitte, armas laps,“ — ütles proua, „minna tahhan teie eeſt murret kanda. Sa pead mulle agga weel ütlema, kus perres teie küllas ellate?“

„Teine pool külla otſas, ühhes ſaunas wastu metſa,“ ütles Tina. Teie woite ſiit ommaſt

aknaſt meie ſauna nähha, ta on ühhe mäekingo otſas iſſe paikas."

„Hea kül," ütles proua; „agga mis ſo emma nimme on, et küllas tean küsſida?"

Minno emma nimme on Sara Wäärt, wastas Tina; agga keik külla rahwas hüüdwad minno emma ennamiste ikka „waene Sara."

Kuldſan proua makſis nüüd Tinale marjade eeſt kolmkord ennam kui nad wäärt ollid ja käskis Tina kauſi ſakſa ſuppi täis panna ja temmale ühhe püli pulli emma jauks liggi anda. Kõio pole miñnes watas Tina tänno pärraſt ni tihti taewa pole, et ta mitto korda pulli ja ſuppi kauſiga piddi mahha kukkuma. Oh ſedda römo, mis temma ſüddames olli! — Ja ſedda keik ühhe pulli ja pari kulbi täie ſuppi pärraſt? Jah, nende pärraſt; ſuremad ühtigi.

Mul olleks pea aego luſt mönni ſanna ſe poleſt räkida, kui wägga önnelikkud innimeſſed waggad waeſed mailma peäl on, ſeſt et neil igga leiwa pallukenne üks armſa taewaſte Iſſa iſſeärralik anne on, ja et nemmad igga pääw omma tru eeſtmurretſeja kätte peäle waatwad ning igga pääw ikka jälle ueste tunda ſawad, et Temma nende eeſt ennam murretſeb, kui lillede ja lindude eeſt: — agga ma kardan, et monni luggeja pahhandes ütleb: „Egga Sannumetoja ei pea jutluſſe, waid juttuſtamiſſe ramat ollema!" — Noh, ſe on wägga hea! Piddage ikka parremaks mis parrem on, agga mitte ſuuſt waid — ſüddameſt.

„Se on üks wägga armas laps!" — ütles

Kuldsan proua, pärrast sedda kui Tina olli wäljaläinud, omma tütre wasto. „Ehk kül wägga waene, on temma rided ja silmad puhtad, temma ello kombe kassin, allandlik ja tassane; pealegi temma armastus omma haige emma wasto on ennam wäärt, kui kallid kuldkeed ja perlid monne rikka preili kaela ümber. Oh peaksid keik lapsed Ma peäl nisugust süddant sama, siis olleks rööm Jummalal ja innimestel! Sest keige laste kässi, kes omma wannemid süddamest armastawad ja austawad, peab üks kord hästi käima. Ning ma ussun ka wist, et Tina kässi wimaks parremine peab käima kui nüüd.“

Senni kaua olli Tina omma suppi ja pulliga koio sanud. Emma südda sai selle üle, mis Tina räkis, wägga kergitud ning temma haige ihho wäggewa suppi läbbi ka kinnitud. „Tänno olgo hea innimestele, kes minno waese tõbbise peäle on hallastanud,“ ütles temma ja panni lussika käest ärra. „Agga Sinnule, mo tru abbimees taewas, Sinnule olgo keige surem tänno! Sinna sadad innimeste süddamed, kui wee oiad siñna pole, kus neid keige ennam tarwis on. Kelle eest Sinna murret kannad, sedda peawad rahwas ilma teadmata kätte peäl kandma, olgo ta sant ehk kunningas.“

III.

Teisel päwal olli pühhapääw. Wasto öhtut istus Tina emma wodi ees, ning lugges em-

male piibli ramatust ette, mis emma wägga armastas. Hädda teeb mitto kord ka suurde ja rikkastele pühha kirja maggusaks; miks siis mitte waestele? Päike olli jubba maddalasse werinud ja paistis punnades sauna uksest sisse. Äkkiste astusid kaks saksa naesterahwast tuppa. „Oh, oh,“ ütles Tina ja kargas istme pealt üllesse, „lossi proua omma preiliga! Kuida Teie sedda waewa wõtsite?“

„Kui sinna mitto korda waewaks wõtsid meid watamas käia“ — wastas proua — „eks meie kohhus olnud siis ka kord teid watama tulla?“ — Peäle sedda löi proua silmad ümberringi toas, ja näggi römoga, et keik puhtaste ning korra pärrast olli ja mitte nenda, kui monnes maial tallus, kus keik asjad ni hästi pühhapäwal kui hargipäwal mustad ja woõreti on, panged ja kappad muddased, weelombid pörmandul, rided möda nurki maas, istmed ristipõigiti jalge al, lapsed räppused ja soppased, sea pörsad jookswad jalge wahhelt läbbi ja must ja rojane keik ello maia. Proua istus siinna toli peäle mahha, kust Tina olli üllestousnud, ja hakkas haigega räkima.

„Keigest sest mis minna näen“ — ütles proua — „ep polle Teie wist mitte siin küllas sündinud ja ülleskaswanud; sest Teie ei olle omma ömblemist ja Teie weike Tina omma luggemist siin küllas mitte öppinud, se on keigest nähha ja tunda. Teid on Jummal wist isseärranis kombel sia saatnud?“

„Se on kül tõssi, armas proua!“ wastas

haige ning hakkas nüüd räkima, kuida temma käsi enne olli käinud, ja kuida Jsand rasket risti temma peäle pannud, misga ta agga südamest rahhul olli.

„Minno mees olli Kura-maal, wasto Preismaad, saksa metsawaht ja jäger“ — ütles Sara. — „Kaks aastat ellasime meie wägga önnelikkus abbiellus ja need päwad läksid mulle möda nago silmapilgud; — agga korraga tulli wanna Punnapart omma söa kärraga, ja kes pöggeneda wois, se pöggenes; meie agga ei woinud pöggeneda, waid minno mehhekenne piddi omma püssi, mis ta tännini linno laskmisse peäle olli prukinud, nüüd Prantsusse kulli surmamisse peäle prukima. Minnule ei antud mitte lubba omma weikesse Tinaga, kes siis mitte weel aastane ei olnud, kasa miñna. Oh Jummal, kui kibbe olli meie lahkuminne! Se olli se wimane kord, et minno silmad tedda näggid! Ta kirjotas kül eest otsast tihti, et ta terwe olli; agga monne aia pärrast tulli äkkiste sannum, et minno mees raskeste lahhingis hawatud sanud ja — monne päwa pärrast surnud! Mo wallo ja willetsus olli räkimatta! Oh, ta olli üks wägga tru ja kallis abbikasa, kedda minna surmani leinan ja tagga nuttan! — Temmaga olli mo römo päike Loja läinud. Nüüd tulli mul omma tütrega pea kitsas kätte. Ma pöggenesin omma wannematte jure; agga ka neid olli södda keigest warrast ni puhtaks teinud, et neil häddaste särk ihho peäle weel järrele jänud. Mis nad piddid isse ettewötma,

mis minnule ja mo lapsele andma? Mul ei jänud muud nou, kui ommast sündimisse ja kasso maalt hulkuma minna. Mo warra olli pea kokko pandud. Mul ei olnud pea muud middagi, kui omma kaks kät. Kui ma monni aeg omma lapsega ollin hulkunud ja kuhhogil söa aial rahho ei leidnud ja monda korda külma ja tühja köhto ollin kamatanud, siis sain ma wimaks sia küllasse. Olgo terwe helded külla rahwas, kes mind lahkeste wastowötsid, ja tänno mo perremehhele, kelle ullo al ma praego ollen, et ta mulle siin sauna nurkas rumi andis ja muud palka ehk maksо ei tahtnud, kui et ma temma kaks tüttart piddin kuduma ja ömblema öppetama, mis ma hea melega teggin. Lapsed ollid möllemad sel korral ni wannad kui minno Tina nüüd on. Tänno Jummalale, ollid head lapsed. Ma öppetasin neid, ni paljo kui isse moistsin, luggema, kirjotama ja naesterahwa näppotööd teggema. Lapsed ollid terrased, said rutto kätte ja kaswasid moistusse ja tundmisse polest igga pääw. Agga mo surem hool olli neid Jssanda pole juhhatada, mis ka Jssand omma Waimo abbi läbbi önnistas: sest mollemad on nüüd kahhe Jummalakartlikko koolmeistride abbikasad ja ellawad — ni paljo kui minna tean — ristiinnimesse ello. Wanna perremees on mulle sepärrast lubbanud, et ma siit maiale ei pea ennam minnema, kui üks kord — kirriko aeda. Ma ollen kül risti näinud; agga kui hädda öige suur olli, siis olli abbi öige liggi, ja ma ollen tänna päwani

läbbisanud. Tänno olgo Issandale ni hästi römo kui nutto päiwe eest!“

Proua kulis Sara könnet, ning pühkis mitto korda omma silmi. „Oh armas Sara!“ ütles ta wimaks, „minno ello luggu on pea sinnoga üsna üks, kuid agga weel paljo kurwem ja wallusam. Minna ep olle mitte üksi wannemist ja abbikasast ilma jänud, waid ka ommast ainsast poiast. Minno abbikasa olli Major ühhe Husari-rüggimenti peäl. Jubba essimesses lahhingis, kus ta wägga wapraste issama eest söddis, sai ta raskeste hawatud. Ni pea kui ma selle kurwa sannume sain, töttasin minna omma kahhe lapsega warsi temma jure. Agga mulle ep sanud muud troosti, kui et ta minno kätte wahhele surri. Mis minno südda ütles, woite isse möttelda. Önnetuma lahhingi järrele tulli äkkilinne pöggeminne. Keik maanteed ollid pöggenejaid täis. Mind kisti ka teistega eddasi, ilma et ma ommas kurwastusses ollekssin teadnud kuhho pole. Minno kaks last, üks kahhe aastane poeg ja tüttar mis siis mitte weel aastane ei olnud, teggid mo hädda weel suremaks. Ühhe jöe äres, mis Preisi ja Pola-ma wahhel on, olli meie hädda wägga suur. Tuhhandid innimessed tungisid silla otsa ja ajasid ni peäle, et sild praggises. Minna ei peäsnud silla liggigi. Päike hakkas werima, süretükkide paukuminne tulli ikka liggemale. Oh, se olli üks hirmus öhta! Monned söamehhed ollid ühhe wanna padi kätte sanud, misga ülle töttasid. Hallastusse pärrast

wötsid nemmad ka mind omma lastega liggi ning tahtsid ülle aidata. Agga paat tulli innimessi ni täis ja soudjad ollid ni rummalad, et paat kesset jöggi wäggewa woo kä wasto suurt kiwwi toukas ning innimeste mässamisse läbbi ümberläks.

„Üks peälik, kes teine poolt jubba näggi, et meie sel kombel mitte ülle ei sa, olli ühhe teise padi appi saatnud, mis just siñna sai, kui meie paat ümberläks. Kes oioda ei moistnud uppusid. Mind kisti omma tütrega pool surnud pati, agga mo poeg olli mitme teistega allaläinud ja tedda ei leitud mitte ennam.“

Siin ei woinud proua nutto pärrast mitte ennam räkida. Ta nuttis wahhel ja ütles siis jälle: Minna olleksin märjalt külma kä omma tütrega ommite surnud, kui mitte hallastajad saksad meid ep olleks liggiwötnud. Siiski kange ehmatus, mehhe ja poia kurw surm ollid mind ni ärrapurrustand, et ma raskest haigeks jäin. Näddalitte kaupa piddin wodis ollema, enne kui Jummala armo läbbi jälle parramaks sain. Hädda tulli hädda peäle. Wannast sadik olli meie moisa sel kombel minno abbikasa wannematte käes olnud, et ni pea kui meesterahwast pärriad ennam ei olle, siis piddi moisa jälle kronule jäma. Nüüd olli se aeg käes. Minno önnis mees olli omma wannematte ainus poeg ning surri ja temma ainus poeg hingas ka jöe pöhjas: nüüd piddi moisa jälle kronule jäma ja jäi ka. Suurde palwette ja pallumiste läbbi anti mulle lubba siin losi peäl ellada, ning

ni paljo ſeſt moiſa ſisſetullikuſt, et ma omma tütrega ſeiſuſt möda ellada woin. Agga oh! mo mees ja mo poeg! Neid ei ſa minna mitte ennam enne kui taewas Issa aujärje ees nähha.“

Nenda könneles proua ja könneledes olli ühto kätte joudnud. „Kas Teie ka arsti abbi prugite?“ küſſis proua enne ärraminnemiſt. „Ei prugi mitte!“ wastas haige. „Oh, ſeſt olleks mul wägga paljo räkida, agga proua aeg lähhäb iggawaks. Jummal teab, minna ollen ka monni koht läbbi kainud, agga ni rummalaid innimesſi, kui ſiin küllas, polle ma mitte näinud. Käiſin kord ühheſt kohhaſt läbbi — kohha nimme on ärraunnunud — nenda paljo mälletan weel, et ta üks mets olli, kus ammo aia eeſt wanna Päts olli otſa ſanud. No ſeäl olli weider kül. Iggas tallus olli isſe jummal; ei julgend öiskada, ſiis piddi kurk kinni jäma; ei julgend hüppada, ſiis piddi käed ja jallad kokko kistama. Olli ön, ſiis olli ſe wanna „tönni“ and, olli önnetus, ſiis olli ſe wanna „töñni“ nuhtlus; ei üllewelt ei odatud ennam önne egga kardetud önnetuſt. „Küünlawak“ olli jummal ja „kalonaeſed“ temma prohwetid ja preeſtrid. Kel hädda olli, ſe läks niſugguſe wanna pool ehk täis pimmeda naeſe purro jure, wiis leiwakannika ja rahha koppiko ja puſa peäl ka topſiga ſedda magguſt weddelt, mis lojusſed pölgawad agga innimesſed armastawad, ſeſt et ta neid lojusſeks teeb. Liggitodud annid andis küllalinne wanna emme, memme ehk eide kätte ja hakkas ſiis omma hädda kaebama ja abbi pal-

luma. Wanna noid panni nüüd preſi kaelaſt, aida wõtme ehk laulo ramato lõnga otſa, et teada ſaaks, kelle perre „tõñni“ tõ haigus piddi ollema. Kus pole külgi kalo nou paigale jäi, ſeäl piddi süüd ollema. Käskis ſiis ohwrid wia, rahha, ſukki, kindid, ſärka ja muid asjo; monni kord püsſiga laska, ja monni kord jälle kolm neljapäwa õhtut kõbjaga tuld ülle wasſakſe õlla wisſata, ja ſadda muid narri asjo ja tempo tehha. Mõnnel päwal ei tohtind kedraba, ſiis piddi õnnetus tullema; monnel päwal mitte willaſe külge putuda, ſiis pidd:d lamba talled kadduma; monnel päwal ei wõinud pead ſuggeda, ſiis piddid juukſe lomakesſed liaks ſigginema; monnel päwal jälle mitte auko kaewada, — ja kui monni laps ehk wanna rummalusſe pärraſt juhtus küſſima: mikspärraſt ſiis ſedda ehk teiſt ei piddand tehtama? ſiis olli ennamiste ikka wastus: „ſe ei olle hea mitte!“ — Tulli Jürripäwake kätte ja hakkas karri esſimeſt korda metſa minnema, ſiis olli jälle wägga paljo asjo tähhele panna. Enne Jürripäwa ei tohtind karjane mitte lulli lüa egga kella kõlks ehk nappi rõks loma kaelas heält tehha. Karja wäljalaſkmisſe jures pandi kirwes lauda ukſe alla, kuſt weikſed piddid ülleastuma. Sattus ka wahheſt, et kirwe terra monne ſarwiliſſele förgade wahhele juhtus, noh, mis ſeſt wigga, wanna rahwa wiſi järrele piddi ikka ellatama. Karjane ei tohtind omma karjakeppi mitte kautada, ſiis piddid weikſed kadduma; ei ka okſi murda, ſiis piddid lomad

paljo sõrgo murdma ja lonkama. Karjane piddi oues enne kolmkord ümber karja jooksma; siis lasti karri metsa. — Kui ma weel hakkaksin Janipäwast, lehma rohtudest, ussi „nikkatse“ tulle ja werresannadest räkima, siis lähhäks proua aeg koggoni iggawaks tühja lorri kulates.“

Nüüd läksid proua ja Mili lossi taggasi ja Tina hakkas emmale ja ennesele õhto sõki watama.

IV.

Nipea kui proua omma tütrega ärraläks, ütles Tina emma wasto: „Agga olleks sinna, emma, näinud, kui wägga hea meel preilil minno utte ülle olli! Ta kandis tedda sülles, andis temmale peust rohto süa ja teggi immet mo tallega. Ta ütles, et temma kallist ja illusaist asjust ükski assi tedda nenda ei römusta, kui minno walge uttekenne.“

Emma ütles: „Kule Tina! Kuldsani proua olli meie wasto wägga lahke ja armolinne ja on meile monda head teinud ja teeb weel. Ilma temma abbita olleksin minna wist jubba Ma muldas ja sinna üsna waene laps. Sa woiksid temma tütrele kül ka üht römo tehha, — agga ma kardan, sa ei te sedda mitte römoga. Agga kui minna sinno assemel olleksin, siis ma teaksin kül, mis ma teeks.“

„Et ma omma talle preilile kingin!“ —

wastas Tina. »Sedda ma teen römoga! Homme warra hommiko peab ut preili käes ollema.«

»No se on hea,« wastas emma, »et sa ka moistad tännolik olla. Se on ennam wäärt, kui et sul üks kuld tal olleks.«

Emma olli kül alles haige, agga siiski ta tousis istuli wodisse ning hakkas tallele üht punnast kaela-paela walmistama, kuhho ta need kaks tähte »M. K.« wask perlidega sisse ömbles ja mitte enne mahha ei heitnud, kui pael walmis olli, mis wägga hästi korda läks.

Häddaste olli hommiko walge wäljas, kui jubba Tina tallega jõe äres olli ja tedda puhtaks peskis. Emma panni nüüd nimmega paela talle kaela, Tina kutsus utte liggi ja hakkas lossi pole minnema. Te peäl, kui ta selle kenna loma peäle watas, tulli tal kül ka kahhetsemisse mötte süddamesse, agga ta andis siiski römoga. Lossi peäl läks ta esmalt köki ja küssis kögitüdruko kaest nou, kuida ta omma kingitust piddi preili kätte andma. Kögi tüdruk wöttis talle, teggi sali ukse lahti ja lükkas talle tuppa ja panni ukse jälle tasakeste kinni. Saksad ei pannud esmalt tähhele; agga korraga hakkas tal mägima, saksad kohkusid ärra ja warsi kargas Mili üllesse ja ütles: »Oh, oh, Tina weike walge ut!« Ta wöttis nüüd laua peält tükki saia ja pakkus tallele, ning julge lomakenne läks warsi liggi ja hakkas preili peust saia rasekesti söma. Preilil olli wägga suur röövm. Neist kahhest tähhest, mis talle kaela peäl näggi ollewad, tundis preili, et Tina

talle temmale olli kingitusseks tonud ning olli nüüd weel röömsam.

„Agga Tina on üks hea süddamega laps," — ütles Mili wimaks, „et ta sedda, mis tal keige armsam on, minnule annab! Mis Teie arwata, mamma, kas ma pean wasto wõtma, woi mitte?"

„Sa pead wist wasto wõtma". — ütles proua — „sest muido kurwastad sinna Tinat, kes jo mitte naero pärrast tedda sia ei olle tonud. Kül ma watan, kuida ma sedda Tinale jälle teist wisi tassun; egga ma tassumatta ei jätta."

Mili jooksis nüüd wälja ja tahtis Tinat tuppa tua. Agga Tina olli warsi tahtnud koio minna, kui mitte kõgitüdruk tedda ei olleks taggasi hoidnud. Suurde palwette ja kutsmisse warral läks Tina wimaks tuppa.

„Sinnul on üks wägga tännulik südda, mo armas laps," ütles proua. „Sinna olled minno tütrele middagi kinkinud, mis ta keige kulla eest mitte ärra ei annaks. Sepärrast wõtta sedda kuld tallekest minno käest ka kingitusseks. Ta on kül paljo wähhem, kui sinno tal, agga ehk ta on ka seddasamma wäärt." Nende sannadega tombas proua taua laekast üht kuld penningi wälja ja pakkus Tina kätte.

Tina piddi nutma hakkama ja ütles: „Minna ollen heast südddamest annud, agga mitte maksu eest. Kui kegi minno talle olleks osta tahtnud, siis ei olleks minna tedda misgi hinna eest ärraannud; agga et ma tedda nüüd ollen

kingitusseks tonud, kuida ma siis woin rahha wõtta? Se rikkuks keik minno rõmo korraga ärra. Tännalikkust süddamest ollen minna omma talle rõmoga ärrakinkinud, agga mitte sepärrast, et proua minnule sedda kahhekümne wõrra peab tassuma."

„No kui sa siis koggoni ei wõtta," ütles proua, „siis ma tahhan sinnule sedda teisel kombel tassuda, mis sinno süddamega ennam kokko sünnib. Tännasest päwast sadik pead sa minno Milile seltsiks ollema. Sinno seltsis ei woi ta mitte laido wäärt ello kombid õppida. Tulle, kui sul aega on, igga pärrast lounat lossi peäle. Ma tahhan teile möllemile näppotõõd anda ja õppetada, siis same eddaspiddi nähha, kuida teme."

Kui Tina koddo keik emmale könneles, kuida temma kässi käinud ja mis ta lossi peäl räkinud ja teinud, olli emma temmaga wägga rahhul. „Wata nüüd," ütles emma, „eks olle tõssi, mis ma sulle mitto korda ollen üttelnud: Ka keige waesem laps, kui tal Jummala kartus süddames on, leiab ikka wimaks innimessi, kes tedda aitawad ja temma eest murretsewad, ja temma puhtust ja waggadust ennameks piddawad, kui kulda ja kallid perlid. Ja jälle keige illusam ja rikkam tüttarlaps — kui muido üks litta on! — saab wimaks teotud ja põlgtud; ja sedda önne, et au wäärt ja waggad innimessed tedda austawad, ei leia sesuggune ial. Jummala kartus on se ainus hüüd, mis läbbi meie tõeste ausaks, rikkaks ja rõõmsaks same."

V.

Talle kaelapaelast ning neist perlidest, mis Sara sinna peäle olli ömblenud, tundis proua ärra, et Sara wägga tark perli-ömbleja olli. Siin küllas, kus sedda mitte ei prugitud, olli Sara agga perli-ömblemist mahhajätnud ja tenis kuddumisse ja mu ömblussega omma igga-päwast leiba. Sest päwast sadik agga murretses proua temmale sedda kallimat tenistust jälle, mis läbbi Sara, kui ta Jummala abbiga terweks olli sanud, monni hea koppikas tenis.

Hakkatusses olli Kuldsani proua hallastusse pärrast Sara jure läinud, agga midda ennam ta Sarat tundma hakkas, sedda ennam läks hallastus auustamisseks. Wimaks olli tal wagga ja moistlikko Saraga surem rööm ümberkäia, kui mitme körgeninnaga moisnikko prouaga, kes muust ei moista räkida ja muud püda, kui uhkust ja illo, ehted ja lustipiddamissi. Sara olli mittokord Tee-wee- ja söma-aiaks proua laual. Sedda pannid teised töllasöitjad eestotsa wägga immeks, et ühhe sure wäeherra lesk-proua soldati naesega söbrust peab, kes peälegi nenda waene olli, et ta pea proua armoandidest ellas. Kuldsani proua agga teadis sedda ja wastas omma pilkajattele: „Minno önnis mees on sötta surnud, jo ta siis ka on soldat olnud. Sige sellepärrast olleme meie isseärranis tutwaks sanud. Meie mehhed ollid möllemad söamehhed ja surrid sötta; meie ello on koggoniste ühhe-suggune; meie tütred on ühhe wannatussed;

peälegi kui Mili nenda hea on kui Tina, ja Mili emma nenda hea kui Tina emma, siis on hea kül!"

Aeg aialt läks proua ja Sara sõbrus ikka suremaks. Igga pühhapääw tulli proua kirriko, mis külla liggidal olli, ja läks ikka Sara jurest läbbi. Tinaga, kes iggapääw lossi peäl käis, satis proua üht ja teist Sarale, ja wimaks piddid möllemad igga pärrastlõunat lossi peäl käima. Siis istusid keik nelli ühhe laua äres ja teggid näppo-tööd. Mittokord läksid ka õhto patserima ja sõid ja jõid ühheskous. Nenda läksid möllematte leskede ja nende tüttarde päwad röömsaste eddasi.

Ühhel armsal suisel õhtul läksid nemmad tammikusse, mis lossi mäe äres ning tagga kaswis, jälle neljakeste patserima. Päike olli alles kaunis körges, metsa ladwal ja laggeda peäl weel õige palla; agga metsa willus olli sedda parrem. Proua istus tükki aia pärrast ühhe pingi peäle ja Sara temma körwa. Mili ja Tina läksid weel tükki maad eddasi; mollemattel ollid korwikessed käe otsas, ja tal jooksis nende tagga. Se olli just se aeg, kus warikad walmis said, ja Milil olli ammo suur himmo olnud, neid omma käega noppida. Nemmad leidsid pea ühhe platsi ja akkasid nüüd ahneste omma korwikessi warikatega täitma. Weike uttekenne römustas ennast ka; jooksis ja keples ühhe pöesa ärest teise äre, wõttis mönne rohholille ja kargas jälle, ning olli monnikord õige kaugel lasteşt emal.

Korraga näggi Mili, et üks wooras meesterahwas talle, mätta otsas istudes, sillitas ja temma kaela-paela wägga terrawaste watas. Mili Tinaga töttasid warsi siina, sest nad kartsid, et ta talle kaela-paela ehk koggoni talle ennast liggi tahtis wõtta. Ni pea kui noormees kaht naesterahwast näggi tullewad, terretas ta neid ausaste ja watas nuttusse silmega nende peäle. Wimaks wõttis ta teistkord kübbara peast, astus Mili ette, wõttis üht suurt kuld sõrmust tassust wälja — mis Mili keik wägga immeks panni — ja ütles: „Arge pange pahhaks, aus preili, minna ei tahtnud Teile egga Teie tallele middagi pahha tehha, ehk ma kül esmalt sedda talle eksind ehk kaddund talleks piddasin! Agga need kaks tähte temma kaela-paela peäl pannid mind wägga mõtlema! On need tähhed wahhest Teie nimme hakkatusse tähhed?“

„Sedda nemmad kül on,“ wastas Mili. Tähtede nimme siin paela peäl on „M. K.,“ ja minno nimme on Mili Kuldsan! Agga mis suremat järrelemotlemist woib Teil, wõõra innimessel, sest olla?

„Mili! oh Mili!“ hüdis wooras korraga, et tammik kõllas.

Mili ehmatas ja kargas paar samm taggasi ning ei woinud muud arwata, kui et küllamees monnest hullomaiast lahti peäsnud. Miks ta muido korraga nenda karjatas?“ Mili wõttis Tina käest kinni ja ütles: „siin ep olle mitte hea olla; põrame jälle koio pole ja watame,

kus meie emmad jäid. Sel mehhel ei olle wist mitte terwe pea.“

Mili Tinat hakkasid minnema ja tal nende järrele. Agga noormees näggi sedda ja tundis nüüd ka ärra, et ta rummalaste olli teinud; sepärrast pallus ta wägga, et nad weel monni silmapilk paigale jäeksid. Kannatage wähhä, aus preili! — pallus temma. „Minnul on siin üks förmus, kus needsammad tähhed sisse on leigatud. Waatge sia: „M. K.“! Sepärrast piddin ma neid tähte talle kaela ümber immeks pannema; sest mul on wägga, wägga tarwis teada, kelle omma förmus peaks ollema.“ Agga kurwa näoga ütles ta jälle: Siiski Teie omma ei woi förmus mitte olla, temma seespool külges on 1786 aasta kirjetud; siis ei olnud Teid wisisit mitte weel mailmas. Oh, Jummal teab, millal minna sedda innimest leian, kelle omma förmus on! Oh kui ma tedda leiaksin, kui wägga rõmus olleks minno südda!“

„Agga minno mammal on sesamma nimme mis minnul; ka temma nimme on Mili Kuldsan.“

„Kuida?“ hüdis noormees, ja hakkas nago ueste meleste ärraminnema. „Oh, kui se woiks olla! Wahheste on förmus Teie mamma pärralt? Kas Teie woiksite nenda hea olla ja mind omma mamma jure juhhatada? Kus ta ellab?“

„Se ep olle meil mitte raske,“ wastas Mili. „Minno mamma on paar sadda sammo meist emal. Olge nenda hea ja tulge minno järrele!“ Mili ning wooras käisid ees, Tina tulli tallega järrele.

Kui nad selle paiga liggi said, kus proua ja Tina emma, Sara, istusid, jäi noormees allandlikkult emale seisma ja watas terrawaste proua peäle. Mehhe näggo olli ehmatusseſt üsna kahwatand ja käsſi, misga ta förmuſt piddas, wärriſes nago awaleht. Ni pea kui Mili olli prouale lühhidelt teada annud, kuida wooras nendega olli kokkojuhtund, astus mees proua ette, kummardas terretades, ja andis förmuſt prouale nähha.

Agga häddaste olli proua förmuſt, kahte tähte ja aasta nummert näinud, kui ta niſamma karjatas, kui wooras mees esmalt metſas, ja olleks wiſt ehmatusſe pärraſt pengi peält mahha kukkunud, kui mitte Sara polleks kinnihoidnud.

„Minno Jsſand ja Jummal!“ — ütles ta nattokesſe aia pärraſt, „mis ſe peab keik tähhendama? kuida ſe ſünnib? — Se on jo minno prudi-förmus, mis mo önnis abbikaſa kihlusſes mo förme pistis. Waatge, ſiin minno förmes on teine förmus, ſelle wend, üsna ſeddaſamma näggo, niſamma ſuur ja wanna kui ſe. Sedda kannan minna ſurmani ommas förmes, teiſt nutſin ma tännini tagga, ja leian nüüd ni ilma teädmatta. Oh, üttelge armas wooras, kes Teie ollete, kes on Teie wannemad, ja kuida Teie ſedda förmuſt ollete ſanud?“

Nore mehhe näggo kahwatas weel ennam ärra. „Aus proua!“ ütles ta wimaks, „kes minna isſe ehk minno wannemad on, ſedda ei woi minna Teile mitte ſelgeste teäda anda; ſeſt minna ei tea enneſe egga omma wannematte

nimme. Ni paljo ma tean, et mo issa söameeš olli ja söas ka mahha lasti. Minno emma olli üks wägga kenna naesterahwas, ja sel korral, kui minna wimast korda näggin, olli tal must sidi kleid selgas ning nuttis wägga paljo. Mul olli ka üks weike ökenne kelle nimme Mili olli. Ükskord olli wägga paljo rahwast kous, sured tükkid mürristasid, püsid paukusid, innimesšed kissendasid ja rökisid, hobbošed hirnosid, ja ühhes kohtas silla peäl olli ni paljo rahwast, et meie silla liggi ei peäsnud. Keik kissendasid ikka: „Rutto, rutto, Prantsus tulleb!“ Meie läksime padiga ülle jöe; agga paat läks kiwwi wasto ja kukkus ümber. Kes teab kes mind kui üht nelja aastast poisikest wee seest wälja tombas. Emmast ja öest ei olle ma sest sadik middagi ennam kuulnud. Sörmust agga leiti pärrast ühhe pakkikesse seest, kus monned lapse rided sees ollid, mis minno ommad arwati ollewad, ning nenda arwati ka sörmust minno pärrandusseks. Muud ei tea minna ommast wannemist, issamaast, ehk nende seisussest middagi ennam üttelda, kui sedda weel, et mo emma mind lapse pölwes Kaarliks nimmetas, seperrast arwan minna, et mo nimme wist Karel on.“

„Oh Karel! Karel!“ — hüdis nüüd proua ning hakkas nore mehhe kaelast kinni. „Sinna olled minno poeg! Sinna olled töeste minno poeg! Sa olled ni kui issa suust mahha kukkunud! — — — Oh sa immelinne Jummal, kui immelisšed ja armolisšed on sinno teed ja

saatmisſed! Õn ſelle innimeſſele, kedda ſinna kurwastad, ta kurwastus peab römuks minnema. Oh pühha risti- ja nutto-ello, mis kauniſt leikuſt ſadad ſinna neile, kes ſind moiſtwad kalliks piddada! Jummal, ma lootſin omma poega taewas nähhä ſada, ja ſa annad tedda mulle jubba Ma peäl jälle raggaſi.“ Proua hakkas jälle Kaarli ümber kaela ja nuttis römo ſilmapiſſaraid. Poeg ei woinud muud üttelda kui: „Emma! Emma! Jummal! helde Jummal!“

Mili ſeiſis Tina naal, wärriſes ja nuttis. „Mili!“ hüdis wimaks proua — „Mili! tulle wata omma wenda! — Karel, armas Karel, wata, ſe on ſinno ödde! Terretage endid nüüd eſſimeſt korda kui ödde wenda! — Oh römo, römo! hing tahhab kinni jäda.“ ——

Karel hakkas nüüd omma öe kaela ümber ja andis temmale ſuud. „Oh mo armas ödde!“ ütles temma, „kaua olleme teine teiſele tundmatta olnud, agga nüüd olleme kous! Suurt armo on Jummal minnule näitnud, et ma kaua iggatſemiſſe järrele emma ning ödde ni koggematta leian!“ Ning Mili ei woinud nutto pärraſt muud middagi üttelda kui: „Wend, armas wend! “

Keik kolm ollid nüüd ni römſad, ja olli neil ni paljo teine teiſe käeſt küſſida, et keik mailm nende meleſt ärraunnus. Et päike olli Loja läinud, ſedda ei pannud nemmadki tähhele. Sara tulletas wimaks proua mele, et nad mitte

öfeks metſa ei tahha jäda, ja nenda läkſid keik wiis losſi peäle.

VI.

Losſi peäl laskis proua lauda katta, ja keik wiis istuſid laua äre. „Seſt — ütles proua — „ilma Teieta, armas Sara, ja Teie talleta ep olleks minna omma armaſt poega mitte leidnud.“ Karel olli tee käimisſeſt wäsſinud ja köht tühhi, ſepärraſt temma ka tubliste ſuhho pistis. Mili ja proua ei woinud römo pärraſt middagi ſüa, waid wataſid ikka Kaarli peäle. Pea küsſiſid nad ſedda, pea teiſt temma käeſt, ja igga ſu täie wahhel piddi ta jälle üht wastuſt andma. Ni pea kui ta ſönud olli, palluſid emma ja ödde, et ta neile omma ello luggu ſeſt päwaſt, kus ta padiga ümberkukkus, kunni tännaſe päwani, mil nendega jälle ni immelikkult kokko juhtus, järge möda piddi könnelema.

„Minno lapſe- ja noremehhe-päwad,“ hakkas Karel räkima, „ellaſin minna ſeſt päwaſt ſadik, kus mind kui üht märga kaſſi-poega jöeſt wälja tombati, ühhe wanna auwäärt ja wagga Preiſima öppetaja jures, teine pool Wenne radda. Minna ei olleks tännapääw ommaſt lapſe pölweſt — ſeſt ma ollin jo alles nelja aastane — ja ommaſt armſaiſt wannemiſt middagi woinud ennam mälletada egga nende järrele iggatſeda, kui mitte ſe tru Jummala mees

mulle seddagi wähhä, mis minna temmale sel aial moistsin räkida, mitte tihti ep olleks meletulletand. Ka sedda padi ümberkukkumist mälletan minna muido nago läbbi unne. Agga se tru öppetaja, kes seäl liggimail ellas, kus se önnetus juhtus, kulas holega keige asja järrele ja andis mulle sedda pärrast teada. Söa kärrin olli, kui pitkse mürristaminne, sel aial keige pölletamisse, tapmisse ja risumisega seäl kous olnud. Kaks suurt külla pölleſid, ja tullelegid walgustasid pimmedat ööd walgeks, ja punnetasid taewa pilwede peäl. Woidetud wäggi pöggenes ülle jöe ning woitjad kippusid jalla peält järrele. Keik wannemad omma sure ja weikesse lastega ollid pöggemas ning kui jöe äre said, siis tungisid keik unnikus silla peäle ja ei sanud pärrast ennam eddasi egga taggasi. Waeste pöggenejatte hädda olli räkimatta suur. — Oh kes söa kärrinat ep olle näinud, se pallugo Jummalat, et Jummal tedda hoiaks sedda näggemast, ja andko tänno, kui ta ühhel maal ellab, kus rahho wallitseb, ta noudko siis ka *süddame rahho* tagga, ilma kelleta se keige kallim assi pudub. — Ka wanna nimmetud öppetaja maia olli pöggenejaid täis, kedda ta Jesanda sannaga tröstis ja kinnitas; kes nälgas ollid, neid sötis, kel ride pudus olli, neid kattis ni paljo kui ial wois. Korraga koppotadi waljuste öppetaja ukse tagga. Ta teggi ukse lahti — ja wata immet! — üks söamees seisis ühhe wäetima märja poislapsega ukse tagga. Laps külmetas

ja nuttis. Se külmetaja ja nutja poisekenne ollin minna!"

„Jummala armo ja hallastusse pärrast," pallus wagga söamees, „wötke sedda lapsokest omma hole alla, armas öppetaja! Ma tombasin tedda kül weelaenete käest ärra, agga mul ep olle ei aega egga kohta, kuhho ma tedda woiksin panna. Selle märja pakki sees siin on temma ride-hilbud ja monned muud asjad. Wötke, armas öppetaja! — minna pean silmapilk teiste järrele töttama." Öppetaja wöttis mind armsaste omma sülle, ning hea süddamega söamees lippas ärra ning hüdis weel miñnes taggasi: „Kül Issand Teile tassub, kas siin ehk teises ilmas! Jummalaga!"

Ni paljo sai se öppetaja aega möda minnust arro, et minno issa wäe-saks olnud ja söas surma sanud, ja et mo emma ja weike ödde minnoga jökke kukkunud ja wissist ärrauppunud. Ni pea kui ial woimalik olli, kulas öppetaja iggal pool ümberkaudo järrele, kas minno emma wahhest mitte omma tütrega weesurmast ep olle peäsnud. Mönned ei teadnud middagi, monned jälle, kes sedda wäe-saksa proua omma kahhe lapsega ollid näinud, arwasid wist, et ta keige lastega jöe pohjas omma wimist und piddi maggama: sest agga monni arwa neist innimestest, kes padiga ümberkukkunud, ollid ellusse jänud. Et kegi neist teine pole kaldasse olli sanud, sedda ei uskunud üssige. „Siiski" — ütles usklik öppetaja — „Jummala nou

ja abbi on suur;“ agga sannumid ei sanud ta kuskilt poolt.

Auwäärt õppetaja, kelle abbikasa ning kolm last Issand olli ärrakutsunud, wõttis mind nüüd lapse assemele wasto. Minno lapse põllised päwad ollid ni önnelikkud ja röömsad, et nad parremad ei woinud sündida. Mo kasso-issa olli ikka helde ja lahke minno wasto ja armastas mind wägga ja minna tedda; agga siiski kartsin minna tedda nenda, et ma kellegi hinna eest ep olleks teinud mis ta mele wasto olli.

Temma esimenne murre olli Jummala sanna semet mo süddamesse külwada ja mind omma Loja ja Lunnastajat tundma õppetada. Peäle sedda õppetas ta mind aega möda kirjotama ja luggema, ja et ta mind kaunis ussinaste arwas kätte sawad, õppetas ta mulle ka laddina keelt, mis ta wannake isse lobbinal räkis. Ka aega möda õppetas ta mind kreka keelt purtsima, mis tal mehhikssel nisamma hõlpsaste ülle mokkade jookkis. Mis koli õppimisse aiast weel ülle jai, seäl õppetas ta keik muid asjo, mis ial tarwis olli.

Nenda ellasin minna ja õppisin omma armsa kasso-issa jures kunni ma 17nd aastat wannaks sain. Seäl olli wannakessel nou, mind sure koli peäle sata. Keik olli ette walmistud ja teisel hommikul piddin minna tele minnema. Agga minna ollin nüüd kui poeg omma issa maias peäle 12 aastat ellanud, sepärrast woite

kül arwata, kui kibbe minno Jummalaga jätminne olli, mis ma ellades ärra ei unnusta. Muud ſuggu egga ſeltſi minnul ennam mailmas teäda ei olnud; temma olli mo iſſa ja emma. Ma armastaſin tedda ka kui omma ſilma. Kui wimane ö kaſſoiſſa maias maggatud ja teiſel hommikul te jalge al olli, ütles ta mulle weel wimaſt korda: „Armas poeg Karel, ſe ſilmapilk, kus meie teine teiſeſt peame lahkuma on nüüd käes! Ma ollen ſind tännini omma käe ja hölma al kaswatanud; agga ſa pead ka ilma laiemalt tundma öppima. Siiski mailm on patto ja kurja ſees; midda ennam ſa tedda läbbi käid, ſedda ennam näed ſinna, et mailm on täis pettuſt, kawwaluſt, roppuſt, kaddeduſt, ahnuſt ja riidlemiſt. Surem hulk mailma rahwaſt (ja nende ſeas wägga paljo, kes lihha poleſt targad ja teiſte öppetajad on) ei tunne muud kui lihhahimmo, ſilmahimmo ja ellokörkuſt; ja kadduwaid, tühje asjo ſure holega nouda ja kokko aiada, on nende ſurem tarkus. Mailma lapſed on algmiſſeſt üks Kaini ſuggu rahwas ja Eſawi wennad, kes omma iggawesſe ello esſimesſe ſündimiſſe öiguſt ſelle mailma römo läätſileme ja leſtade wasto heamelega wahhetawad. Uſk pühha Waimo läbbi, Jummala Iſſa armuſt Poia ſurma ſees, on ſe moök mis mailma ärrawoidab. Uſk on keige kallim warra, mis innimeſſel ſiin mailma peäl woib olla. Pühha kirri olgo ſe taewa leib, kelleſt ſinno uſklik hing ellab. Palwe, uſklik, ſüddamelik palwe Kristuſſe läbbi leppitud Iſſa

pole, mis pühha Waim sind öppetab, olgo sinno iggapäine hingetömbaminne.“

„Neist innimesteſt, kes muud ei moista kui pühha naerda ja irwitada, ja pahha kita ning otsida, hoia ennaſt emal ja pöggene. Innimesteſt, kel köht Jummalaks ja häbbi auuks on, jäe ello aeg emale. Ärra naera ial kus mailm naerab, ärra öhka ja kahhetse ka nende asjade pärraſt mis ülle mailm käsſi kokko lööb. So warrandus ja warrandusse andja ja hoidja olgo kolmainus Jummal, sinno Issa. Olled sinna temma laps ja temma sinno Issa, siis käib so käsſi ristis ja römus ikka hästi. Te, mis sa teed, keik temma abbiga ja temma silma ees. Kommistad sa, pallu tedda, aitab ta sind, tänna tedda. Jäe truiks, siis tahhab Issand sulle ellokroni anda. Ärra unnusta ial ärra: Ilma Jummalata ei woi sinna middagi, agga temmaga woid sa ülle müride hüppata. Peäle sedda, siin on üks ramat, kus keik, mis innimesse hinge önnistusseks ial tarwis lähhäb, paljo parreminne kirjotud on, kui minno pattune su sedda räkida woistab.“ Nende wimaste sannadega andis mo halli peaga kassoissa piibli ramatut mo kätte, ja meie andsime wimaſt korda teineteisele suud ja jätsime Jummalaga.“

Karel pühkis silmi ja ütles nattukesse aia pärraſt weel: „Pea ollekſin unnustanud räkida, et mo auwäärt kassoissa, pärraſt sedda, kui ta mo teerahha olli kätte annud, ka minno wannematte förmuſt neude kahhe armsa tähhega

mo peuſe piſtis ja ütles: Se on ſinno ainus wannematteſt jänud pärrandus! Wötta tedda liggi ja pea armſaks. Ehk ſa woid weel, kui Jummal tahhab, temma läbbi omma emma ehk ödde leida."

Oh kui raske olli minno ſüdda, kui ma ommaſt armſaſt issaſt piddin lahkuma! Sadda korda wataſin minna ärraminnes taggaſi ja tahtſin ſilmad peaſt ärra nutta. Jummal ükſi teab, mötleſin minna, kas ma temma armaſt näggo ennam nähha ſaan, ſeſt ta on jubba pea 70 aastat wanna."

Karel löppetas ſellega omma könnet ja tük aega ſeiſid keik wait ja kuiwataſid ſilmi. Wimaks ütles proua: "Niſugguſid ristiinnimesſi, kui ſe öppetaja on, leiti iggal aial ikka wägga wähhä. Se ep olle mitte kerge aſſi, üht woöraſt laſt maante peält wötta, tedda mitto aastat ſure holega kaswatada ja wimaks omma wimaſt koppikut temmale liggi anda, et ta mailmas järje peäle ſaaks. Ükſi tössine uſk ja Jummala armastus ſünnitab ka üht niſugguſt liggimesſe armastuſt."

Löppetusſeks piddaſid keik ühhes keus weel öhto palwet, ja ſiis läkſid Sara Tinat ku walgel koio pole ja Karel ja temma emma ning ödde läkſid ka puhkama.

VII.

Emma ja lapſed ollid eile öhto hilja üllewel olnud, ſepärraſt nemmad ka teiſel hommi-

kul kaunis hiljaks maggama jäid. Päike olli jubba ülle tammiko nores keskhommikus, kui esmalt Mili, pärrast ka emma ja Karel wodist wäljatullid. Nipea kui keik kolm rides ja hommiko salmikenne lauldud olli, ütles proua kohwilaua äres istudes: „Armas poeg, sinna olled meile kül eile jubba räkinud, kuida Issand sind uppumisse surmast peästnud ja senni kaua, kui sa omma armsa kassoissaga Jummalaga jätsid, hoidnud; agga mil wisil temma sind minno hölma taggasi saatnud, sedda pead kül meile tänna selgeminne teäda andma. Kuida said sinna siis meie lossi tammikusse ja Mili weikesse tallega kokko?“

„Ikka Issanda armolisse saatmisse ja tahtmisse järrele,“ wastas Karel. „Minno kassoissa sowimisse järrele piddin minna omma tekäiko jalla käima, sest et ma sel kombel keige wähhem piddin kullotama. Mul olli ka ennesel lust jalla käia, ja sedda ennam aega iggaüht asja tähhele panna. Ma ollin jubba liggi näddal otsa köndinud, enne kui ma eile öhto sia tammikusse joudsin. Mo essimenne nou olli kül ikka suurt post-maanteed möda reisida; agga mitto, kelle käest ma teed küssisin, ja kes kuulsid, kuhho ma miñna tahtsin, juhhatasid mulle sedda kohhemat teed, mis siit lossi juresť läbbi tulleb. Ma ollin mitme päwa käimisse järrele kül käimisega kauniste harjunud, siiski ollin isseärranis eile ennam kui muil päiwil käinud ja öhto ollid jallad öige wässinud. Et mo te tammikust läbbi läks, sepärrast istusin

ma ühhe pengi peäle mahha ja südda läks öige kurwaks ja raskeks. „Jummal, Jummal!“ öhkasin minna, „üht waesemat last ep olle wist ennam, kui minna ollen. Mo issa maggab ammo muldas, emmast ei tea minna, ja issegi ollen minna, nago kassi poeg wee laenete wahhelt hea innimeste läbbi wälja tombatud. Issa egga emma nimme ei tea minna, ja kas mo armas emma, kui ta alles ellab, sauna urtsikus ehk nisugguses uhkes lossis ellab, nago üks siit mäe otsast tammede wahhelt paistab, — keik on teadmata!“

„Nenda mötteldes ja öhkades tullid mulle pissarad silma. Ma wötsin omma kuld förmust tassust wälja ja tahtsin, kuida sedda mitto korda enne ollin teinud, omma wannematteſt jänud wimast pärranduſt jälle ueſt wadata. „Se förmus“ — mötlesin minna — „on minno issa ehk emma förme ümber olnud, ja ainus warra, mis mulle neist mahha jänud! Kaks tähte seäl peäl on mo issa ehk emma nimme hakkatusse tähhed; agga mulle nende mölematte nimmed teadmatta! — Korraga tungis läbbi minno ihho soonte nago üks maggus lotusse öhk, ja ma pannin käed kokko, watasin läbbi pu okste taewa pole ja mötlesin: Agga armas Jummal, kui minno emma alles ellab! — kui ma tedda weel üllesse leiaksin! — kui ma tedda omma silmaga weel näeksin! — temma armsa käele suud annaksin, — oh sedda ütlematta römo!“ —

„Kui ma nenda öhkades alles märja silma-

dega ülles pole wataſin, kuulſin ma korraga omma ſelja tagga ühhe weikesse loma käimisse köbbinat ja wataſin taggaſi. Wata immet! üks lumme walge tal punnaſe kaela paelaga tulli minno pole — ja punnaſe paela peäl läikiſid needſammad tähhed mis minno ſörmusse peäl ollid. Mis minna ommas ſüddames tundſin, ei moiſta minna mitte üllesräkida. Minna wärriſeſin; agga mikspärraſt? ei teädnud ma isse ka mitte. Mo ſüddames nago helliſes se heäl: So palwe on kuuldud! Agga mo meel ei moiſtnud ſeſt middagi. Ma kutſuſin talle enneſe jure; wataſin ta kaela-paela, wataſin omma ſörmuſt ja öhkaſin: Jummal, ſinna tead isse, mikspärraſt mo ſüdda nenda tukſub; minno pärraſt woib ta ka üks muido juhtuminne olla, et minno ſörmusse ja talle kaela peäl ühheſugguſed tähhed on. Korraga näggin minna emalt üht noort naesterahwaſt enneſe pole tullewad ja ſe olli, — Mili, minno ödde, kes mulle mo emma armaſt nimme esſimeſt korda nimmetas. — Nenda, armas, kallis emma, on Jummal mind Teie hölma taggaſi ſaatnud ning temma nimme olgo kidetud!" —

"Jah, temma nimme olgo kidetud ikka ja iggaweste!" ütles proua, ja hakkas teiſe käega teiſe lapſe kaela ümber. "Issanda arm on meid keik kolm jälle kokko ſaatnud. Keik ſilmapisſarad, mis minna ſinno pärraſt ollen nutnud, on Jummal nüüd römo pisſaraiks teinud. Temma on keik hästi teinud ja keik temma teed on tarkus ja armastus. Sepärraſt, armſad

lapsed! tännagem tedda, jägem temma ommaks. Mailm otsigo ja tenigo mis jummalaid ta tahhab: Minna ja minno maia tahhame Jehowat tenida.“

Selle peäle jäid keik kolm nattokesseks aiaks wait, ja pannid Issanda immearmo süddames immeks. Wimaks ütles Karel: „Oh kui suur rööm saab minno armsa kassoissal ollema, kui ta kuleb, et ma omma armsa emma ollen leidnud! Tänna pääw tahhan ma temmale keik kirjotada.“ — Karel läks nüüd üht isseärranis kambrisse ja tal olli ni paljo kirja läbbi teäda andmist, ja kirri sai nenda pitk, et pea keik pääw selle peäle ärrakullus.

VIII.

Karel ellas nüüd jälle omma pärrandusses ning olli ni römus nago olleks ta ühheſt raskeſt unnenäggemisseſt üllesärkanud ja üesteſündinud. Midda ennam ta omma auwäärt emma ja ödde tundma hakkas, sedda ennam ta neid-armastas ja auustas. Siiski keikede surem rööm olli ka se, et mois ning wald nüüd jälle nende ommaks piddid sama ja jäma; seſt Kuldsane proual olli nüüd jälle üks poeg, kes issa pärranduſt krono käeſt wois taggasi pärrida. — Emma näitis temmale keik lossi ja ümberkaudsed küllad ja tallud, ning tulletas talle mele, kui paljo ta omma tullewatse allamatte kassuks wois head tehha ning nende ja

nende laste eest murretseda. „Jsseärranis“ — ütles proua — „pannen ma, armas poeg, so allamatte laste kaswatamist ja kolitamist peaasjaks. Mis sa omma allamatte laste kolitamisse kassuks kullutad, sest ärgo olgo sul ial kahjo. Ärra wata mitte se peäle, et mitmed rummalusses ülleskaswanud wannemad sind eestotsa se eest warsi ei tänna, waid mitto koggoni hea asja wasto on ja sedda ristiks ja koormaks pannewad. Rummal innimenne teeb rummalat ja tark targa tööd. Sellega peab sa kannatama ja öiget teed eddasi käima. Ärra olle mitte omma allamatte pinaja, waid nende issa ja sõbber, kui sa tahhad, et nemmad sind peawad töeste auustama ja römoga so käsko täitma. Ka issa ei woi igga kord keige laste mele pärrast tehha; agga ka karristajat issa armastawad lapsed, sest nad teädwad, issa ei karrista ilma asjata. Kui ma sedda sinnust woiksin lota, siis pannekksin minna römoga ommad silmad kinni, ja annaksin sind ja sinno allamaid weel surma tunnil Jssanda armo holeks!“ — Et Karel sedda omma emmale mitte üksi suust waid süddamest lubbas, woite issenneseest arwata.

Neistsammast asjust könneledes istusid ühhel pärrastlounel keik kolm lossi wärrawa körwas kahhe sure pärna willus tamme pengi peäl. Seäl näggid nemmad emalt üht wanna meest, lumme walge juukstega ja musta pitka kuega lossi pole tullewad, kel pitk kep käes olli ja omma mütsi kaenla al kandis. Kui ta jubba

nenda liggi olli ſanud, et temma näggo wois tunda, hüdis Karel korraga: „Minno Jummal! ſe on jo minno kaſſoiſſa!“ ja jookſis temmale wasto. „Üttelge ommeti, armas öppetaja, kuida Teie ſia male ſaite? küſſis Karel ja töi woöraſt emma ja öe jure, kes tedda römoga terretaſid.

„Armas kaſſopoeg!“ wastas öppetaja; „ni pea kui ma ſinno kirja ſain, olli minno kindel nou, ehk ma kül wanna ollen, iſſe ſia tulla, ſeſt et ma ſedda ſinnu pärraſt arwaſin tarwis ollewad. Sepärraſt ärra panne immeks, et ma ſind ni kaua wastuta laſkſin odata; mul olli ka ommalt poolt monni aſſi ettewalmiſtada, ja ſe witis aega. Karel ei woinud römo pärraſt middagi räkida, waid hakkas wannakeſſe ümber kaela, ja proua ning Mili tännaſid ſilmaweega.

Teewäſſimuſeſt istus woöras pengi peäle ja proua laskis warſi teewet tua. Siiski öppetajal ollid ſekord teiſed mötted, kui ſögi ja jogi peäle. Ta hakkas warſi esmalt Jummala immeteggudeſt ja pärraſt ſeſt räkima, kuida Karel omma wannematte pärranduſt krono käeſt jälle piddi kätte ſama.

Selle wahheaia ſees tullid Sara omma Tinaga ka lossi peäle. Proua teggi neid öppetajaga tutwaks ning ütles: „Waatke, armas öppetaja, ſelle emma tö olli ſe talle kaelapael ja temma tütre kingitus olli tal, kelle läbbi minna omma poega ollen leidnud.“ Wanna öppetaja römuſtas ennaſt wägga, et ta neid ka

näggi. Ka tal ſai temmale näidatud ja ette todud. Ta ſillitas temma willa ja ütles ſiis proua wasto: „Teie ollete mulle nüüd keik näitnud, neid auwäärt innimesſi nink ſedda talle, kelle läbbi Jummal Teile ſuurt römo teinud. Siiski ellab weel üks innimenne Ma peal, ilma kelleta keik need heateggemisſed mitte ep olleks tulnud egga middagi aitnud. Eks ſe ep olle mitte ſe tru ſõamees, kes pea isſe olleks uppunud, kui ta Kaarli pärraſt wette hüppas? Ma römustan ennaſt, et ma temmaſt middagi tean!“

„Sel armſal mehhel on ſelle aia ſees mitto kord wägga rasket päwad olnud. Mitto korda olli ta lahhingis ja piddi paljo hirmo ja waewa näggema, kunni ta wimaks raskeste hawatud ſai. Tedda ja mitto teiſi waeſed hawatud mehhi pandi wankri peäle ja widi eddaſi. Haigette te läks ühheſt willawärwia maiaſt möda, kus Kaarli peäſtja korteris olnud, ning perremees ſeiſis parrajalt ukſe ees ning watas kurwa ſüddamega waeste meeste peäle, kes unnikus ühheteiſe peäl äggaſid ja oigaſid. Nenda wadates näggi ta omma endiſt korteri-meeſt ja tutwat teiste wahhel oigawad ning warſi jookſis temma ſiñna, terretas tedda ja pallus pealikut, kes järrele tulli, et ta ſedda raskeste hawatud meeſt temma holeks annaks. Wäe-tohter kutſuti ſiñna ning ſe ütles: „Se mees on ni raskeste hawatud, et temma hingega muidogi piddalisſe ei ſa; jätke peäle! Tal on ommeti ſiin maias lahkem ſurra, kui wankri peäl.“

„Willa-wärwia wõttis nüüd omma haiget sõbra rõmoga wasto ja kandis ni paljo kui ial wois, temma eest hoolt. Aega möda hakkas mees jälle toiboma ja sai parramaks, agga raskest werre-jooksmisest olli ta kaua aega wägga nõrk ja joueto. Wimaks aitas Jummal ka selle polest. Et wärwial paljo tööd ja kirjotamist olli, ja sõamees wägga kennaste ja selgeste kirjotas, sepärrast jäi ta pärrast terwekssamist ka temma jure, ja mollemad läksid teineteisele pääw päwalt armsamaks.“

„Agga äkkiste läks asi koggoni teiseks. Wärwia jäi haigeks ja surri ärra. Maia müdi ärra, warrandus jaggati suggulastele ja need kowwa süddamega innimessed lasksid waest sõameest nisamma minna, kui ta tulnud olli. Ta piddi nüüd jälle watama kust leiba sai. Esmalt läks ta rüggementi peäle ja pallus ennast lahti, sest et ta wassak käsi olli kangeks jänud. Teed käies tulli temma ka minno maiast möda, ning mõdamiñnes tulli temmal se mõtte: „Ma watan ommeti, kas se wanna õppetaja alles ellab, ja kui ta ellab, mis siis sest poisikesest on sanud, kedda minna mitme aasta eest weest wäljatombasin?“ Ta tulli sisse. Se olli just selsammal õhtul, mil Karel hommiko olli tee peäle läinud. Mul olli suur rõõm, et ma sedda auwäärt meest jälle nähha sain, ja mõtlesin eddasi ja taggasi, kuida minna temma eest woiksin murretseda?“

„Seäl tulli korraga Kaarle kirri selle rõmosannumega, et ta omma wannemate maia, emma

ja ödde leidnud. Minno arwates olli sedda wägga tarwis ollewad, et ma tedda liggiwõtsin. Temma woib kõige parreminne tunnistada, kuida ta last weest wäljatõmbanud ja minno jure tonud. Teiseks arwasin minna, et Karel omma peästjat mitte koggoni tännamatta ei jätta — peälegi, et temma tru nago kuld on ja wägga kennaste kirjotab ja rehhendab ja sepärrast hõlpsaste üht ammetit woib üllespiddada, isseärranis metsawahhi- ja jäägri-ammetit, mis peäl enne ka olnud!"

„Agga, armas õppetaja, kus on siis se mees?" küsisid keik ühhest suust. „Kus ta on?"

Õppetaja pöris ennast ümber ning hüdis: „Tomas!" — ja seddamaid astus pöesa takka üks ausa rietega sõamees wälja ja terretas kummardades. Õppetaja wõttis tedda käe kõrwa, wiis Kaarli ette, ja ütles: „Siin, mo armas poeg, on se mees, kes sind on peästnud. Tänna tedda. Temma nimme on Tomas Wäärt, ja temma wist tänno wäärt!"

„Tomas Wäärt!" kisatas Sara, kes praego tee-wee tassidega mäelt tulli. „Tomas Wäärt on jo minno mees! Oh mo armas mees, kedda ma ni hulga aia takka nähha saan!" Nende sannadega jookšis Sara omma Toma kaela ümber, ja keik pannid immeks, mis uut asja Jummal jälle olli saatnud. Tomas Wäärt agga ei sanud sanna suust, ning kaua aega läks möda, enne kui ta uskus, et keik, mis ta kulis ja näggi, mitte unnenäggo ei olnud. Keigel kolmel olli nüüd jälle sesamma rõõm,

mis Kuldsani proual ja temma lastel monne aia eest olli olnud. — Wimaks astus Karel Toma jure, hakkas temma ümber ning andis temmale suud ja emma ning ödde tännasid tedda nisamma. Tomas agga wastas: „Mis minna teinud ollen, ep olle kellegi tänno wäärt; sedda teeb ning peab iggaüks ristiinnimenne teggema!“ — Agga wägga arwa on neid, kes tewad, mis nad Jummala kässo järrele peaksid teggema, wastas proua; sepärrast ei pea Teie ka, armas Wäärt, mitte ennam meie lossi pealt ärraminnema. Sara ja Tina ka mitte. Ni pea kui krono moisat on taggasi annud, siis peate üht ammetit sama, misga Teie wist rahhul ollete.“

IX.

Tännini ei teädnud küllas kegi, kes se noor herra piddi ollema, kes lossi lesse proual mitto päwa wooraks olli, ning monned sossistasid kirriko jures ja kus muido kokko said: „No kes teab ka, proual ka üks tütre taimekenne, — kes teab, kuida werri mängib ja südda kutsub.... Möllemad kennad lapsokessed, agga liaks nored. Noh, saksa assi ikka ussinam iddanema,“ — ja mitto muud lobbisemist. Agga sel päwal, mil wanna kassoissa tulli, sai assi korraga tutwaks. Kuida nenda? Noh, kuulge, kuida se tulli. Wanna öppetaja olli omma kutsari ja hobbosed kirriko alla körtsi, mis küllas, kaks wersta los-

siſt kaugel olli, mahhajätnud. Wanna kutſari Hans puhhus ſeäl willet ja tallitas ja ſötis hobboſid. Aegamöda koggus ikka ennam rahwaſt körtſi jure ja, nago ſe tallorahwa halp wiis on, üks ja teine küsſis: „Kaugelt ſe woöras kutſar on? — Sige ilma ſakſata! — Kus kaugele ſe kutſar nende kolme kimle ja tühja töllaga ſöidab?“ ja ſedda teiſt weel.

Esmalt wastas Hans ühhele üht, teiſele teiſt, agga pärraſt kui ta näggi, et küllarahwas ommaſt noreſt herraſt middagi ei teadnud, ütles temma: „Teie kannapead! kas te' ſiis ei tea, et teie pärrisherra jubba monni aeg losſi peäl ellab?“

„Mis noor herra ehk pärrisherra? ſe on jubba lapſe pölwes ärrauppunud?“ — „Polle tõſſi,“ wastas kutſar; „temma ellab alles, ja on praego losſi peäl. Üks endine ſoldat, kes öppetajaga ka ſia liggiſõitis, on tedda jöeſt wäljatombanud. Ma ollen tedda, kui laſt, mitto korda wanna halli ſelgas ſõidatanud ja' ſülles kannud. Ta olli hea laps, taſt ſaab ka hea mees; tännage Jummalat, et niſugguſe herra ſate! Olleks mois krono-moiſaks jänud, ſiis olleks teie nahk ikka rentnikkudele ja pulgajunkrutte kapida jänud.“ — Nipea kui rahwas ſedda kulis, läks asſi läbbi külla kui tuul laiali.

„Paron Karel, kes ammo piddi uppund ollema, on jälle üllesleitud ja wäljatulnud!“ Sedda ütles üks ühhe ja teine teiſele. Enne kui poolteiſt tundi mödas olli, nähti üht ſuurt hulka rahwaſt, wanno ja nori, perremehhi ja

ſullaſid, tüdrukuid ja poissa küllа poolt losſi pole tullewad. Keik tahtſid omma noort herra nähha ſada. „Meie ei uſſu mitte enne, kui meie tedda omma ſilmaga näme;“ ütleſid mitto.

Proua, kes keige esmalt rahwaſt näggi, küſſis ühhe tüdruko käeſt, kes praego mäelt woidleiba töi: „Mis need innimesſed peakſid tahtma, kes ſeält küllа poolt ſalga kaupa tullewad?“

„Nemmad on korraga kuulda ſanud“ — wastas tüdruk — „et noor herra ellus ning ſiin on, ja tahtwad tedda terretama tulla.“

„No ſe on hea!“ ütles wanna öppetaja. „Seſt woib nähhä, et nemmad omma üllemaid armastawad. Sepärraſt tahhan minna omma armaſt kaſſopoega, nende tullewat herra, neile ka keige esmalt näidata ja monni ſanna nendega räkida.“ Ta läks nüüd monni ſam rahwa wasto, terretas neid ning ſeädis neid nenda ſeisma, et nemmad omma herra ning herra neid wois nähhä.

„Armſad föbrad!“ ütles temma. „Jummal, ilma kelle teadmatta mitte üks warblane kattukſe peält ei lange, on immelik keige omma tede ja tallitamiste ſees. Temma on leskede trooſt ja waeste laste iſſa, ekſiatte juhhataja, häddaliste abbimees ja kurwade römuſtaja. Temma ellas, ellab tänna ja iggaweste, ja aitab neid, kes kindlaſte Temma peäle lootwad.“

Nüüd räkis ta kuida noor herra ſurmaſt peäſnud, kes tedda peäſtnud ja kus ta ſenni kaua ellanud ning ütles ſiis:

„Watake, sõbrad, kuida Jummal jubba Ma peäl neile head teeb, kes temma tahtmist tewad. Kuldsan proua hallastas waese haige Sara peäle, ja leidis omma kaddund pocga. Preili Mili wõttis waest Tina kui omma õdde wasto, ja leidis omma wenda. Sara kaswatas omma tüttart Jssanda sanna järrele, karristusses ja maenitsusses, ja tundis ommas haigusses temmast suurt rõmo ja abbi. Tina hallastas ühhe waese eksind talle peäle, ja kinkis tännolikkust süddamest tedda pärrast preilile, ja leidis selle talle läbbi omma armast issa. Karel, teie tullewane herra, olli lapsest sadik sannawõtlik, usfin ja tru laps, ja leidis omma emma, õdde ja keike walda. Tomas Wäärt teggi, mis ristiinnimeste seas, parrago Jummal, tänna päwal wähhä tewad, kargas jõkke ja tombas uppujat last wälja, ja leidis sellesamma lapse läbbi omma last ja abbikasa. — Teie näte, iggaüks teggi sedda head, mis ta teggi, ikka isseennesele. Kellegi nende teggo ep olle muud middagi, kui mis ristiinnimenne muidogi peab teggema; agga Jssanda arm satis, et iggaüks neist rõmo palka sai.

Ja kui Jssand tahhab head tehha ja armo näidata, siis ep olle mitte tarwis, et kunningad ja sured sõawäed temmale appi tullewad, waid temma woib ka ühhe lamba talle läbbi suurt imme; tarkust ja immearmo üllesnäidata. Sepärrast innimeste keige parremad head teud on pühha Waimo abbi ja tõ, ja polle mitte palga wäärt-

agga tehkem head ja olgem heldeb, siis on Issand meie wasto ikka armolinne ja helde." —

Nenda könneles öppetaja rahwaga weel paljo, ning ka nore herral olli neile pärrast essimest terretamist ni mitto asja üttelda ja räkida, nenda et päike lojas ja kaste rohho peäl olli, enne kui rahwas minnema said. Koio minnes ütlesid mitto: „Nisuggust päwa ei olle meie waldas egga ümberkaudo, ni kaua kui wald seisab, weel mitte olnud! Saab nähhä, mis pölli meil nüüd jälle kätte tulleb. Önnis wäe-herra issa, wanna kaddund paron, — Jummal üllendago temma hinge ja allandago temma patto, — olli wa' hea mehheke. Kui poiapoeg ka sedda sodo mees on, siis andko Jummal talle terwist; polle meie hingel siis wigga." — „Agga minna ussun wist, et paron Karel hea saks on," ütles jälle monni. „Temma kassoissa näitab jo üks wanna Prohwet ehk Apostel ollewad, kes ni selgeste öppetab et rummalad lapsed temma könnest ka arro sawad ja seda hea melega kuulwad. Se on selgeste nähha: se mees teeb ka isse sedda, mis ta teistele öppetab."

X.

No kuida siis endise kaddund nore herra luggu pärrast läks? Kas ta sai omma moisa ja walla jälle kätte? Kas ta olli omma allamattele wimaks isaks woi üksi wallitsejaks? —

Jah, rägime siis sest ka monni sanna. Kui keik könned ollid ärrakönneldud ja keik asjad ärrawadatud, siis hakkas wanna kassoissake ka nou andma, et moisa pärriminne ei piddand hiljaks jäetama. Paroni Kuldsan proua ja noor Paron söitsid warsi pea-liñna; wanna kassoissa ja Tomas Wäärt läksid ka liggi, ning se olli wägga hea. Keik nelli läksid Ma-wallitsusse ette ning tunnistajatte tunnistust, et Karel ka töeste proua poeg olli, arwati töeks, ning üllem wallitseja andis warsi käsko, et moisa piddi taggasi antud sama; siiski senni kaua kui Karel 25 aastaseks piddi sama, anti moisawallitsust proua holeks.

Sure römo ja tännoga söitsid nüüd keik jälle koio taggasi. Paar päiwi jäi wanna öppetaja weel lossi peäle ning läks siis omma koggodusse jure taggasi ja räkis neile, mis suri asjo Jummal olli teinud. Kaarli essimenne tö olli nüüd, et ta sure koli peäle läks. Tomas Wäärt sai moisawallitsejaks ning proua andis, nago Warao Egiptusse-maal, keik temma holeks ja käe alla. Mis Wäärt teggi, olli tehtud; selle peäle ep olnud kellegil ennam middagi räkimist.

Nüüd läksid, tänno Jummalale, kolm nelli aastat nenda löbbusalt eddasi, et neist middagi ep olle kirjotada. Proua olli rahhul, Wäärt olli rahhul, wald olli rahhul; mis parremat weel tarwis?

Kui Karel sure-koli peäl walmis olli ja weel aasta päwad reisimas käis, olli ta wan-

nadus ka jubba nenda kaugele joudnud, et moisawallitsust enneſe peäle wois wötta, mis emmale ka römuks olli. Eeſtotſa ollid rahwas ikka weel kartusſes ja mötleſid: „nore koeral on terraw hammas;“ agga kui aegamöda herrat tundma ſaid, ütleſid ſilma ees ja ſelja tagga: „Sige nago wanna önnis wannaiſſa! Temma näggo ja temma önſa moed ja kombed on tal ka. Kui ſa iſſe melega koer ja kelm ei olle, ſiis polle wigga ühti.“ Raſſib ja paukub ka wahheſt; no kus ſa hulgaga muido läbbi ſaad!“

Ühhel öhtal istuſid emma ja ödde wenda jälle ſeälſammas loſſi wärrawa körwas pengi peal, kus nad ſel korral istuſid, kui wanna kaſſoſſa loſſi peäle tulli. Moiſa lambad, ſuur pärrato karri, tullid juſt metſaſt koio. Ka Mili walge utte poegi ning poiapoegi olli jubba ſuur hulk, mis temma iſſeärranis pärrandusſeks peti. — Kui lambad mödas ollid, ütles proua: „Kas teate, lapſed, homme on juſt wiis aastat täis ſeſt aiaſt, kui Jummal meid ühhe lamba talle läbbi kokkoſatis. Nende wie aasta ſees ollen minna ſure holega püüdnud omma lambakarja kaswatada ja polle wie aasta ſees meie loſſi peäl mitte üks tal tappetud, muido kui monni iſſe ei ſurnud, mis keik ümberkaudo Ma- ja ſakſarahwas immeks pannewad. Agga miks pärraſt ma ſedda nenda ollen teinud, tahhan ma teile tänna teäda anda. Homne pääw peab keige wallalastele üks pühha ollema, ja ma ollen keik lapſed, kes käia joudwad, ilma teie teädmatta moiſa tellinud. Ka laste wannemad ei

pea tühja kättega taggasi minnema. Minna tahhan ommast hoitud karjast igga perre ja igga sauna lastele üks tal kinkida, mis neile parremaks lambasouks ja meie rõmo mällestusseks peab jäma. Mis te' arwate minno nousi, lapsed? on ta hea woi pahha?" Karel ja Mili ollid emma nouga wägga rahhul ja süddamest röömsad. „Se on hea," ütles proua, „et mitte ahnusse waim teie süddant weel ep olle rikkunud, mis ma esmalt kartsin!"

Tomas Wäärt piddi nüüd hinge-kirja järrele teäda andma, kui mitto paar rahwast waldas ellasid, kel jubba wieaastasi lapsi olli, ja selle peäle läksid saksad ja Tomas Wäärt lamba karjaeda ja otsisid ni paljo nori lambid wälja ja pannid issepaika. Teisel hommikul piddid tüdrukud neid jõe äres puhtaks pessema ja Mili ja Tina siddusid igga tallele punnase lindi kaela, mis wägga kenna nähha olli.

Sõmalouneks ollid keik lambasajad lapsed kous, mis isse kui üks lambakarri nähha olli. — Igga lamba kaelapaela külgis olli üks nummer ja nisamma paljo numrid pandi ka ühhe tühja potti sisse, kus lapsed lambaliisko piddid wõtma, et nähhä saaks, missugguse lamba iggad öed wennad piddid sama. Oh sedda kihhenat ja kahhenat, mis nüüd laste ja wannematte seas olli! Ühhed waatsid üht ja teised teist lammast, ja ei teadnud ommeti, kes ta saab. Wannemad nutsid rõmo pärrast ja tännasid; lapsed löid kässa kokko, hüppasid ja kilkasid; keik mõisa oue olli kisa ja kõlla täis. Wimaks

tulli lisowõtminne. No sedda nalja ja immet! Nipea kui laps numre olli sanud, jookſis ta lammaſt otſima, kel seſamma nummer kaelas olli. Sedda õiskamiſt ja kiskamiſt! Lambad mägiſid, lapſed kisſaſid, et arro egga otſa. — Kel lammas käes olli, ſe tännama tulli; tahtſid sakste rided seljaſt ärrakapida.

Kui lambad jäggatud ollid ja wimane laps ka olli tännanud, anti igga lapſele weel tük püli leiba ja woid peäle ja ſiis hakkaſid koio minnema. Oh sedda rõmo ja immekspannemiſt, mis nüüd kodduste rahwal olli! Iggas perres olli üks, kaks ehk monnes koggoni kolm lammaſt. Neile perrerahwale, kes waeſt Sarat ükskord ollid omma ullo alla wõtnud, kinkis proua 10 lammaſt. Mäekülla rentnikko, kel enneſel lambid küllalt olli, kutſus proua õhtuks omma lauale ſõma. Mitto korda kitis Mäe-külla rentnik, et ta sedda au paljo ennamaks piddas, kui sadda lammaſt.

Teiſel hommikul tullid keik maia-isſad pühhapäwa rides kokko, moiſa wannemid tännama. Proua, noor herra ning preili ollid wägga lahked keige wasto, ja andſid neile ſüa ja jua; ja kui keik Jummalaga jätma tullid, ütles Karel weel keikide wasto: „Armſad walla perremehhed! Teie ollete isſe omma ſilmaga näinud, kui immelikkult Jsſand mind teie sekka on saatnud. Temmal on wisſiſt seäl jures ka üks armo nou olnud. Et teie nüüd keik kous ollete, ſiis wõtkem ka nouks, nenda ellada, kuida Temma ſanna meid õppetab. On teie seas ehk teie

maiades innimessi, kes tännini jomisse, prassimisse, riidlemisse ja lihhahimmo rummalaid tesid on armastanud, pallugem Jummalat ja aitkem hoolt kanda, et se eddespiddi wähhemaks ja mahha jäeks. Tehke tööd ja ellage kui ristiinnimessed, kel pühha kirri ja pühha kodda armas on. Tullewa ku esimesseft päwaft sadik ei pea minno körtsides wina tilka ennam leitama. Monnel napsiarmastajal ei olle se kül mitte mele pärraft; agga kes üht head asja ettewöttab, ei pea mitte se peäle watama, mis mailm seft arwab. Laiskleminne ja kergemeelne ello kaddugo meie wallaft. — Siiski teadkem, et meie isseenneseft, ilma Jummala abbita, middagi ei woi. — Peab agga meie assi aegamöda parremaks minnema, siis on keige ennamiste tarwis, et laste kolitamisse eest hoolt kanname. Need on need wössud, kelleft Jummala abbiga paremad wiljapuud peawad kaswama. Tullewa talwe peawad kolme kolimaia tarwis palgid weetud sama. Minna annan puud ja lassen ehhitada ja lodan siis, et teie sedda mitte raskeks ei panne, kui talwe tee aego palgi weddo teie holeks jäeb. — Ma tahhan ka kolm koolmeistrit murretseda; agga nisugguseb, kel selle peäle kölbo ja tundmist on, ja kes omma ammetit, Jssanda kodda ja sanna armastawad. Meie kolid ei pea mitte — nago neid Jummal parrago! mailmas kül on — ühhed **hädda pärraft asjad** ollema, waid iggamees peab ärratundma, et meie süddameft hoolt kanname, omma noortsuggu karristusses, tarkusses ja

Issanda sanna maenitsemisses ülleskaswatada. Ülle keige meie Ma, tänno Jummalale, jubba hakkatakse selle polest suremat hoolt kandma. Agga iggal pool nähtakse, et koli asjad wägga raskeste eddasi lähwad, kui rahwal nigi paljo moistust ei olle, et nemmad sedda head asja tänno ja römoga moistwad wastowötta. Andko Jummal, et minno waldas nisugguſid waesid rummalaid ja pimmedusse armastajaid mitte ei peaks leitama!"

„Teie pöllo-tö ja ellaja kaswatamisse jures tahhan teile eesmärgiks ja abbiks nipaljo olla, kui ial woin. Parremat semet tahhan teile hea melega wahhetada; parremat suggu wasikad ja seapörsad oddawa hinnaga müa; ouna- ja marja-pudest aast' aastalt teile ni paljo anda, et aegamöda järje peäle sate. Ka mesi-puud, mis monned teie seast jubba wanna modi pid-dawad, on pöllomehhele sureks kassuks; nemmad ei tahha suurt kulloe, ja andwad heaste wälja. Kes muido kättetöga middagi tahhab tenida, woib ka moisas aumetit leida. — No kas ollete sellega rahhul ja lubbate mulle keige hea asja ettewötmisse jures nouks ja abbiks olla?"

„Jah, kui Jummal aitab, hea melega!" wastasid perremehhed ja hakkasid Jummalaga jätma.

Agga, armsad söbrad, ütlen minna, jutto sabba ots on warsi kä. Nenda paljo woin Teile weel üttelda, et noor preili omma armsa ellokombede ja kenna näoga ühhe wöra nore

herra ſüddamekſe olli pöllema pannud ja aasta pärraſt ühhe teiſe moiſa prouaks widi. Paron Karel olli jubba 26ne aastane poiſike, kelle ſüdda ka monnikord tukſuma hakkas; peälegi olli ta kuulda ſanud, et ühhes wannas ramatus, mis ta iggapääw ikka kord ette wöttis, kirjotud olli, „et ſe ei pea hea ollema, kui innimenne üksi on; kui ta langeb, ei olle teiſt, kes tedda üllestöstab.“ — no nüüd olli luggu lahti! Temma endiſe kasſoiſſa liggidal ellas üks wagga moisnik, kelle noort tütrekeſt ta jubba poiſikeſe pölweſt tundis. Se lomake ei läinud ta meleſt mitte ennam ärra. Aasta pärraſt Mili pulmi panni wanna 77me aastane kasſoiſſa ommas kirrikus ommad wärriſejad käed Kaarli ja ühhe nore preili pea peäle ja ütles: „Minna laulatan ſind kui meeſt, ſind kui naeſt, Jummala Jſſa, Poja, ja pühha Waimo nimmel!“ — Kas ſa nä! jubba käes. — Koddo loſſi wärrawa ees olli pea terwe wald noort pari otamas, ja kui töld loſſi wärrawaſt ſisſe läks, öiskaſid keik rahwas: „Jummal andko herra ja prouale kalliſt terwiſt! Nemmad on meile, ſago nende lapſed meie laſtele waggaks wannemiks!“ — Noor proua nuttis römo pärraſt; agga rahwa wiimne ſowiminne olli tal nattuke woöras kuulda. Süski kui wanna leſkproua 8 aasta pärraſt ommad ſilmad rahhoga kinni panni, jookſid jubba nelli weikeſt raggunid möda ſuurt moiſatubba, kes herrat ja prouat „Pappa! Mamma!“ hüüdſid. Aitüma Jummalale! ſe olli öige hea. — Tänna päwalgi, kui kegi Kuldſan moiſaſt

ehk wallaſt on, ſiis on ette teada: ſe on tark ja moiſtlik mees.

Mis teie arwate, armad ſõbrad, kas ſe kahjo teeks, kui igga walla meesteſt ſedda woiks üttelda? Mõttelge järrele ja tehke kuida parrema arwate ollewad!

Kes teeb keikide tahtmiſt, ei ſa kellegi tahtmiſt.

Ehk

Noor Hans ja wanna Hans.

Seäl ollen ma teile nüüd ühhe jutto kaddund talleſt räkinud; agga kas ta teie mele pärraſt olli woi mitte ei olnud — mis minna ſeſt woin teäda! Pean ikka ſeſt ſannumid andma, mis õige ja tõsſi on, ehk ma kül ni mõnnuſaste ja kennaste wahheſt könneleda ei moista, et ta igga mehhel mokka pärraſt olleks. Ma ei tea kül paljo, agga ſiiski ſedda ma tean ommeti, et keikide mele pärraſt ka keige targem mitte ei ſa. Ni mitto innimeſt, ni mitto tahtmiſt; minne tantſi keikide pilli järrele. Se pärraſt te ja räki nenda, et Jummal ja omma ſüddame tunnistus ſinnoga rahhul on: ſiis lasſe mailm, nago kutſikas läbbi aia urriſeda, ja minne omma teed eddaſi. Tahhan teile ſia jure ka ühhe weikesſe jutto liſſada, mis ſiiski ennam tähhendamisſe ſanna, kui ſündinud aſſi on.

Jummala head ja armoliſt tahtmiſt keige kallimaks piddada ja ſelle järrele ellada, olleks minno nörga arro järrele jubba küllalt; agga mitto innimeſt ei panne Jummala tahtmiſt ennam ſureks asjaks, waid, et nad innimeste ees au ja kituſt leiakſid, püüdwad nemmad ſedda ennam keikide innimeste tahtmiſt, ja ſawad wimaks ommeti naeruks, nago ſe mees, kelleſt nüüd rägime.

Halbikära Hans olli üks wanna pentſik mehhekenne. Monned küllaſ-rahwas ütleſid: „Hans on ikka peaſt nattuke nörk ja ei tea, mis ta monnikord teeb ja rägib.“ Teiſed jälle: „Sitta ka! Hans on koer, ja teeb melega omma tempuſid ja rägib omma pärdikuid juttuſid.“ No minne pärri ſinna järrele, kel ſe öigus olli. Ja Hanſuſt ei ſanud ka kegi arro, kas kelm woi kerge olli. Olli ſe nüüd rummalusſe woi tarkusſe pärraſt, agga kuulge, mis ta kord teggi.

Hans olli omma weikeſſe 14ne aastaſe Hanſoga töiſes waldas küllas käinud ja läks nüüd jälle koio pole. Kahhe Hanſo peäle olli üks ainus hobboſe lu, ja ſelgi polnud wankert tagga, waid isſa poeaga piddid kördamöda ratſa ſöitma. Eeſtotſa ollid poea jallad libbedad ja lippas römoga loma körwas; pärraſt astus isſa mahha ja poeg loma ſelga. Häddaste olli poeg wersta maad ratſa ſöitnud, kui ſuur hulk maggaski wötjaid nende wasto tullid. „Oh ſinna wimane loutrus!“ hüüdſid rahwas poea wasto. „Omma wanna isſa lasſeb temma nago karjapoisſi maas jooksta, ja isſe nago ſuur prints hobboſe turja

peäl. Kas niſuggune mitte wemmalt ei ſööks! Wanna küllamees!“ ütleſid rahwas iſſa wasto, „ſinna ellitad omma poega wimaks nenda ärra, et ta ſind ennaſt ratſa-hobboſeks teeb.“

„Tulle mahha, armas poeoke,“ ütles Hans omma weikſe Hanſo wasto, kui rahwas mödas olli; ſe ei olle mitte ilma mele pärraſt, kui minna jalla käin ja ſinna ratſa ſöidad.“

Noor Hans kalpſas hobboſe ſeljaſt mahha ja wanna Hans ronnis jälle ſelga. Hans räkis Hanſoga ja nenda läks te paar wersta löbbuſaste eddaſi. Seäl tuli üks ſalk wööra walla päwapannijaid wasto, ning warſi olli jälle kärra lahti. „Kas ſul häbbi ei olle, wanna panthabbe,“ — ütleſid halbid teopoiſid — „ſedda waeſt poiſikeſt nenda pinata? Iſſe nago Türgi kunningas istub ta hobboſe ſelgas, ja poeg jooſko maas. Oi, oi, wanna jahhupead!“

Rahwas läkſid mödа; wanna Hans ütles nore Hanſo wasto: „Ei ſe ei lähhä ka mitte korda; peame ikka teggema nenda, et meie mitte rahwa naeruks ja ilma peateuks ei ella. Tulle, poeg, tikku ſia ülles, mo ſelja tahha, hobboſe perſe peäle; kül wanna märrake meid mölle-mid ka ärrakannab. Saab nähha, kas ſiis öige on.“ Wanna Hans aeas märra aia äre, noor Hans kargas röhtaia peäle ja aia pealt kalps wannamehhe ſelja tahha märra ſelga, ja märra läks omma ſodo Hanſo ja wanna Hanſo poeaga jälle eddaſi. Tükki aea pärraſt kuuldi metſa nurga takka ſuurt kisſa ja kaaklemiſt, nago annikarri olleks nende wasto tul-

nud. Nenda olli ka; agga need ollid ilma sulgeta annid, ja iggal ühhel olli üks ainus poeg liggi. Suur rougesaja naeste karri tulli Hansude wasto, ja iggal ühhel kääksus laps käe peäl.

„No wata kurja teggiaid!“ hakkasid naesed jubba emalt karjuma. „Oh teie hobbose lihha föjad! Meil iggal ühhel laps kanda, ja käime jalla, nemmad kaks mehherahwast ühhe ainsa wanna märra hobbose selgas. Mis te' kassakad sest waesest lomast waewate? Eks olle ka tössi: Kui üks meesterahwas laisaks läheb, siis on ta nenda laisk, et hais tagga.“

„Eks ma ütle ikka!“ kirrus wanna Hans, kui naesed mödas ollid. „Tänna pollegi öigust; wanna naestel ka suud peas. Waatke ikka kas laste otsad puhtad; mis teil ka tekäiattega asja on.“ — Agga siiski — ütles ta nattukesse aia pärrast, — „neil woib ka öigus olla. Poeg, astume mollemad mahha, ja wõttame wanna loma käe kõrwa, ja lähme siis: saab nähhä, mis neil siis jälle räkimist on.“

Nüüd läksid, teine Hans teine pool kõrwas, ja wanna neljajalgne keskel, keik kolm omma teed jälle eddasi. Mõnni werst ommast küllast emal, sure postmaante äres ollid sillulised rusi augo jures ja waewasid rusi. Siin olli jubba paljo tutwaid innimessi seas. „Kes need kolm reisimeest peaksid ollema, kes seält alt mäggi tullewad? kaks käiwad kahhe ja üks nelja jalla peäl. Need on wist käinud nimme otsimas.“ Nenda räkis üks rusiweddaja noor-

mees ja keik rahwad töstisid pead üllesse ja wataſid ſiñna pole, kuſt Hans ja Hanſo poeg tullid. Nüüd olli naer ja kärra lahti. Keik naerſid ühheſt ſuuſt Hanſo ja temma poega; üks ütles ſedda ja teine teiſt. — „Mis paggana luggu!“ — ſirrutas üks küllamees kaela ja ütles: „Minna usſun, ſe on wanna Halbikära Hans omma poea ja walge märraga. Kes teab ehk walgel on köhho wallo, et nad nenda tassakeste käiwad.“

Hanſud tullid liggemale, ja jubba üks ja teine tundis neid ärra; mitto ütleſid: „Teie ollete wisſiſt keik kolm ühhe emma lapſed, et teie nenda wisi pärraſt teine teiſe körwas patſerimas käite? Üks teie ſeaſt on öige walge hobboſe näggo. Ollete töeste ſuggulaſed, woi muido tuttawad ja ſõbrad? Miks teie omma ſeltſimeeſt mitte ſelgas ei kanna? Waatke, kuida temma jallad jubba ristis käiwad; minge temmale appi!“

Nenda naerſid ja irwitaſid rahwas; agga Hans ſüllitas ja ütles: „Paggan tehko mailma tahtmiſt, agga minna ei ſa! Nüüd ollen ma keik tembud ärrateinud, ikka ei olle öige. Minno pärraſt pöra jallad üllespiddi, ilma tahtmiſt ei ſa kegi. Katsko kes taht, minna ennam ei katſo!“ Nende ſannadega astus wanna Hans wihhadega hobboſe ſelga ja ütles: „Pois, tulle järrele!“ ja läks iſſe ees ärra.

Nenda olli Halbikära Hanſo luggu. — Kes nüüd minno jõbrade ſeaſt iggapiddi öiguſt

nouab ja teeb, ja ikka teiste mele järrele ei sa: se möttelgo Halbikära Hanso peäle ja käigo omma teed eddasi. —

Waene narrokaupmehhe poeg ja temma koer.

I.

„Mis nisugguseſt hilparrakaſt woib kirjotada olla?“ mötleb monni söbber ja könguab pead. No kes teab, armas külla-wadder, wastan minna; ehk sa rägid siis, kui jut otsas on, teistwisi. Ehk ülleoue perrenaene küssib jälle: „Mis loom siis üks „narrokaupmees“ on? Kes tont narrusid ostma hakkab, neid on jo iggas maeas muidogi küllalt.“ Armas perreeideke, wastan minna, egga kaupmehhed, need rahwa tassotühhendajad, üksi ei mü, waid nemmad ostwad ka mönni kord. Mis sinna ostad, sedda nemmad müwad, ja mis sinna müüd, sedda nemmad ostwad; kaup wannem kui meie olleme. Nenda on „narrokaupmees“ ka üks ostja kaupmees. Temma käib möda perresid ja ostab wanna linnase ride narrusid kokko. — „Mis tühhi ta nendega siis teeb?“ Temma wiib neid pabberi wabriko peäle, ja seäl tehhakse neist pabberid, kus peäle targemad rahwas musta walge peäle pannewad. Suurt kasso se kaup kül mitte ei sada; siiski

kes wiks mees on, leiab ka seäl jures omma iggapäwast leiba. Agga hakkame nüüd ka jubba peäle, muido kaub aeg käest ärra, ja tulleb jälle se pahha sanna „jääb polele;“ selle eest tahhame ennast hoida. Agga kui jut nattuke pikkale wennib, siis ärge pange pahhaks; eks meil olle aega ka jutto aeada.

Saksama on meitest louna pool, agga Hollandi- ja Prantsusse-ma on jälle Saksamaast ohto pool. Prantsusse- ja Saksama wahhel jookseb üks suur ja kulus jöggi, kel nisuggune nimme on, kui mitme meie Ma poistel ja meestel, se on: Rein. Hollandi- ja Prantsusse-ma piris, Reini jöe lähhedal, ellas wanna koolmeister Juhhanes, kelleşt meie, kui Jummal aitab ja terwist annab, eddespiddi mittokord weel tahhame räkida. Tal olli jubba wannadusse lummi juukste peäle kukkunud, ja hamba arro ei olnud ka mitte ennam täielinne; siiski ommas ammetis olli wanna kolipappa Juhhanes wirk ja usin. Oh, mul olleks temma elluşt. ja kolipiddamisseşt, temma öppetusseşt ja könnedeşt wägga paljo könneleda ja luşt sedda jubba praego tehha: agga kus siis narrokaupmehhe poeg ja temma koer jäwad? — Kannatage siis, armad söbrad, ja isseärranis teie koolmeistrid, kellele Juhhanes sureks öppetusse eesmärgiks ja kasuks woib olla; kannatage weel, kunni meie temmast eddespiddi rägime. — Juhhanesse kolimaea liggedal ellas jälle üks pärrato rikkas mölder, nimmega Adam Weitser. Sel mehhel olli ennam kahhekiwwiga weskeid, kui monne perre-

mehhel weikse lomakessi, ja keik pärrisweskid. Omma rikkusse polest wois temma parreminne kui mönni moisnik ellada, agga ta ei tahtnud sedda. Temma rikkus ei teinud tedda mitte uhkeks egga üllemeelseks, pillajaks egga ahneks, waid temma rikkusse seas olli üks wägga kallis perli, kelle assemel ta keik muud warra heameleqa olleks ärraannud, kui sedda olleks tarwis olnud, ning se kallis perli olli — **usk** allandlikko Jesusse Kristusse sisse; se ei lasse uhkeks minna. Temma käed ei olnud mitte, kui mitme teiste rikkastel, russikasse kaswanud; waid Weitser jaggas uskus ja tössises armastusses, kui ial teiste pudust näggi ollewad. Ta sai siiski kül mittokord ka pettetud, agga mis sest wigga? Kes Jssanda nimmel tallitades petteud saab, kül Jssand sedda isse jälle öiendab. Ni hästi koolmeister Juhhanes kui mölder Weitser ollid seäl ümberkaudo iggast lapsest ja wannast auustud ja armastud. Se ei woinud siis ka teistwisi mitte olla; nemmad isse kahhekeste ollid süddame sõbrad, ning käisid omma abbikasa ja lastega teineteisele wooraks.

Ühhel pühhapäwal pärrast lounat ollid nad jälle kous, ning Weitser ja temma abbikasa pallusid, et koolmeister omma rahwaga kunni öhtosõgini piddi nende jure jäma.

Nattuke aega enne sedda ollid koolmeister ja mölder wangikoddadest ja wangitödest räkinud, sest et Juhhanes endises ncremas ellus kaua aega linnas ellanud ja ühhes sures wangikoeas waesid eksinud ja langenud innimessi Jummala

armo pole juhhatanud. Weitser hakkas seſt asjaſt ueste jälle räkima ning ütles:

„Teie nore pölline tö ja ammet, armas koolmeister, olli kül niſugguste üllekätte läinud innimestega, kui ſurem hulk wangideſt on, wiſt wägga waewalinne, ja Teil olli käl paljo külwamiſſe, agga wägga wähhä leikuſſe tööd? Mis woib ſeäl, kuhho need keige ülleannetumad julged pattoteenrid kokko wetakſe, mis wöib ſeäl innimeſſe ſüddant römustada?“

„Töſſi kül,“ — wastas Juhhanes — „wangikoea raud uste tagga ollen minna, Jummal parrago! mittokorda piddand peält näggema ja kuulma, kui hirmſaks lomaks üks innimenne ſaab, kui ta Jummala käsko ja töe teed koggoni mahhajättab, ja kurrati, mailma ja omma lihhatahtmiſſe järrel melega ellab; agga ma woin ka tunnistuſt anda, et ma nende kolleda ſeinde wahhel ja raisko läinud innimeste ſeas Jummala armastuſſe ja hallaſtuſſe ſuruſt ja wäggewuſt mönda körda omma ſilmaga ollen näinud. Iſeärranis ſeiſab mul üks wanna mehhekenne meles, kelle pärraſt ma esmalt wägga kurwaſtaſin, agga pärraſt wägga römuſtaſin.“

„Armas koolmeister,“ pallus möldreemmand, „räkige meile ſeſt mehheſt nattuke,“ ning mölder ſowis ſedda ka wägga.

„Sedda woib jubba peäle kahhekümne aasta olla,“ hakkas koolmeister jutto puhhuma, — „kui ükskord üht wanna pärraliſt innimeſt wangihonesſe todi, kes kui pool hullo mitte ei teädnud, mis ta teggi. Aeg aealt läks mehheke

tassasemaks, sest et wina ennam ei sanud, mis ta wägga armastas. Oh wiin! wiin! kui mitto meest käiwad sinno pärrast narrud kaelas, ja sirrutawad mittokorda körtsi räästa al porsund näo ehk werriste silmadega; — kui mitto naest peawad sinno pärrast kirriko miñna küllast kube laenama, ja mitto ööd teises perres ehk lammaste lautas maggama; — kui mitmed lapsed peawad sinno pärrast kas koggoni nälgas ollema, ehk kuiwa leiwakorokessi närrima; — kui mitmed tüllid, riud, waeno piddamisséd, kurjad himmud ja muud selle sarnast tulleb sinno läbbi, sa kurri wiin!" — Siiski mis ma winast paljo rägin, wiin on ilma süta; agga temma lakkujad, hallastago Jummal nende peäle! Neid ei woi pärrast wie melega ellajaks ka mitte ennam nimmetada. — No agga se wang, kellest minna rägin, wangikoeas wina ennam ei sanud. Temma olli agga nago wina ankur winaga läbbi kenud, ja et ta tedda nüüd ei sanud, jäi mees haigeks, ja kui ta pärrast terweks sai, ka ikka torredaks ja wastaseks, ja piddi mitto ja mitto korda raskeste ihhonuhtlust sama, ilma et ta olleks parremaks läinud. Jummala sannast ei teadnud egga tahtnud ta middagi teada. Se olli kurb luggu!"

Minna püüdsin sure holega aegamöda selle wangi endist elloluggu teäda sada, ning kuulsin siis, et ta keige esmalt treijal ja enne omma wangipölwe wimaks narrokaupmees olnud, kes omma poea ja koeraga küllast küllasse käis. Omma poeaga teggi ta wanna immet, sest poeg

piddi kerjamisega iseennast toitma ja mis üllejäi issa kätte andma, kes keik läbbi kõrri kallas ja söimata ja wommida olli poisi iggapäine palk. Ükskord olli pois, kes ikka palja jallo jookſis, klaſi tükki peäle astunud ja süggawat hawa jalla põhja alla teinud. Nüüd olli issa nago karro poisi kallal. Kiskus ja mutſis joobnuſt peaſt poissi, ja olleks tedda waese ommaks peksnud, kui mitte monned mehhed, kes moisa poolt tullid — ſeſt möisa olli lähhedal — appi ep olleks tulnud. Agga nüüd olli tülli meestega lahti. Joobnud narrokaupmees arwas enneſel õigusſe ollewad ommaga tehha mis ta tahhab, ja andis ſepärraſt pigiga, mis tal ennamiste jalla toetusſeks ikka peus olli, iggaühhele üle pea pihta, kes ette juhtus, ja hawas monda meeſt nenda, et eeſtotſa teädmatta olli, kas neiſt ello lojuſt ennam ſai woi ſamata. Mehheke ſeuti nüüd teiste abbiga kinni, widi kohtusſe, ja kohhus moistis tedda kolmeks aastaks wangitöösſe."

„Tännini käiſid wangikoea üllemad temmaga waljuste ümber; minna agga wötſin nouks, ſõbralikkult katſuda tedda melitada, ehk ta ſiis piddi hakkama Jummala peäle mõtlema ja parremat teed armastama!"

„Ma andſin omma nou wangihone üllemale teada, kes ſure heälega naerma hakkas ja ütles: „„Üht niſugguſt wanna kiwwiſüddamega kurjateggiat ja lakkewasſikaſt tahhate Teie melitada ja armastusſega hea pole pöörda? — Se on tühhi tö!““

„Woin ommeti katſuda;“ — wastaſin minna — „kui ſe nou ei aita, ehk Jummal juhhatab ſiis jälle ühhe teiſe nou peäle. Selle peäle andis üllem mulle lubba, omma önne katſuda ning minna läkſin wangikotta.“

„Monni aeg enne ſedda olli nende wangide peäle, kel raud riisto ei julgend kätte anda, wäggiſe pandud, et nad piddid willo kedrama. No kas ſe meesterahwale mele pärraſt wois olla? Meie narrokaupmees tahtis wihha pärraſt tuld fülletada.“

„Kui minna ſisſe astuſin, käis ta möda tubba, löi wasto rindo ja kiskus karwo peäſt ja ſöimas ja wandus. Minno ſöbralikko terretamiſt ei wötnud ta mitte wasto, ei watanudki mo peäle. Ma ollin eeſtotſa wait ja ütleſin pärraſt: „Armas ſöbber, miks minnoga nenda pahhane ollete? kuida ma Teile mele haiguſt ollen teinud? ja kui ſe peaks nenda ollema, ſiis andke mulle andeks! Minna tullin tänna isſeärranis ſepärraſt, et ma ollin kuulnud, et Teie üks tark treial peate ollema, ja minnul olleks monni treitud aſſi wägga tarwis olnud.“

„Kurja koera näoga watas ta esmalt minno peäle ja ütles ſiis: „Kelle kurratiga ma neid pean treima? Kas kegi ſelle wanna naeste ratſa hobboſe ſelgas palja kättega treida woib?“ Nende wiimſe ſannadega näitas ta käega ühhe wanna wokki peäle ja kirristas hambid, nenda et minno ſüdda külmaks läks.“

„Nüüd ütleſin minna, et ma üllemid ollen pallunud, et nemmad temma armſad treimiſſe

riistad peaksid kätte andma ja tedda treida laskma, mis tö temmal ammo harjunud ja armas on."

Suurde silmadega watas wanna narrokaupmees minno peäle ja tükki aea pärrast hakkas temma näggo söbralikkumaks minnema. „Teie ollete essimenne innimenne siin wangikoeas, kes minnoga öigust teeb!" ütles ta wimaks, ja pakkus mülle omma musta, korpas kät. „Minna tahhan hea melega tööd tehha, sest minno pölli ep olle mitte sant siin maeas, kus ma pri süa ja jua saan; agga enne surreksin minna ärra, kui ma kedrama hakkaksin."

„Ma laskssin temmale nüüd treimisse riistad anda ning mees hakkas kibbedaste töösse. Pärrast hakkasin ma temma poeast ja muist asjust räkima, wimaks ka Jummala sannast ja armust, ja wata immet! selle mehhele, kes enne raudkiwwist näitas ollewad, tulli aega möda wessi silma. Tänno Jummalale! mötlesin minna; ehk nüüd Jummal aitab. Igga pääw käisin ma tedda watamas ja igga pääw läks mo südda röömsamaks. Issanda abbiga hakkas ta ommad pattud tundma ja kahhetsema ja Issandalt armo otsima; agga ihhojoud olli ka nüüd otsas. Weetöbbi (ennamiste keikide jodikutte wiimne pärrandus) tulli ka temma kaela peäle. Ma kulasin ka sel korral ni paljo kui ial woisin, temma poeakesse järrele; agga kuskilt ei sanud ma tössist wastust. Narrokaupmehhe tunnike tulli senni kaua ikka liggemale. Temma essimenne ja wiimne jut olli ikka temma poeg,

kelle järrele wägga kahhetſes. Pitka ja raske kannatamisſe järrele ſurri ta wimaks ärra, ja temma wiimſed ſannad ollid: „„Iſſand, Õnnisteggia, ma tännan ſind, kes ſa mind kui tulletukki tulleſt olled wäljatombanud ja omma armoga kaſtnud! Oh Iſſand, hallasta mo kaddund waeſe laxſe peäle, kellele minna mitte isſaks, waid pinajaks ja pahhaks eesmärgiks ollen ellanud!““

Narrokaupmehhe poeaſt ei teädnud kegi räkida. Senni kaua kui ta meiſtre jures olnud, teädſid innimesſed temmaſt könnelda; agga ſeſt päwaſt ſadik, mil ta meiſtri jureſt ärrakarganud, ei teädnud kegi, kuhho ta pöörnud.“

Nenda könneles wanna koolmeister Juhhanes, ja mölder kulas temma juttu ni, et ſu lahti ja ſilmad pärrani ollid, ja ni pea kui koolmeister omma jutto olli löppetanud, jookſid halledusſe pisſarad üle möldre pallede mahha. Ta wöttis koolmeiſtri käeſt kõwwaste kinni ja küſſis: „Mis olli ſelle mehhe nimmi, kelle elluſt ja ſurmaſt teie praego ollete räkinud?“

„Temma nimmi olli Martin Wärner,“ wastas koolmeister immeks pannes.

„Oh! kui ſuurt head ollete Teie minnule teinud,“ hüdis mölder ja hakkas koolmeiſtri kaela ümber. „Martin Wärner olli — minno iſſa!“ —

„Teie iſſa?“ panni koolmeister nüüd koggoni immeks. „Minno Iſſand ja Jummal! kuida woib ſe woimalik olla: temma nimme olli Wärner, Teie nimme Weitſer? Ja kui

Teie temma poeg ollete, kuida ſedda ſiis ſiin tännini kegi ei tea, ja iggaüks Teid Sweitſima mehheks piddawad, kes kahheksa aasta eeſt meie male tulli ja ſiin mitto weskit oſtis?"

Oh ſe on keik woimalik, ja on keik nenda! hüdis jälle mölder. Ma woiksin Teile ſedda praego ſelgeste ärraſelletada, agga mo ſüdda on liaks halleduſt ja römo täis. Halleduſt, et mo issa wangikoeas piddi ſurrema ja minna ei woinud temma ſilmad mitte kinniſurruda, ja römo, et mo issa ommeti enne ſurma omma pahha teed mahhajättis ja kui waene pattukahhetseja pattune ſiit mailmaſt ärralahkus. Jummala Talle werre öigus olgo temma aukuub iggawesſes ellus! ma lodan, et ta ſeäl on. — Agga Teie, mo armas Juhhanes! wötke mo ſüddamelikko tänno ſe wiimſe heateggemisſe eeſt, mis minno issale keige ſuremat kasſo ſaatnud!" Sega andis Weitſer Juhhanesſele weel ſüddamelikko tänno, ja et ta tänna wägga ligutud olli, pallus ta Juhhaneſt home öhta jälle woöraks tulla, mil omma ello-luggu tahtis könneleda. Jäi ſiis tänna öhto keik niſamma.

II.

Teiſel öhtal ollid kovlmeister Juhhanes, temma abbikaſa Katrina, ödde Anna ja monni mu armas külla tuttaw ka weel aegſaste mölbre maias, et kuulda ſaaks, kuida ſe wois olla, et

wanna narrokaupmees, se pea lakkekoer, kes jubba kahhekümne aasta eest wangihones olli surnud, rikka ja wagga Sweitsi-maalt tulnud möldre issa piddi ollema. Et keik Weitseri tössist meelt tundsid ja nalja asjo temma suust mitte ei usknud kuulda sada, sepärrast ollid sedda maijamad teäda tahtma, mis ta neile piddi könnelema.

„Kui kegi omma ello-luggu hakkab räkima," — allustas Weitser — „siis hakkab temma ikka ommast sündimisse kohhast peäle; agga sedda ei woi minna mitte tehha, sest raske süddamega pean ma tunnistama: minna ei tea mitte, kus ma sündinud ollen. — Minna ei tea mitte üht kohta mailma peäl nimmetada, kus mo emma mind essimest korda on mähkinud ja mulle rinda annud. Mitto korda ollen ma katsunud omma wäetima lapse pölwe ja essimest ello-kohta mele tulletada, agga siiski ei tea minno hing tänna päwani weel, kus se koht maad on, kus minno essimessed ellopäwad mödaläksid; mul olli ikka sinnine taewas pea kohtes; maante jalge al; kord mäed, kord orrud, küllad ja wäljad silma ees: keik mailm olli minno koddo. Oh, ka seddagi innimest, kes mind omma süddame al kandis ja omma rinna äres sojendas ja toitis, ei olle minna ial näinud egga tunnud! Minna ei tea ommast emmast egga temma hana kohhast middagi. Emma armastust ei olle minna ial maitsnud; temma ei olle mind mitte öppetanud käed palwele kokko pannema, ehk Jummalat ja temma sanna tundma. — Minna

ollen kui pu metsas ehk umbrohhi tee äres ülleskaswanud!

Mis minna ommast lapse pölwest mälletan, ep olle muud, kui se maantee, kus peäl ma ennamiste ikka köndisin; kui perre uksed ja sakste treppi essised, kus ma leiba kerjasin; kui narrude korem, kelle körwas ma omma tru Riksoga jooksin (— Riks olli mo koera nimmi —); kui körtsid, körtsi howid ehk tallo heina küned, kus sees ma maggasin; kui wilja-puud, kust otsast ma puwilja — oh! ma pean tunnistama: — warrastasin, ja wimaks on mo meles ka weel — mo issa.“

Oh kahjo, kahjo! et mul temma ellust, ni paljo kui minna tedda tundsin, middagi head ep olle tunnistada! Ta olli eesotsa treial, misga paljo rahha tenis. Meie olleksime, kuida ma pärrast aega möda kül arro sain, öige hästi woinud ellada ja leiba süa, kui — jah kui issa keik omma tenitud rahha mitte ei olleks — ärrajonud! Oh, et keik körtside naabred, moisa ja linna lähhedal ellajad ja isseärranis leiwa körwase püüdjad sest märko wöttaks ja parremat ello allustaks! Mo südda katkeb weel praego, kui ma se peäle mötlen, missuggune mo issa siis olli, kui ta joobnud olli. Igga innimessega olli tal tülli lahti; söimas, wandus, märratses ja kärratses igga mehhega kes ette juhtus, ja andis jonelt pihta; ehk kui tal keddagit muud ees ei olnud, siis langes temma joobnud wihha keik minno ja waese Rikso kaela,

ja meil ep olnud pea igga öhto muud nou, kui issa wihha eest pakko jooksta. No, kuhho meie siis pöggenesime? Kuhho ial woisime; kord monda küne, kord monne heina kuhja alla, kord monda teise perresse, — kust agga ni paljo rumi leidsime, et teine teise jure woisime mahhaheita ja teine teist sojendada ja nenda maggada.

Küllap Teil hakkab jubba südda mo nore pöllise ello peäle mötteldes wärrisema! Hädda ja hirm ollid mind wägga noresi sadik jubba terraseks teinud. Ma piddin jo isseennast toitma, eks siis hädda mitte ei aianud sinna, kust ma sedda piddin sama? Head innimessed andsid ikka mulle ka su täie leiba ja üht rumikest, kus ma issa wihha eest woisin rahhul maggada. Mitto korda läksin ma ka öhto jubba, kui joobnud issa olli maggama jänud, jälle taggasi, et ma hommiko käe pärrast woisin olla; sest kui issa örkas ja minna mitte seäl ei olnud, siis saddas peksa nago rahhet sel päwal mo selja peäle.

Ellades ei olle minna omma issa suust üht armastusse sanna kuulnud. Temma torre ja kurri wiis ja kombe lämmatas ka lapse armastust minno südames ärra. No issa ei olnud minno meleşt mitte ennam wäärt, kui mo pinaja ja nuhtleja, kelle pärris omma minna sündimisse polest ollin. Jal ei küssind temma: on so köht tühhi? on sul rided ümber? on sul külm ehk soe, kurbdus ehk röom? Kaebasin temmale monni kord omma tühja köhto ehk

külma hädda, siis sai ta tulliseks wihhaseks ja kissendas: „kas sinna suur lurjus weel tit olled, et sinna mitte isse ei moista ennesele toito ja rided kerjata? Kas minna sest piskust, mis ma tenin, sinno koerale pean weel süa ja rided ostma? — Ota, ota, kül ma sind öppetan ja sulle jallad alla teen!“ Nenda ollen minna siis iggapääw leiba kerjanud ning rided pallunud, ja Jummal teggi innimeste südda-med lahti, et ma mollemid ka sain. Kas need kerjatud rided mulle sured ehk weikesed ollid, se olli mulle üks keik, kui nad agga mo ihho külma ja märja eest warjasid. Sukkad ja kingad ollid mul koggoni tundmatta asjad, egga polnud mul neid ka tarwis. Minno jallad ollid jubba nenda ärraharjunud, et minna süggise ja kewwade passa, kui talwe lumme ja sui pallawa liwa sees ikka ühte modi woisin jookста. Mütsi ei sanud ilmas minno pähhä. Sured lokkis juuksed katsid mo pead, ja kui wihma saddas, siis teggin ma nisamma nago Riks: rapputasin pead ja temma omma kähhäraid karwo, wessi tilkus mahha, — mollemad jälle kuiwad. Ma kaswasin nago metsa pu, agga ka pea nisamma priskeste kui puud metsas. Ei teadnud minna ial rinnatöbbest egga köhhast, ei sullust egga peawallust; agga kui wahhest jões oiomas käisin, näggin ma, et mo palled punnetasid nago rosi lilled. Juhtus kord, et ma külla poistega sarwi piddi kokko läksin, ning sedda juhtus kaunis tihti, siis piddi se öige raps pois ollema, kelle wasto minna mitte

ei ſanud. Jookſo ammetit ollin ma Rikſo käeſt öppinud, ning pude otſas woiſin ma pea ühhe okſa peält teiſe peäle hüppata. Kes ſedda immeks panneb, ſe möttelgo, et minnul muud tööd ei olnud, kui ſeſamma.

Minno road ollid igga pääw leib, räimed, ſool ja kaewuſt ehk jöeſt wet ka körwa. Andis monni maia perrenaene kord tilga pima ka jure, no ſe olli juhha ſuur aſſi. Agga keik mis ma ial ſain, jaggaſin ma Rikſoga poleks; ſeſt meie ollime nago kaks wenda. Parrago Jummal, wennad ja öed ei ella mitto korda mitte, kuida meie Rikſoga ellaſime. Ning kuida wois ſe ka teiſite olla? Üks ainus innimenne ilma peäl olli minno ſuggulane; agga mis ſe ſuggulane, mo iſſa, mulle kelis, ſedda pakkus mulle mo tru Riks, ſe olli — armastus ja lahke meel. Ärgo kegi kuſago, et innimeſſe ſüdda ilma armastuſeta woib rahhul olla! Ni wägga kui pudel ja rohtudel päwa paistet ja wihma, on ſüddamel armaſtuſt tarwis. Oh, kui minna lapſi näggin, kelle pead wannemad ſillitaſid, neid pölwe peäle wötſid, neile ſuud andſid ja nendega lahkeste räkiſid, ſiis jäin ma paigale, weſſi tulli ſilma ning mötleſin: Mikspärraſt ep olle minnul ſedda önne? Mikspärraſt ei armasta minno iſſa mind ka nenda? Läkſin ma kord temma jure ja tahtſin ka armoga nenda temma ümber hakkata, ja ſain ſöimo ſanna ehk körwa lopſodega ärratoukatud — oh kuida minno ſüdda ſiis halle olli ja wallutas! Neil korrail tulli ſiis ikka Riks minno jure, lippit-

ſes mo ümber, lakkus mo ſilmawet ſilmiſt ärra ja olli ni lahke, nago tahtis ta üttelda: „Miks ſa ilma asjata nuttad? minna ollen jo ſinno ſõbber ja armastan ſind!“ Se tröõstis mind ka ikka nenda, et ma ſüllega Rikſo ümber hakkaſin ja tedda armastusſe pärraſt omma wasto rindo ſurruſin. Temma olli mo mängimisſe- ja maggamisſe-, tee- ja õ-ſeltſimees; mo akbimees, kui küllа poiſid mulle tahtſid liga tehha, ja mo meletulletaja, kui küllа ounapu aedas ollin ja monni tullemas olli. Minna tundſin temma wiſid ja temma minno ſannad ja kombed.

Kas ſedda ſiis immeks panna, et minna omma issa kartſin, agga omma Rikſo armastaſin? Mis minno kerjatud leiwaſt ülle jäi, piddin ma issa kätte andma; agga ſedda ei woinud ma ommeti mitte enne tehha, kui Rikſo kõht ka üsna täis olli. — Riſuggune olli minno kool, kus minna Jummala ja omma liggemisſe armastuſt piddin õppima! — — Oh, ön nendele, kes õige õppetusſe ſees, Jummala kartlikko wannematte ehk perrewannematte wagga ello peäle wodates ülleskaswawad! Agga oh kui mitmed waeste innimeste lapſed on weel tännapääw ſelleſamma tee peäl, mis minna käiſin. Kui waene peab ſeäl luggu ollema, kus wannemad ommad 5, 6, 7 ja ennam aastaſed lapſed peawad palja jallo ja pool allasti kerjama ſaatma. Eks nad ei pea ſeäl mitto kord nälga näggema? eks nad ei pea ſel kombel näppo ammetit õppima? eks nad ei pea keik pahhad könned kuulma ja kurjad teud

näggema? Tänno keikele, kes waeste laste eest hoolt kandwad, ja waeste maiasid ja kolisid assutawad, kus nisuggused, kes möda maanteed jookswad, wasto wõetakse ja Jummala pärrast ja Jummala kartusses kaswatakse. Meie Sakssamaal olli sel aial ka jubba monni nisuggune maiakenne, agga Jummal isse teab, miks pärrast mind kegi ülles ei otsind. Ta tahtis mind wist üht isseärranis wisi kaswatada! Temma nimmi olgo auustud ja kidetud."

Enne kui ma Weitseri lassen omma luggu eddasi räkida, tahhaksin ma hea melega omma sõbradele, isseärranis nendele, kedda õigussega „jonakaks" maiaperremeesteks nimmetakse, meletulletada ja küssida: Armad sõbrad, kas meie maal ja meie seas on ka nisuggusid õnnetumaid lapsi, kui Weitser olli? — Kas meie paikus on ka joobnuid ja holimatta issasid ja emmasid, kes omma laste ihho egga hinge eest hoolt ei kanna? — Kas meie aego mitte inimesse hing seddasamma wäärt ei olle, mis ta enne olli? — Kas sedda olleks tarwis, et ni paljo lapsi — kus hulkas peälegi mitto wägga terrase waimoga on — möda maanteed hulkuwad, kõrtside nurkas weddelewad, nälga näewad ja ommeti pahhad ello kombed õppiwad ja Jummala sannast ja keigest heast ilma jäwad? — Kas sest on kül, et monned teitest nisuggused „kerjajad lapsed" kurja sannadega minnema saatwad, ehk teised jälle tükki leiba andwad ja muud middagi? — Oh, kallid sõbrad, se assi woiks keik paljo parrem olla!

Jummalat ülle keige asja ja omma liggimest kui isseennast armastama: selle peäle ei pea meid mitte küllakubjas egga wallakohhus sundima, waid meie omma südda. Kas se peaks üks woimata ehk pahha assi ollema, kui teie, kel Issand ilmalikko warra andnud, meletullete, et Temma isse, se pühha laste armastaja, on üttelnud: Kes ühhe neistsinnatsist wäematteſt wasto wöttab, se wöttab **mind** wasto?" — Kas teie mitte ei woiks ülle ühhe walla ehk kihhelkonna üht nou piddada, kuida nisuguſed wäetimad maante peält ärrakorristud ja ristiinnimesse wisil kaswatud saaksid? — Kas mitte iggas koggodusses ei woiks üks *waestemaia* olla, kus üks *usklik waestelastele* issa neid, kelle eest kegi ei murretse, usklikko koggodusse kullo ja abbiga senni kaua Jummala kartusses kaswatab ja kolitab, kunni nemmad luggend sawad ja isse omma leiba tenida woiwad? — Ning ma ussun wist, et usklikkud öppetajad ja moistlikkud ja ausad moisawallitsused teile seäl jures nouks ja abbiks on, kui neid sellepärrast pallute. Et agga kegi siin jures ilmalikko kasso ei pea noudma, ehk au otsima, on isseenneseſt moista; waid iggaüks peab ommast warrast Issandale *römoga* ohwerdama. — Kuida nüüd nisugguſt asja keige parreminne seädida ja toimetada, seſt woime siis könnelda, kui Jummal rahwale nou annud, sedda asja ettewötta. Agga *töeste*, seäl waldas ehk koggodusses, kus waestelaste jäuks koddo ehk kolis maggaski aidast weel sure tülli ja wan-

dega kuendik ehk karnits kätte wissatakse! seäl koggodusses ei sa mitte paljo weel Issanda nimme pühhitsetud, egga sünni temma tahtminne. — Möttelge, armad wennad, selle peäle ning kuulge nüüd jälle, kuida Weitseri luggu eddasi läks.

„Onneks öppisin minna“ — ütles Weitser, — „omma Rikso läbbi ka keiki muid lome armastama. Jal ei teinud minna ühhe lomale melega haiget ehk waewa; ial ep olnnd mul sest head meelt, kui üht waest hingelist loma aeawiteks pinati. Kuida igga mees teab, on se üllеanneto poiste jures wanna woetud wüs, et nemmad olgo koeri, kassi ehk muid lome, kedda kätte sawad, aeawiteks waewawad ja seäl jures isse naerawad. Sedda pahha ammetit mul ei olnud. Selle pärrast, et mind mitme, isseärranis rikkaste maia uste eest ärratoukati; et mind mitto korda söimati ja naereti, kui ma leiba palluſin, et ma monnikord ka monne ihnusse perrenaese käest mutso selga sain, — ei moistnud minna mitte pahhaseks sada; sest minna arwasin: se peab nenda ollema.

Ramato öppimisseſt, kolis käimisseſt ep olnud juttogi. Kuida olleksin minna sel kombel, kuida meie ühhest teise käisime, kolis woinud käia? Jah! minna pean, kas önsa issa ehk omma häbbiks tunnistama: Minna ei teadnudki, mis kool on!“

„Üht luggu pean teile ka könnelema, kust woite arro sada, kui tark minna sel aeal ollin.“

„Ühhel päwal, kui köht jälle nurrisema hakkas ja mul middagi ep olnud suhho pista, läk-

sin minna ühhe maia ukse tahha ja pallusin: Andke mulle üks tük leiba; minno köht on wägga tühhi. Olge head innimessed!"

„Tükki aea pärrast tulli üks wanna kortsus näo ja konksus ninnaga wannamoor tuikodes wälja ja küsis: „„Pois! kas sa moistad ka palwed tehha?"" „Palwed tehha?" — küssisin minna ni julgeste, nago üks üsna rummal küssida woib. „Mis assi se siis on? Kuida sedda tehhakse?"

„Wannamoor löi käed kokko ja ütles: „„Ni juur jömmikas, ja ei teagi weel, mis palwe on? Kassi, sinna pörgo tulletuk! kes mitte palwed tehha ei moista, se minno käest leiwa raso ei sa!"" Nende sannadega löi wannamoor ukse kinni, ja minna jäin ukse tahha.

„Pahha meelt ep olnud mul selle wanna innimesse peäle mitte, waid paljo ennam olli mul häbbi silmad täis, ja kohkusin ka nattuke ärra. Ma seisin weel monni silmapilk ukse tagga, läksin siis emale, istusin ühhe palgi otsa peäle mahha ja hakkasin järrele mötlema, mis assi se ommeti piddi ollema, mis wannamoor minno käest pärris? Seäl tulli mulle äkkiste mele, et ma jo mitto korda ollin kuulnud, kuida teised kerjajad poisid uste tagga pommisesid, ilma et ma olleks teadnud, mis se olli. Kui se palwe olli, sis woisin ma sedda jo peagi järrele tehha!"

„Mis tehha? kuida öölbud, nenda tehtud; köht olli jo tühhi ja ei annud aega. Ma jooksin ühhe teise ukse tahha ja hakkasin pommi-

sema; agga ma ei teadnud mitte möttelda, et nüüd luggu weel hullemaks piddi minnema. — Kunni minna omma sodo pommisesin, tulli just perrenaene wälja ja kulas peält. Kui minna wait jäin, küssis perrenaene: „„No pois, mis se nüüd olli, mis sa luggesid? Ütle mulle nüüd kord selgeste keik järge möda ette, siis ma annan sulle leiba.““

„Nüüd olli pinike peus. Häbbi punna tousis mulle palge ja ma ei woinud ennam muud tehha, — kui pannin punnuma ja jooksin ärra. Köht olli kül wägga tühhi, agga kolmat korda ei julgend ma mitte ennam katsuda. Lähhän öige issa jure — mötlesin minna. — Kül temma ehk nou annab. Issa peakenne olli agga se kord jälle raske. Ma räkisin, kuida minno käsi käinud ning ka, et mo köht wägga tühhi olli.“

„„Lasi' need ahnepersed omma hallitand korokessed isse närrida!““ wastas issa torreda heälega.

„Agga minno köht on wägga tühhi — wastasin minna. Issa, öppeta mind ka palwet teggema, siis saan ma leiba küllalt, ja woin sulle ka tua.“

„Kurja näoga watas nüüd issa minno peäle ja kärritas: „„Olle wait, sigga! Sedda ma issegi ei moista! Jätta mind rahhule — ehk muido ma — ! —““

„Ma teadsin jubba ammo, mis nüüd olleks tulnud, kui ma weel su ollekssin lahti teinud. Ma jäin siis ka wait ning läksin nuttes jälle kolmandama ukse tahha, kus head inni-

mesſed mo peäle hallastaſid, ja ilma palweta mulle ſure tükki leiba ja kolm räime andſid. Pool leiwa tükki ja poolteiſt räime ſai Riks ommale; ſe olli jubba wanna asſi."

"Minno luggu olli, kuida iggamees iſſe näeb, wägga waene. Siiski ehk ma monnikord ka tühja köhto kaunataſin, ommeti ſain jälle ſiit ehk ſeält tükki leiba; agga hinge poleſt olli paljo waeſem luggu. Minno iſſa, ni paljo kui minna mälletan, ei käinud ial kirrikus. Ühhel pühhapäwal ollime meie juſt kirriko körtſis ja minna läkſin naero pärraſt kord kirriko ukſeſt ſiſſe. Se olli esſimenne kord keige minno ello ſees. Jõſa Meiet palluda ma ei moiſtnud. Ma wahtiſin, ſuud ſilmad laiali, muido ümber. Agga laulminne, orrila mängiminne, jutlus, keik olli mul ni uus ja immelik, et mul nago ſoe weſſi ülle kehha käis ja ſilmad märjaks läkſid; agga ma iſſe ei teadnud mitte, mikspärraſt. Siin kuulſin minna Jummalaſt räkiwad, ſiin kuulſin minna, kuida palwed tehti ning hakkaſin nüüd arro ſama, mis palwe olli. Agga kes ſiis Jummal piddi ollema? ſeſt ei ſanud ma jälle mitte arro. Ma mõtleſin, mõtleſin — ei moiſtnud. Himmo olli mul kül, agga kes õppetas? — Ma näggin innimeſſi, kes luggeſid ja kirjotaſid. No mis ſe ſiis jälle piddi ollema? Mõtleſin jälle — ei moiſtnud. Üks maia perremees ütles mulle kord: "„Kas tead, pois, kerjaminne on üks häbbi tö ſellele, kel ni terwed liikmed on, nago ſinnul." Se läks mo läbbi süddame.

Teine kord küsſiſid külla poiſid: „„Kule, narrokael, kas moistad ka luggeda ja kirjotada?““ „Ei moista,“ wastaſin minna. „„Tohho peälu“! — naerſid nemmad. „„„Ni ſuur täk hulgub muido ümber ja ei moista weel middagi! — Kas ſinna ſuur loggaski ei woi koli miñna ja luggema öppida?““

„Mis aſſi on kool?“ küſſiſin minna. Nemmad hakkaſid ſure heälega naerma, et minna ſedda mitte ei teädnud! Üks nende ſeaſt olli ſiiski parrem, kui teiſed, ſe ſelletas mulle ärra, mis kool olli, ja mis innimenne kolis woib öppida.“

„Nüüd pölles ſe mo ſüddame peäl. Ma läkſin iſſa jure ja palluſin, et ta mind piddi ka koli ſaatma, ſiis ſaakſin minna targemaks ja woikſin eddaspiddi omma leiba iſſe tenida. Agga kuida ſai iſſa ſüdda täis!“

„„Sinna tatninna, täikon! — ja mis ta weel ütles — kas ſinno ninna jubba nenda pitkaks lähhäb ja jallad ni raskeks, et ſinna laiſk koer ei wiitſi ennam kerjata? Oot', oot', ma tahhan ſind poiſſi öppetada! Woi koli? ſiñna laiſklema?““ — Nüüd tulli weel üks tosſin ſöimonimmeſid ja wandeſanno takka järrele ja — kui ma mitte ei olleks jalgele wallo annud, ſiis olleksin ma ni ſinniſe ſelja ſanud, nago paea pöhhi.“

Ma kulen öige, kuida monni külla-wadder öhkab: „Oh niſugguſid iſſaſid ja poege on küllalt weel!“ ja mötleb ſelle ja teiſe peäle, kedda ta tunneb. — Jummal parrago, tössi kül!

III.

„Jssanda armonous olli jubba ammo ärra-arwatud“ — räkis Weitser omma luggu eddasi — „et minno ello piddi siit sadik teiseks minnema.“

„Süggisessed päwad ollid jubba kä. Tuled läksid kangemaks ja külmemaks; kurred lendasid sures rongis louna pole; pude külges lippendasid weel monned kollatand lehhed; keik wäljad ollid jubba tühjad, kuid monni arwa suiwilja kuhhelas ja rukki orras olli weel nähha; karjaste lul ei tahtnud ka ennam sündida, waid istusid kükkakül tulle äres ja sorrisid omma kartohwlid, mis nad musta mokkadega, teine külg pöllend teine tores, söid ja kiitsid. Ei olnud ennam löukest egga künnilindu, ei laulorästast egga kukkolindu kuulda; armas sui olli mödas. Wäl,ade peäl jookſis siin ja seäl ta karjane tulle äreſt ja hüdis: „ets mustik! wötta punnik! wöttaa!“

„Oh, kui hea melega olleksin minna ka nende karjapoiste jures tulle äres istunud! kui hea melega nende soja kartohwlid maitsnud; agga ma ei tohtind selle peälegi möttelda. Külma tule ning wihma kä piddin minna omma Riksoga soppase maante peäl külma passa sees palja jallo ja ilma mütsita narrokoorma körwas käima. Jäi wanna hobbose lu — suur asi ta muidegi ei olnud — passa sisse kinni, siis wiskas issa minnule ja Riksule paelad kaela: tommake peäle! Mittokord olleme Riksoga nenda tombanud, et keled suust wäljatullid

ja — tappelda weel peäle! Sel kombel tullime kord ühhe weikesse linna wärrawa lähhedale, kus wasto öhtut paljo innimessi wärrawast sisse läks. Te olli soppane ja meie piddime Rikſoga kahhewörra aitama. Korraga karjataſin minna ja töſtſin jalla üllesse: ſuur klaſi tük kõlkus jalla külgis, ja werri jookſis ſorrinal mahha. Issa pea olli raske, ei moiſtnud hobbuſt öiete juhtida, ſakſad ſöitſid wasto, temma tombas ſakste eest körwa, agga tombas liaks krawi äre ja korraga ollid issa, narrokorem, wanna punnane märra ja Riks ka paela otsas, süggawas krawis passa sees! — Oh ſedda wihha! Liñna innimesſed läkſid möda ja naerſid; üks nenda, teine teiſiti. Wimaks ſure waewaga ſai issa üllesse, ja nüüd olli keik önnetus minno süüd. Minnule lubbati üks „wenne kerre täis.“ Kes möda läkſid ja ſedda kuulſid, hakkaſid issa urjutama ja temmale ſanno andma. No nüüd olli luggu lahti. Nipea kui ta krawiſt passa ſeeſt wäljas olli, hakkas ta keppiga rahwale, kes agga ette juhtus, üllepea kaela andma. — Raske kep, mis ſa mõtled wennike, kus ta löi, ſeäl werri tagga olli; mitto karjuſid, ühte näggin koggoni mahhakukkuwad; kas ta mahha jäi, ſedda minna ei tea!“

„Kätte ja jalge warral romaſin minna hirmo ja walloga emale ja puggeſin ärra; ſeſt ma teadſin kül, mis ma ollekſin ſanud, kui issa kep ehk käed nüüd minno külge ollekſid ullatanud.“

„Agga nüüd näggin ma emalt ſure kiwwi takka, kuida mitto meeſt issa peäle kargaſid,

keppi temma käest ärratombasid, ja üks punnase krae mees — ma ussun, nende meeste nimme on: „Wahtmeister“ — temma käed selja peäle sidduda ja ärrawia laskis. Kuhho nad tedda wisid, mis minna sest teadsin? Pea olli keik mödas. Rahwas läksid linna, hobbone widi issa järrele, Riks ka liggi, — minno järrele ei wadand kegi!“

„Ma katsusin üllestousta; jah, kust wõtta! tulise wallo pärrast langesin jälle taggasi. Suur klasi tük olli jalla sisse jänud. Agga sia ma ei wõinud ka jäda. Ma katsusin ühhe jalla peäl lonkada, nenda et ma lähhemale müri äre sain, kus mind monni wois nähhä. Jalg wallotas hirmus ja külm tahtis ärrawõtta. Kõht olli ka tühhi nago lõõts, ja kes möda läksid, ei waatnudki minno peäle.“

„Minnust ei holind kegi. Agga mo hädda olli suur. Kolm wallo: külm, nälg ja jalg aeasid jubba süddamesse. Nenda seisin minna müri äres maas.“

„Hädda läks ikka suremaks. Wimaks wõtsin süddame rindu ja pallusin üht mödaminnejat saksa ennese peäle hallastada. Ta watas kord sinna pole, ei lausund musta egga walget, läks eddasi.“

„Selle sure willetsusse sees tulli wimaks Riks taggasi. Ta olli issa järrele läinud, kuni issa wangitorni widi, ja kui tedda sisse ei lastud, tulli ta jälle sinna taggasi, kus ta mind wimate olli näinud. Ta römustas ja lippitses

kui ta mind leidis, ja lakkus mo haiget jalga ja mo silmi.“

„Silmapilguks unnustasin ma pea omma wallo ärra, kui mo armas Riks jälle taggasi tulli. — Ja siiski, kust piddime meie ö-maia ja abbi sama? Tuul läks ikka kangemaks, wihma hakkas saddama, ja mul ei olnud ennam muud nou, kui Rikfoga õse wihma käes ellada ehk surra. Pimme tulli jubba kätte, kuhho teadsin ehk jöudsin minna miñna? Kui ma nenda sures häddas ollin, hakkas Riks urrisema ja pea selle peäle tulli üks wanna soldati naene, laasto sülletäis nöriga selgas, liñna wärrawa pole.“

„Oh Jummal,“ mötlesin minna, „se on nisamma waene nago minna, se ei woi mind ommeti aidata.“ Nut tulli wallo pärrast peäle. Wannamoor kulis minno nutto heält, astus liggemale ja küssis:

„„Mis sa nuttad siin külma kä, armas laps?““ Ni söbralikkult ja lahkeste ep olnud tännini kegi minnoga räkinud. Minno südda läks öige sojaks ning ma mötlesin: nenda woib wist üks emma omma lapsega räkida! — Ni lühhidelt kui ma moistsin, räkisin ma omma luggu keik üllesse ning ka wimaks, mikspärrast ma siin maas seisin.“

„„Waene laps!“ — ütles wannamoor — „„sinno luggu on wägga kurw. Sia ei woi sa ommeti mitte jäda. Kas sa woid siis suggugi käia?““

„Wägga waewalt,“ wastasin minna.

„„No katſu ommeti,““ — ütles temma; „„agga hoia häſti warwaste peäl, et haige kand mitte Ma külge ei putu.““ Ma katſuſin, ja wata, läks öige korda.

„„Kas näed,“ ütles wannake — „„jübba lähhäb; agga kuſt woid ſinna nüüd pimmedas omma isſa üllesſe leida? On Wahtmeister temma kaela kinni ſanud, ſiis istub ta tornis, ja ſiñna ei lasta ſind mitte temma jure. Seäl ei olle muud nou, ma pean ſind ſeks ööks omma jure wõtma. Tulle Jummala nimmel! Sa woid minno toas maggada. Agga ſo waeſe lapſe kõht on wiſt ka wägga tühhi?““

„Kül on tühhi,“ wastaſin minna. „Eile õhto ſain wimati ſüa.“

„„Ja jah,““ ütles wannake. „„Ollin ka enne noor. Tean kül, mis tühhi kõht on. Wannadusſes woib innimenne enne tühja kõhto kannatada; agga lapſe põlwes polle kõhhul pohja al.““ — Ta piſtis nüüd käe taſko, leidis tükki pool-kuiund korokeſt ja ütles: „„Sül on terrawad hambad, katſu, kas ſaad ſeſt jäggo!““

„Römoga ſirrutaſin minna kät korokeſſe järrele. Kowwa olli ta kül, nago kiwwi, ſiiski nored nälzaſed hambad teggid tedda warſi peneks. Elloaeges ei tea ma, kas mul middagi nenda maggus on olnud, kui ſe kord ſe kuind leiwa korokenne.“

„„Oh, kui mul weel niſugguſed hambad ollekſid, kui ſinnul, laps! Agga nüüd hakka ka tikkuma, mo laps, muido jäme wärrawa tahha, ja wihma hakkab ueste jälle tilkuma.““ Agga

kui ta minno Rikso näggi, küsſis ta: „„Kelle koer ſe on? Mis ſe ſiin pimmedas teeb? Ehk ta hammustab?““

„Ma wataſin kurwa näoga wannakeſſe peäle ja piddin nutma hakkama. Eks ta olle minno koer,“ — ütleſin minna — „hallastage temma peäle ka! Ta on mo ainus ſõbber ja armastaja, teiſt mul ei olle. Temma ei te Teile waewa, egga rojasta Teie tubba. Se on minno armas Riks.“

„Jah, tõeste, kui wannake mo Rikso mitte ep olleks liggi wõtnud, ſiis olleksin minna wiſt Rikſoga enne maante äres magganud ehk külmetanud, kui ilma Rikſota liggi läinud. Sedda mõistis wannake wiſt ärra ning ütles: „„No, minno pärraſt! wõtta tedda ſiis ka liggi. Ma ollen ikka koerde ſõbber olnud. Nad on ka terraſed ja targad lomad!““

„Nende ſannade järrele weris kiwwi minno ſüddame peält ärra. Leiwakoroke ning ſe rööm, et ma keige omma Rikſoga õmaia leidſin, teggi, et ma õige hõlpſaste eddaſi ſain. Meie te olli wägga pitk. Tont teab, kui mitme ulitſe läbbi meie käiſime! Wimaks jäi wannakenne ühhe ukſe ette ſeisma.“

„„Nüüd olleme ükskord koddo,““ — ütles wannake. „„Agga mis maia-iſſand ütleb, kui ta ſind ja weel peälegi ſo koera näeb? Temma ei ſalli paljo innimesſi, weel wähhäm koeri. No agga ehk me' peäſeme ſiiski.““

„Õnneks olli ka nenda. Maia-iſſand olli trahteri peäle läinud — ta olli leſk mees —

ja perreneitsit olli keldris, ja kegi ei pannud tähhele, kui meie howi wärrawast sisse läksime. Immelikkul wisil peäsime meie ühhest teisest önnetussest, mis peäle minna mitte ep olnud möttelnud."

„Riks olli üks essimenne koer keiki piddi, agga üks pahha wiis olli temmal. Temma olli weiksest sadik se keige hullem kassiwaenlane. Leidis ta ühhe ja se ei sanud mitte rutto pu otsa ehk kattukse peäle, siis olli ta walmis. Seäl ullus ja kissendas ta isse ni hirmus, et körwad kuuldes kinni jäid. Kui Riks kassi näggi, siis olli keik hüüdminne, kutsminne, keelminne ehk kärritaminne ilma asjata. — Önnetusseks olli jälle perreneitsit Tiskanna, üks 45 aastane noor tüttarlaps, wägga suur kassiemma ehk nende armastaja. Kes teab, kas se tössi on, agga wanna rahwas rägiwad, et tüttarlaste jures, kus lotus abbiello sisse sada kadduma hakkab, seäl peab kassi ja koera armastus kaswama hakkama; Tiskannal olli neid küllalt; igga karwa ja modi. Üks Tiskanna punnane kiso maggas just treppi körwas, wanna rideunniko otsas, kui meie pimmedas treppist üllesse läksime. Agga kül Rikso ninna ärratundis. Äkkiste hakkas ta nusutama ja kilkama ja kargas nago wälk kassi järrele. Minna hüüdsin, ähwardasin — keik muido! Önneks olli kas sure kappi otsa sanud ning Riks hüppas möda seina hullust peast nenda järrele, et ta körgest ristsellili mahha kukkus ja haiget sai ja wimaks wait jäi. Nüüd woib iggamees arwata,

kuida meil hirm olli, ja mis pahhandus seſt olleks tousnud, kui Tiskanna süggawas keldris sedda olleks kuulnud. Ta panni, wa' kallis hing, jubba pahhaks, kui monni temma kisode peäle wööreti watas: mis ta nüüd olleks üttelnud? Olli wa' kärre lomake ja küünde poleſt omma kasidega üsna üks. Se pisſoke wigga olli ka sedda teinud, et kegi noor mees öitseaastade sees ei julgenud peäle hakkata, ja et Tiskanna weel tännini omma pulma päwa otas."

„„Wata, wata!" öhkas wannake, „„wata, mis se koeramait meile pahhanduſt teeb! Tiskanna on üks lodud kassiemma; olleks temma sedda kuulnud, ta olleks mind, sind ja sinno koera wärrawaſt wälja aianud. Jummal teab, mis weel homme tulleb!"

„Ärra kartke," ütlesin minna, — „kül ma Rikso eeſt murret pean ja temma järrele watan. Nenda läks essimenne önnetus weel kergeſt möda."

IV.

„Haige jallaga käimisseſt, külmaſt, märjaſt, hirmuſt ja murreſt ollin minna ni wäsſind, et ma warsi pimmedas toas käppoga ümberkaudo katsusin, et üht toli ehk istet leiaks, ning leidsin ukse körwas seina äres üht kasti, kuhho ma jonelt mahha istusin."

„„Kannata nattuke" — ütles wannake — „„ma löön tulle üllesse."" Otsis nüüd möda

laudit, kunni üht karpi leidis, kus ta tulleraud, kiwwi ja tael sees seisid. Suur hulk aega täksis wa' wäeti kohmetand kättega, enne kui tulle üllesse sai. Panni siis küünla otsa põllema ja tulli mind watama. „„„Sinna Jssand ja Jummal!““ karjatas wannake. „„„Sinnul on jo surma näggo! Jssand, Jssand! mis rided, mis käed ja jallad! Kus mütz ja kingad?““

„Soe tubba olli mind nenda ärrarammastanud, et ma middagi ei sanud rägitud. Kenna woisin ma kül olla: soppane ja werrine, ilma mütsita ja kingeta, narrud kaelas ja haige jalg põlwe otsas: nenda istusin ma kasti peäl.“

Waene Weitser! öhkas Juhhanes wahhest sekko. — Teie lapsepölli on nuttowäärt waene olnud!

Weitser agga räkis jälle eddasi: „Nikaua kui wannake rutto wet töi, mind puhtaks pesta, läks minno jallawallo ja rammustus, külmawärrin ning hädda ikka suremaks. Kui ma pestud ollin, pistis wannake mind soja wodisse. Peale sedda sojendas ta wet ja tahtis mo haiget jalga pesta, kus prüggi ja mudda hawa sisse olli tunginud.“

„Eestotsa olli külma wärrin, pärrast tulli pallawus, nenda et ma pari topsi järrele, mis wannake mulle higgistamisse teewet andis, koggoni maggama jäin, ja keik mailma ärraunnustasin. — Keik, mis ma päwa ollin näinud, tulli unnes ette, ja keige wimaks ka Rikso ja kassi luggu, nink selle kärra peäle ärkasin minna üllesse — päike keskhommikus! Riks tousis ka

ahjo äreſt ülles, ringutas ja tulli mind watama. Wannake olli toaſt wälja läinud. Ma katſuſin jalga ligutada, oh kirriwaſſe pärralt, kuida temma wallutas! üllestousta ja käia, — kuſt wötta! Kui wagguſi maas ſeiſin, woiſin ellada, agga mitte jalga ligutada."

"Nenda Rikſo pead ſillitades ſeiſin ma pitkali ſängis ja mötleſin eilſe päwa ja omma iſſa peäle. Wannake ütles eile öhto: "„On Wahtmeister ta kaela kinni ſanud, ſiis istub ta tornis.“" Mis ſe tähhendas, ſedda minna ei teädnud; ſeſt minna ei teädnud muiſt tornideſt, kui neiſt, kus kirriko kellad ſees on ja ei moiſtnud mitte, miks Wahtmeister minno iſſa kellamehheks tahtis tehha? Kül iſſal ſeäl körges tornis wois külm maggada olla ja mitte nenda hea ſoe, kui minnul wannakeſſe pehmes ſängis. No agga ehk tal olli ka nattuke ölga ja ſojad rided, ſiis ſai ikka läbbi. Kuida meie nüüd jälle kokko piddime ſama, ja kuſt meie Rikſoga iſſa, ehk iſſa meid piddi leidma: ſedda nou etaſin wannakeſſe käeſt. Minno ſäng ſeiſis ahjo äres, ja nago koggematta löin ſilmad üllespiddi, ja wata! pima-kruus ja leiwa tük peäl ſeiſid jubba minno jauks ahjo aukus. Warſi ollin minna istuli ſängis, ja wötſin ſelle önneks. No aitümma Jummalale! nüüd olli ſüdda jälle rahhul."

"Pärraſt ſelle prukosti ſeiſin ma jälle maas, ja wataſin ümberringi. Korraga hakkas Riks urriſema ja wannake piſtis pea ukſe wahhelt ſiſſe."

„„Tassa, tassa, wanna kurri Riks!““ — melitas wannake — „„Kas ma selle eest sulle tänna käärkannika woidleiba andsin?““

„Riks tundis wannakesse ärra ja jäi wait.“ „„No weike jömpsikas,““ küssis ta lahkeste — „„kas olled jubba üllewel? Kuida unni mekkis ka? Kas säng olli ka pehme? Kül sul wois siin ahjo äres soe maggada olla? Kas kirbud ja kärpsed lasksid ka maggada? Kül sa kon woisid ka wässind olla; minna ollin tänna ammo üllewel ja koppitsesin möda tubba. Kus minno suggune ennam maggada woib! Maggan muido nago ökul; ja kui kirp poues jalga ligutab — jubba minna jälle üllewel. Agga sinna maggad, tänno Jummalale, nago karro pessas, minno pärrast olgo sõdda ukse ees ja käigo woorwankre rattas ülle kaela. — Kas olled omma prukosti ärrasõnud? No õige hea. Ehk egga ommeti Riks omma nahka polle pannud?““

„Wannakesse su käis ni rutto nago tatrawesti, ja minna ei sanud mitte sanna wastata. Wimaks sain ommeti üttelda, et Riksul sedda pahha wisi ei olle, ja et ma omma prukosti isse ollin ärrasõnud.“

„„No õige hea! õige hea!““ ütles temma. „„Agga mis paggan! ma piddin sinno haiget jalga ärraunnustama! Näita ommeti, mis näggo ta on?““ Ma pisisin jalla walloga tekki alt wälja. „„Oh minno Jummal!““ hüdis wannake — „„sinno jalg on jo sinnine ja punnane! Sinna pead weel mitto päwa sängi jäma!““

„Agga minno issa! minno issa!“ ütlesin minna, ning nut tulli peäle. „Egga temma ni kauaks sia ei jä; ja kui ta ärralähhäb, mis minnust siis saab? kus ma siis jään?“

„„Jah, sinna armas Jummal, ütles wannake ja istus halleda näoga mo sängi äre peäle. Teie asjad on muidogi nenda sassis ja massis, et minna mitte ei tea mis nou ma annan. Pean sulle siis ka räkima, mis ma tänna hommiko ni warra üllewel teggin. Tallitasin hommiko omma tallitamisse ärra, ning kui linna tornikel jubba 8 löi, mötlesin: Jookse ommeti Rae-koea peäle ehk pollitseisse, ja kulan, kas ma narrokaupmehhe jälgi kohhekilt leian. Ma pannin ukse kinni ja läksin. Rae-koea peäl olli önneks Purjemeister jubba seäl. Ma terretasin ausat Purjemeistrit ja küsisisin, kus se eilne wangiwõetud narrokaupmees olli jänud. Agga mis sain minna kuulda: Sinno issa on eile omma sure keppiga, piik woi mis riist se olnud, kolm innimest pea surnuks lönud ning on nüüd läbbi ööd söameestega, 25 wersta siit, teise linna wangi widud!““

„Oh Jummal! Jummal!“ nutsin minna — „kes teab, mis nad temmaga seäl tewad!“

„„No noh, polle tal wigga ühti;““ wastas wannake. „„Agga aus Purjemeister ütles: Wiis aastat wangitööd tehha, olleks mehhikesel öige parras, ehk weel nattuke ennam; peälegi peab ta üks ülleanneto jodik ollema, kes nisugust kelmistikko enne ka on teinud. — Wata, poeoke, mis sest winalakkumisest tulleb. Ja siiski, ehk

kül innimesſed ſedda ennamiste iggapääw näwad, lakkuwad nemmad wina, isſeärranis liñna paikus, ennam kui wasſikad pima. Kui tahhaks keik tähhele panna, mis wina läbbi önnetuſt tulleb, ſiis ei jouaks üks ſulg ſedda, mis näddalis ſünnib, mitte näddalis üllesſe panna. Se ſanna, mis minno önnis isſa ütles, on wägga tõſſi· Wina wati uppub ennam innimesſi, kui merde. — Ma ehmataſin ka esmalt ärra, kui ma kuulſin, kuhho ſinno isſa widud, ja ütleſin: Jah, agga aus Purjemeister, temmal on ka üks poea jömpſikas, kus ſe jäeb?""

""Mis paggana luggu ſe on?"" kargas aus Purjemeister Wahtmeiſtri peäle, kes minnoga ka tuppa tulli. ""Mikspärraſt ei olle mulle ſedda teäda antud? Kus ſe pois on? Kuida tohhite emmas ammetis nenda holeto olla?""

"Wahtmeister astus allandlikkult ette ja ütles: ""Aulik Purjemeister! minna ollen isſegi praego alles kuulnud, et tal üks poeg on.""

""Kärwago lügga!" pahhandas Purjemeister, ""ſe on üks kenna tük. Kes tont temma narrokaela omma narrokaubaga ſia aeas? Woinud temma ſiñna jäda kus kegi hunt tedda ei olleks teädnud. Nüüd peame ſedda mahhajänud pauna wiinati weel toitma! No ütle ſiis, wannamoor, kuida ja kus ſe torropil on? — Sinna Jsſake, minna wärriſeſin nago awa leht, kui ma Purjemeiſtri wihhaſt näggo näggin. Ta on üks helde herra waeste wasto, meie Purjemeister, agga äkkilinne ja pirtſakas nago püſſirohhi. — Ma räkiſin ſiis keik nenda ja nenda ja nenda

lou ärra, ja näggin kül, kuida Purjemeister wahhel naeratas, et meieſuggune ei moista keik ſannad ni loe järrele üttelda, ehk ma kül tahtſin. Kui ma wimaks löppeſin räkimaſt, ſüggas Purjemeister körwa takka ja ütles: No hea kül; agga mis pergel meie ſelle pöiega peame teggema? Kule, wannamoor, ſa olled üht narri tempo teinud, et ſa ſedda wammuſt omma tuppa olled wötnud; nüüd on ta meie kaela peäl!""

""Agga aulik Purjemeister"" — ütleſin minna kaunis kärredaſt, ſeſt mul tulli ka pahha meel — ""egga ma ſedda waeſt laſt haige jallaga ei woinud räästa alla wiskada. Tössi kül — wastas temma nüüd; — agga minne warſi öppetaja jure, temma on waestemaea murrekandja, ja rägi temmale ſedda luggu ka; ja ſiis minne tohtre Nurri jure, ja pallu tedda minno nimmel, et ta poiſi jalga tulleb watama: minna tahhan ſe eeſt murretſeda, et ſa temma ſöötmisſe eeſt makſetud ſaad; agga töeste ma ſowiks, et ſe kärnane kon ſiñna olleks jänud, kus Päts omma poeaga ellab. — No nüüd tal tulleb jälle kärramisſe tuio peäle — mötleſin minna, — jätſin Jummalaga ja puggeſin lips ukſeſt wälja. Selle peäle jookſin ma öppetaja jure; ſe teggi ka kurja näo, ja ütles et waestemaea jubba püsti täis ja rahha kukkur tühhi on; agga lubbas wimaks ikka ka murretſeda. Nüüd olli weel tohtre jure minna. Sedda ma kartſin keige ennam; ſeſt temma nimme ei olle mitte ilma asjata Nurr. Temma nurriſeb ikka peäle, kui waeſed innimesſed tullewad, kes rahha

ei to. Ta nurriſes ja urriſes ſe kord ka, agga lubbas ommeti tulla. — No nüüd ſa tead, mis ma ollen tallitanud.““

„Minna hakkaſin kibbedaste nutma; ſeſt mul ei olnud nüüd keddagit ennam, kelle pärralt minna ollin! — Riks näggi ſedda, panni esſimesſed käppad ſängi ſerwa peäle ja lakkus mo ſilmi. Se teggi mind jälle nattuke waggaſemaks.“

„„Nutta mis ſa nuttad,““ ütles wannake; „„agga issa jure ei woi ſa mitte ennam jäda. Lapſed peawad wannemid armastama ja tagga iggatſema, ſe on Jummala käſk ja tahtminne; agga ſinno issa on Jummala ja innimeste ſeäduſt kurjal kombel rikkunud ja peab nüüd omma tenitud palka ſama. Sepärraſt on Jummal hästi teinud, et ta ſind minno jure on ſaatnud. Minno wiis laſt ja önnis mees on Jummala ees, ja mul ei olle keddagit muud ennam, kui ſind. Ma tahhan ſiis ſind ommaks lapſeks piddada, ja pea ſinna mind ommaks emmaks. Ma tahhan ſinno eeſt murretſeda, kui omma lapſe eeſt, agga ſa peab ka mo ſanna kuulma, ja teggema, mis ma ſind öppetan, ſiis on ſul hea pölli, ja parrem weel kui issa jures, kes ſinnule middagi ei öppetand, ja ſind mitte koli ei ſaatnud. — Kule, mis nou mul ſinnoga on. Nipea kui ſo jalg terweks ſaab, lähhäd ſa koli, ja öppid ſeäl luggema, kirjotama, rehhendama ja peäle weel katkismuſt ja Jummala ſanna. Siis woid ſa mulle öhtati piibli ramatuſt ette luggeda, minno ſilmad ei ſelleta

ennam. Ollen Jummal parrago! wiis laſt ja meeſt mulda matnud, kus ta jäeb ſiis, eks ſureſt nutmisſeſt piddand ſilmad wimaks töntſiks jäma!“

„„Kas ſa olled ka jubba middagi omma ello ſees öppinud? No muidogi ikka ka““ — wastas ta isſe omma küsſimisſe peäle; „„ſa olled jubba ühhekſa aastat wanna.““

„Seäl piddin ma nüüd tunnistama, et ma weel middagi ei moista; agga et ma ka palwed tehha ei moiſtnud, ſe olli wannakeſſel keige kurwem kuulda. Ta istus nüüd weel liggemale ja hakkas mulle taewasſeſt Jsſaſt ja Temma Poeaſt könnelema, mis minna lahtiſe ſuga kulaſin ja tähhele pannin. Siis ta wöttis ühhe ramato, lugges ſeält ſeeſt hommiko palwet ja käskis mind Jsſa-Meiet järrele luggeda. Pärraſt ſedda laskis ta mind ſedda pühha palwet ni kaua järrele üttelda, kunni ma tedda peaſt moiſtſin. Minno ja mo kaſſo-emma römuks“ — nenda ma tedda ſeſt päwaſt ſadik nimmetaſin — „ſain ma Jsſa-Meie warſi pähhä. Nüüd ma teädſin mis palwe olli, mikspärraſt palwed tehti ja peälegi moiſtſin ka isſe üht kalliſt palwet. Kes olli nüüd röömſam kui minna?“

„Kaſſo-emma koris loune-lemeks kartohwlid, minna ollin ſängis pitkali maas, kus mul temma lahke ja magguſa jutto pärraſt jalla wallo pea ärraunnus, — kui korraga al treppi peäl üks kolle heäl kuulda olli. Se olli tohter Nurr, kes möda treppi üllesronnis ja nurriſedes toa ukſe lahti tombas.“

„„Judas wötko teie kanna teed, mis minna

pean ſia üllestikkuma!“ Se olli ta eſsimenne terretaminne. „„Siin woib jo innimenne kaela ärramurda! Kus ſe täiwammus on, kelle pärraſt ma ſia ülles pean ronnima? Seält ep ſe tulleb, kui innimenne nenda kerge on, ja iggaüht kalſakaſt tee peält emma tuppa kokko riſub! Ja peälegi weel ſe karropakkand, temma koeralömmi ka liggi! Kas ſa kurri loom jäed wait, ehk ma näitan ſulle!“ Ta töstis jubba keppi, ja ähwardas Rikſo lüa. Riks agga ei moiſtnud niſugguſt nalja mitte, ja olleks wiſt ta kaela kinni hakkanud, kui minna mitte ep olleks keelnud.“

„Minna ſedda tohtrit ei tahha!“ hüüdſin minna ſängiſt. — „Temma tahhab minno Rikſo lüa!“

„„Mis?““ kärritas tohter — „„Kas ſinna pörſanäggo arwad, et minna naero pärraſt ſedda paggana kannatreppi piddin üllestikkuma? Anna jalg ſia!““

„Ei minna ei anna!“ kisſendaſin minna, „Se ei olle kellegi öige tohter, kes ühhe waeſe lapſe peäle ei hallasta. Temma tulleb ükſi ſepärraſt, et ta peab tullema. Mis kaſſo minno jalg ſeſt ſaab? Ta rikkub tedda weel ennam ärra! Ei minna ei anna!“

„Tohter näggi, et muud nou ei olnud, ſepärraſt hakkas ta taſſaſemalt räkima. Suurde palwette warral näitſin ma wimaks omma jalga. Tohter watas jalga ja ütles: „„Jh hiii! Pois olleks peaaego piddanud pujallaga jäma! Miks, wannamoor, ei olle ſa ennemalt tulnud?““

„„Noh ſäh nüüd!““ hakkas kaſſoemma

kirrisema. „„Eile öhto sain alles poisi maeasse, tänna palluſin teid watama tulla, sain tappelda et ma palluſin, ja nüüd ollen jälle hilja pallunud! Wimaks keik minno süüd!““

„Nurr ei lauſund selle peäle middagi, waid ütles mo jalga wadates: „„Sinna, waene pois, olled wist pörgo pina piddand kannatama; siin on jo weel klasi tükka hawa sees.““ Selle peäle pistis ta ühhe pisſukesse höbbe riista hawa sisse ja seggas eddasi ja taggasi nago lusſikaga pudro paeas ümber. Oh! se olli wallus, et tulli tahtis silmast wälja tulla. Kui ta klasi tükkid olli wäljawõtnud ja jalga korra pärrast kinnisiddunud, panni ta ommad asjad jälle kokko, ütles: „„Sinna olled üks paggana pois! Teine olleks nago sigga aia wahhel kisſendanud;““ wõttis mütsi ja läks.

„Pärrast tulli ta, kunni mo jalg terweks sai, mitto korda weel taggasi, agga olli ikka nattuke parrem kui essimesel korral. Minna ellasin nüüd kasſoemma jures, õppisin mitmed lauloſalmid ja piibliwärsid pähhä ja ollin igga pääw römus. Ka se murre, kus ma Rikſo piddin pannema, lõppis se läbbi ärra, et wanna Kõlksisſand, meie maea perremees, wimaks Rikſo sõbraks jäi.“

„Wanna Kõlksisſand olli nisuggune inni-menne, kui need on, kelleſt nenda woib üttelda:

Mis teisi pahhandas, sedda ta teggi;
Kus tedda ei sallitud, seäl ta olli;
Maggasid teised, siis ta walwas,
Nutsid teised, siis ta naeris.“

„Suur tigge kul ei olnud ta kül mitte; agga üks narria ja pilkaja rebbane olli ta sedda ennam. Olleks Tiksanna, temma perreneitsit, minno Rikso armastanud, siis olleks Kölksisand tedda warsi wäljaaeanud; agga et Tiksanna iggapääw Rikso hundiroaks ja kassimörtsukaks söimas ja wandus, sepärrast heitis wanna Kölks Rikso nöusse ja ähwardas keik kassid üllespua, kui Tiksanna mitte Rikso ei piddand rahhule jätma. Peäle sedda ei püüdnud Tiks keige omma kassikarjaga mitte ühte rotti aastas, ja Riks wöttis mitto tükki päwas kinni."

„Enne kui ma omma luggu eddasi rägin, pean ma Teile ka ütlema, miks nende kahhe innimessel ni pentsikub nimmed ollid. Wanna Kölksisanda nimme olli kirriko ramatus Martin Kölliks, ja temma 45 aastase nore perreneitsi nimme jälle Anna Tiks; agga nago me' nüüd teame on monnel rahwal se perdik kombe, et nemmad teisa innimessi nende teggude ja kombede järrele nimmetawad ja wäärnimme ristinimme ette pannewad, nago: Kassi Tönnis, Wenne Jürri, Murro Andres, Tubbaka Ado, Puskari Mart ja paljo teisi söimonimmesid, mis aega möda, kui rahwas targemaks lähhäb, ka ärrakadduwad. Neist nimmedest mis weel kubjad, kiltrid, moisapoisid, pulgajunkrud ja pabberi märiad sawad, ei tahha meie se kord mitte räkida. Nenda olli Martin Köllikfel se wiis, et ta öhtati monne kölkso ennam wöttis kui pea kandis — seäl olli Kölksisand rahwa suus walmis. — Temma

jõhwika ſinniſe ninna pärraſt, hüüdſid rahwas tedda ka Sinnininna. — Anna Tikſul olli ka, nago ikka illuſa lapſel, mitto nimme: Tiks- Täks- Käks- ja Röksanna; agga ennamiste ikka Tiksanna. Ning ſe tulli jälle ſeſt, et temma kolme hambaga kenna loom maearahwaga hommikuſt õhtani käkſus ja täkſus, urriſes ja nurriſes; ja Röks- ehk Rapanna nimmetadi tedda küllas ſepärraſt, et, kui udiſt kuulda olli, ſiis ütles rahwas ikka: ſedda on wiſt Kõlksisſanda Rappiröks wäljaarwanud! — Nenda teate teie nüüd, kuida nemmad ommad au- ehk häbbinimmed ſanud. Nüüd jälle eddaſi.“

„Ka minno wasto olli Kõlksisſand wägga lahke; agga ma piddin ka, kui tarwis, ert ja wirges ollema.“

„Ni kui mo kaſſoemma ei armaſtand mind kegi. Mis ta ial wois, ſedda ta minno heaks teggi. Ta olli iſſe werri waene; agga ſiiski pallus ja kerjas temma möda liñna- maeaſid, kunni minnul müts peas ja kingad jallas ollid. Ollid ka neil kerjatud riettel monnikord augud igga külje peäl, ſiis olli kaſſoemma warſi nõalaga taggajärrel. — „„Kümme paika on parremod, kui üks auk, ja enne olgo paik paiga peäl, kui auk augo kõrwas. Lõhkuda moiſtab igga mees, agga paikaminne teeb kuele pikka igga.““ Nenda könneles kaſſoemma, ja temma egga minno riette ſees polnud ial auko leida. Kuida riette parrandamiſſe nenda ka puhtuſſe poleſt olli temma õnnis wannake mitmele eesmärgiks. „„Meie aego““ ütles ta mittokorda — „„on

rahwas ni holetumad ja korristamatta, et mitto emmad sedda immeks pannegi, kui lapsed silmini sittased ja passased, käised lemendawad, särgid nago paea pohjad, talle reied ninna al, möda ouet jookswad. Sennikaua kui tulli ja wessi weel rahha ei maksa, on se mitme emmadele häbbiks. Söggedad kannad, moistke ommeti ärra: kuida innimenne ülleskaswab, nenda temma ka wannalt ellab. Misga Jüts ja Jantso harjunud on, sedda Jürri ja Jaan ka armastawad. Peälegi, kes ihho rojust mitte ei pölga, se hinge rojust mitte ei karda.“““ — Minna arwan, kassoemmal olli wägga öigus. — Minno särk olli kül monnikord kolmesuggusest rideſt, agga walge ollin ma ikka nago kullojännesse poeg.“

„Sel päwal, kui ma essimest korda piddin koli minnema, wiis kassoemmma mind öppetaja jure, kes mind lahkeste keige hea pole maenitses ja mulle ABD-ramato kinkis. Oh sedda römo! Mul olli nüüd ka üks ramat. — Ka koolmeister, kelle jure mind widi, olli lahke ja wisakas mees, kes lastega nenda moistis ümberkäia, et lapsed tedda kartsid, austasid ja armastasid. — Ramato öppiminne läks, tänno Jummalale, hölpsaste eddasi; sest kool ei olnud minnule mitte nuhtlus egga piin, waid süddame rööm. — Nenda läks minno ello tük aega röömsaste eddasi. Minna läksin pääw päwalt kangemaks ja — targemaks. Kui ma jubba selgeste luggeda moistsin, andis koolmeister mulle selle laulo „Keik teeb hästi Jummal“

peaſt öppida. Se ei kau mo meleſt, ſenni kui ma ellan, kuida minna ſeäl järrele hakkaſin mötlema, mis ma enne ja nüüd ollin, ja mis minnuſt issa jures olleks ſanud. Ep olle ſiis mitte immeks panna, et issa nimme aegamöda mo ſüddameſt ärrakustus, agga kasſoemma nimme ſedda ennam ſeäl ſees hiilgas. Hädda teile, wannemad, kelle lastele ſe öige önneks on, kui nad teid koggoni ärraunnustawad!"

V.

Mitto aastat läkſid nüüd tähhele panne-matta möda. Mul ei tulnud melegi ennam, et minno ello ka weel teiſeks woiks miñna. Kui kasſoemma monni kord ſurmaſt räkis, ſiis läks ſe mull' körwaſt ſisſe, teiſeſt wälja. Ma ei olnud ſurnud innimeſt weel ial näinud.

Kolis aitas Jummal mind kergeste eddaſi; ſiiski ep olnud mul weel innimesſe moistuſt, waid teggin mitto kord lapſe rummalusſes, mis ma nüüd kahhetſen. Kui ma luggend piddin ſama, ütles kasſoemma, ſiis tahtis ta mind kingiſeppa jure öppima panna; ſeſt ſe ammet olli temma önſa-Pritſul ka olnud. Ma olleksin kül ommaſt meleſt parrem tisleriks ehk ſeppaks öppinud, kui piggilappiks; agga mis kasſoemma ſowis, ſe olli öige, ja ſedda minna römoga teggin, ning wötſin ſiis nouks kingi-ſeppaks öppida.

Süggiſe Mardipäwa aeg tulli jubba kätte

ning külm tuul ja lumme räitsakas tungis iggaſt ukſeſt ja aknaſt ſisſe. Luggeja poiſid ollid öppetaja jures kous ja minna ka nende ſeas. Ühhel päwal, kui minna luggemisſe tunniſt koio tullin, kaebas kasſoemma, et ta luud ja kondid ni haiged ja häddiſed ollid, et mitte püsti ei joudnud ſeista. Ma piddin Nurri jure jooksma, aggga ta ei laſknud. „„Kui innimenne omma ſurma woiks ette teada, — ütles temma — ſiis arwakſin minna kül, et minno ſurm mitte ennam kaugel ei olle. Noh, kuida Jummal tahhab, nenda tehko!““ — Minnul tulli hirm peäle. Teiſel hommikul olli kasſoemma nenda haige, et minna luggemisſeſt piddin koeo jäma ja tedda aitama. Järgeſt palluſin minna, et Jummal tedda mitte ei peaks ärrawötma; agga Jummalal olli teine nou. Keige ſelle päwa istuſin minna temma wode ees, kus ta mind, ni paljo kui ta räkida wois, Jummala pole juhhatas. Teiſel ööl tahtſin minna keige ö walwada. Tulli pölles sängi peätſis, minna istuſin sängi ſerwa peäl ja luggeſin ramatut, haige sängis olli üsna wagguſi, muud kui rindeſt olli nähhä, et ta hingas. Ma isſegi ei tea, millal minna ollen sängi ette mahha langenud ja maggama jänud ning — ſuur walge olli wäljas, kui ma üllesſe ärkaſin. Haige olli alles omma ſodo wagguſi ning minna käiſin tasſakeste möda tubba, et ta mitte ülles ei ärka. Agga et ta ſuggugi ei ligutand, tulli minnul hirm peäle. Wimaks wötſin ſüddame rindu ja lätſin sängi äre, hakkaſin haige

käest kinni — kässi külm nago ea tük! Oh minno Jummal!

Ni pea kui ma sedda näggin, kargasin minna ukset wälja, treppist mahha, ja kissendasin sure heälega: kassoemma surnud! kassoemma surnud! Kölksissand ja Tiksanna töttasid treppist üllesse. Tiksanna surrus wannakesse silmad kinni ja ütles: „„Jummal andko sulle rahhulist hingamist!““ Minna tahtsin ennast surnuks nutta.

Wimaks ütles Kölksissand, kel ennesel silmad märjad olid: „„Kule, weike Adam, sinna ei woi nüüd mitte ennam sia jäda.““ Ta hakkas mo käest kinni ning wiis mind treppist mahha, omma tuppa ja Riks tulli norgus sabbaga takka järrele, nago ta olleks moistnud, mis önnetus meile mollemile olli juhtunud. Siin istusin ma ühte nurka ja tahtsin silmad peast ärra nutta; sest ma teädsin kül, et mul keddagit ennam ei olnud, kes mind nenda olleks armastanud, kui kassoemma önnis armastas.

Kölksissand olli minno wasto kaunis lahke. Ka Tiksanna ei teinud mulle just pahha; agga ma näggin kül, kuida ta kollatand kortsus näggo röömsaks läks, kui silmad Rikso peäle juhtusid. Ta mötles wist: „kül ma so hundiroale nüüd näitan!“ Sest ni pea kui minna Riksoga toas ollin, ei tohtind temma omma Miitsat, Heinsut, Wanjat ja mis muido nende nimme olli, mitte kambrist wälja laska. Sedda teädis Kölksissand ka.

Teisel hommikul ütles temma minno wasto, ning watas isse teise silmaga Tiksanna peäle: „Kule, Adam, minna käisin eile öhto öppetaja jures, ja sain kuulda, et nemmad sind kingiseppa meistri Kepli jure tahtwad öppima panna, et sinnust siis üks piggilap ehk nahhanärria peab sama. Noh, se on ka hea kül; ammet toidab ikka mehhe, kui moistad isse ülles piddada. Agga mis nüüd Riksust saab? Liggi ei woi sa tedda wötta; sest Kepli ommad 9 ihholomakest immewad mitto kord nälja pärrast sörma ja sinna ka nendega. Mis sealt ennam Riksule anda saab?“

Minno näggo kahwatas ärra sedda kuuldes. „Agga kule, Adam,“ — ütles ta warsi jälle — „sa tead jo kül kuida rottid ja hired mo juustud ja leiwad keldris ärranärrisid, enne kui Riks siin olli; agga sest sadik on neist rahho. Lähhäb Riks maeast ärra, siis tulewad need södikud jälle taggasi, ja söwad silmad peast ärra. Sellepärrast arwan minna, sinna jätta tedda öige sia; sest Tiksanna kassiraiped ei hammusta ommeti mitte ühhe rotti sabba otsast tükki ärra. Keppel ellab jo ka meie lähhedal; sa woid Rikso tihti watamas käia.“

„Agga Issand Jummal!“ — kisendas Tiksanna — „eks Teie ei woi siis rottidele löksud tehha, ehk rotti rohto panna?“

No sedda ma arwan! — wastas Kölksissand. — Ma teen kül wist ka löksud, agga ma sowin ennam, et so kassid enne kui rottid lökso lähwad. — Kule, Adam, kuida temma sinno head

Rikſo wihkab! Minna agga jälle armastan tedda, ja tahhan tedda isse ſöta; ja mul olleks wägga hea meel, kui ta keige nende kaſſi worstidel ſabbad takka ärrahammustaks?

Oh ſa wimane wörro, mis ſe Kölksisſand olli! — Anna läks wihhadega toaſt wälja, ja tombas ukſe karköm kinni; Kölksisſand naeris ja koppotas wasto müri ſerwa omma pipo tühjaks.

No mis nüüd minnul heaks nouks? Jummal parrago! mis Kölks Kepli waeſusſeſt räkis, olli tössi, ja näljaſt ep olnud ſeäl maeas ial nälga. Siiski mis tehha, piddin rahhul ollema. Riks jäi Kölkſo ja minna läkſin Kepli jure.

Omma kaſſoemma matmisſeſt ja minno nutmisſeſt ei tahha ma middagi räkida. Surmani ei unnusta minna ſedda head innimeſt temma armastuſe eeſt tännada!

Keppel olli üks weike kuiwetand ja kahwatand mehheke, kes ommaſt kohhaſt ka nattuke uhke olli ja wägga tahtis, et öppipoiſid tedda piddid kartma ja auustama. Peäle ſedda olli maeas ſuur waeſus ja wägga korristamatta ello. Meiſtri emmand olli üks lodud kas, kes omma 9 lapſega homnikuſt öhtani urriſes ja nurriſes, ühhele näppo, teiſele ninna ja kolmandamale ſabba peäle ehk alla andis. Agga lapſed ollid ka wallatumad nago nored koerad.

Kuida igga innimenne teab, on meiſtride jures keige norem pois ka keikede koer; agga üks waene kingiſeppa pois on ſe keige willetſam loom taewa al. Tal on ſadda ammetit

ja keik tahhetakse korraga walmis sada. Igga sel ja wannem öppia on temma issand ja herra. Lähhäb luggu hästi, siis sõimatakse tedda: härg, esel, jahhopea, lorrowassikas ja need muud au nimmed; lähhäb luggu sandiste, siis saab ta põlwerihmaga möda pead mis plaksub.

Önneks olli meister Keppel ellajatte armastaja innimenne; sest muido olleksin minna omma Rikso armastusse eest mönda head sinnist muhko sanud. Keik koerad ollid temma sõbrad, ja purilinda ehk linno-purisid rippus keik tubba täis. Seäl olli üks sirtsuminne ja säuksumine, sorrin ja jorrin hommikust öhtuni, et pea ugas. Minno igga hommikune essimenne tö olli, neid söta ja jota.

Keik olleks muido hea olnud, agga — minna kaswasin nago puik metsas ja tahtsin paljo süa. Hommikuti sain pole wilokast leiba, mis ni öhhoke olli, et taewa tähhed läbbi paistsid. Mis sest sai? Kümme tükki olleksin minna ühhe tuisoga nahka pannud — agga minna sain üht ainust, sellega pühhi nok ja olle rahhul. Minno silma-allused ollid pea sinnised ja näggo kahwatand nago kannapast.

Ühhel päwal, olli se önne woi önnetusse pääw, sedda minna siis ei teädnud — läks minno ello teiseks. Aasta ja kaks kuud ollin jubba meistri jures. Meister andis tö kätte, öppetas ärra mis piddin teggema, läks isse nattuke wälja ja lubbas pari tunni pärrast jälle taggasi tulla. Et ma se kord üsna üksi ollin,

läks tö sedda rutteminne eddasi. Ilm olli soe; uksed ja aknad seisid lahti. Riks tulli mind ka watama. Nago wannad süddame söbrad, kui meie kokko saime, siis ikka teine teise kaela hakkasime. Õnnetuseks tulli meistri emmanda punnane Wantsa, üks wanna laisk kas, kelle pärrast rottid igga pääw temma ninna ees woisid pulmi piddada, ka selsammal silmapilgul uksest sisse. Oh sa kallis aeg! Ni pea kui Riks kassi näggi, kargas ta nago wälk temma järrele. Kül minna hüüdsin ja keeltsin, ei siñna aitnud ennam middagi, kas össeta ehk kela. Kas hirmoga ahjo peäle, seält ühhe liñno puri peält teise peäle, purid kukkusid mahha ja katki ehk lahti ja linnud aknast wälja; hirmoga kargasin ka minna tölaua ärest üllesse ja lükkasin jälle laua keige riistadega ümber, et keik riistad möda tubba weersid. Linnud karjusid, kas näugus, Riks aukus ja ullus, ja selsammal silmapilgul astus Meister Keppel uksest sisse.

„Mis sa olled teinud! Sinna peakoer!“ kisendas meister wihhaga. „Kassi minnema mo silma eest, sinna lurjus, muud sa ei te, kui pahhandust!“ — ja nende sannadega käis pölwerihm ümber minno pihha ja pea mis ullus. Ma tahtsin kül räkida, kuida keik olli tulnud, agga kes aega andis? Keppel ei kuulnud egga näinud ennam, waid andis agga pihta. „Kassi! kassi! — kisendas ta, kassi silmapilk minnema! Wötta ommad narrud kaela ja minne! Ma tahhan warsi öppetaja jure miñna ja üttelda, mis loom sa olled!“ — —

Kui minna jubba öue wärrawaſt wäljas ollin, kuuldi ikka weel meiſtri kirrumiſt toas. Et Riks minnuſt mahha ei jänud, on isſegi noista. — Liñnas ep olnud üht innimeſt, kelle jures minna olleksin abbi eyk öiguſt leidnud. — „Keik mailm on Jssanda pärralt, ja temma heldus kestab iggaweste!“ Nenda mötleſin minna ja läksin omma teed eddaſi. Liñna wärrawaſt wäljamiñnes näggin ma ſurnoaeda, ning ſeäl tulli mo armas kasſoemme jälle mele, kes Ma muldas maggas. „Oh! kui temma olleks weel ellus olnud, ei olleksin minna ſüs mitte nenda hulkumas olnud! Siñna waikſikko aeda, kuhho ristiinnimesſed tihhedamine peakſid ſisſe minnema, enne kui neid ſiñna wiakſe, läksin minna ka ſisſe ja istuſin ſilmaweega omma kasſoemma haua peäle. Jssa wangis, kasſoemma muldas, Kepli jureſt ärraaetud, ollin ma nüüd jälle mis enne — üks waene kerjaja pois! — „Siiski — mötleſin minna — kerjata ei tahha minna mitte, waid omma leiba ausal kombel tenida! Agga mis wois minno ſuggune wammus tenida? Kül mötleſin eddaſi, taggaſi, ei ſanud arro peäle. Sia ei woinud minna ka mitte jäda; luggeſin weel kummuli maas kasſoemma haua peäl ſüddameſt „Jssa Meie“ ja jätſin ſilmaweega taggaſi wadates Jummalaga.

Nenda köndiſin minna ſuurt maanteed eddaſi, kunni te kahte arruſſe läks. No mis nüüd? Kummaſt piddin minna minnema? Mul olli jo üks keik. Riks kargas üllе krawi tee peäle

ja kummaſt teed temma läks, läkſin minna ka. Nüüd ollin ma jälle nago lind oksa peäl. „Issand, ſinno hea Waim juhhatago minno jallad tassaſe te peäle!“ Nenda öhkaſin ma järgeste ning läkſin eddaſi. Louna joudis kätte ja lounega tulli ka ſöma hädda; agga kuſt ſüa wötta? Te läks heinamade wahhelt läbbi ja mollemil pool teed hiilgaſid haljad wikkatid wasto päwa ja heinalisſed istuſid pöeſa äres maas ning wötſid lounat. Oh, kuida minno ſu ſedda nähhes wet jookſis! Süski kerjata ma ei tohtnud egga tahtnud, waid istuſin nende kohta krawi kalda peäle mahha, ja wahtiſin ni näljaſe näoga ſöjatte peäle, nago ollekſin wimaſt ſutäit tahtnud ärraluggeda.“

„Rikſul olli parrem luggu kui minnul. Temma läks heinaliste jure, lippitſes ſabba, ja üks ja teine andis tükki leiba.“

„Wimaks watas ka üks minno peäle ja küſſis emalt: „Pois, ſinno omma köht on wiſt niſamma tühhi, kui ſo koeral? Kas olled jubba lounat ſönud?“

„Ei olle keſkhommikul ka mitte ſönud,“ wastaſin minna.

„No tulle ſiis ſia,“ hüdis hea innimenne, „ja wötta pima leiba.“ Oh ſedda römo! Ma tännaſin Jummalat ja häid innimesſi ja ſöin.

„Olled wiſt eile ka paaſtnud?“ — küſſis üks heinalinne.

„Minna paastuſin meiſtri jures iggapääw,“ olli minno wastus — ja räkiſin nüüd omma luggu ülles.

„Waene poiſikenne,“ wastas temma ja leikas mulle weel ühhe wiloka leiba, kuſt ma Kepli jures näddal otſa olleksin piddand ellama.

Kui köht täis olli ja tük ka weel taskus, andſin aitümma Jummalale, ütleſin olle terwe ja läksin jälle eddaſi. Siin olli mo luggu niſamma kui Hindrek Klarusſel, kui temma Londoni linnaſt omma Pelliga wälja läks. Ka minna maggaſin ſel ööl ühhes haina künes ja Riks minno körwas. Sedda leiba, mis head inimesſed andſid, jaggaſin ma öhto poleks ja andſin ſeält polepole Rikſule ja teggin teiſel hommikul niſamma. Mis minna ſain, ſai Riks ka. Nenda läks nüüd minno pääw möda. Minna köndiſin möda teed eddaſi, ja kui köht tühhi olli, leidſin ikka jälle mönda, kes mulle tükki leiba andis.“

„Köndſin kord mäggiſel maal, ning te läks kaljude wahhelt läbbi. Eespool olli ratta müddinat kuulda ja pea paiſtſid kahhe hobboſe pead, ja kutſar kahhe ſakſaga istus wankre peäl. Teine olli wannadlane meeste- ja teine üsna lapſe järgi naesterahwas. Sedda Jummal teab, olli ſe Riks, woi monni lind woi mis wigga ſe olli — agga korraga kargaſid hobboſed jooksma, wanker ümber, ſakſad wälja, wannamehheke ſai tulliſe lopſo; pea olleks käelu poleks olnud. Minna tahtſin appi jooksta, ſain agga iſſe wankre nurgaga mutſo pähhä, et werri möda pead mahhajooksſis. Tük aega ei teadnud minna maaſt egga ilmaſt. Kui ma jälle toiguma hakkaſin, näggin ma kuida wanna ſaks omma

kät wallutes, kutsar wankert töstis ja se noor tüttarlapsokenne minno ees pölwili maas mo werrist pead omma kaelarättikuga kinnisiddus ja ni armsaste, oh ni wägga armsaste minno silma watas, et mul selle peäle mötteldes praego weel südda sojaks lähhäb. Kui wanker jälle korra peäl olli, hakkasid sakšad sisse tikkuma ja ärrasöitma. Wanna saks andis mulle weel ühhe höbbe litre ja ütles: „Osta, poeoke, selle eest ennesele aptekist rohto pea peäle ja jäe Jummalaga!“ Tüttarlaps watas weel wankrist taggasi ja jättis ka Jummalaga. Agga se wataminne olli ni immelik, pea nago ühhe armsa öe wataminne, kes omma wenda mahhajättab — agga siiski, ei sedda ta ei olnud ka mitte. Nenda paljo minna siiski teädsin, et, kui ma sedda ollekšin toht'nud tehha mis mo südda tahtis, siis ma ollekšin wist nago koer nende armsa innimeste wankre tagga jooksnud, nenda ollid nad mulle armsad; agga se ei läinud mitte korda. Nemmad läksid ärra, minna jäin mahha.“

Tük aega läks minno te nüüd läbbi pakso metsa, enne kui ma ühhe laggeda pöllo- ja karjama peäle wälja sain, kus suur karri weised, kitsesid ja siggo olli, ning wasto metsa istus üks wanna halli peaga karjane känno otsas, piip suus ja karjapassun rihmaga kaelas. Rikso aukumisse peäle töstis wanna karjamehheke pea üllesse ning näggi mind ja Rikso.

Eestotsa watas ja tunnistas ta mind tük aega, ja kui ta ommeti ei teädnud, küsis ta

pärraſt: „No . . . mis ma piddin ütlema, kuſt kaugelt ſe pois ſiis on? Mis ſo peal wigga on? Sinna olled jo üsna nörk. Köht on wiſt ka jubba tühhi?“ Selle peäle andis ta mulle ilma küsſimatta hea tükki puhhaſt leiba ja kaks räime ſüddame kinnitusſeks, misga ma mätta otſa istuſin ja ſöma hakkaſin.

„No mis ma piddin ütlema, — hakkas wannamees jälle jutto otſa ülleswõtma, — kas ſe koer ſinno on?“

Minno kül, wastaſin minna.

„No mis ma piddin ütlema, — kas tahhad tedda ärramüa?“

Ei ma ſedda kül woi tehha! wastaſin ma jälle ja ſu olli leiba täis. Kus mo Riks on ſeäl ollen minna, ja kus minna ſeäl temma!

„So oh!“ wastas wanna mees immeks pannes. „No mis ma piddin ütlema,“ nõrjutas wanna taat jälle, „kas ſa ſiis kaugelt õige olled?„

Minna ollen kül wägga kaugelt, ütleſin minna; käin jubba mitto, mitto päwa.

„No mis ma piddin ütlema — kas ſul ſugguſeltſi ka on?“

Mitt' üht ainuſt, olli minno wastus.

„No mis ma piddin küsſima — ſa olled ſiis omma koeraga üsna omma pärralt?“

Üsna omma pärralt.

„No mis ma piddin küsſima — kes ſinno ſiis enneſele wõttab, ſaab koera ka peäle kauba?“

Jah, ſenni kaua kui minna jäen, jäeb temma ka.“

„No mis ma piddin ütlema — mets raiskas minno hea Tukso ärra, ja mul olleks wägga koera tarwis, ning, kui ma õiguſt ütlen, niſuggune poiſijõmpſikas, kui ſinna olled, lähhäks mulle juſt ka tarwis; ſeſt need maiad kitſed ja rahhotumad ſead hoida, on minno wanna ludele üks raske tük tööd. Sepärraſt mis ma piddin ütlema, — jäe õige minnule keige omma koeraga abbiks. Köhhotäit ja ihhokattet woid ſa ſada, ja kui ſa wiks olled, ka ſüggiſe nattuke ſabbarahha.“

Mis mul ſeäl paljo möttelda olli, muud kui ütleſin jah, ja jäin karjapoiſiks. Agga kui kauaks? küſſiſin ka wimaks.

„No mis ma piddin ütlema, — ſaab nähha! wastas wannamees. Ollete omma koeraga mollemad wikſid, ſiis on teil kaua aega hea pölli.“

Nüüd andis karjamees mulle piitſa kätte ja laskis karja ümber jooksta, parraſt ka karjapaſſunat puhhuda ja wata, keik läks wägga korda. Wanna karjamees naeratas ja ütles: „Mis ma piddin ütlema — ſinna ja ſo koer ollete mollemad mehhed! No noh, ärra karda, kuida tö nenda palk. Süggiſe ſaad ka pihtkaſſuka.“

No ſe olli üks rööm! Ma olleks jo ka köhhotäie eeſt teninud. Jutto löppetuſeks ütles wannamees weel: „Jah, kui mo wa' Rööt mitte ſelle wasto ei olle, ſiis on meie kaup walmis.“ — Seſt moiſtſin minna nüüd, et koddo wiſt pükſid Röda jalges ollid. Ma tund-

ſin niſugguſid wahwa naiſa jubba enne; ſeſt Kölksisſanda wasto ellas üks rätſep, kuind ja köwweras nago wanna aiawits, ſe piddi omma armſa abbikaſa jalla talla al ikka wingerdama. Mittokorda näggin omma ſilmaga, kuida paeakook ja tuhhalabbidas lendaſid. Ni willets ei olnud nüüd kül karjamees mitte; agga kes wois teada, kas wahheſt minno nahk ei piddand nüüd keik wasto wötma? Siiski paljo ei olnud aega möttelda, öhto olli kä, ja karri piddi koeo aetud ſama. Minna piddin Rikſoga ees minnema ja wannamees käis karja tagga.

Iggä perre wärrawas küsſiſid rahwas: „Hans, kuſt ſa ſelle poiſi ja kenna koera olled wötnud?“

„On üks waene pois, — wastas Hans — kedda ma maante peä't enneſele abbiks wötſin. Kui teil Jummala werri ſüddames on, ſiis andke talle ommeti monni ride hilp; näete isſe, kuida tal kalſud kaelas on.“ „Kül ikka! — Ja jah! — Teäda muidogi! — ütles üks ja teine hea perrenaene. „Las ta home ſia tulla, kül me leiame nipaljo ka.“

Minno ſüdda olli römus. — Wimaks ſaime Hanſo maea jure, kus üks kaunis paks wannamoor röhtwärrawa naal ſeiſis ja ülleskäritud käistega ſukka kuddus.

„Mis pergli pärralt! — olli ta esſimenne ſanna — Hans, kuſt ſa niſugguſt kölkapunti olled kätte ſanud? ſe näitab jo nago olleks ta keik mailma läbbijooksnud. Mis tühhi ſa niſugguſeſt olled liggi weddanud?“ „No eks

ma ütlenud, — nurriſes Hans ja ütles pärraſt kaunis waljuſte: „Kirriko-iſſanda egga moiſa herra poeg ei tulle meie poiſiks. Kui ſa nihhukſt noort herrat omma poiſiks tahhad, ſiis to iſſe.“

„Noh, ſinnul ikka kohhe ninna kärſus — wastas wannamoor. Mis me temmaga teme? Aead on kallid ja leib kaſſin, häddaste ennestel middagi ſuhhu toppida.“

„Kas ſa ep olle mitte ſadda korda üttelnud — wastas wanna Hans wihhadega — et kui ma mitte poiſſi abbiks ei wötta, ſiis külla mind ennam karjamehheks ei pea? Nüüd, et mul üks kä on, on ſo hambad jälle hirrewil.“

Rööt piddi jubba wastama, agga näggi äkkiſte Rikſo, ning warſi läks ta näggo lahkeks.

„Mis ma piddin ütlema — ütles Hans — ſe on üks koeroke, kelle ſarnaſt kunningal ka ei olle.“ —

„Kuſt ſa tedda ſaid? mis ta makſab? — küſſis Rööt.

„Mitte tenga! wastas Hans.“

„Mitte tenga? ütles jälle Rööt. Mis ſa halbid, Hans. Niſuguſt koera ei anna kegi olieterwe eeſt.“

„No jah! Se pärraſt peab innimenne ikka enne järrele kulama, kui ta törrelema hakkab. Mis ma piddin ütlema, ſe koer on poiſi jaggo, ja ei makſa muud, kui et ſüa anname, ja nihhukſt koera ei leita ennam ilma peält. Ja

mis ma piddin ütlema, Adam on ka üks essimenne pois."

„No eks ta woi siis ka meie poisiks jäda"— ütles wannamoor ja jäi tassasemaks.

Tulle, weike Adam, — ütles Hans — lähme ka tuppa. Meie olleme muidogi küllalt oues." Agga Jummal parrago! toas ollid keik asjad ühheteise al ja peäl, keik must, soppane ja roppane. Onneks ei olnud neil lapsi, muido ollekssid need nago perotunglad olnud.

Nattuke aega pärrast ollid kartohwlid ja leiwad räimed laua peäl ning meie lätsime sööma. Minna otasin ka sömapalwet, ei tulnud middagi. Wannamoor söimas ja kirrus üht ja teist küllalist söma aego; keik ollid randid, temma üksi hea. Tassast ja waggust ristinnimesse ello, nago önsa kassoemma maeas, polnud siin leida ühtegi.

Minna ollin nago koer wässind, ja warsi jäid silmad kinni. Ohtopalwet ei tulletand ka kegi mele. Ma tukkusin ja ollekssin hea melega maggama jänud, agga ei tohtnud selle peälegi möttelda.

„Kule, Adam! — hüdis perrenaene — wötta ämber, ja jookse to kaewust wet." Minna wötsin ämbri ja läksin. Kui ämbri sain mahha pannud, ütles ta: „Minne nüüd ja aea kitse laudast sönnikut wähhemaks, neil on wägga wirtsane ellada." Sanna lausumata läksin ma ka sedda teggema. Seäl olli paljo tööd; agga mis mo süddames keige ennam wallutas, olli se, et Riks sömata jäi. Kui ma laudast tag-

gasi tullin, ütles ta jälle: „Wötta sedda solgewet, pggista monni kartohwel sisse ja anna koerale süa.“

Onneks kulis wanna Hans sedda. „Mis jut se on? — ütles temma — Muud middagi kui solgewet ja kartohwli kori? Panne happo pima püt mahha ja poeta leiba sisse! Hea koer peab heaste süa sama.“ Wannamoor kirristas hambid ja ütles. „Minno pärrast kalla keik piim koera nahka ja lakku isse wet!“ Agga ta teggi ommeti, mis Hans käskis.

Enne maggama minnemist palusin weel nattuke ölli omma hawa peäle, ning läksin Rikjoga laudile maggama. Wäsimusse pärrast jäi Issa Meie polele, ja ma ollen pölwile maas maggama jänud.

Teisel hommikul, päike punnas wähhä metsa tagga, jubba wanna Rööt hüdis alt: „Adam, Adam, touse üllesse! Päike keskhommikus.“ Nüüd piddin weel, enne kui weised wälja läksid, üht ja teist asja tallitama. Selle aea sees juhtusin koggematta kuulma, kuida wannamoor Hansoga toas raggas: „Sinna olled üks wanna lorrowassikas, et sa selle narrokaelale, kes köhhotäie eest olleks piddand tenima, weel rided lubbad, ja ka sabbarahha. Te minno nou järrele: Pea tedda senni kui Marti päini, siis lö jallaga takka ja sada minnema.“

„Jah! agga kuida koeraga luggu? — küsis Hans. „Noh, sellega same labbi — ütles wannamoor. Meie hakkame koera aegsaste me-

litama, et ta meid armastama ja poissi unnustama hakkab."

"Jah, mis ma piddin ütlema, sa hakkasid eile öhta solgeweega tedda wägga melitama! Küllap ta sedda wisi sind armastab. —"

"Pea louad, — kärritas wannamoor, — kül ma isse tean mis ma teen! Poisi jures ei pea koer mitte ennam maggama, waid meie jures toas. Peäle sedda tahhan ma tedda ka mönni pääw karjast koddo piddada.

Waatke, ni tigge ja kawwal olli wanna karja wannamoor. — Mul tulleb siin praego üks teine nisuggune tullehänd, üks noor perrenaene mele, kes monne aasta eest (—se inimenne ellab ning on praego alles omma kohha peäl—) üht pool katkend last talwe külma aeaga näggi, ja omma külla teise perresse ühhe Jummala kartlikko tüttarlapse jure läks ja pea silmaweega ütles: (—agga nisugguſid silma pisaraid on igga ussi silmas—): "Kule, armas An! Wata, sesinnane lapsoke on ka meie ödde, ja kuida temma külma käes peab wärrisema, ei särki selgas egga kinga jalgas! Jummal näeb ja kuleb üllewelt, mul on kaks kolm kirsto ride rulliſid täis, agga mitte üht kangast ep polle polel. Peeks Jummal teiste hea inimeste süddamed ka lahti teggema, et nad lapsele pihha ja allusse riet annaksid — käised annaksin minna keigest süddamest, ehk kül, kui ma ihnus olleksin, kahjo olleks terwe künar pinikest riet ärraanda, ja üsna ilma koppikuta. Siiski se on jo meie ristiin-

nimeste kohhus, et peame waesemaid — olgo kül kahjo andes—ikka aitama. Oh, oh, sedda hädda, kes annaks pihha ja alluse — käised annaksin minna Jummala eest töeste.“

Mis te arwate, armad sõbrad, nisugguseſt heldeſt perrenaeseſt? Kuida teie omma südda kurri ehk hea on, nenda on ka teie mõtte. Minna agga ütlen, et nisugguse innimesse silmapisarad mitte ennam wäärt ei olle, kui üks märg kiwwi. Silm nuttab teise hädda nähhes, südda on külmem kui eatse. — Ni pea kui tüttarlaps naese jölleduſt olli kuulnud, ei lausunud ta musta egga walget, waid läks omma kirsto jure, wõttis omma uut särki, teggi tedda nattuke pisſemaks, ja laskis teise kolmandama käe läbbi lapse kätte anda, et kegi ei teadnud, kuſt se tulli. Kui rikkas perrenaene kolmandamal päwal lapsel puhta särgi selgas näggi, tännas temma sure heälega Jummalat ja ütles: „Wata, Jummal ei unnusta minno silmawet mitte! Minno kahhetsemisse ja nutmisse pärraſt on ommeti ühhe innimesse südda pehmeks läinud. No Jummal tasſugo minno silmawet ja temma annet.“ —

Sedda modi, kui se noor perrenaene, olli wanna karja Rööt ka. Temma arwas, kui ta mind ja koera süggiseni piddas, süggise koera ärrapettis ja mind minnema satis — siis ollid keik asjad hästi.

Nipea kui koddone tallitus tallitud olli, ütles wanna Hans: „Adam, wõtta passun ja

minne küllа tannawasse puhhuma, et küllа rahwas teadwad weikſed kokko aeada.“

Minna läkſin. Küllа rahwas ollid minno wasto keik wägga lahked. Üks andis mulle tükki wõidleiba, teine mütſi, kolmas pari ſukki ja mitto muud asja. Seſt päwaſt ſadik ei teinud Hans karjas ennam muud, kui istus pu al ja tombas pipo. Õhto ollin ma jälle wäſſind nago koer; agga enne kui keik tööd tehtud ollid, ei tohtnud minna maggamiſse peäle mõttelda. Kui agga keik walmis olli, wõtſin Rikſo ſülle ja piddin laudile minnema. „Pea, pea! — hüdis wanna Rõdake. Se ei lähhä mitte korda. Koer rikkub mo wärsked heinad ärra. Sinna woid kül laudele miñna, agga koera aſſe on toas ukſe kõrwas.“

Minna ollin wait, ſeſt ma teadſin kül, mis nüüd tulleb. Häddaste ollin ma kolmandama kartſa pulga peäl, kui Riks ulluma ja niitſuma hakkas. Kül wanna Hans ja Rööt melitaſid, ei keddagi. Wimaks tahtis Rööt koera kaelapiddi tuppa weddada. Agga oh ſa kallis aeg, kuida nüüd Rikſo karwad püſti ja hambad paljaks kukkuſid! Wannamoor kargas taggaſi ja ütles: „Wõtta tedda hundi roga Juda nimmel liggi, kui ta raibe mahha ei jä!“

Minna wõtſin nüüd jälle koera kaenla ja ollin rõmus. Ka ſelle õ maggaſime jälle teine teiſe kaisſus. Minno ello hakkas ſeſt päwaſt ſadik ikka waeſemaks minnema, ning tundſin wägga ärra, et tõſſi olli, mis ma kord piibli ramatus ollin luggenud: „Parrem on loukoer-

te ja maddudega ühhes kous ellada, kui kurja naesega," kelle süddame käes wolli on. Se keige kibbedam olli mul kannatada, et ta mitto hommikud koera koddo kinni panni ja mitte liggi ei lasknud.

Ühhel süggisesel hommikul olli wanna Hansul peawallo ning minna piddin üksi karja minnema. No mis seäl tehha? suurt abbi mul wannamehhest ommeti ei olnud. Ma pannin kaelakotti kaela, wötsin passuna kätte ja hüüdsin Rikso.

„Koer peab koeo jäma!" kissendas wannamoor. Siis jägo ka karri minno pärrast koeo! ütlesin minna, ja wiskasin passuna nurka.

Ma tundsin pärrast kül ärra, et üks jummalakartlik laps mitte wasto ei pea pannema, ja et wastopanneminne, olgo ta kuddas on, ikka pat on. Agga ta waewas mind ka ikka ilma asjata.

No nüüd ollid nago keik kurjad waimud lahti. „Sinna narrokael, tatninna, tainapea, kas sinna tohhid minno wasto panna? Kas lähhäd woi ei lähhä?" ja wannamori russikas tousis jubba.

Agga sedda ei joudnud Hans ka mitte ennam kannatada. „Wait! kärritas temma. Kuida wisi peab ta ilma koerata sure külla karja wilja wahhel hoidma? Adam, wötta passun ja koer ja tulle!"

Minna läksin; agga mo meel olli wanna Röda peäle wägga haige. Agga kunnagi ei olnud lojussed ka ni meletumad kui sel päwal.

Üks jooksis sinna ja teine teñna; sead kartohwlisse, lambad ernesse, wanna kitse narrud jälle rukkisse, jookse et sa hulluks lähhäd. Ohto ollin ma nenda wäsinud et ma jalluſt ei joudnud ärraminna. Teisel päwal olli wanna Hans ni haige, et ta ennam sängist wälja ei sanud. Se olli Rödale önneks. Ta panni tänna koera jälle kinni, ning et ma haiget Hansso ei tahtnud pahhandada, läksin ma se kord ilma koerata wälja. Agga ka tänna olli karri nisamma kui eile. Senni kaua kui ma weiksed heina kuhja kallalt wasto löin, läksid sead jälle kartohwlisse. Et mul koera ei olnud, jooksin ma isse neid ärra aeama, ja wiskasin kaikaga ühte siggutikko; agga kaigas läks pähhä, pörsas mahha — ja walmis. Ma jooksin nüüd hirmoga jure, jah, mis surnud se surnud. Nüüd läksid mo silmad kirjuks. Ma ei näinud egga kuulnud ennam, mis lojussed teggid, waid seisin nago post surnud siggutikko jures. Mis ma waene tahtsin nüüd tehha? Mis ütles sea perremees? mis ütles Hans, ja weel wanna Rööt? — Wimaks — lojussed ollid jubba wist keik pahha peäl — tulli mulle se mötte: Pista minnema! Ja mis ma mötlesin, sedda ma teggin: wiskasin karjapauna, piitsa ja passuna mahha ja pannin leikama. Nago mörtsukad ollekſid mo tagga olnud, nenda jooksin minna. Innimeste ja nende maeade eest hoitsin ma ennast, sest mo süddames ep olnud mitte rahho. Issearranis närris mo süddant se mötte: Kes sind käskis, üllemeelne innimenne, wihhaseks

ſada, ja wihhaga ſigga mahha lüa? Wata nüüd, mis ſeſt äkkilisſeſt wihhaſt tulleb! —

VI.

Nenda jooksin minna öhto pimmedani. Öhto, kui tähhed taewas paiſtſid ja minna wässimusse pärraſt tallo kaera mahha heitsin, tundsin ma alles, et mo ärrajooksminne surem süüd olli, kui sea surmaminne. Ma ei julgenud mitte taewa pole wadata — ja wärrisedes palluſin ma Issa Meie. Tükki aea pärraſt tulli mulle wessi silma, ning ma palluſin kibbedaste nuttes, et Jummal waeſt haiget Hansso selle kahjo eest wöttaks hoida, mis minno sü läbbi temma peäle piddi tullema. Seſt mis hulk lojusſed keik selle pole päwa kahjo teggid, piddi temma maksma. Karjaperrenaese kurjus näitas nüüd minno kurjusse wasto nago middagi ollewad.

Wimaks ollen ommeti maggama jänud. Teisel hommikul ärkasin raske unnenäo peält üllesse. Wanna Hans ja Rööt ees ja keik küllа rahwas keppidega tagga aeasid mo järrele, ja wannamoor pidri mo kaela jubba kinni sama, kui ma hirmoga üllesse ärkasin. Ehk ma kül eilse hommikusse leiwaga ollin, ei tulnud söök mulle tänna mele, waid hakkasin jälle eddasi minnema. Wasto öhtat leidsin ma üksikut saksa maea metsast, kus kaunis sured wäljad, illusad honed ja aiad ollid. Wiis kuus hobbust künd-

ſid wäljal ja üks paarkümmend lihhawat weiſt ſöid aſo peäl. Se olli ühhe rikka ſakſa metſawahhe maea. Wanna rahwas rägiwad, et nende meeste käſſi peab ennamiste ikka nago monni kord toapoiste ja aidameeste käſſi käima. No kus ta jäeb ſiis? Egga hiir ommeti wilja ſalwe ei woi nälga ſurra! Juhtub monni kord tallomehhe kirwes üle moiſa piri libbiſema — no eks ta juhtu ikka! — ſiis on trahwirahha metſawahhe taskus ja ſojad pükſid weel peäle kauba. Kui ſa ſedda ei tahha, no eks ſiis moiſta ka meelt: wi ka mis kanna peſſaſt ehk meekirno pohjaſt leiad; ehk jälle mis perrenaene laupäwa öhto kokko koppotanud, ehk mis aitas ſalwe pohjas juhtub ollema. Ülleültſe rägib wanna rahwas, et ühhe ſakſa metſawahhil — kel uus südda pudub — omma rahha koppik ja wilja terra, mee tilk ja kanna munna, ſea kints ja woi nattuke holetumaſt käes on. No eks ta olle ikka! Rahwas tullewad ka metſaiſſandat watama — ja meie päiwil Jummal parrago! öigid käſſi egga asjo ennam ei ſallita — keik peawad „köwwera“ käega tullema! — Metſa-iſſandal ep olle muud middagi tarwis ſelle eeſt anda, kui möda metſi käies ikka teiſt ſilma kinni piddada ja ühhe ſilmaga wadata. No ſe on hulbus. Kas taewa tadi ſilma ees ka? Jah, ſe on jälle teine aſſi. Seäl wötke pübli ramat ja küſſige nou. Wanna kallis Salomon ütleb: „Ehk kül üks ülleanneto ſadda korda kurja teeb ja ikka kaua ellab; ſiiski ma tean, et nende käſſi hästi käib,

kes Jummalat kartwad ja temma palle ees kohkowad.“

Misſuggune ſe metſawaht olli, kelle jure minna nüüd läkſin, egga minna ſedda ei teadnud. Hädda aeas mind ſisſe minnema. Oues ühhe urtſiko külges haukus ſuur muſt murri ahhelá otſas. Emmand nähti kaeo äres ollewad. Koera haukumisſe peäle pöris ta ümber ning näggi mind.

„Mis ſa tahhad, weike pois?“ küſſis ta lahkeste. Pallukſin nattuke leiba! wastaſin minna, ja wesſi tulli ſilma.

No tulle ſisſe — ütles temma. — Ärra karda, koer ei te ſulle keddagi.

Toas andis hea emmand mulle rohkeste ſüa ning minna könneleſin temmale keik omma ello luggu, kunni jelle ſilmapilguni, kus ma lojuſſed Jummala holeks jätſin ja iſſe pakko läkſin.

Kui minno jut otſas olli, ütles wetſaemmand: „Sinno ärrajocksminne ei olnud mitte öige, waid üks paha teggo agga ſul waeſel ollid ka wärrinad tagga. Mis ſa nüüd eddespiddi tahhad nouks wötta?“

Minnul tulli ſelle hea emmanda peäle watades omma kaſſoemma mele ja ſure heälega nuttes ütleſin minna: Sedda Jummal teab, mis minnuſt ſaab!

„Kas ſinnoſuggune woiks ka jubba lambus käia?“ küſſis jälle emmand.

Küllalt; wastaſin minna. Wägga hea melega. „Jah, agga kas tahhad ka uoſin ja tru

olla, ja mitte ennam ärrajooksta, nago ſa nüüd olled teinud?“

Oh Jummal hoidko mind ennam ſelle eeſt! Wötke mind omma lambrisſeks; ma tahhan kuiwa leiba ſüa ja keik tehha, mis te tahhate. Kül Jummal teile ſedda head makſab!

„No jäe ſiis korraks ſia. Kui meie isſand öhta liñnaſt koeo tulleb, ma tahhan temmaga räkida.“ Minno meel olli römus ning jäin. Poiſid tüdrukud wahtiſid ja tunnistaſid mind ning üks ütles: Küllap ſe mul ka üks karjane on! Meie isſand wöttab ſiis wist ühhe rummala lamba teiste karjaſeks. Niſuggune ei moiſta muud, kui ümberjooksta, kerjata ehk warr....“

„Jätta laps rahhule ja minne omma töle!“ tapleb emmand ſelle ninnatargaga, muido ta piddi mulle jubba warga nimme andma.

Teiſel hommikul touſin minna warra ülleſſe. Metſa-isſand olli öhto koeo tulnud ja emmand temmale minnuſt könnelenud. „Kui terrane pois on,“ olli isſand wastanud, „ſiis woime tedda kül piddada.“

Ni pea kui hommiko rahwas üllewel ollid, anti mulle woidleiwa kannikas kottiga kaela, lamba karri ette ja metſaisſand tulli iſſe karjamaad näitama. No mis mul wigga olli lambid hoida; kus need waggad lomad ial käest lähwad? — Muud kui Rikſuſt olli mul wäaga kahjo. — Kui ma öhto lammastega priskeste ja wiſi pärraſt koeo tullin, ütles metſaisſand:

Nüüd, Adam, woid ſa kül meie lambriſeks jäda! Ma näen, ſa olled rabbe pois.“

Perrewannemad ollid minnoga rahhul. Agga perre ſeas hakkas minno waenlaste ſelts ſigginema. Wannem ſullane Jürri, üks ſallakelm, ütles ſoſſiſedes teiste körwa ſisſe: „Pange tähhele, ſe pois on meile piñnaks ſilmas!“ Keik wataſid wööriti minno peäle. Mikspärraſt? Egga minna tea.

Aeg olli käes, et piddime maggama minnema, ning läkſime ſiis iggaüks omma aſſeme peäle. Ma tännaſin öige ſüddame pohjaſt Jummalat, et Ta nende hea innimeste läbbi minno peäle olli hallastanud. Mo' wimane mötte, enne kui ſilmad kinni jäid, olli Rikſo peäle. Wasto hommikut näggin ma unnes, Riks olli minno järrele tulnud ja niitſus ukſe tagga; ſelle peäle tulli metſawahhe koer ja hakkas temmaga purrelema ning—keſk unnenäggo ſündis äkkiste püſſi pauk ja minna kohkuſin üllesſe. Kes teab kellega metſaisſand ſeäl oues taples, pärraſt jäi jälle keik wait. Wimaks jäin minna ka ueste maggama. Hommiko kui ma wälja läkſin, küſſis isſand: „Kule, Adam, kas ſinna öhto howiwärrawa lahti jätſid? Üks wööras külla koer on öſe meie murriga purrelema tulnud. Kes tedda teab, ehk ta wois ka hul koer olla.“

Mul tulli warſi jälle Riks mele ja hüüdſim römoga: Agga kui ſe minno wanna tru Riks olli!

„Sinno Riks?“ küſſis perremees. „Woib kül

ka olla. Tunnista isse; ma ollen tedda oue peäle mahhalaſknud."

Minno pölwed halkaſid wabbiſema. Ma tundſin nago ette, et ta kegi mu ei olnud. Läkſime oue watama — jah, Riks! — Minno ſüdda tahtis löhki minna. Ma langeſin pöi-gite omma ſurnud koera peäle ja nutſin ſure heälega.

Metſaisſandal enneſel olli ka kahjo kül; agga mis ſündind, ſe on ſündind. Olleks tem-ma ſedda teadnud, ſiis ei olleks ta ſedda mitte teinud.

Kegi ei häſtitand mind, kui wanna kurri Jürri. Siiski minna teggin ounapu alla haua walmis ja matſin omma Rikſo ſure nuttoga auſaste mahha. Seäl woiſin ma temma hau-da ikka nähhä. Wanna kurri Jürri pilkas ja naeris kül; agga mis minna ſeſt omma kurb-duſſega paljo tähhele pannin!

Süa ei woinud ma mitte. Nüüd olli ſe ainus loom, kes mind töeſt armaſtas, ka otſas. Üks ainus ellota aſſi olli mul weel, mis ma kalliks piddaſin, ſe olli mo ſidi rättik, mis mul-le, kuida weel mälletate, kord tee äres Pea ümber ſeuti. Mitto korda, kui lammaſte ju-res ükſi arro ehk waino peäl istuſin, wataſin ma omma rättikut ja mötleſin: Kaſſoemma on ſurnud ja Riks ka; need kaks üksi armaſtaſid mind: agga jo ſe armas hing, kes omma ſidi rättiko kaelaſt ärrawöttis ja minno Pea ümber mäſſis — jo ſe mind ka armaſtas. Se römuſ-tas mind nattuke ja ma näggin rättiko kin-

kiast monda ööd unnes, kuida ta kord mo peäle watas, mo nimme nimmetas, kord mind terretas ja kord jälle mönnesugguseſt kimbatusſeſt peästis.

Perrewannemad ollid ſeſt ſadik weel lahkemad, kui enne, agga perre wihkas mind keik. Issekeskel ſain minna keikſugguſed ſõimonimmed ja kurjad ſannad. Mo ärrajooksmisſe pat olli mind allandlikkuks teinud, ma kannatasin ärra puhhas ja ollin wait. Perre teggi üsna kelmi teggusid. Monni kord mul olli kele peäl, ma piddin jubba monne koerusſe ülles kaebama — agga Jürri ähwardus panni mo ſu jälle kinni: ſeſt temma ähwardas mind mahhalüa, kui ma omma ſu piddin lahti teggema. Ma näggin monda üllekohhut; ma teadſin, et Jürri öſeti kotto ärra käis; ma teadſin, et ta kordkorralt metſawahhe kartohwlid warrastas; ma teadſin, et ſallaja hobbustega ſõitmas ja körtſis käis; — agga temma ähwardamisſed, mis ta keige kurja nimmel ähwardas, pannid mo ihho karwad wärriſema ja hoidſid mo ſu kinni. — Kord leidſin wanna Jürrit jälle perremehhe magguſa-kirno kallal ning ta kirristas hambid ja ütles: „Kule, ſinna täiwammus, mõtle ſelle peäle, mis ma ſulle ollen üttelnud, ja toppi omma ſu kinni!“ Minna jälle wasto: „Ärra kisſo ſinna agga isſe mo ſuud lahti, muido! — —“ Se ſanna olli minno önnetusſeks! Nüüd nad hakkaſid mind weel ennam wihkama ja mulle auko otſima.

Metſawahhe maea olli kül ſure metſa ſees, agga ſiiski ka linna lähhedal ning ammo olli

mul ſuur himmo ka üks kord liñna nähha ſada. Jani lada aego ſatis iſſand kaks pari härgi ja kolm ahtrat lehma ning kümmekond kohhe oinid ladale. Lojuſſed ſadeti jubba pääw enne ees ärra ja iſſand iſſe ſöitis teiſel hommikul järrele; Jürri wõeti kutſariks ja mind tentſikuks liggi. Oh minno rõmo! Nüüd ſain liñna ja lata nähhä!

Enne kui me ukſe eeſt ärra ſöitſime, hüdis weel emmand takka järrele: „Kule, Kriſtian, ärra ſöida mitte ennam öſe pimmedas läbbi pakſo metſa taggaſi! Lada aeg; jäe parram öſeks liñna, ja tulle hommiko warra liñnaſt wälja!“

„Hea kül; Jummalaga, armas Sohwi!“ — hüdis iſſand, ja Jürri laskis ſöita. Kaks pakſo körwi ees, no mis wigga ſöita? Wanker ullus agga tagga.

Oh minno head meelt, kui me, liñna ſaime! Sured maead, paljo innimesſi, illuſad podid; ma wahtiſin ſu pärrane lahti, ja piddin mitto kord wankre ja hobbuste jalge alla jäma. Nenda käiſin minna — nüüd ollid mul ka kennad ſakſiko rided ſelgas — keik ſe loune aea eddaſi ja taggaſi. Sabbarahha olli ka taskus, ning tihti wahtiſin ühhe ja teiſe ſaianaeſe korwi ſiſſe. Päike olli jubba al loune ja jallad kaunis wäsſind tallamiſt. Jõtuſin perſeli ühhe ulitſe posti otſa ja ſöin ſaia. Minno körwas olli üks ſuur uhke pood, kus keik kaupa ſada olli. Öige kui minna kolmat ſarwe omma ſaia otſaſt ärra hammuſtaſin, tulli üks ſalk mamſeli-

ſid woi preiliſid, üks wanna proua ka ſeas, ſinna podi ette kaupa oſtma. No tulgo peäle, mötleſin minna, ja hammustaſin ſaia. Agga korraga olli ühhe heäl mulle wägga tuttaw. Ma pöörſin rutto ümber, ja wata! — minno ſelja tagga ſeiſis ſeſamma noor tüttarlaps, kes mulle ſidi rättiko kinkis, mis juſt tänna mo kaelas olli. Ta olli jubba paljo ſurem, üks kenna naesterahwas, — agga minna ollekſin tedda tuhhandite ſeas ärratundnud.

Oh, kui hea melega ollekſin minna omma rättiko eeſt jälle tännanud, agga ei tohtnud. Peäle ſelle ei tundnud temma mind ka mitte ennam. — Siiski — ta watas esmalt lühhidelt mo ſilma; pärraſt pikemalt — ning mo tuttaw rättik — ärra tundis! — Ma tundſin öige, kuida mo palled punnaſeks läkſid. Ei julgund ennam üllesſe wadata, muud kui piddin ſilmad mahha löma. Kui ma wimaks ſilmad ueste üllesſe töſtſin, watas ta jälle ni immelikkult lahkeste minno ſilma, et mo ſüdda tahtis pöllema miñna. Selſammal ſilmapilgul hakkas wanna proua temma käeſt kinni ja ütles: „Tulle, Kusti, lähme teiſe podi! Siin on keik hirmus kallis.“ Weel enne kui ta ulitſe nurga tahha pöris, watas ta korda kaks taggaſi ja kaddus.

Minna woiſin wiſt kaua ſeäl podi ees ſeiſta; agga ma iſſe ei teädnud ſeſt middagi. „Pois! mis ſa wahhid ſiin tänna?“ hüdis wimaks poepois. „Kaſſi minnema!“ Nüüd ärkaſin ma nago unneſt üllesſe ja töttaſin trah-

teri peäle, kus meie korteris ollime. Kel olli jubba wiis, ja kella kue aego piddime meie ärrasöitma. Weikſed ja lambad ollid hea hinna eeſt müüdi, metſawaht murreſt lahti; kel ſai kuus — ſeitſe — kahheksa — ühheksa — ikka istus ta alles ölle puddeli jures ja aeas jutto. Hobboſed ollid jubba kolm tundi rakkes ja ei tahtnud ennam ſeista, muud kui piddime wannamehhekesſe Jürriga wankre peäle toma, kus ta jubba ni walmis purjus olli, et minna teda keigeſt jouſt piddin kinni hoidma, muido olleks ta igga ſilmapilk wankreſt wälja kukkunud. Kül minnul raske hoida oli! Jürri aeas hobbustega nago poolhullo. Kel olli jubba 2, kui öſe koeo ſaime.

Teiſel hommikul — ſedda ſain ma pärraſt kuulda — läks Jürri emmanda jure ja ütles: „Kas ollete ka isſanda rahha järrele wadand? Minnul on üks asſi ſüddame peäl!“

„Mis ſiis?“ küſſis emmand.

Kui meie öſe tee peäl tullime, wataſin ma monni kord taggaſi ja näggin, kuida Adam unniſe isſanda poues ſorris ja katſus, ja tänna hommiko, kui asjad wankreſt wälja wötſin, leidſin ma üht haljaſt höbbe rubla ölge ſeeſt. Ma uſſun, asjad ei olle mitte häſti. Ma iſſe näggin, kui ta eile öhto ühhe kümnerublaſe ärrawahhetas ja ühhekſe rubla taggaſi ſai; agga kui kahheksa rubla alles taskus on, ſiis andko Jummal mulle andeks, ſiis on Adam puhhas.“

Nende ſannadega on ta toaſt wälja läinud. Emmand jälle — nago nüüd naestrahwas ikka

kerged on — kutsund tedda taggasi ja küssis: „Mis sa arwad, Jürri, kas Adamal peaksid siis pitkad näppud ollema?“

„Mis minna tean arwata, ütles Jürri sallaja naerdes; agga waatke issanda rahha järrele, ja kui middagi peaks puduma, siis otsige Adama sängist ehk kastist ehk kust teie isse tahhate! Mis minna tean?“ Nüüd läks ta ärra.

Minna maggasin eilist wässimust körgeni keskhommikuni. Wimaks tulli Jürri ja taples: „Touse üllesse, laisk worst! Kas sa louneni tahhad weddeleda?“

Minna kargasin üllesse ja pannin rided selga. Keik perrerahwas, kes mind näggid, watasid wööreti minno peäle ja naersid sallaja. Ma terretasin emmandat, ei wõetud terwist wasto. Ma sõin rutto köhho täis ja piddin lambad wälja aeama.

„Lambad jäwad tänna koplisse ja sinna pead ka koco jäma!“ — kärristas metsawaht.

Tüdrukud poisid naersid ja hästitasid; agga minna ei teadnud mitte, mikspärrast?

Nenda tulli päike sõmalounesse. Kegi ei ütlenud mulle, kas ma piddin seisma woi teggema. Wimaks tahtsin — et se kord minno ammet olli — koplisse minna lambid watama. Sue wärrawat lahti tõstes hakkas Jürri mo kaeltaggusešt kinni ja kissendas: „Oho, Pois! kas tahhad jälle lippama panna, nago karja Hanso jureš? Se kord ei pea sul mitte önneks minnema, sinna warganäggo!“

Nattuke aega enne sedda, kuid minna wälja tahtsin minna, tullid kaks wooraſt meest ratsa hoostega oue wärrawaſt sisse ja läksid tuppa. Kes nad ollid ja mis nad tullid, egga minna sedda ei teadnud.

Jürri kissendamisse peäle tulli teine sullane ka sinna, ja mollemad piddasid ja weddasid mind taggasi. Toa ukseſt tulli metsawaht ka wälja ning näggo punnetas wihha pärraſt. — Mind weeti nüüd tuppa, kus need kaks wooraſt laua äres istusid ja kirjotasid.

Minna ollin nago jännes koerte kä, ja ei sanud mitte sanna suust wälja. Keik olli mul alles nago üks pahha unnenäggo. Agga kui teine wooras mind laua äre kutsus ja mulle ette lugges, et minna ollen tee peäl metsaissanda kettist 8 hõbbe rubla warrastanud, mis minno wodist on leitud, ja mind selle peäle käskis wastata: siis lälsid mo silmad lahti, ning ma moistsin nüüd korraga, missuggune köis mo kaelas olli.

Eestotsa ehmatasin ma kül ärra; agga et mo südda puhhas olli, tulli julgus pea jälle taggasi ning ma tunnistasin waljo heäleoa, et minno hing sest rahhast puhhas on ja middagi ei tea, kas ja kuida ta minno sängi tulnud. Ehk ma kül Jummala pühha nimme sinna jure wõtsin, siiski ei ustud sedda mitte, waid kohtomoistja ütles: „Pois, sinna pealu olled pärris kelm! Se on teie wargate kombe ikka; teie wannute senni wasto, kunni wõllas kõlgote. Jummala nimmega tahhate teie omma warguſt

nago wanna tekkiga kinni katta. Olle agga wait!“

No mis nüüd tehha? Minno wastoaeaminne kirjotadi kül protokolli, agga mind ennast pandi wahhe alla.

Mind widi nüüd nago josikat koera küne ja Jürri istus ukse peäle. Kes möda läks, se hästitas ja parrastas. Kui kohtowannemad sönud ja jonud ollid, seuti minno käed selja peäle kinni ja kästi liggi astuda. Kül minna nutsin ja palluſin, ja ütlesin tuhhat korda, et ma ilma süta — kes uskus! —

Mis minno südda siis sedda kannatades tundis, ei moista minna mitte ülles räkida. Oh, olleks minno kassoemma alles ellus olnud! Ma tundsin, et mulle üsna üllekohhut tehti, agga innimesed ei woinud mind mitte aidata. Sedda parreminne tullid mulle nüüd pühha kirja sannad mele: „Wereta omma murret Jehowa peäle, kül temma toimetab keik hästi;“ ka se kallis laul: „Ehk kurjad kül mind kiusawad;“ ja: „Sa, Issand, minno süddant näed.“ Nenda tulli mulle troosti süddamesse ja ma ollin kül kurw, agga rahhul.

Kümme wersta tagga olli kihelkonna-kohhus. Nipea kui me sia saime, pandi mind keldrisse.— Keldris ollid agga kaks innimest enne ees, mis mind wähhä römustas; sest mul olleks kolle olnud aino üksi olla. Ma istusin keldri nurka mahha ja nutsin. Teine wang töstis Pea üllesse ja ütles: „Terre, terre, noor söbber! Mo südda on igga kord römus, kui ma üht

noort körrileikajat näen; seſt ma mötlen ikka, meie ſuggu ei kau weel Ma peält; ning teiſeks römustan ma, kui mötlen: ſe noor ronk ehk kaarn woib weel monne taſſud enne tühjaks tehha ja monned ſilmad wälja nokkida, enne kui tedda üllespuakſe. Wata, laps, minna ollen ka ſinno wannadusſes peäle hakkanud, ja ma woin julgeste üttelda, et ma omma ammetit moistan. Esmalt rabbistaſin ma ouna pu aedo. Issa mötles, nch ſe on poiste mood, ja piggistas teiſe ſilma kinni. Pärraſt näppaſin ladade peäl ſedda ja teiſt. Keik läks önneks. Sedda möda öppiſin teiste iunimeste taskud pühkima. Aega möda katſuſin omma wötmetega aidamehhe ammetit. Ikka keik önneks. Aga wata, ſeält ſe tulleb: liig ön teeb üllemeelſeks ja liig julgeks. Nenda minna ka. Käiſin kord möda teed, jalla pitkune noa otſake poues, piſtol wö al ja püſſi tük ölla peäl. Korraga kuulſin wankre pörrinat eeſt poolt tullewad. Mötleſin: lähhän ommeti ülle krawi pu tahha ja watan, on neid paljo woi kaſſinaste. Se olli — kus mo arro? — keſt päwa aeg. Näen ka, töld tulleb, üks ainus ſaks ſees. Kargan metſaſt wälja, astun, püs ühhes ja nugga teiſes käes, hobbuste ette ja küſſin rahha. Ei tahha ſakſake anda. Lähhän tölla ukſe ette, pannen püſſi otſakſe ſakſa wasto ninna ja küſſin: kas kukkur tulleb wälja woi ei tulle? Kutſari liggund jälle — kes tä kes temmale ſedda mele andis — minnule piitſaga üsna wasto ſilmi. Silmad läkſid kirjuks, püs

kukkus mahha; ja enne kui ma nugga ehk pistoli ſain wõtta, olli ta nago karro mo ſelgas kinni. Paggan wõtko niſügguſid kutſarid! Raiskas minno hea ſagi ärra. Sain mehheke nüüd nõriga kinniſeutud ja ſia todud; ſiin ma nüüd ollen. Agga ma uſſun, ſe kõis ei olle wee! ammogi tehtud, misga mind puakſe." —

Se könne olli mulle ni woõras ja hirmus jälle, et ma middagi ei ſanud rägitud. Minno meelgi ei muiſtnud mõttelda, et innimenne ni üllekätte woib minna.

„No mis ſa ſiis ka olled näppand?" küſſis ta jälle. Minna ei ſanud mitte wastatud. Ta kulas tük aega ja ütles pärraſt: „Waat' nenda! Sedda ma tahhan! Sinna olled wiks pois! Kes kohhe tunnistab, ſeſt õiget warraſt ei ſa. Ma woin omma ninna ſelle peäle pandiks panna, et keik õiged wargad ilma ſüta üllespuakſe: ſeſt ükſki neiſt ei tunnista, et ta warras on. Ning mikspärraſt ka? Igga innimeſſel on ommad ſalla asjad, kus teiste ninna tarwis ei olle.

Igga mees woib arwata, mis minno ſüdda ütles ſedda põrgo lobbiſemiſt kuulda. Ma palluſin ſüddameſt Jummalat, et minno ihho ja hinge omma kaitsmiſſe alla wõttaks. Kui lobbiſeja näggi, et ma middagi ei wastand, jäi ta wimaks asſeme peäl maggama ja minna ommas nurkas niſamma.

Teiſel hommikul widi mind kohto ette. Kihhelkonna-kohtoherra olli niſuggune innimenne, kel lahke meel ſilmaſt wälja paiſtis. Ma rä-

kisin temmale keik emma ello luggu. Ta kulas peält, küssis wahhest sekka, ja kirjotas mitto asja üllesse.

„Siis Jürri olli jubba eest otsa sinno waenlane?“ küssis ta wimaks; „mikspärrast ta sind kül piddi wihkama?“

Ta kartis, et minna temma kelmussed perremehhe ette piddin ülleskaebama, wastasin minna.

„Agga kuida tulli siis rahha sinno sängi, kui sa isse sängis maggasid?“ küssis ta jälle.

Sedda teab Jürri ja Jummal taewas. Agga ma ussun wist, et Jürri isse on tedda sinna pistnud; sest se on minno wigga, et ma wägga raske unnega ollen. Peälegi ussun minna, et meie lapsehoidja ennam sest asjast teab; sest ta tahtis mulle middagi sallaja üttelda, agga ei sanud ennam.

Selle peäle hakkas ta wägga järrele möttema.

Nüüd piddi mind jälle keldrisse widama, agga ma palluſin Jummala kele, et mind nende kurja innimestega mitte ennam ei piddand kokko pandama.

Ka sedda lubbas kohtoherra. Ma jäin siis wangihone üllewataja käe alla, temma maeasse.

Pääw pärrast sedda kutsuti mind jälle ette. Se kord ollid metsa issand, emmand, Jürri ja lapsehoidja ka seäl. — Issand, emmand ja Jürri tunnistasid minno wasto. Agga kui kord lapsehoidja kätte tulli, räkis ta sanna san-

nalt keik üllesse, kuida Jürri enne linna söito teise sullasega non piddannd, et ta, kui metsawaht linnas joobnud on, tahtnud temma rehha warrastada, minno sängi panna ja pärrast mind wargaks tehha, et sel kombel minnust lahti sada.

Oh sa kallis aeg, kui nüüd Jürri näggo walgeks läks nago kirriko müür. Ei salganud ennam middagi, waid tunnistas keik üllesse,— minna ollin lahti ja tedda pandi keldrisse. Nüüd läksid metsawahhi silmad lahti. Häbbi olli tal ka, ta napsiarmastus sai kohto ees ka ilmsiks. Emmand nuttis ja pallus andeks. „Tulle jälle meie jure!“ ütles metsawaht. „Ma tahhan sind nago omma last piddada!“

„Kas tahhad jälle taggasi minna?“ küssis kohtoherra lahkeste.

Minnul olli ja olleks seäl hea kül — wastasin minna; agga egga minna surmani ei woi lambrisseks jäda. Kui se korda lähhäks, ma tahhaks kül enneminne üht ammetit öppida.

Mis ammetit tahhaksid sinna siis öppida? küssis jälle kohtoherra.

Lukkuseppaks! olli minno wastus; agga kurwa melega ütlesin jälle isse, kes rided teeb ja pearahha maksab? Mul ei olle jo middagi!

„Pea, pea!“ hüdis metsawaht. „Mul on temmaga tännasest päwast sadik paljo wölgo. Siin on 30 höb. rubla, mis pudub, maksan järrele. Adam, kas sa leppid sellega?“

Kohtoherra andis metsawahhele kät, minna andsin temma ja temma emmanda käele suud ja tännasin silmaweega.

Senni kaua, kui herra mulle üht head meistrit piddi leidma, jäin ma temma maeasse. Kuida minno südda Jummalat tännas, sedda moistab se, kelle kässi isse nenda on käinud.

Näddal otsa ollin ma siin maeas. Se olli üks abbiello rahwas! Kuida mees nenda naene; ei tülli egga rido, ei tääklemist egga nääklemist. Jummala sanna luggemissega tousid üllesse ja läksid maggama. Lapsi neil weel ei olnud. Peäle sedda öppetas mulle proua ka monne waimolikko laulo wisi, ja piddas mind waest poissi wägga armsaks. Immelikkul wisil olli temma wägga selle tüttarlapse näggo, kes mulle rättiko kinkis. Minno ello ei woinud ennam parram sündida. Ühhel hommikul ütles kohtoherra: „Kule, Adam, nüüd on sul perremees ehk meister walmis. Temma nimmi on Ruppik ja ellab karja ulitsel, 135. maea. Olle tru ja ussin, karda Jummalat ja auusta omma meistrit. Ma mötlen, miks so kässi ei woiks hästi köia? — Proua ütles: Sa woid meie jure tulla millal isse tahhad; lin on jo lähhedal. Kui sul monda nou ehk abbi tarwis on, siis tulle warsi meie jure.“

Teisel hommikul olli te jalge al. Uus meister Ruppik olli üks torreda kombega agga muido wägga tark mees; agga temma kollatand abbikasa, oi wennikenne, se olli kitse. Ühnus ei annud tal ial omma köhto täis süa, mis se teistele piddi andma? Meistri Kepli jures ollin ma jubba maitsnud, kuida öppipoisi leib mekkib; agga no tao tühja kerrega pääw otsa

raske haamriga! Minna ollin juſt nende aastate ſees, kus innimenne muud ei teeks kui ſööks; ſeſt ma kaswaſin nago pilliroog. Pallenukkud ollid warſi terrawad ja näggo läks kollaſeks nago meiſtri emmandal, ja kehha pinikeſeks nago tappopüste.

Ühhel pühhapäwal läkſin ma kohtoſakſa jure. „Adam?“ — küſſis proua. — „kas ſa haige olled?“ — Oh, ei olle, wastaſin minna, agga — mul on kaſſin ninnaesſine! — Meiſtri emmand on üks wägga hoidlik innimenne, agga minno köht jälle, wanna ahne päits, ei ſeiſa kaſſinaga rahhul; ſeält ſe tulleb. „Ohho!“ wastas proua. „Wai nenda? Ja jah, ſedda ma ollen ka kuulnud. No ſinno önneks tulleme meie ka tullewa näddali liñna ellama. Herra on jubba ühhe koolmeiſtriga, kes meie körwas ellab, kaupa teinud, kes ſind igga pääw kaks tundi öppetab rehhendama, malima, kirja ſelguſt ja muid asjo. Siis tulle nattuke warremalt ja ſö enne meie jures köht täis.“

Nenda murretſeſid need head innimeſsed minno eeſt. Tänno olgo ſure Jummalale! Minna öppiſin ni usſinaste, et kohtoſaks immeks panni, ja hea ſöök aitäs mind wäljaspoolt jalge peäle. Pois olli üsna wiks ja priske igga piddi. Mitto kord ütles meiſtri emmand, kes minno ſallaſögiſt middagi ei teadnud: „Wata nüüd, Adam, paljo ſöminne ei te mitte pakſuks, waid aeab köhho laiaks nago wanna wilja kotti; agga nattuke ja arro pärraſt. Näed mis priske pois ſa nüüd olled; punnane nago maſikas. Aega

möda harjuta weel nattuke wähhem wötma. Kül ſa nõed, tagga parrem.“

Oh ſinna wimane kitſepil, mõtleſin minna ja piddaſin ſu kinni. —

Minno õppimisſe aastad läkſid ſe kord hõlpſaste eddaſi ning wimaks üsna möda. Kihhelkonna-kohto-ſakſad ning metſawaht teggid mulle üht head teiſe peäle, ning keik läks, tänno Jummalale, korda. Ma inoiſtſin wiſi pärraſt malida, ſelgeste rehhendada ning kirri olli lahti käes. Lukkuſeppa ammet olli mul ſelge, ſedda ütles wanna Ruppik ka, kes mitte naljalt teiſe tööd ei kiitnud. Oh, ollekſid ſedda minno iſſa ehk kaſſoemma ka näinud!

Meister tahtis mind, kui ma ſelliks ollin ſanud, kül enneſe jures weel piddada, agga mo heateggiad tahtſid jälle, et ma piddin reiſima minnema, ja ma ſowiſin ſedda iſſe ka. „Seſt kui lind ikka pesſaſſe jääb, ſiis ta ei õppi ial iſſe lendama.“

Enne minnikut käiſin ma weel kohto ſakſte ning metſawahhi jures Jummalaga jätmas ja ſain ka reiſi peäle head kingituſt. Mul olli kül raske nende hea innimeſte ſeltſiſt ärralahkuda, agga mis peab ollema, ſe peab ollema — ma läkſin.

VII.

Omma reiſimisſeſt ep olle mul mitte paljo könneleda. Ma käiſin mõnda linna läbbi, teggin mitmes kohhas tööd ning õppiſin ſe läbbi

ka monda uut asja jure. Iggas liñnas agga aeasin ma silmad pärrane, kas ma omma rättiko kinkiad kohhegil piddin näggema, agga ei näinud.

Ühhel uddusel hommikul käisin ma omma teed eddasi ning näggin korraga üht meest, kel üsna röövli näggo olli metsast wälja tullewad. Tük aega käis ta minno körwas ja watas kord korralt minno peäle. Järsko jäi ta pärrast seisma ja ütles: „Paggan wötko, kus mo silmad ollid? sinna olled jo mo koli laps, kellele ma — kas mälletad weel? — seäl ja seäl wangihotte keldris ühte; ja kahteteistkümnemat käsko pähhä öppetasin! Kuida sa lahti peäsid, ehk mis ma piddin ütlema, kuida sa ennast lahti walletasid? Nüüd olled jo priske lukkuseppasel. Kas olled mo öppetust weel meles piddanud? Minna arwan, meie mollemad ei olle mitte ilma asjata kokkojuhtunud. Mis sa arwad, kui meie kahhekssi kokko ühhe non peaksime? Sul on rahha tarwis, mul ka. Eile öhto on ees trahteris üks rikkas Sweitsima mees öseks jänud, kel rahha nago purro on. Se olleks jo üks heateggo, kui meie temma koormat aitaksime kergitada.“ —

Nenda könneles sesamma mees jälle, kes monne aasta eest, kuida mälletate, minnoga ühhes wangis olli, ning pärrast olli ärrakarganud. Äkkiste tulli mulle se mötte, et Jummal minno läbbi wahhest üht kurja teggo tahhab ärrakeelda. Selle tarwis piddin ma agga röövli esmalt

julgeks teggema ja ſilmakirjaks temma nouſſe heitma.

Agga kui rikkas mees meie wasto hakkab ja meid ärrawoidab, — ütleſin minnä — mis ſiis?

„Tühhi kartus,“ wastas temma, jančitas mulle mis riistab tal hölma al ollid. „Kas ſa uſſud, ſõbber, et ma ennaſt teiſt korda jälle petta lasſen? Ei, wanna wend, ei lasſe ennam! Kui tal nenda himmo on önſaks ſada, no ſiis ſadame temma ſiñna. Ta woib meid weel pärraſt tännada. Rikkastel on muidogi raske taewa ſada: teme ta ſiis nattuke waeſemaks. Kas polle tõſſi?“

Nenda naeris ſe ſadana laps Jummalat ja temma öiguſt. Agga ta kohhus olli liggi.

Ta ſelletas mulle nüüd keik ärra, kuida meie omma pimmedusſe teggo piddime hakkama. Minna ollin keigega rahhul, ning temmal olli ſeſt wägga hea meel, ja meie läkſime jälle edaſi. Minna agga öhkaſin ſüddames, et Jſſand minno ettewõtmiſt omma armo pärraſt piddi önnistama ja röövli kurja nou tühja ſaatma. —

„Kule!“ ütles röwel äkkiste, „meie lind tulleb jubba; olleme walmis! Siin ei kule egga näe kegi. Sinna minne wasſakut kät, minna parremat kät metſa. Ni pea kui ta meie wahhel on, kargame wälja, minna herra ja ſinna kutſari kaela, ja ſiis on temp tehtud.“

Meie piddime rutto metſa minnema, ſeſt tõld olli jubba liggikordes.

Nipea kui reisia meie wahhe kohta sai, kargas röwel teine poolt metsast wälja, laskis pistoli herra peäle, agga Jummala önneks — möda. Nüüd kargas ta hobboste su körwa kinni ja kissendas: „Lukkusep wälja, ja anna pihta!“

Minna kargasin nüüd metsast wälja ja andsin omma jämmeda keppiga temma ennesele nenda turja pihta, et ta nago orrikas mahha kukkus.

Herra, rutto wankrest wälja, aidake mulle sedda rööwlit kinnisidduda! Kutsar, otsi rutto köisi! Wötta ohjad ehk mis kätte saad!

Kutsar kargas mahha, herra ka ni rutto, kui ta omma pistja tõbbega wois, ja nüüd siddusime meie tedda nenda kinni, et ta ennast ennam ei woinud ligutada.

„Sinna olled üks tulline mees!“ ütles kahwatand herra pärrast sedda, kui talle omma endist nou ruttoga ollin räkinud. „Agga mis me teme nüüd temmaga?“

Panneme tedda wankre peäle ja lähme eddasi, wastasin minna. Lin ei olle muidogi ennam kaugel ja minna lähhän ka seddasamma teed.

Töstsime nüüd uimase rööwli sisse ja läksime eddasi. Enne kui metsast wälja saime, ärkas ta üllesse. Ta wandus, pallus, mässas ja möllos; agga ma ollin tedda ni ausaste siddunud, et keik waew ilma asjata olli. Tee peäl, liñna pole, könnelesin ma keik omma ello luggu, mis wooras hea melega kulis.

Liñna siſſe miñnes olli ſuur ſalk rahwaſt meie tagga, kunni kohtomaeaſſe ſaime, kus kohto ſaks tedda warſi ärratundis ja wasto wöttis. Agga ta kurri waenlane hakkas nüüd minno peäle ni hirmſaste kaebama, ja mind omma ſeltſimehheks teggema, et kohtoſaks mind ka laskis wangi panna. Kül weöras pallus ja pakkus kes teab kui paljo rahha pandiks — ei aitnud middagi. Keik mis ma ommaks wabbandusſeks ja tunnistusſeks ütleſin, olli ilma asjata, kunni ma wimaks hea Kihhelkonnakohto ſakſa nimme nimmetaſin. Siiski piddin ikka wahhi alla jäma, agga mitte keldriſſe.

Igga pääw käis tännolik Sweitſima mees mind watamas ja töi mulle, mis ial tarwis olli. Wimaks tulli mo kihhelkonna ſaks. Ni kui ta mind näggi, hüdis temma: „No ſinna waene pois olled nago ſelle peäle lodud, et ſa ikka ilma ſüta pead lökſo minnema!“ Siiski andis ta mulle kät jä ütles: „Se kord olled ſa kui mees teinud. Mis wigga nattuke kannatada, kui innimenne teiſt on ſurmaſt peäſtnud?“ —

Kui meie alles könneleſime, tulli Sweitſima mees. No tänno Jummalale, ütles temma, et ſa ükskord lahti olled! Agga nüüd ſe peab ſulle ka makſetud ſama. Mul on üks ſuur rauawabrik, kus mul niſugguſid mehhi, kui ſinna olled, wägga tarwis lähhäb. Kolmeks nädalaks jäen ma omma piſtja tõbbe pärraſt ſia, ja kui Jummal aitab, ſiis lähme kahhekſe Sweitſimale. —“

Kas minna sedda önne ialgi olleksin moistnud möttelda? Kui üks issa jättis kohtoherra minnoga Jummalaga ja Weitser — nenda olli Sweitsima herra nimmi — wöttis mind jälle kui issa omma käe alla. Temma ei pannud ennast mitte ennamaks, waid wöttis mind iggale pole, kus ta isse läks, ka kasa, mis labbi minna ikka ennam ja ennam penema rahwa kombed näggin ja öppisin.

Nenda läksid kolm näddalat peagi möda. Enne meie ärrareisimist ütles Weitser kord minno wasto: „Adam, mis sa arwad sest, kui omma lukkuseppa ammetit öige mahhajättaksid ja ennast raua wabriko peäle annaksid?“

No luggu ikka, wastasin minna, ma ep olle jo ello sees üht rauawabrikut weel näinudki!

„Polle wigga sest,“ wastas temma; „kül sa näed, se ei olle ka suur noiatö mis öige inimenne ei woi öppida. Same nähhä kuida lähhäb.“

Meie tekäik, möda suurt Reini jögge, olli wägga illus. Ma näggin ni paljo usi asjo, linnasid ja maeasid, mäggesid, ja orgosid, et silmad tahtsid kirjuks minna.

Wimaks saime koeo. Jubba kaugelt näggin minna need sured wabriko maead ja korsnad ja torrod paistwad. Minna ollin nago teises ilmas. Weitser näitas mulle keik riistad, ahjud ja massingid tük tükkilt ärra ja selletas igga üht asja selgeste kätte.

„Agga üttelge ommeti, armas naber, —

üssis hulga aea pärraſt ka wanna Johhanes — kuida ſe tulleb, et Teil ja ſelle rikka Sweitſima wabrikandil üks nimme on, ja ommeti ütleſite Teie, et Martin Wärner, kelleſt minna esmalt könneleſin, Teie issa on?"

Martin Wärner on ning jäeb minno issaks; agga miks ma Sweitſima mehhe nimme kannan, ſedda ſame ka wimaks kuulda. Se olli möldre wastus ning ta räkis jälle omma luggu eddaſi.

Pärraſt ſedda kui Weitſer mulle keik asjad suuſt suhho ja käeſt kätte, läbbi ja läbbi olli ärranäitnud, küsſis temma: „Noh, Adam, mis ſa arwad, kas tahhad minno jure jäda? Ta on jo ka raua tö, ja enne kui raua lat walmis on, kuſt lukkuſep, nago ſinna olled, middagi woib tehha, enne peab raud niſugguſes wabrikus ſullatud, puhhastud ja taotud ſama."

Minna tahhan hea melega ſia jäda! olli minno wastus.

„No wägga hea," ütles Weitſer; „agga kas ſa ka tead, et alt ehk eeſt otſaſt pead kinni hakkama? Sa olled alles noor ja woid weel paljo öppida." — Selle peäle wennitas ta ſanna pitkale ja ütles: — Ning — ning — mis ma — noh, olgo peäle! — Kes teab mil kombel jälle keik öppiminne ſo omma kasſuks woib tulla?

Minna ollin keigega rahhul, ning hakkaſin teiſel hommikul warſi ühhe wanna öppind tömehhe jures peäle, kelle holeks mind Weitſer andis. Keik asja püüdſin ma pohjani öppida.

Ni pea kui ühte tööd moistsin, pandi mind teise jure, senni kui aega möda keik moistsin.

„Wägga hea!“ ütles Weitser, kui ta näggi, et ma iqga tööd püüdsin öppida ning wimaks ka moistsin. „Ma näen et sul töeste lust on minno jure jäda. No noh, polle wigga. Ma lodan, et sa pärrast mitte ei kahhetse.“

Terwe aasta läks möda ja minna ep pannud tähhelegi. Keige minno tarwiduste eest murretses Weitser rohkeste ja olli minno wasto üsna nenda, nago ma temma poeg ollekssin olnud. Mis läbbi ial middagi woisin öppida, sedda mulle murretses Weitser ei olnud ka isse mitte abbiello mees ja pea nisamma aino üksi mailmas nago minna.

Teisel kewwadel ütles ta kord minno wasto: „Armas Adam, innimenne ei woi mitte üttelda, et ta omma ammetit töeste moistab, kui ta ei tea, kuida teised innimesed tewad. Reisiminne on üks kallis asi iggamehhele, isseärranis ühhe kaupmehhele ehk wabriko piddajale. Kirjota omma armsa kohtosakssale, mis temma sest arwab, ja kui ta ka ses nous on, siis pead sa reisima minnema.“

Minna kirjotasin warsi kohtosakssale ning sain wastust, et ma piddin Weitseri nou tännoga wasto wötma ja minnema.

„No hea kül,“ ütles Weitser. „Mis sul tarwis on, selle eest tahhan minna murretseda. Essmalt lähhäd sa Saksa- ja Hollandimale, sealt Prantsusse male, ja kui sa Inglisse keelt olled öppinud, siis ka Inglismale. Ma lodan,

et ſa öiglaſſeks innimeſſeks jäed ja ſurema tarkuſſega taggaſi tulled. Pea Jummalat meles, ſiis ſeiſad wiſt ka temma meles. Pöra ärra keige kurja poolt, ſiis hoiab ta ſind ſelle eeſt. Ekſitamisſi ja kiuſatuſſi on kül mailma peäl paljo ning nad tullewad ka ſinno wasto; agga olgo ſulle Jummala kallis ſanna ſilma ees ja ſüddames, ja pallu tedda ſüddameſt, ſiis kaitſeb ta ſind keige eeſt, ja kannab ommas ſülles." Nenda räkis Weitſer, kui lahkumisſe tund käes olli ja andis mulle ſuud. Minna nutſin nago wäeti laps ja jätſin Jummalaga.—

Siin ma pean ka teile räkima, et jubba monni aeg mo iſſa minno ſüddame peäl ſeiſis ning ma ei woinud tedda ei ööd egga päwa ärraunnustada. Weſtwaliama nurgaſt lootſin ma tedda leida. Kes teab misſuguſe waeſuſſe ſees temma wois alla, ja mo ſüddame ſowiminne olli, temma päiwi wannaduſſes kergitada. — Ma läkſin ſiis esmalt Uũna liñna, kus ta mitme aasta eeſt mo käeſt ärrakaddus, ja kus ma esmalt kaſſoemma ja pärraſt Kepli jures ellaſin. Liñna wärrawa ees mötleſin ma weel halleda melega ſelle peäle, kuida ma ükskord haige jallaga nago koerakutſikas ſiin müri äres külmetaſin! Tänno kaſſoemmale weel haua pohja, kes mind ſiit ärrakorriſtas! Sel korral ollin minna ka kerjaja poiſte ſeaſt keige waeſem, ja nüüd ſöitſin ma nago herra poſthoostega. — Ma ſaatſin hobboſed ees liñna, heitſin ſiñnaſamma kohta öhto ehha walgel pölwili mahha, ja tännaſin Jummalat keige

Temma armo eest, mis Ta minnule tännini olli näitnud. — Ma küssisin weel öhto Kölksisanda maea järrele, agga üks suur uhke maea olli endise maea assemel ja kegi ei teädnud üttelda, kus Kölksisand jänud. Ka Keppel olli omma teed läinud. Üksi önsa kassoemma haud olli alles omma kohha peäl. Ommast issast ei sanud ma muud teädust, kui et ta monne aasta eest wangikoeas olli ärrasurnud. —

Ommast muust reisimissest ei tahha ma mitte paljo räkida. Ma käisin Hollandi- ja Pelgini-maad läbbi, ja watasin mis watamisse wäärt olli ning läksin Prantsusse male. Sige kui ma Pariisi liñna sain, tulli Weitseri käest kurri järrele, et ma ni pea kui ial woisin, piddin ümberpöörma ja koeo tullema; sest Reini jõe äres olli üks suur rauawabrik müa, Weitser tahtis sedda osta ja olli isse haige ning ei woinud watama miñna.

Minna ei woinud mitte paljo aega wita, waid piddin tullema. Sure kartussega föitsin ma omma teed koeo pole; sest ma kartsin, ehk wahhest omma armast heateggiad ehk kassoissa külmalt piddin leidma. Selle eest olli Jummal hoidnud. Temma wanna jooksja tõbbe olli jälle taggasi pöörnud ja piddas tedda wodis kinni.

„No tänno Jummalale," — ütles temma, kui ma tuppa astusin, — „et sa ommeti üks kord tulled!" Ta römustas ennast minno pärrast nisamma, kui olleksin ma temma lihhane poeg olnud. Mitto päwa piddin ma temma wodi serwa peäl istuma ja temmale ommast

reisimisseſt räkima. Wimaks kui ma kül ollin räkinud, ütles temma: „No Adam, nüüd peame ka seſt räkima, mikspärraſt ma sind taggasi tulla laſksin.“ Ta selletas ja öppetas mulle nüüd keik kätte ja satis mind teisel päwal wabrikut watama.

Wabriko koht olli wägga illus. Wabriko herra tuppa astudes tulli mulle üks wanna auwäärt halli peaga wannake wasto, ja wõttis lahkeste terwisse wasto. Minna tulletasin ja tulletasin mele, kus ma ommeti kord sedda halli pead ollen näinud. — Ah ja! — se olli jo sesamma wanna saks, kes ükskord omma weikse tütrega metsas ümber kukkus ja minna ka mutso päbhä sain. — Temma olli jo selle lapse issa, kedda ma kaks korda agga ollin näinud, agga ial ennam ei unnustanud. — Wannake olli wägga lahke, wiis mind teise tuppa ja laskis sohwa peäle mahha istuda. Agga mis siin näggin! Nore tüttarlapse pilt ehk maal kõlkus sohwa kohtas seina peäl, ja minno tutwa kohtoherra ja proua malid temma kõrwas.

Mis mo südda sel silmapilgul tundis, ei moista ma mitte könnelda. Ka wannamehheke panni immeks, et ma nende malide peäle wadates nenda ligotud sain.

Ärge pange mitte immeks, ütlesin minna, et ma nende kuiode peäle wadates nenda mõtlema jäin. Minnul on kaks tuttawad innimest, üks kohtosaks omma prouaga, mollemad mulle wägga armsad, kes üsna nende malide näggo on.

„No õige hea!“ ütles hal pea. — „Õige hea, armas Wärner, siis olleme jo ennegi tut-

wad. Need on keik kolm minno lapsed; mo kaks tüttart ja wäimees.“

Nüüd ma teadsin korraga, kes se Kusti olli, kelleſt kohto proua mittekord olli räkinud; agga ſel aeal ei moiſtnud minna ſedda mitte möttelda, et ſe Kusti, kelleſt temma räkis, ja ſe, kes minno pead kinniſidduš ja kedda ma liñna poe ees näggin, üks innimenne piddi ollema. Agga kas ta praego ka ſiin maeas piddi ollema? ſe teggi mo ſüddant weel ennam tukſuma.

Wanna wabrikowallitſeja — ta polnud mitte wabriko perremees — tahtis kül teäda, kuida minna kohtoſakſaga ollin tutwaks ſanud; agga ma teggin jutto otſa ja palluſin wabrikut näidata. Siiski mo ſüdda tukſus nago ſoja-többiſe innimesſel.

„Jah, armas Wärner,“ ütles wannake, ja ohkas iſſe (— Keller olli ta nimmi, —) „minno perremehhe äkkilinne ſurm on ſiin wabrikus keik aſjad ümberaeanud. Ka minna pean ſiit ärraminnema. Se tük Mariamaad on mulle kül wägga armas, ning ma lootſin, et Iſſand ſiin minno ſilmad piddi laſkma kinni miñna; agga nüüd on Temma pühha nou teiſite: ſündko Temma tahtminne! Kahhe näddala pärraſt ſaab 50 aastat täis, et minna ſiin wabriko peäl ellan; pean ma nüüd ſiit weel ärraminnema — jo ſe ka Temma tahtminne on.“

Jummal pikkendago Teie päiwi Teie laste römuks weel kaua aega, ütleſin minna. — Enneſel tikkus wessi ſilma. — Kui Weitſeri

herra ſedda wabrikut peaks oſtma, ſiis on ta wiſt rõmus, kui Teie temma jure tahhate jäda, kes Teie jo parram kui kegi mu ſedda asja tunnete.

Wanna Keller kongotas pead ja ei wastanud ſelle peäle middagi. Esſimesſel päwal wataſime meie wabriko läbbi, teiſel päwal keik rauakaebmisſe mäed ja muud teiſed asjad — keik olli wägga korra pärraſt, ja hind, mis keige wabriko ja platſi eeſt küsſiti, olli enne kasſin kui liig.

Teiſel päwal liggi sõma lounat tullime jälle taggaſi. Minno süda hüppas rindus. Agga kui ma tedda nüüd nähha ſaan? mõtleſin minna, mis ma ſiis kül pean räkima ehk teggema? Wimaks wõtſin nouks, ennaſt ni woõraks tehha, kui ial woin; agga ſe olli keik tühhi mõtte! Ni kui ma tuppa astuſin, ſeiſis Kusti minno ees niſamma wähhäpunnane nago minna. Ta olli mind ſilmapilk ärratunnud. Ma astuſin aupaklikult Kusti ette, andſin temmale kät ja ütleſin: „Ma ollen ammogi noudnud Teid Teie kingitusſe eeſt tännada, agga ep olle mitte ſanud. Sedda rättikut, mis Teie ükskord omma käega mo werriſe Pea ümber ſiduſite, ollen ma kui keige kallimat mälestuſt üllewel hoidnud! Pärraſt ütleſin ma wanna Kelleri wasto ja lükkaſin juukſed otſa eeſt ärra: Kas mälletate weel, kuida Teie ükskord ühhe waeſe kerjaja poiſi wasto ni lahke ollite, kes koggematta hawa olli pähha ſanud, kui üks pritska ümberkukkus? Se haaw on ſiin minno otſa ees.

„Minno Issand ja Jummal!“ ütles Keller, „kas Teie siis, armas Wärner, sesamma ollete?“

Minna ollen sesamma waene poisikenne, wastasin minna ja weel ennam, minna ollen ka se „waene Adam“, kedda Teie wäimees ja tüttar, need armsad kohtosaksad, ni sure armastussega aitsid kaswatada ja kolitada!

Nüüd pannid mollemad weel ennam immeks; sest „waesest Adamast“ ollid nemmad jubba ammogi kohtosakste läbbi küllalt kuulnud.

„Agga nüüd peate meile wägga palso könnelema, auwäärt ja armas Wärner, ütles Keller. Sest sadik on palso aega möda läinud ja monni asi sündinud, mis meie ka hea melega teäda tahhaksime.“

Ma könnelesin nüüd omma ello luggu eest otsast järjeste ärra. Mitto korda panni Keller kuuldes käed kokko ja ütles: „Oh sa immelinne ja tru Jummal! — „„Mis sinna wöttad ette, se peab sündima, mis tahhab sinno mötte, peab korda minnema.““ Kusti silmad jookssid järjeste wet. Oh, kui hea melega watasin minna temma nuttuste silmade peäle, ja ollekssin omma hinge öhhuga wimast pisarat ta silmast kuiwatanud, kui se olleks korda läinud. Nüüd sai Kusti ka kuulda, et minna ükskord poe ukse ees tedda ollen ärratunnud, ja tunnistas ueste punnaseks minnes, et ka temma mind olli tunnud.

Ma jäin weel kolmeks päwaks sia, ja woisin ärraminnes töeste lota, et kui taewane Issa

ka meie nous on, ſiis Kusti ſüddamekenne mitte minno wasto ei olnud.

Kui ma nüüd jälle Weitſeri jure taggaſi tullin ja temmale keik wabriko luggu, kuida ma näinud ja kuulnud, üllesräkiſin, ütles temma: „Kule Adam, ſinno Pea ei olle mitte öige terwe. Sinna olled jo koggoni teiſeks inimesſeks läinud. Ütle üllesſe, mis luggu ſe on?“ Ei aitnud middagi, nüüd pidin keik üllestunnistama.

„Oh, oh! kas nus wallitſeja hakkab jubba warſi maeapiddamisſe eeſt murretſema?“ ütles Weitſer naerdes. „Noh, kui keik nenda on, kui ſa rägid, ſiis polle mul ka middagi ſelle wasto, ning ſel endiſel wallitſejal polle ſiis ka mitte tarwis hulkuma minna.“

Oh, kui röömſaks teggid mind need ſannad! Ma ollin Weitſerile ka räkinud, et Keller kahhe näddala pärraſt omma wiekümne aastaſt mälleſtusſe päwa tahtis pühhitſeda. „Ma arwan, et meie kaubakontraht ſenni kaua walmis on, ütles Weitſer, ja ſinna minne eſſiteks ees ſiñna ja murretſe, et ſelle auſa mehhe mälleſtusſe pääw auſaste petud ſaab.“

Monne päwa pärraſt olli ka kauba-kontraht tehtud ja Weitſer naeratas ja ütles: „Nüüd minne, aus wabriko wallitſeja herra, ſiñna, ja murretſe, et ſo maeapiddaminne wiſi pärraſt ſaaks ſeätud ja hakkatud; mis ſiñna jure tarwis on, ſelle eeſt tahhan minna murret kanda.“

Ligotud ſüddamega hakkaſin ma Weitſeri kaela ja andſin temma käele ſuud. Mo keel

ei moistnud mitte tännada, agga mo silmawessi tännas parreminne, ja sest sai Weitser kül arro.

Sure römoga wötsid mind Keller ning temma tüttar wasto. Keik meistrid ning tömehhed tullid omma uut wallitsejat terretama. Agga kui Keller ennam seäl jures ei olnud, ütlesin ma neile, et se essimenne asi, mis ma nende käest noudsin, on, et nemmad omma endise wallitseja mällestusse päwa ausaste piddid pühhitsema ja mulle sel päwal abbiks ja nouks ollema. Nüüd olli paljo tallitust ja kokkoräkimist. Kusti otas omma ödke ja öemeest woörussele, ning ka temmal olli paljo tööd. Igga sömaaeg näggime teine teist ja ennam ühti; agga sest olli ka küllalt. Meie moistsime teine teise silmast, mis süddames likus.

Nenda tulli laupääw; sest home piddi se mällestusse pääw ollema. Keik mehhed ollid kous. Labbi öed löime meie paljo nori kaska ukse ette püsti, ja püssid, püssirohhi ja mosekandid ollid ka walmis. Nipea kui päike punnama hakkas, ollid keik rahwas pühhapäwa rides wabriko ukse ees walmis. Keige meestega läksin minna nüüd Kelleri maea ukse ette ja seädsin neid keik, lauljad ette ja mosekandid nende selja tahha, arro järrele üllesse. Kelleri toa pois olli meie sallakulaja. Nipea kui se ütlema tulli, et keik jubba üllewel olli, hakkasime meie sedda illust laulo nelja heälega laulma: „Eks mo kohhus tänno tehha," ja mosekandid mängsid körwas. Selle peäle öiskasime kolm kord keik ühhest suust: Hurra! hurra!

hurra! ja nüüd tulli nago Prantsusse sõdda, 50 püssi pauko ühhe teise järrele. Olli se walmis, siis läksime, minna ees, teised tagga, keik tuppa, õnne sowima.

Agga kes moistab üllesräkida, kuida minna immeks pannin ja ärraehmataſin! — Ni kui ma ukse lahti teggin, tulli mulle kehtoherra, temma proua ning — Weitser wasto! Keik ollid õse ilma teadmata sinna tulnud. Minno õnnesowiminne kaddus kele peäle ärra. Õnneks astus üks meister teise järrele selja takka ette, ja sowisid Kellerile pitka igga, head õnne ja rõmo ta wannaduse sees. Selle peäle wõtsin minna Weitseri käest kinni, wisin tedda keige meistride ning tõmeeste ette ja ütlesin: Waatge, armad sõbrad, se on teie ja minno herra, kes wabriko on ostnud ja mind teie wallitsejaks seädnud.

„Tühhi jut, tühhi jut,“ hüdis Weitser — „keik wallo! Ärge uskuge tedda, temma tahhab teid naero pärrast petta! Kuulge, mis minna teile ütlen, ning se on terwe tõsi: Se noor herra, kedda teie ommaks wallitsejaks peate, on minno poeg ning sellepärrast ise wabriko peremees. Siin on se kohto kirri, kus sees seisab, et minna tedda lapse asemel wasto wõttan. Temma nimme on nüüd Adam Weitser, ja se wabrik on temma.“ — Peäle sedda, kui naljakas Weitser näggi, et minna rõmo pärrast üsna ärrakahtasin, põris ta ennast minno pole ning küsis: „No Adam, kas sa sepärrast ärraehmatad, et ma sind ommaks poeaks nimmetan?“

Minna ei sannud sanna rägitud; waid hakkasin ta ümber kaela, andsin temmale tuhhat korda suud ja nutsin.

„Oot, ot“ — ütles Weitser — „minna ei olle weel mitte walmis. Minna ollen sedda noort herrat wallelikkuks teinud, kui ta mind wabriko herraks nimmetas, sepärrast aus kohtoherra, wötke Teie sedda kirja ja luggege keige innimeste kuuldes ette, et nad kuulwad, et ta sest päwast sadik minno pärria poeg ning selle wabriko perremees on.“

Kohtoherra lugges nüüd ligotud süddamega kirja ette ning kui ta walmis olli, ütles Weitser: „Nüüd wötkem ka ue wabriko herra önne peäle laulda: „„Oh, wötkem Jummalat suust, süddamest nüüd kitta!“ Minna nutsin nagu wäeti laps. Kui loul lauldud olli, hüdis Weitser ees Hurra! ja keik teised kolm kord tagga järrele. Keikedel, kes jures seisid, ollid silmad märjad, mis weel minnul! — Keike süddamed ollid täis römo, üsna römo!

Weitser olli nalja heites tänna nago käest ärra. Wimaks astus ta Kusti jure ja ütles: „Keik on ennast tänna wägga römustanud, muud kui Teie ükst näitade kurwa näolinne ollewad, kallis Kusti!“

Kusti pühkis silmad ärra ja wastas: Weitseri herra, Teie moistate wägga pilkada! Kes ütles Teile, et minna kurw ollen? Teie isse pühhite ka omma silmi — kas se kurbdusse pärrast on?“

„Woib olla, et ma ekſin,“ wastas Weitſer. „Ollen ka jubba wanna innime ja ſilmad ei tahha ennam hästi ſelletada. Agga kuulge, ma tahtſin Teile ühhe jutto räkida.“ — (Keik teggid körwad lahti.) „Möttelge ommeti, mis pois ſe Adam on! Ükskord jooksnud temma kulm nattuke werd, ja üks kenna noor tüttarlaps on omma kaela rättiko ſiñna ümberſiddunud, ja ſedda rättikut hoiab temma tänna päwani, nago pühha mällestuſt, ikka üllewel ja kannab poues. Ma tean ette ärra, ehk ſe wabrik, mis minna temmale tänna kinkiſin, ka omma 25,000 (kakskümmendwiis tuhhat) hõbbe rubla aastas ſisſe toob, ja minna tedda pole millioniga ollen oſtnud: ſiiski on ſe rättik temmal armſam. Pärraſt ſedda, kui ta isſe ning tüttarlaps jubba luggeja arro ſees ollid, on nad Wrankwurti liñnas teine teiſt jälle näinud, ja ſeſt ſadik ei woi Adami kelm ſedda lapſokeſt mitte ärraunnustada. — Mis Teie arwate, armas Kusti, niſugguſeſt poiſiſt?“

Kusti olli punnane nago wähhä, ja löi ſilmad mahha. Keik teiſed hakkaſid naerma, minnul tilkus higgi otſa eeſt.

„No eks ma ütle ikka!“ — aeas Weitſer jälle eddaſi — „wimaks ollete isſe ſeſamma lomakenne, kedda Adam ommas ſüddames kannab? — Et luggu nenda, ſedda parrem! Adam woib nüüd omma abbikaja auſaste toita, ja on muido ka wiſakas pois, mis kohtoherra omma prouaga mollemad woiwad tunniſtada; ſepärraſt tahhakſin minna ſelſammal ſilmapilgul temma eeſt koſſi-

lane olla, ja Teid palluda: Kallis Kusti, jäge öige temma teiſekspoleks!“

Kusti piddi ärraminnestama. Ta läks walgeks nago lummi, ja hoidis öe käeſt kinni.

„Oh minno armſad innimesſed!“ hüdis Weitſer, nago olleks ta ka ehmatand — „tulge appi! Wata, mis rummalat tempo minna nüüd ollen teinud! Nenda on, kui innimenne omma ninna ſiñna pistab, kus ta mitte ei tea. Tulge, panneme lippama!“ Nende ſannadega ſatis ta teiſed toaſt wälja, wöttis teiſe käega kohtoherra, teiſega Kelleri käeſt kinni, — keik läkſid teiſe tuppa, meie jäime proua ja Kustiga kolmekſi mahha.

Kes teab, kuſt mul ſe julgus tulli! Agga ma läkſin Kusti jure, ütleſin, et ma tedda wägga armastan, ning — Kusti ödde ütles: „Minna tean, et Kusti ſind ka armastab, „panni meie käed kokko ja ütles: „Jummal Issa, Poeg ja pühha Waim olgo teie lotus, kilp ja warri ſurmani, Amen.“ Selle peäle jookſis ta iſſe ka toaſt wälja; meie jäime nelja ſilma alla.

Ma hakkaſin teiſe käega Kusti ümber, pannin teiſe käe ta otſa peäle ning küſſiſin: kas ta Jummala kuuldes ja nähhes tahtis minno abbikaſaks jäda, ja temma ütles tasſakeste: Jah!

No nüüd olli kaup walmis.

Oh ſedda lusti ja römo, mis nüüd keik ſe pääw olli! Wanna Weitſer römuſtas ennaſt wägga. „Nüüd jään ma ſia ellama,“ ütles ta Kelleri wasto, „ja meie kaks wannakeſt

tahhame endid omma laste önnelikko ello ülle römustada, kunni Issand tulleb ja meid ärrakutsub.

Kohto herra, minno tullewaſe källimehhe, ſowimisſe järrele piddid meie pulmad temma maias peetud ſama, ning ſaid ka. Metſawaht, mo endine meister Ruppik ja endine lapſehoidja Maria, kes jubba isſe lapſe emma olli, ollid ka pulma kutſutud. Teiſel päwal läkſime metſaisſanda jure woõraks. — Ta emmand olli jubba monni aasta Ma muldas. Metſawahhe jures wiſin omma armſa Kusti ſure õunapu alla ja ütleſin: Wata, ſia matſin minna ükskord ſilmaweega omma Rikſo mahha! —

Siin andis mölder Weitſer omma armſa abbikaſale kät ja ütles: No armas koolmeister, nüüd teate keik mo elloluggu, ning ka kuida minna uut wäärnimme ſain. Sündimisſe poleſt on minno nimme Wärner, agga nüüd on ta Weitſer. Ja mis meil ommaſt elluſt weel räkida on, woin lühhidelt üttelda. Ei minno uus isſa Weitſer, egga mo Kusti isſa ei ellanud kummagi ennam kaua. Mollemad ſurrid ühhe aasta ſees, ſe on: kolm aastat pärraſt meie pulmi, ehk aasta enne ſuurt Prantſusſe ſõdda. Jummal on keik hästi teinud. Neil ep olnud ennam ſõa-kärra egga kisſa tarwis kuulda. — Meie ſaime kül wägga rikkaks ilmlikko warrandusſe poleſt, agga Issand ſatis meile ka armastusſe witſa, et meie ſüdda ei piddand

warrandusse külge kinni kaswama. Jummal andis meile kolm lapsokest, agga ükski neist ei ellanud kolm näddalit; keik läksid mulda. Prantsusse söa aego piddime Inglis-male pöggenema, ja senni kaua tehti mollemad wabrikud Maga tassa. Nappust ei woinud meile kül mitte tulla, sest meil olli ikka weel hea kord rahha; agga meie olleme tännini keige omma ello sees ärratunnud, et »innimenne mitte sest ei ella, et tal paljo warrandust on.«

Mitto aastat piddime Inglis-maal ellama. Kui söakärrin mödas olli, tullime Sweitsimale taggasi, agga kuida ma ütlesin — wabrikud ollid Ma tassa. Ka mo källimees omma prouaga ollid Jummala ette läinud ja kaks last mahhajätnud. Neid wötsime meie enneste jure, ja need ollid need kaks last, kellega meie Sweitsimaalt tullime, ja kedda meie nüüd Kölni linnas kaswatada ja kolitada lasseme. Annab Jummal neile terwist ja head meelt möttet, siis on nemmad wimaks, kui meie ommad silmad kinni panneme, meie pärrandusse pärriad. — Wabriko murret ei tahtnud meie mitte ennam ettewötta, sepärrast olli se minno nou, siin omma lapsepölwe ellomaal omma päiwi löppetada, kui Issand sedda ka tahhab. Minno weskid kandwad kül ni paljo sisse, et meie isse ellada ja kehwa wennale jaggada woime, ja et meil laste jauks pandud warrandusseest tarwis ep olle wötta. — Siiski annaks Jummal, et meie armsad kassolapsed Temma sanna öppetusses saaksid üllesse kaswatud, ja se kallis salm:

„Noudke essite taewariki ja temma öiguſt, ſiis peab teile ſedda keik peälegi antama“ — nende ſüddames ſeiſaks, ſiis olleks keik hästi.“

Nende ſannadega löppetas mölder omma juttustamiſt, ja koolmeister ſowis, et nad löppetusseks weel ſedda laulo piddid laulma: „Mis Jummal teeb on hästi keik,“ ja kui laul lauldud olli, jättis Johhanes Jummalaga ja läks ommadega koio.

No teiſe perre wadder, mis ſa nüüd arwad ſeſt pitkaſt juttuſt? Ma rääkſin ſinnule, rägi ſa omma wadderile, ja temma rägib jälle omma wadderile. Monni ütleb: „Noh, olli öige kenna; — teine jälle: „No olli mis olli;“ — kolmas: „Polnud ſuur asſi ühti;“ neljas: „Minna arwan, kes öppetuſt püab, ſe leiab ſiit ka kübbemekſe!“ — Agga minna ütlen: Egga ma ommeti Halbikära Haus ei olle, et ma keikide mele pärraſt püan tehhha. Kes parrem moistab, ſe parrem tehko; agga kes parrem ei moista, ſe ärgo laitko. Jägo ſeks korraks!

Rikka anne ja waeſe anne.

Kuida ſo ſüdda on, nenda on ſinno ſannad ja teud; ſe on üks tössine ſanna. Wäljaspiddine ſeiſus ei te innimeſt temma ſeeſtpiddiſe ollemisſe poleſt ei juukſe karwa wäärt

parremaks egga pahhemaks. Olle ſa ſaks ehk ſant, tark ehk rummal, üllem ehk allam, — polle ſul armastuſt Jummala egga omma liggemisſe wasto: ſiis olled ühheſuggune tühhipaljas ikka. —

Ühhes liñnas, kus meie armaſt Ma-keelt nattuke tölbilt rägitakſe, ja rahwas ni laiad kued kandwad, et naeste lastel weel ſees rumi on, ſündis minnewa aasta üks luggu, mis minna tännadi teile tahhan räkida. Lin on ſuur ja paljo innimesſi ellawad ſeäl ſees, ja iggaüks peab ommal kombel omma Pead toitma. Paljo ellawad ſiis ka ſeſt, et nad iggal pool, kus middagi kanda ehk tösta tarwis, pari koppiko eeſt käepärraſt on; ſe on, nemmad peawad pinema rahwal kätte ja jalge aſſemel ollema.

Juhtus kord ſeäl liñnas ühhe waeſe laia „ſärgi“ kandjal, kes uste ees kerjas, ſe önnetus, et tal keſk laia ulitſe peäl, mis wirtſamäelt alla lähhäb, langetöbbi peäle tulli. Kuida mitto teädwad, on ſe üks inneto haigus. Waene innimenne keerles ja weerles Maas, aias ſuuſt ja ninnaſt werriſt wahto wälja, pöritas ſilmi ja röggiſes, et hirmus nähha ja kuulda. Tullejad ja minnejad jäid keik temma ümber ſeisma ning wahtiſid, agga kegi ei möttelnud ſelle peäle, ſedda waeſt innimeſt ſoppaſe ulitſe peält ärrakorristada ja ullu alla wia.

Wimaks tulli üks pinikesſe rietega herra, käed taskus, kübbar wilto peas, kihwad ninna al, rättiko ots lippendab taskuſt wäljas ja ſapad hiilgaſid nago wessi jalgas, ka ſinna jure. Ni

pea kui ta innimeſt ulitſe peäl maas näggi, ütles ta warſi ni ſurelitſe kombega, nago ta wanna Türgi Sultani eſſimenne poeg olleks olnud: „No mis te' wahhite ſiin haige jures? kas ta ſeſt parremaks ſaab? Wige tedda ommeti ullu alla! Wahtiminne ei aita middagi! — Rutto, rutto!“

„Towoip ſilmapilgon ſündida, (h)illus herr,“ ütles üks laia kuega pakkikandja ehk nurgawaht, kes praego ka ſiñna jure tulli — „enge mitte töiſite, kui et herr ka eſſi ſääl man ſaiſap!“

„Mis tont minna ſeäl jures ſiis teen?“ küſſis kihwamees jälle uhkeste.

„Todda woi ma herrale ſiinſamman teda anda,“ wastas mees. „Aúſa herra teedwa, et meie ſuggutſe laia särki ja jämmeda ammega innemiſſe eggal pool paljo ei maſſa. Wi minna nüüd todda waiſt poolkoolnu meeſt ütte woora tarre, ſis ſadetas minno hökwa löhnaga tullema; enge om üts ſärane illus herr ſääl man, kumb ni ſurel wiſil moiſtap käske, mes allamba innemiſſe heldusſe pärraſt peawa teggema — kae, ſis lät kiik aſſi iks parrembide.“

„No minno pärraſt!“ ütles kihwamees; „agga ärra lobbiſe ni paljo, waid hakka külgi!“

Laiakue mees wöttis nüüd taſſakeste haige Maaſt üllesſe ja kandis tedda kihwamehhe järrele ühte lähhemaſſe maiaſſe. Pinikeſſe herra ſowimiſſe peäle andis maiaperremees hea melega

lubba ja töi ka weel üht ja teist, mis haigele tarwis olli, kes jubba jälle toiguma hakkas.

Nüüd tahtis uhke herra minnema hakkata. „Pea kinni, pea kinni!“ hüdis haigekandja. „Ausa herrakesse teedwa, kes tööd om tennu, to om ka palga wäärt! Nüüd olle minna todda haiget sija maija kandnu, ma palles sis ka, et herr mo waiwa ärramassap! Meiesuggutse waese innemisse ellame tost, mes kümne förmega tenime; kost üllespiddaminne muido wälla tullep? Teie ollete käsknu, minna olle sönna kuulnu, Teie massate mulle to pärrast 15 tenga höppe, sis olleme walmis.“

Surelisse ja uhke näoga watas kihwamees esmalt pakkikandja otsa ja ütles: „Kas sul mitte häbbi ei olle, minno käest selle eest rahha peäle aiada, mis sa muidogi ollekssid piddand teggema? — Mis minnul selle wõõra sandiga asja, et minna temma eest pean maksma?“

„So oh!“ wastas pakkikandja. „Minna mõtli töisite. Kae, kuis ma pea olles pettetus sanu! Minna mõtli, to inneminne om Teile wäega armas, et Teie ulitse pääl ni törrelden kige päle tükkisite, kea hõkwa külgi es nakka! — Siski, herr om minno käsknu kanda ja massap nüüd 15 tenga, sis omma kiik asja körran nink minna olle rahho.“

Rahwast tulli ikka järgeste jure, ja mitto hakkasid jubba sedda nalja naerma, ja uhke

herra wois ka möttelda: „Wiskan ta kätte, siis ta jättab mind rahhule!“ Ta tombas taskust kukro, kus teises otsas kollast, teises otsas walget rahha sees olli, ja andis pakikandjale 30 koppikut.

„No to om hä, wäega hä,“ — ütles mees. „Et sa kae, welli, to herr om paljo parremb, kui ta päält näütap. Nätse, and mulle 30 tenga nigo wuhhinal. Matenna wäega söameſt!“ Agga kui ta näggi, et herra tahtis minnema panna, hakkas ta weel temma käewarreſt kinni ja ütles: Peage weel weidi kinni, ausa herra, weel es olle to asji kigeni otsan. Ollete nüüd ausaste masnu, sis peate ka ni kawwa sia jäma, kunni kik möda om.“

Selle peäle pöris ta ennast haige pole kummarkülle ja ütles: „Kae, armsa welli, siin omma 30 tenga sulle kergitusses. Todda and sull' üts waine pakikandja, kumba hendal säitse lomakest koddun leiba ootwa; nüüd same nätta, mes ne töise rikkamba tewa!“

No sedda immet! Eest otsa wataſid keik mehhe silma; agga warsi pistis iggaüks käe tasko ja andsid sandile, monni rubla, monni kaks ja kolm ja monni weel ennam. Ka kihwamees ei luggenud, mis ta sandile andis. Waese anne olli rikkaste süddand ligutanud ja keik andsid römoga. Wimaks tahtsid monned, isseärranis se herra, kes esmalt ni uhke olli, ka laiakue mehhe jeitsme lapsele middagi kinkida —

agga kui nad endid ümberpöörsid, olli mehheke jubba ammo kaddund. Ta olli sallaja ärralämud ja tännas Jummalat seäl, kus kegi ei nämud, ja Jummal on tedda ning temma lapsokessi wist önnistanud.

„Minna ollen noor olnud ja ollen wannaks sanud; agga sedda ma polle mitte näinud, et waggad on nälga surnud.“

„Minna ollen Jummal, kes öiguſt ja heldust armastab, ja se on minno mele pärraſt.“

„Öppige head teggema, noudke öiguſt tagga, seiske nende eest, kedda mahharöhhutakse, aitke waesid lapsi ja leske naisi.“

„Üht röömsat andjat armastab Jummal.“

„Mis so parrem käsi annab, ei pea pahhem mitte teädma.“

„Önsad on need armolisjed; sest nemmad peawad armo sama.“

„Kui kellegil selle mailma warranduſi on, näeb ommal wennal puduſt ollewad, ja panneb omma südame temma eest kinni: kuida woib Jummala armastus temma südamesse jäda?“

„Olge armolisjed, kuida teie taewane Issa armolinne on, et teie Issa lapsed ollekſite, kes taewas on!“

„Minne ja te nendasammoti!“

Otto ja Katta.

Seitse wersta Preslau liñnaſt miñna on Sleſia-maal, Preiſi kunningrikis, üks küla, mis niſamma wäljanäitab, nago keik muud küllad, ja ellawad ſeäl rikkad ja waeſed ſees, juſtament nago iggal pool. Sel aastal 1847 ſündis ſeäl üks aſſi, mis minno arwates mitte pahhaks ei panda, kui ma omma armſa ſõbradele ſeſt ka rägin.

Seäl küllas ellas üks leſk naene, kel poeg olli, nenda arwata 24 aastane, kas aasta ennam ehk wähhem. Selle wasto on ta mittokorda üttelnud: „Kule, Otto, minna lähhän igga pä wannemaks ja ollen häddine, ſe olleks kül tarwis, et ſa mulle minnia maiaſſe tookſid; agga et me' iſſe waeſed olleme, ſüs ma arwan: Olleks wägga hea, kui minnia ka nattuke põldo ehk monne koppiko liggi tooks. Meil on 600 taalrid wõlga ja need ſeiswad nago kiwwirink mo rinna peäl.“ — Minniat nouda olli kül Otto meleſt armas, agga üht rikkaſt pruti otſida, ei himmuſtand temma ſüdda mitte, ning ſe olli teäda kül mikſpärraſt. — Kuida wannaſt ſadik jubba teäda, ei ota nored mehhed prudi noudmisſega mitte ſenni kaua, kunni leib ja maia walmis on, waid ſurem hulk hakkab jubba aegſaste ſeñna ja teñna ſilma wiskama. Sleſia-maal on ſe luggu nenda, ja minna usſun, et Harjo-, Läne-, Wirro-, Wõrro-, Lätti- ja Tartomaal luggu karwa peäl ſeſamma on. No olgo kuida on, agga Otto aſſi olli nenda.

Seälsammas küllas ellas üks kangur, kel seitse last olli, agga leiba mitte kolme jäuks. Issa, emma ja seitse last, keikel terwed suud ja köhhud, — jubba need woiwad ka middagi ärraraiskada, kui raiskada on, ja tewad suurt kissa, kui mitte ei olle. Kangro rahwas ollekſid ka mittokord hea melega middagi paia pöhjaſt kapinud, kui kapida olleks olnud, agga tihti juhtus, et ei olnud.

Kangro seitsme laste seaſt olli Katta keige wannem, ja tüdruk nago röösk piim. Keige küllа tüdrukutte seäſt olli Katta keige kennam, agga keige — waesem, ja mitto rikkaſt perre-poega kahhetseſid, et ta ni waene olli, muido olleks tal kosſilassi nago purro olnud. Seſt seält Ma tallopoiad arwawad ka ennamiste nenda, et kolm pöldo ja kolm pöldo on kokko kuus pöldo, ehk naene ja mees peawad ühhe rikkuſed ollema, muido ei olle kaks kord kaks mitte nelli. Kus agga mitte üht ainuſt pöldo ei olle, ſiñna ei tulle ka pöldo jure. — Otto agga mötles: „Minnul on ta ilma rikkusſeta ka hea kül; temma tasſandus, waggadus, allandlik meel ja usſinus on mul kallimad, kui tuhhat taalrit.“ — Nüüd juhtus kord küllа talkusſe peäl, et Otto ja Katta ühhe ee peäl, teine teiſe körwas leikaſid ja — nago ſe nüüd monni kord juhtub — kord korralt ka teine teiſe ſilma wataſid. Nüüd olli luggu lahti. „Kui ma ſedda ei ſa, ſiis ma teiſt ei wötta!“ mötles Otto. Otto olli kenna pois, tüdruko ſüddames ollid needſammad mötted ka, agga kel need waeſed lomad

tohtwad üttelda? Ka moisa herra wahtis jubba ammogi Otto peäle ja tahtis tedda kutsariks sada, sest kutsida moistis temma nago südda-wennelane, ja hobbostega ümberkäia nago monni suur solapuhhuja ehk lehma arst. Sepärrast kuida ütlesime, Katta keel nilpsas Otto järrele nisamma.

Kui emma ükskord jälle ühhest ja teisest ning ka wimaks minniast räkis, ütles Otto: „Armas emma, üht rikkast pruti ei sa minna mitte, ja kedda ma tahhaksin, se ei olle sinno mele pärrast, sepärrast jäen minna poismehheks nago wanna känd.“

„Kes ta siis on, Otto?“ küssis emma. „Armas Jummal, egga minna ommeti haisust ei woi tunda, kedda sinna armastad!“

„Eks ta olle ikka kangro Katta,“ wastas kartlik Otto.

Emma öhkas ja ütles: „Tüdrukut ei woi mitte laita; innimenne on wiks ja wisakas; agga armas poeg, need 600 taalrit! Mis nendega saab?“

Ka Otto öhkas ja läks norgus Peaga uksest wälja. Digusse pärrast teädis emma nende lousi jubba ammogi, agga ta ei tahtnud sest teädwaks tehha. Siiski mötles emma: „Egga temma Kattat ommeti ei jätta, ning parremat minniat ei sa minna wist naljalt mitte. Sepärrast ütles ta ühhel päwal, kui nad jälle sest asjast räkisid, ja Otto Peake norgus olli: „Kule Otto, mis sa arwad sest kutsari asjast? se olleks minno melest — —“

„Terre hommikuſt!“ ütles üks wooras mees tuppa astudes, ja emma jut jäi polele. Se wooras olli moisa kutsari Maddis. „No Otto ja wanna emmake, kuida käsi käib?“ küsſis Maddis.

„Olge terwe küsſimiſt, niſamma waewa wiſi, ühheſt päwaſt teiſe,“ wastas emma.

„Kas Otto ei hakka jubba warſi pulmi teggema? Ma ollen nenda äri weri möda kuulnud, et ta kangro Katta ümber peab l:ppitſema. No tüdruk on aus, ſeäl polle jutto ühti.“

Mis waene poiſike niſuguſt asja woib ette wõtta — wastas emma; peaks ikka ommagi köhto täis ſama!

„No olgo nüüd kuida on; agga kas teate ka, mis ma ſe kord tullin? Teie teate, meie herra on üks esſimenne mees, ja kes ta ſanna kuulwad, neid ta ei unnusta. Kolme ku eeſt, kui meie toa Lenaga käed kokko löime, lubbas ta Serwa karjamoisa aidamehhe ammetit minno kätte, ja et ſeäl aidameeſt häddaste tarwis on, ſiis on meie pulma pääw jubba ülletullewa pühapääw, ning minna lähhän omma Lenakesſega Serwale. Agga nüüd on kutſarit tarwis ja minna arwan, Otto, ſinna olled ſelle peäle nago lodud. Kolmkümmend taalrit palka, pri sõõk ja rie — mis ſa weel tahhad? Niſuggune koht ei kukku ka taewaſt mahha. Naeſt wõtta ſinna praego ommeti ei woi, ſeſt aiad on wägga nappid. — Ah ja! piddin ärraunnustama — mõtted läkſid jälle Lena peäle. — Emmale lubbas herra ka igga aasta 6 wakka

rukkid ja 6 oddre. Mõtle järrele, Otto. So omma habbe hakkab alles kaswama, ja Kattal on häddaste karjakot alles kaelaſt ärra. Egga teil weel rutto ei olle. Katſu kord aasta peäle. Pärraſt woid jo tehha mis tahhad.“

Kutſar moistis räkida nago Juut. Otto mõtles, watas emma peäle ning ütles: „Home ma tullen isſe moisa ja annan wastuſt.“ Kutſar läks ärra.

„No kas ſa nä, Otto,“ — ütles nüüd emma — minnul polnud omma kutſari jutto tarwis räkida, — Maddis räkis minno eeſt. Ma näen, et ſinno ſüdda ommeti Kattaſt mahha ei jä, ning minna ei tahha ſiis ka mitte ni kiwwiköwwa olla. Kosſi ta ärra peäle! Jummal andko terwiſt ja önne!“

Nüüd olli nago olleks wapſikas Otto ſabba alla piſtnud. Ta kargas römo pärraſt üllesſe, andis emmale ühhelt ja teiſelt poolt muisſo, ja hüppas otſe püsti.

„Kule ikka, kule sögge pois,“ ütles emma, „mis ma ſulle weel tahtſin üttelda. Homme, kui ſa moisa lähhäd, ja herra hakkab ſeſt asjaſt räkima, ſiis ütle julgeste, et ſinna muido kül tulleksid, agga et wanna emmal ei olle keddagit, kes temma nattukeſt pöldo ärrateeks. Ma ussun, et herra wiſt lubbab, et ſinna isſe moisaſt neid pari pöllo lappi woid teggema käia. Pöld toidab ſiis minno, ja 6 wakka rukkid ja kuus oddre müün ma aastas ärra, ja ſinno kolmkümmend taalrid ka jure, ſiis lähhäb wölg jubba hästi wähhemaks. Tenid ſiis paar aas-

tat woi ennam moiſas, ſiis woite minno pärraſt pari minna. — Agga et Katta ka middagi teniks, ſiis olleks minno nou, et ta Preslau lähhäks ja ſeäl tenistusſe heidaks; koddo on neid muidogi küllalt, ja ſe talwe tulleb wiſt keikile pinike peusſe.

Ni pea kui emma löppetas, jookſis Otto kangrule, räkis keik üllesſe, Katta wannemad on keigega rahhul, Katta isſe ka, ja Otto ſüdda nenda römus, nago ta olles taewas olnud.

Nüüd olli kaup walmis. Teiſel päwal lähhäb Otto moiſa. Due peäl juhtub herra wasto ja Otto wöttab mütſi mahha. „No Otto,“ küsſib herra, — „kas ſame kaupa woi ei ſa?“

„Jah, aus herra — wastab Otto — muido olleks kül kaup kohhe walmis, agga minno emmal on nattuke pöldo — kes peab tedda aitama, kui minna ärratullen? Rahha tal ei olle, et päilisſi wöttaks.“

„Pois, kas ſa käeſt ärra olled?“ — ütleb herra. — „Sinna isſe pead minno tõhoostega omma pöllo ärrateggema. Egga ſe ſul raske ei olle.“

Nüüd olli kaup tehtud. Monne päwa pärraſt läks Otto moiſa, ja Katta Preslau linna tüdrukuks, kus ka omma 25 taalrit palka ſai, ja ſedda ja teiſt weel peäle kauba.

Nüüd arwaſid nemmad keik järrele, mis neil piddi üllejäma, agga näljaaastat ei rehhendanud nemmad mitte, ja, et kangur olleks omma lastega piddand nälga ſurrema, kui kegi ep olleks aitnud; ſeſt tenistuſt ei olnud kuskil, agga nälga

olli küllalt. Seäl andis siis Otto emma 6 wakka rukkid ja Katta keik omma palga wannemattele ja said keik hingega mättasse ja udist nähhä.

Sel aial olli Slesiamaal ka hädda käes. Pea igga ukse tagga luggesid Preslau liñnas kerjajad; monned said, monned ei sanud. Kui waese rahwa lapsed tallo kohtes weel jahholakket said, siis olli se suur assi.

Sel korral ellas ning ellab praego weel seäl liñnas üks wanna mees (enne on ta kaupmees olnud), kel naest egga last ei olle, agga wägga paljo rahha on. Peäle sedda on ta üks helde süddamega innimenne, kelle ukse eest üks waene mitte naljalt tühja käega ei lähhä. Agga üks pentsik mees ta olli, kedda mittokord naerda sai. Nenda tulli temmal kord mele, ta tahtis ka katsuda, kuida kerjatud leib mekkib, ja kas rahwa seas hallastajaid süddamed weel on, woi ei olle.

Ta panni ennesele need keige willetsamad rided selga, mis ta agga kätte sai, surrus wanna kübbara narro otseti pähhä, wõttis keppi kätte ja läks wälja. Turro peäle jäi ta ühhe nurga äre seisma, kust paljo rahwast möda läks; agga ta ei aianud kellegi peäle, waid mõtles: „kes nüüd isse andwad, need andwad wist hea melega.“

Seäl seisis wannamees nüüd hulk aega. Mitto tullewad ja lähhwad, näwad sedda waest wanna innimest kül seiswad, agga kellegi mele ei tulle temmale middagi peusse pista.

Wimaks tulleb üks tüdruk, kel korw käe

otsas on ja turro peäle lähhäb sakstele marjo ostma. Kui ta wannameest näeb, watab ta halledaste temma peäle, agga et seäl ni paljo rahwast ümber on, lähhäb ta möda, ostab walmis, mis tarwis on, ja tulleb jälle taggasi. Wannamees on ikka alles omma endise paiga peäl; et agga kegi just seäl jures ei olle, küsib ta lahkeste: „Wanna issa, Teil on wist ka köht tühhi?“

„Tühhi kül;“ wastab wannamees.

Warsi tombab tüdruk taskust tükki leiba wälja ja annab temma kätte. „Se on mo tännasest prukostist üllejänud, ütles laps. Ma tean ka isse kül, kuida nälg mekkib, mo öed wennad koddo sawad tedda weel igga pä maitsta. Siin on ka üks kolmekoppikune, mis ma eile öhto ulitse peäl maast leidsin, ja warsi mötlesin: sedda ma annan ühhe waesele!“

Selle peäle lähhäb tüdruk ärra.

Wannamehhe südda läks halledaks. „Se on üks tössine Samaria mehhe tüttar,“ mötleb temma ja panneb tähhele, silmnäul taggakäies, kuhho ta sisse lähhäb, kunni tüdruk omma korwiga ühhest kaunist suest treppist üllesse läks. Ta kulab siin järrele, ja saab kuulda, et ta kaupmehhe tüdruk on, kes seäl maias ellab ning kedda wannamees ka tunneb.

Nüüd teab wannamees mis ta tahhab, lähhäb jälle koio, panneb omma pärrisrided selga, lasseb hobbosed ette panna, ja sõidab kaupmehhe jure. Siin ütleb ta nüüd, et ta kaupmehhe ning temma abbikasaga ülespäinis räkida tahhab,

mis teised ka hea melega lubbawad; sest nad tundsid sedda wanna rikkast herrat.

Kui nad nenda kue silma al kous on, ütleb wanna küllamees, et ta nende tüdruko pärrast on tulnud, ja küsib järrele, kust ta on, mis ta nimme on ja kuida ta ennast üllespeab ja sanna kuleb?

Kaupmehhe rahwas pannewad kül immeks, et se wanna rikkas herra — kes jo ka poismees olli — nenda nende tüdruko järrel kulab; siiski rägiwad keik temma luggu selgeste üllesse, sest Katta ei olnud omma sakste eest middagi ärrasalganud. Wimaks ütlewad ka weel, et Katta omma palka näddalis wälja wöttab, wimast koppikut waeste wannemattele sadab, ehk kül temma omma tullewasses ellus sedda wägga tarwis olleks; peäle sedda tunnistawad mollemad, et Katta sarnast tüdrukut ussinusse ja truusse polest mitte paljo leida ei olle.

Kui wanna rikkas mees sedda keik kuleb, rägib ta ka omma turropeälist luggu, ning et ta temmale middagi head tahtis tehha. Agga mollemad piddid lubbama, et nad sedda, mis ta nendega räkinud, kellegile ei rägi, ning wannamees söidab jälle ärra.

Teisel päwal söidab wanna rikkas küllasse ning et ta moisa herraga tuttaw olli kulab ta seält keik järrele, ja kirriko öppetaja jurest ka, ja lähhäb öhto jälle koio — keik olli nenda tössi.

Läks nüüd jälle paar päiwi möda, enne kui wannamees teäda sai, kes Otto emma wölla-

uſkja piddi ollema. Nipea kui ta teädis, ſelle ja ſelle jures, läks ta ſiñna, makſis wiimſe tenga ärra, intresſid ka peäle, ja laskis tunnistusſe kirja ſelle peäle anda, et keik tassa olli, ning läks nüüd jälle kaupmehhe maiasse.

„Ma ſowikſin weel ükskord Teiega räkida“ — ütleb ta pärraſt terretamiſt. Olge nenda head ja laske omma tüdruk ſisſe tulla, ning kaupmehhe emmand hüab: Katta!

Selle peäle astub Katta tuppa ja terretab illuſaste. Wanna wooras küsſib: Tunned ſa mind weel, tüdruk, woi ei tunne? Wata agga hästi mo otſa!“

Katta watab küllamehhe otſa ja ütleb: „Ei ma ei tunne kül mitte, agga — —“

„No mis ſiis?“ küsſib wanna. „Ütle agga wälja!“

Monne päwa eeſt ſeiſis turro nurga äres üks waene innimenne, ſe olli — karwa pealt Teie näggo.“

„Tõsſi kül, armas laps, wastab wanna, ſedda päwa-warraſt ma tunnen kül.“

„Päwawarras?“ kohkub tüdruk ärra, ei ta ſedda wiſt ei olnud. Ta näitas jo tõeste üks waene innimenne ollewad.“

„Jah, ta näitas, — agga olli kelm ommeti isſe rikkas mees. Agga mis ſa andſid temmale?“

„Mis mul anda olli?“ wastas tüdruk; „tük prukostiſt üllejänud leiba ja üks leitud kolmekoppikune.“

„Agga eks ſul ennesel rahha tarwis ei

olle?“ — küsſis wanna. „Sa ei näita jo ka ni ülleliga rikkas ollewad?“

Ollen kül isſegi waene, wastab tüdruk; agga ſedda olli mulle Jummal ilma waewata annud, ja waeſid on wägga paljo. Ommaſt palgaſt ei ſa mul muidogi middagi ärraanda, ja anda tahhakſin minna heamelega: ſepärraſt andſin ſedda leitud kolmeliſt.“

Wanna köhhatas ja örus ſilmi, ſeſt ta ei tahtnud mitte näidata, kuida tal weſſi ſilmi tulli.

„Agga ſe rahha ſai muido petja kätte“ — ütles ta pärraſt; „ſeſt ſel wanna koeral on enneſel rahha küllalt.“

„Woib kül olla; agga ſe ei putu minnuſſe; ma andſin heaſt ſüddameſt.“ —

„Agga mötle ommeti, laps“ — ütles jälle wannamees — „ſe rahha on wägga paljuks kaswanud. Iggaſt ühheſt koppikuſt on 400 taalrit ſanud!“

„Nelli ſadda taalrit? — Ei, ſe on nalja jut.“

„Ei olle mitte nalja jut!“ hüdis rikkas mees. Wata ſiin on tunnistuſſe kirri, et ſinno Ottokeſſe 600 taalrit makſtud on, ja ſäh, ſiin on teiſt 600 ſinno jauks, misga woid omma pulma tarwis üht ja teiſt murretſeda.“ No kas nüüd ei olle igga koppiko peäle 400, ſe on kolme koppiko peäle 1200 taalrit?“

Katta ehmatas eeſt otſa üsna ärra ja ei uskunud mitte, et ſe tössi piddi ollema. Pärraſt kui talle keik ärraſelletati, ei teadnud ta mitte, kuida ta piddi tännama: Seſt kelle ſüdda wägga tännab, ſelle ſu jäeb wait.

Weel ſelſammal päwal küſſis ta lubba ja jookſis wannematte jure, ſeält Otto emma ning wimaks Otto jure, ja andis rahha ja tunnistuſe kirja Otto kätte. Oh ſedda tänno ja römo! Teiſel hommikul tullid keik kotto liggi, head andjat tännama: agga kuſt wötta! wanna rikkas mees olli jubba eile öhto kotto ärraläinud ja kegi ei teadnud, millas ta taggaſi tulleb.

Katta jäi weel jouloni omma tenistuſe ſiſſe, ja ſiis läks ta koio ning ſai Otto abbikaſaks. Otto agga jäi omma tenistuſe ſiſſe ning jäeb wiſt ſurmani. Pulma aego olli wanna rikkas kerjaja ka pulma peäl ning jäi eddespiddi nore rahwa ſöbraks ja noumehheks.

Nenda ollen minna ſedda jutto iſſe kuulnud ja teile räkinud. „Agga on ta nüüd rikkastele woi waeſtele räkitud?“ küſſib jälle külla wadder. „Mollemattele!“ wastan minna; ſeſt ni häſti rikkaſte kui waeſte ſeas on neid, kes ei moiſta öiete üht egga teiſt olla. Keikile on parrandamiſt tarwis, agga keikide parrandaminne peab ſeeſtpiddi hakkama. Uus südda teeb keik ueks ja — heaks. Ja ſe tulleb? — Jummala armuſt.

Mihkel Rüiter.

Mis innimenne head kuleb ehk näeb, ſedda peab temma ka teiſtele räkima, kui ta öige

mees on, ning nenda arwab ka Sannumetoja, et ta keik sedda, kust temma sõbrad middagi head woiwad kuulda ja õppida, neile peab juttustama, olgo assi kus Maal ehk mii aial ial sündinud ollewad. Ma ei salga ka mitte, et ma sedda luggu issearranis sullaste ja ümmardajattele ollen kirjotanud, et nende südda sedda kuuldes ehk luggedes neile Jssanda sanna mele tulletaks: „Minne ja te nendasammoti!“

Hollandimaal, se on teie ja meie ukse eest wadata päwa lode al, ellas **1666** aastal — oi, sest aiast päwi küllalt mõdas — üks Admiral, mis merre peäl ni paljo tähhendab, kui Maal kinral, ehk nattuke ennamgi. Mihkel Rüiter olli ta nimme. Se olli üks mees, kelle nimme eest wel tänna päwal üks öige Hollandimees mütsi mahha wõttab ja õhkab: „Olleks meil nisugusid paljo ollewad!“ Sündimisse polest olli ta waeste innimeste laps, ja wannemad ollid rõõmsad, kui omma Mihkliga päwast päwa said. Ni paljo agga, kui ial joudsid, piddasid nemmad Mihkle kolitamisse eest murret, ning se on igga wannema kohhus ja au. Sai Mihkel jubba nenda wannaks, et middagi joudis tehha, siis pannid tedda, sest et isse ka linna allewil ellasid, ühhe lontmaakre ehk köiemeistri jure õppima. Küllap ollete neid taggaspiddikäiaid linnas küllalt näinud! Hollandimaal, kus sel aial ning nüüdki weel wägga paljo laewo olli ning on, sadab se ammet suurt kasso. Lontmaakriks sada ep olnud agga Mihkle omma tahtminne mitte; sest temma ei

armastanud mitte taggaspiddi käia, waid ikka eddaſi, ja kuida iggamees teab, käib lontmaakride käſſi ſiis keige parreminne, kui nad wähhämodi käiwad, ſe on taggaspiddi. Merre peäle miñna ja laewa peäl ellada, ſe olli Mihkle Peas, ning ſedda ta mõtles ööd ja päwad. Ta pallus ja nuttis; agga issa ei annud ommaſt juñniſt mitte järrele, waid Mihkel piddi lontmaakre jure minnema. Seält woime õppida, et wannemad omma lapſi mitte ſelle ammeti peäle ei pea wäggiſe ſundima, kuhho neil ſuggugi lusti ei olle. Mõnnel agga ei olle lusti middagi tehha? Tean kül; no eks ſeäl armas wits olle jälle abbimehheks! — Weike Mihkel aias ka omma juñni, ning ſeſt tulli ſuur pahhandus. Parrago, laste kiuſuſt on wannemattele ikka paljo pahhanduſt ja süddame haiguſt tulnud. No mis Mihkel ſiis teggi? Mis muud, kui omma wannemattele ka ſuurt murret ja kurbduſt. Agga ſeäl olli neil ka isse ſüdi.

Kui keik temma palluminne ja nutminne ei aitnud, waid tedda wäggiſe lontmaakre jure pandi, wõttis ta ſedda pahha nou, ärrajooksta ning ühhe laewa peäle madrusſeks miñna. Üllekohhus olli ſe nüüd kül; agga kui innimenne ilma Jummalatta middagi ette wõttab, kas ta ſõgge ſiis küsſib, mis kohhus ehk üllekohhus on? Nenda Mihkel Rüüter ka. Temma jookſis ärra ning ſai ühhe laewa peäl madrusſeks, mis juſt Marokkomale purjotas. Se Ma on jälle meie kambri aknaſt wadata

pea ristloune al, seäl pallawas Ahwrikamaal. Kaupmees, kelle pärralt laew olli, käis iggal pool isse liggi, ning leidis se läbbi warsi, et noor Rüiter wägga wiks ja ussin — agga mis weel paljo ennam on, tru innimenne olli. Sepärrast andis ta temmale aeg aialt monda asja tallitada, mis muido kellegi madrusse ehk laewasullase kätte ei usta.

Mihkle süddame peäl agga waewas üks assi, mis temmale öösd egga päwa rahho ei annud. Ta pakkojooksminne olli nago kiwwi ta rinde peäl. Sest ta tundis wimaks selgeste ärra: Mis asja Jummal innimesse jäuks lonud, sedda temma ikka kätte saab; agga ta ei pea mitte üllekohtoga sedda ennesele kiskuma. Ta pallus sepärrast keigest süddamest wannematte käest omma üllekohhut andeks, ning wannemad ollid moistlikkud ja lubbasid temmale laewa tenistusse sisse jäda.

Rüüd olli Mihkle südda römus. Ta teggi mis ta kohhus olli kahhewörra truusega, ja kaupmees hakkas tedda pääw päwalt ikka ennam uskma ja armastama.

Ükskord olli Marokko liinnas jälle suur kauba-laat, ja Mihkle perremees tahtis ka omma kauba laewa sinna sata, agga olli isse haige. Ta olli ommas süddames sedda nou wötnud: „Kegi mu ei pea minno assemel laewa üllewataja ja perremees ollema, kui Mihkel Rüiter.“

Selle peäle laskis ta tedda kutsuda ja ütles: „Mihkel, sa näed, minna pean pitkali maas seisma ja te on jalge al ladale purjotada —

mis nou ſa annad? Pealegi on laewa kirjotaja ka jubba wanna innimenne, kelle kätte annan ma enneſe aſſemel perremehhe ammeti?"

„Mis nou minna herrale tean anda?" wastas Mihkel; „agga herra woib jo üht teiſt enneſe aſſemel ſata."

„Üht teiſt; ſe on tössi: agga kedda?"

„Sedda peab herra iſſe parreminne teadma" — wastas Mihkel jälle.

„Tössi, wägga tössi, armas poeg" — ütles kaupmees; — „agga Mahomedi-uſſulisſed ei moista paljo nalja, ja ſepärraſt on mul kaks nouks, kedda pean ſaatma?"

„Tean kül!" olli Mihkle wastus. „Marokkomaal peab iggamees wägga ette watama, et Pea otſaſt ei kau."

„No jah!" wastas kaupmees; „ſepärraſt ollen ma nouks wötnud, ſinno käeſt küſſida: Kas ſinna mitte ei tahha minno aſſemel laewa üllewatajaks heita, ja keik kaupa omma holeks ja käe alla wötta?"

„Minna?" küſſis Mihkel immeks pannes. „Naljaks ollen ma liaks wanna, ja töe jut ſe ommeti ei olle! Minna ollen madrus ja muud middagi. Jummalaga!"

„Pea, pea, hüdis kaupmees, pois, kas ſa arwad, et minna wanna ea ſees ſinnoga hakkan nalja heitma? Ärra te ennaſt ni rummalaks, et ſa mötled mind mitte teadwad, mis ma teen. Sinna pead minno laewa perremees ollema, ja muud middagi. Ärra halbi ennam!"

„No kui Teie juſt tahhate, minno pärraſt ſiis!“ wastas Rüiter.

Rüüd olli assi walmis. Mihkel ſai nenda kuida ta ſeiſus nüüd kandis lubba-kirjad kätte, ned rided ja rahha, ja teiſed madrusſed aiaſid ſuud ſilmad laiale, kui omma endiſt kaſullaſt nago herrat näggid laewa peäle tullewad; mötleſid agga: Kaupmees ei olle ka rummal, waid teab kül, et Mihkle wäärt kegi mu ei olle. Se olli ka tössi; ſeſt laew purjotas warſi ärra, ſai önnega Marokko liñna, ja Rüiter panni lada podis omma kalliſt Hollandima kaupa wälja, ning kauples igga ühhega kes tahtis.

Marokkomaal wallitſes ſel aial üks ſuur Pei ehk meie kele Würſt, kes Türgi arro järrele keige omma allamatte ello ja warrandusſe isſand olli, ſe on: ni hästi nendega kes temma rikis ellaſid, kui ka woõrastega, kes ſiñna kauplema tullid, tehha wois mis ta tahtis. Keik piddid temma pilli järrele tantſima; ja kui ta kord ütles: „Tehke Hans ehk Kunts peält otſaſt nattuke lühhemaks,“ ſiis olli warſi üks käe pärraſt, kes Pearaiumisſe ammetit wägga moistis. Sepärraſt ei teadnud kegi ſeäl Maal, kauaks ta Pea otſa jäeb. Se Pei, kes ſel aial wallitſes, olli Türgi modi ka öiglane mees, agga pomisſe ja körrileikamisſe peäle olli ta wägga maias.

Ühhel hommikul tulli ka Pei isſe, ſuur rong üllemid tagga, ladaplatſi peäle, ja jäi Rüiteri poe ette ſeisma, watas temma kaupa ja üks wägga pinike tük kallewit olli ta mele pärraſt.

„Mis se tük maksab?“ küssis ta uhkeste.

Rüiter ei olnud mitte kartlik, waid nimmetas sedda hinda, mis perremees koddo olli peäle pannud.

Pei ei olnud ka mitte kartlik, ja pakkus agga poolt.

„Minna ep olle mitte juut,“ ütles Rüiter, „kes pole ennam küsib, kui assi wäärt on, ja siis pole jures weel küllalt kasso saab. Minno mood ei olle mitte tingida. Mis ma küssin, on öige hind. Peäle selle ep olle kaup mitte minno omma; minna ollen agga omma perremehhe tener!“

Se olleks kül iggal pool öige olnud, agga mitte seäl, kus öigust ei ollegi, nago Marrokko maal. Iggal teisel innimessel olleks südda wärrisema hakkanud, kui ta Pei wihhast näggo olleks näinud; agga Rüiter ei wärrisenud.

„Kas sinna ristikoer (— se on se aunimme, mis Türgiussulissed meile ristirahwale andwad —) mitte ei tea, et ma sind woin tappa ehk ellusse jätta?“ — hüdis wihhane Pei.

„Sedda ma tean kül, aus Pei,“ wastas Rüiter; „agga ma tean ka, et ma mitte ülleärro hinda ei ei olle küsinud, ja et se minno kohhus on, omma perremehhe wasto tru olla, ja enneše peäle seäl jures mitte möttelda! Nenda tahhan minna, kui Jummal aitab, surmani jäda, ja tulleks minno surm ka tänna. Teie ei sa sedda kallewit mitte koppik allamalt, kui ma ollen üttelnud. Tehke mis Teie Jummala ees woite wastata!“

Teised kaupmehhed, kes sedda kuulsid, ehmatasid ärra, ja mõtlesid: „Jummalaga, Rüiter, kui sinno Pea weel home otsas on, siis peab so kael rauast ollema.“

Agga walle puhhas! Kaua aega watas Pei wihhase näoga priske nore mehhe peäle. Iggamees otas: nüüd ta ütleb: Pea mahha! Agga jälle walle. „Ma annan sulle home louneni aega“ — ütles ta pärrast. „Kui sa senni kaua mitte järrele ei jätta, siis jätta omma sõbradega Jummalaga!“ Nüüd ta läks. Üsna waggosi panni Rüiter kallewi tükki jälle taggasi ja otas teisi kauba rahwast.

Keik kaupmehhed jookšid kokko ja ütlesid: „Jummala pärrast, Rüiter, kingi kallew temmale! Kui ta so Pea mahha lööb, ja sedda ta teeb ni tõeste, kui kaks kord kaks nelli on, — siis on so ello ja keik kaupmehhe warra otsas! Anna nattuke ärra, et surem hulk järrele jäeb!“

„Oh teie jännesed!“ — wastas Rüiter. — „Minna ollen Jummala käes, ja tehko temma minnoga, mis ta tahhab. Kes ülle pisko tru ei olle, se ei olle ka ülle paljo. Kui minno perremees minno läbbi üht koppikut kautab, siis ollen ma nisamma kõlwato sullane, kui se kes paljo on kautand. Minna ei anna mitte karwa järrele, tulgo mis tulleb; ja mis tulleb, sedda Jummal kuleb ja näeb, sest ma ollen temma käe al.“

Tõsti, Rüiter! se on tõsti. Agga minna tunnen ühte, se olleks mõttelnud: „Mis paggan

minna seſt saan, et ma kaupmehhe warrandusse pärraſt omma Pea ärraannan? üksainus mul muidogi on;“ olleks Pei järrele jooksnud ja pölwili palludes kallewit temmale kingitusseks pakkunud, et ta mitte üht juukse karwa temma Peaſt ei piddand tombama. Ollen kuulnud, et niſuggusid weel küllalt peab ollema, iggal pool kuſt tuul puhhub.

No agga Rüiter ei olnud nenda.

Teiſel lounel tulli Pei jälle ladaplatſi peäle, ja kui Rüiteri poe ette ſai, teggi ni kurja näo, nago tahhaks ta tedda prukostiks wõtta, ja Pei tagga käis üks mees, werripunnaſes rides, ſuur lai kirwes käes ja pitk moõk wõõl, kedda Marokko rahwas kül tundſid, mis meister ta olli, ja hoidſid temma eeſt, nago tulle eeſt.

„Ristikoer!“ hüdis Pei, „kas olled järrele mõttelnud?“

„Jah,“ wastas Rüiter; „ma ollen järrele mõttelnud, et ma kallewit mitte koppik allamalt ei woi anda, kui ma eile ollen küsſinud. Tahhate minno werd, wõtke peäle, ma tahhan parrem truusſega ſurra, kui kelmusſega ellada!“

Keik rahwas piddaſid hinge kinni, ja wahtiſid; ſeſt punnaſe ride mees ſillitas jubba omma kirweſt ja naeratas, nago kurrat wiſt naeratab, kui ta üht innimeſt julgeste ja römoga põrgo teed näeb käiwad.

Agga ennä! Pei näggo läks äkkiste lahkeks. „Ni tõeste, kui ma Türgi usko ollen!“ hüdis temma — „ſinna noormees olled tõeste õiglane innimenne. Üht truimat teenrit polle minno

silmad weel mitte näinud, ning annaks Jummal, et mul üks nisuggune olleks! Omma üllemattele ütles temma: „Wötke sedda ristiinnimest ennestele eesmärgiks!“ Rüiterile agga andis ta kät ja ütles: „Jäme kahheksi föbraks!“ Ta wiskas üht punga täit kuld rahha laua peäle ja käskis järrele luggeda — „seäl on nenda paljo kui sa olled küsinud! Minna tahhan sest kallewist üht aukube tehha ja sinno truusse mällestusseks kanda!“

Rüiter agga ei pannud sedda miksgi, waid wöttis rahha ja andis kallewi, ja jut otsas. Ja kui ta sure kassoga Hollandimale taggasi läks, ei lausunud ta sest omma perremehhele ka middagi — se piddi sedda teiste käest kuulma.

Minna tunnen ühte, se olleks sest keik mailma kärra täis teinud, ja kui rahwas tedda kiitnud ja immeks pannud, siis olleks ta ennast, nago kon heina sao otsas, sureks aianud. Agga nenda ei teinud Rüiter, egga te kegi temma sarnane öige innimenne. Teie sullased ja ümmardajad, ehk kes muido ial teisi tenite, — tehke nago Rüiter teggi! Hakkage kord Jummala nimmel peäle, ja ma woin selle peäle käed lüa, et teie ja teie wannematte wahhel on luggu warsi nenda kuida Abrahamist ja Elieserist pühhas kirjas rägitakse, ehk kuida praego Rüiterist ja temma perremehhest kuulda same: Ta piddas tedda nago omma last.

Ja kes nenda teeb, sedda need armastusse silmad seäl üllewel ka näewad. Rüiteri käsi käis ikka hästi. Pea sai Rüiter laewakapteiniks,

ja kui ta perremees ärra surri, heitis ta krono tenistusse ja tousis seäl kord korralt kõrgemale, kunni wimaks admiraliks sai. Ta on omma issama waenlastele hästi kassoka pihta annud, ning Hollandima naabred, Inglisma rahwas, teädwad sest nattuke räkida, agga tännawad Jummalat, et ta mitte ennam ei ella.

Sel aastal 1676 (monni kolipois woib järrele rehhendada, kui wanna ta siis olli) sai Rüiter Messina liinna jures, al Italiamaal, kus ta suredtükkid mürristasid ja kulid ulluſid, wimaks surmahobi; temma teine jalg lasti alt ärra, ja selle hawaga on ta surnud. Keik Hollandima leinas tedda tagga, ning temma nimme on ning jäeb au sisse.

Mis ma nüüd küllawadderile ja temma suggulastele weel ütlen? No eks sedda: Wata, wanna naber, Jummal on meie asjad nenda seädnud, et mul se 137mes laul meie armsast kirriko laulo-ramatust wäggise mele tulleb. Kui sa tahhad, et so käsi peab ellotee peäl **tõesti** hästi käima, siis anna ohjad koggoni selle kätte, kes on üttelnud: „Ilma minnota ei woi teie **middagi** tehha.“

Ka keige maddalamast põlwest leiab Jummal teed suurde seisuste sisse, kui Temma sedda tahhab, ja se assi Temma auuks, liggemisse kassuks ja so omma hinge önnistusseks tarwis lähhäb. Sepärrast olled sa allam, ja woid üllemale tousta ilma üllekohtuta, Jummala abbiga: no siis touse peäle! Jummal andko

head önne. Agga te, armas wend, hästi silmad lahti; Üllem ei pea uhke, egga allam kadde ollema. — Panne tähhele: Monni mötleb, ei, mitto mötlewad sure hea melega: „Tänno Jummalale, minna, kes ma enne middagi ei olnud, ollen ka jubba perremees — rentnik — kubjas — wallitseja — koolmeister — kohtowannem — kirjotaja — opman — kümnik, — ehk krono ammeti peäl, mis kegi ial olleks, ammetid ja seisussed on jo mitmesuggused. Selle eest woib kül ka wägga tänno anda; agga minna pean siiski sedda keige ennamaks, mis Önnisteggia omma jüngrittele ütles: „Römustage ennast, et teie nimmed taewas on üllesse pandud!“ ja jälle: „Ni mitto kui Tedda wasto wötsid, neile andis Temma melewalda Jummala lapsiks sada.“ Oh! „Jummala lapsiks sada,“ se on minno nörga moistusse järrele keige surem ön.

Tulliänd.

„Kussa judal sa selle aia ellasid?“ küssis Kotti Maddis Püssi-Jürri käest, kes praego omma pujallaga naabre Maddisse tuppa astus, kus tedda paar näddalid ennam nähha ei olnud. „Meie olleme ennamiste igga öhto sind räkinud ja möttelnud: Peaks ta ommeti warsi jälle tullema! Meie jut tikkub ikka käest otsa löpma, agga Püssi-Jürril ei löppe ta ial otsa.“

„No ikka,“ wastas Püssi-Jürri, „kauaks ma siis ni ärra ollin;“ agga ta näust wois ärranähhä, et wannamehhel öige hea meel olli, et nad tedda ni tagga kaebasid.

„Käisin kord ka Karredal, omma wanna endist sõbra ja kaimo, Jürri Käggo, watamas, kes omma norelt õppetud kingiseppa tööd prisketse eddasi aiab. Kui me' mollemad alles kreno teenrid ja püssikandjad ollime, sai monni hea sanna teisega rägitud, agga nüüd sain ma tedda mitme aasta takka jälle kord nähhä. Sedda on nüüd jubba peäle 30ne aasta, agga ma mälletan, nago eile alles, kuida meie Prantsusse Punnaparti läbbi Saksama koiw aitasime sata. Oh, lapsed, palluge Jummalat, et nisuggune aeg ennam ei tulle; siis olli wägga palla ellada. Lapsed loewad mulle monnikord sest ramatust „Wenne hing ja Wenne südda“ Prantsusse sõaluggu ette, siis ma mõtlen ikka: Olle terwe, armas Suwwe Jaan, et nendagi paljo sest ka Ma-rahwale olled kõnnelenud; agga minna ollen isse seäl sees olnud, ja tean kül, missuggune hunt se Punnapart olli. — No agga mis ma nüüd sedda kurwa aega ennam mele tulletan!“

„Polleks ma sedda uskunud, Karreda on üks wägga kenna külla, ja monni tühhi lin peaks ennast temma ees häbbenema; agga üks assi ei olnud mitte mo mele pärrast, et ni paljo ebbausko weel küllas leida on. Meie aego peaks ennast igga laps selle pärrast jubba häbbenema, weel ennam wannemad.“

Wanna Püssi-Jürri sai ikka tulliseks wih-

haſeks, kui ta moiſtlikko innimeste jureſt weel wanna paggana rahwaſt järrele jänud ebbausso kombid näggi. — Ma usſun, minno ſõbrade ſeas on ka üks hulk, kes mõtlewad: usſub meie aial weel monni tulliända, tulispaska, lupainet, pahha tuult ja kurja ſanna, ja kardab Tönniſe wakka, kurja ſilma, ja kes teab, mis ſitta weel: ſe on kahhe ſilmaga pimme ja wie melega jölle! Ning minna ütlen takka peäle: tõsſi, wend, muud ta ei olle. Siiski ma usſun ka, et kui need pimmedad ja jölledad tänna keik ſurreks, ſiis olleks homme rukkiwak pool alwem: ſeſt neid on weel wägga paljo!

No agga rägime jälle Püſſi-Jürri asjaſt. „Minneſa meie aego ennam innimestega räkima,“ ütles temma, „nad on jo ni targad, et nad keik taewa tadi lodud asjad tahhakſid ümbertehha — ja ommeti on keik kuld wasſika kummardajad, ja rummalad jookswad iſſe omma warjo eeſt.“

„Küllap ſiis ilma asjad hästi ollekſid, kui tännapäwaſed ninnatargad tedda ollekſid lonud,“ ütles Maddis.

„Sedda minna ka arwan: Tänno taewa Issale, et Ta iggakord tuult ſeält ei laſſe puhhuda, kus kegi omma ninna pörab, waid ellab, ja wallitſeb omma endiſt modi.“ Nenda ütles Püſſi-Jürri.

„Agga ütle ommeti, wanna wadder,“ — küſſis Maddis jälle — „kuſt Karreda rahwas ſiis ni ebbauſklikkud on?“

„No egga jalluſt kül ei olle,“ wastas wanna

Püs pea pahha melega, „waid Peaſt, wadder, Peaſt ja ſüddameſt. Rummalus ja Jummala kartmatta ſüdda tewad innimeſt ni narriks, et ta warjo peäle lodab, ja warjo eeſt jookſeb. — Agga ma näen, et ma muido läbbi ei ſa, ma pean Teile keik ſelle jutto ärraräkima.“

Kui minna 1812 Sakſamaal ollin Punnapartile wallo andmas ja tedda koio ſaatmas, ſiis tenis minnoga ühhe polgo peäl ka Jürri Käggo. Temma wannemad, kes Karreda körtſis ellaſid, ollid tedda laſknud kingiſeppa ammetit öppida. Ta olleks kül ka woinud liſowõtmisſeſt peäſeda; agga temma ei tahtnud, waid ütles: „Kui Jummal tahhab, ſiis ta mind peästab; kui agga Jummal minnuſt tahhab kunningameeſt tehha, miks ſiis üks teine minno eeſt peab minnema? Katſus önne, liiſt tulli peäle — läks. Meie kaks ollime ſõas üks ſüdda ja üks hing. Temma ſai hõlpſaminne läbbi, agga minna piddin teiſt jalga Waterloo liñna jure mulda pannema. 1815 aastal ſaime mollemad lahti, ja temma läks omma ſündimiſſe kohta, ſe on Karredale, jälle taggaſi. Issa emma ollid jubba ammogi muldas. Siiski ta wõttis ka teiſepole, ja kuida kuulda olli, ellas õige kennaste. Monda kirja on ta mulle ſeſt ſadik kirjotanud, ja igga ühhe kirja ſees ſeiſis ikka: „Tulle mind ommeti ükskord ka watama! Seäl tulli mulle nelja näddali eeſt ſe mõtte: Lähhän õige korraks ſiñna! Te on kül pitk, agga eks mul olle aega käia? Teie woite iſſe arwata, kui üks jalg luuſt ja teine

puust on, siis ei te patseriminne mitte suurt römo. Siiski ma wötsin kätte ja läksin. Ilmake olli ka nago minne önnetusseks tännude aasta näddali kaupa üsna palla, ja just sel ajal, kus minna omma pujallaga piddin marsima. Ühhel lounal, jomajänno tahtis ärratappa, sain ma nago audund kanna otsas ja löpnud Karredale, ja se essimenne maia, mis mo silmad näggid, olli üks körts. Ma läksin sisse, kaks meest istusid laua äres, teine körtsmik, teine kingisep, agga mitte Jürri Käggo. No kust ma teädsin, et teine körtsimees ja teine kingisep olli? Mis seäl wigga teäda: Körtsmikkud ja kaupmehhed küsiwad warsi: mis tarwis? ja kingiseppa tunnukse temma piggiseşt pölleşt. Nenda teggin minna ka. Ma palluşin puddel öllut ja istuşin senni kaua mahha."

Körtsmik töi wälja, kallas sisse ja ütles: „Teie terwis!"

Kingisep, se piggilind, olli üks mees, kelle sinniseşt ninnaşt wois arwata, et temma wişt mitte liaks wet ei jonud, ja maias olli ta uut jutto kuulda tahtma, nago monni wanna Kert ehk Marret ehk mu laiskleja.

Essimenne jut warsi: „Mis se küllamees käib? — kuhho pole ta lähhäb? — kas kaugelt ollete?"

„Kaugelt kül;" wastan minna.

„Kas tahhate tänna weel eddaşi minna?" küsşib temma.

„Saab nähhä;" wastan jälle minna.

Nenda ta pärris weel paljo. Nişugguşt

wanna naeste küssimist ei salli minna elloaeges. Wimaks hakkas körtsmik Maast ja ilmast, leikusseest ja kallasagist, ühhest ja teist räkima, ja wimaks sündis jut õige hästi.“

„Korraga tulli mull' mele, woin ommeti kord wanna Käggo järrele kulata. Küssin siis ka jutto sees: Ennam kui 30ne aasta eest tundsin minna üht teie küllameest, ma ussun Käggo olli ta nimme — kas se peaks alles ellama?“

„Käggo? — Käggo? — tulletas körtsmik mele — „Käggo? — kes se peaks ollema?“

„Se on wist wanna „Wenne Jürri“ — ütles piggipölle mees. Selle nimme on jo Jürri Käggo.“

„Tössi kül,“ — wastasin minna, „Jürri Käggo olli ta nimme; agga mis minna tean, kuida tedda küllas hütakse.“

„Jürri Käggo ellab kül alles“ — wastas nüüd jälle körtsmik, „ning on wa' jouakas mees; agga üks wanna ihnus auk, kes nisamma, kui meie uus koolmeister, näristi näri koddo istub, pühhapääw kirriko lähhäb ja muido jalga kotto ei tösta, kui mönni häddalinne assi tedda ei aia. Nisugguste pärrast woiwad kül körtsimehhed surra. Ja se hullem assi on weel se — mitto kerged hakkawad nenda järrele teggema, ja ei tulle ka ennam körtsi. Kui nad ka monni kord pühhapääw pärrast lounat wäljas käiwad, nago wanna Käggo omma Anna, tütre Liisa ja poiaga, siis lähhäb ta keige perrega metsa, omma kaimo, teist käggo kuulma, ja minno jure mitte jalga.“

„Piggilind naeratas, nago ta olleks tahtnud üttelda: se olli Käggo kohta parras!“

„Agga sedda peab siiski ütlema,“ räkis körtsmik eddasi, „muido on Käggo wanna auwäärt mees, ja julbba 15 aastat maggaski kirjotaja, ning kuida eile kuulsin, on ta ka omma maia koggoni ärraostnud, kus ta tännini üri peäl ellas, ja korraga 400 hõbberubla wäljamaksnud, jo seäl ikka koppikat on. Peäle sedda olli ta siis, kui ta wälja tulli, ni waene nago kirriko rot, ja temma prudil, endise lehmaissanda tütrel, olli weel wähhem kui middagi.“

„Ja no nüüd!“ ütles piggilind, kelle nimme kingsep Nööp olli. — „Mis sedda maia wigga osta? Ollekssin minna teadnud, et ta müa olli, ma ollekssin sedda rahha laenanud ja ostnud. Agga sedda ei teadnud enne kegi, kui kaup walmis olli. Käggo olleks enne 4000 rubla temma eest annud, kui maia teistele jätnud. Ta teab kül, mikspärrast. Se wanna kelm, kes mailma läbbikäinud!“

„No nüüd o' luggu lahti,“ ütles körtsmik. „Mis assi se siis peaks ollema?“

„Hm, hm!“ innistas Nööp. Kas teie arwate, et nisuggune wanna rebbane, kui Käggo on, mitte ei tea, mis ta teeb?“ ja Nõbi näust olli nähhä, et tal üks sallaassi süddame peäl olli.

„No siis üttelge ommeti, Nööp,“ ütles körtsmik. „Teie teäte jo keik asjad, mis sadda aastast sadik sim küllas on sündinud.“

„Se olli Nõbi mele pärrast, agga ta isse ei olnud mitte minno mele pärrast. Ta köy-

hatas, jöi seemne kannust ja ütles: „Körtsmik, meie olleme küllamehhed ja söbrad, sepärrast ma Teile ka isseenda wahhel ütlen: — Käggul on tulliänd maias!“

„Mis tal on maias? küsib körtsmik pool pahha melega. Tulliänd? Kuulge, Nööp, Teie piggise mütsi al ei olle mitte täit wiit meelt ennam. Mis selle teise asi se tulliänd siis on?“

„No eks ma ütle ikka!“ wastas Nööp. „Teie ollete jubba liggi kakskümmend aastat körtsmik, ja monne asja polest ni rummal alles nago minno kolme aastane Mikko — Jummala ristike lapse jures! — Kui Teie ei tea, siis ma tahhan Teile räkida, kui Teie ei ussu, siis ma woin mokkad kinni piddada.“

„Piddage kinni, woi räkige,“ — wastas körtsmik. „Minna ei tea sest middagi.“

„Noh, siis kuulge,“ ütles meister Nööp. Tulliänd ehk warratoja on üks maiawaim. Need on nisuggused weikesed waimud, nago laste tittid, ja kui nad pimmedal ööl warrakoormaga tullewad, siis on nende sabbad ehk ännad tulised, seält on nende nimme tulnud. Agga ön selle maiale, kus maias nad kord on, sest nemmad towad maial önne, ja tewad öse, kui teised maggawad, keiksuggused töod walmis, ja keik tö on nago lodud.“

„Kuulge, meister Nööp, — hüdis körtsmik — „need on wanna memmede juttud, mis üksi laps ei ussu. Solapuhhujad, kalonaesed, lapsew.htlejad ehk mis muido weel nende sittade nimmed

weel on; need woiwad niſugguſt narrijuttu ilma mütſata ja ristis kättega kuulda, agga igga moiſtlik innimenne pörab ſälga ja ſüllitab.“

„Kas näete nüüd, tundmatta küllamees,“ ütles Nööp ennaſt minno pole pöördes — „ſe on ka üks neiſt uſkmatta innimesteſt, kedda meie aego keik kirrikud ja kolimaiad täis on, nago kapstaaiad umbrohto. Keik wanna rahwa kombed tahhetakſe ärrakautada. Keikil nokkaga mütſid ja pitkad püksid. Ei usta ennam teiſe innimesſe abbi egga kurja kaetſemiſt, ei peta keddagi päwa, egga holita kellegiſt wanna rahwa öppetusſeſt. Keik tahtwad kirja järrele ellada, nago Jummal monda käsſitſe aitama tulleb. Agga körtsmik, ma tahhan Teile ühhe jutto räkida, mis Teile ſilma ſalwi peab andma.“

„Kui ta parrem ei olle, kui esſimenne,“ — wastas körtsmik — „ſiis jätke rääkmatta.“

„No ota, ota,“ ütles Nööp. „Minno emma isſa olli Lättimaal tisler, ja üks usſin ja wagga mees weel peälegi. Temma ostis enneſele ka ühhe maia, kus tulliänd ſees olli, ja ta isſe ei teädnudki. Kui tal öhto üks tük tööd polele jäi ja ta hommiko üllestouſis, ſiis olli keik walmis ja puleritud, et näggo peäle paistis. Eeſtotſa olli ſe tal kül imme, agga pärraſt ſai ta ühhe wanna innimesſe käeſt kuulda, kuſt ſe tulli, ja olli römus. Se ſatis tälle nüüd ütlematta kaſſo; agga ta teädis, et ommas maias tulliännaſt mitte ei pea räkima, egga tedda nähhä püüdma, ſepärraſt ei räkinud ta kellegile, ka mitte omma naeſele, minno emma

emmale. Ta panni igga öhto tötoa ukse kinni, ja ei sallinud mitte paljo kui naesed sinna sisse tullid. Ta mötles, wanna emma ei tea middagi. Agga kust wötta! Naeste! on nago urdadel pinikessed ninnad, mis igga prao wahhelt läbbi peäsewad. Wanna emmal olli jubba ammogi hais ninnas, agga ta ei julgunud üttelda; agga temma himmo, tulliända ka nähha sada, olli ni suur, et ta ei teädnud, mis ta piddi teggema, — nago se ikka naeste mood on."

„Ükskord lasseb üks suur moisnik minno wannaissat ennese jure kutsuda, ja tahhab temmaga tisleri tö pärrast kaupa tehha, ning wannaissa lähhäb ka sinna. Se moisa olli agga kaugel ning piddi mees pariks päwaks kotto ärrajäma. Wannamehhekesse mötted ollid selle kassoga seggatud, mis tööst lotis sawad, ning olli ruttoga tötoa wötme koio unnustanud."

„Öhto mötleb wanna emma: Kui ma nüüd tänna tulliända tö kallalt ei leia, siis ei leia ma ilmaski. Kui keik wagguši on jänud, lähhäb ta tassakeste tötuppa, ja poeb höowli pengi alla ning otab seäl pimmedas toas. Häddaste on ta pengi al, kui tubba äkkiste walgeks lähhäb, ja ahjo takka tulleb üks weike tittisurune mehheke, illus ja kenna wadata, ja hakkab warsi töösse. Agga kuida temma kopsib ja höweldab, sagib ja limib, ja keik lähhäb ni rutto kui wälk, ja ommeti ei olle köppo egga köbbinat kuulda! Nattukesse aia pärrast on üks wägga illus kappi walmis puleritud, nago pegel. Agga nüüd tulli önnetus; wannaemmal tikkus äkkiste

aewastus peäle. Tulliänd ei teädnud, et temma seäl olli. Kül ta innime immet teeb, hoiab käppoga ninna kinni, agga panne sa seäl wasto, muud kui korraga: aitsiuh! ni mis tubba köllas. Nipea kui wannaemma aitsiuh mödas olli, nenda olli ka tubba kohhe pimme, tulliänd kaddund ja ei tulnud ellades ennam taggasi. — Nisuggune waim on Käggo maias ka. Kuida woib temma muido ni paljo kingo ja sapad walmis tehha? tulle Jummal appi, minna ollen ommeti ka kingisep, kelle käed mitte ei olle kinni kaswanud, waid tö lähhäb mo käes lobbinal eddasi; agga nenda paljo tehha, ja ni head tehha, kui Käggo, ei woi kegi, kui tal mitte tulliända koddo abbiks ei olle! Sepärrast ei pea ka Käggo ial selli egga muido abbilist, ehk tal kül tarwis olleks. Ta kardab, need ei moista suud kinnipiddada, ja tulleb siis sesamma luggu, mis minno önsa wannaissal tulli.“ — Nenda räkis wanna Nööp.

„Minno meel olli sedda lorri kulatas jubba ni haige, et ma ölle ärramakksin, keppi ja mütsi wötsin ja toast wälja läksin. Körtsmik ütles pahha melega: „Kuulge, meister Nööp, kui Teil nisugguſid narri juttuſid weel paljo süddame peäl on, siis otske enneſele paar teisa narriſid weel, kel himmo sedda kuulda on; agga ärge moistlikko innimeste kuuldes mitte ennam sedda tühja jörrinat aiage,“ ja tulli ka minno järrele wälja.“

„Minna läksin nüüd möda teed eddasi, ning küsisin kus Jürri Käggo ellab, ja warsi näitsid

rahwas mulle üht kenna maia, kuhho ma sisse pöörsin. Kui ma ukseſt sisse astusin, ollid maia rahwas juſt laua äres, ning Käggo tös-tis jodawa wina klaſi ülles ja ütles: „Jummal andko meie mammale weel paljo päiwi ning head terwiſt!“ ja niſamma Liſa ja Juhhan takka järrele. Tänna olli juſt Käggo teiſepole ſündimisse pääw. Minna olleksin wiſt kaua weel ukſe jures ſeisnud, ja ennaſt nende römuſt römustanud; agga Käggo näggi mind ja tun-dis warſi ärra.“

„Wanna Jürri,“ — hüdis temma — „ar-mas söbber, tulled ſa ommeti üksford!“ Nüüd ſapputas ja rapputas ta mind nenda, et ma wiſt olleksin mahhakukkunud, kui ta mind mitte iſse ei olleks kinnihoidnud. „Tänna on minno Anna wieskümnes ſündimisse pääw ning mul on nüüd kahhewörra rööm, et ſa juſt tänna juhtuſid tullema.“

„Ollime Jürriga mönni ſanna räkinud, ſiis tullid ka maiaperrenaene, Liſa ja Juhhan, ja andſid mulle kät, ning keik ollid röömſad.“

„Wata, wanna söbber“ — ütles Käggo — „tänna hommiko tulli Liſa minno jure ja ütles: Pappa, kas tead, tänna on Mamma ſündimisse pä, ma ollen piible ramatus, ees otſas, järrele waatnud, kus ſa ſedda olled ülleſſe kirjotanud.“

„Pea ſu,“ ütleſin minna; „agga te louneks koki ja minna murretſen ka nattuke muud asja; woid ka tänna hommiko kohwi tehha. Agga mamma ei pea ſedda mitte teadma. Kui me' nüüd laua äres keik korraga hakkame önne

sowima, ei tahha ta mitte uskuda, enne kui Lisa piddi piibliſt näitama. Seäl tullid sinna juſt ukſeſt sisse. Nüüd isto mahha, wanna söbber! Tänna ei sa muidogi meie maias mitte tööd tehtud, ja meil on aega jutto aiada." —

„Agga ma ütlen sulle, wadder," ütles Püssi Jürri, „se olli üks römus pääw! Omma poia Wilippi pulma ja temma kahhe laste warrudeſt sadik polle ma mitte ennam ni römus olnud, kui sel päwal. Keik need wannad asjad Pola-, Saksa- ja Prantsussemaaſt, kus meie teine teisega enne ollime, said jälle kord ärra-rägitud. Liggi poleni öni istusime meie teine teise körwas, ja aiasime jutto."

„Teisel hommikul, kel olli alles 4, jubba kuuldi teises toas kips, kops! kips, kops! Mis minnagi ennam sängis weddelen, mötlesin minna, ja tousin üllesse. Kui ma kambriſt wälja tullin, istus Anna wokki ees ja kedras tradi lönga, Lisa ömbles, Juhhan teggi kinga trati, ja tüdruk tallitses lauda jures ellajaid."

Kui Juhhanil omma jaggo tratisid walmis olli, wöttis ta ramato kätte ja öppis mis kolis tarwis olli. — Tö läks Käggo käes nago wessi eddasi, ja siiski olli ömblus nago kudrus. Seäl jures aias ta isse minnoga järgeste jutto. Pärraſt prukosti läks tüdruk aida töösse; Anna hakkas loune wasto walmistama; poeg läks koli, ja Käggo teggi tööd nago wennelane. Igga pä teggi ta hommiko kella 4^last^ kunni öhto kella 8^ni^ tööd. Pärraſt sedda läksime aeda, mis wägga kenna ja puhhas olli. Öhto pär-

raſt ſõma piddas Käggo õhtopalwet ja ſiis maggama. Nenda olli ſeäl maias igga asjal omma aeg ja arro, ja keik olli korra pärraſt.“

„Teiſel päwal, kui me nelja ſilma ollime, küſſiſin minna: Käggo, miks ſa mitte ſelli ei wõtta?“

„Mis ma wõttan: head ei olle paljo ſada, ja need on ka kallid, ning üht tühja paljaſt ei tahha minna. Nad küſſiwad paljo palka ja tewad wähhe tööd, ja ſegi ei kõlba kuhhogi. Ühte ma piddaſin kolm aastat, ſe olli priske tõmees. Ta on nüüd omma wannematte jures ning — meie enneste wahhel räkida — kui ta taggaſi tulleb, ſiis pean Liſa temmale andma. Senni kaua kui temma ärra on, ei wõtta ma mitte ennam teiſt.“

„Kui pühhapääw tulli, läkſime meie keik kirriko. Pärraſt kirrikut lugges Käggo kord pühhaſt kirjaſt, kord ſüddame toidusſe ja Jeſusſe järrelkäimisſe ramatuſt ehk ka ühhe jutlusſe ette, ja kella 5 aego läkſime jälle kirriko, nink wasto õhtat weel muido jallotama. Koli maias peti ka jubba liggi aasta otſa igga neljapääw õhto palwe tundi, kuhho Käggo omma rahwaga ikka läks. — Keik ſe maia olli ni tasſane ja waikne, ei ſõimo egga wande ſanna ial kuulda. Igga laupääw õhto olli Juhhani tõ, kingad ja ſapad kätte wia ja rahha tua. Ramatus olli monni hea rubla ka üllespandud, kes aasta kaupa makſid: „Kui mo wäimees tulleb,“ ütles Käggo — „ſiis peab aſſi Jummala abbiga õige eddaſi minnema.“

„Kui paar röömsad näddalid mödas ollid, jätsin ma Jummalaga. Kui ma möda läksin, seisis Lassi körtsmik just ukse peäl. „No eks Te' wötta ka kummagi jalla peäle üks ommeti teekinnitusseks,“ ütles temma ja minna astusin sisse — agga mitte „teekinnitust“ wötma.

„Meie istusime agga mahha, jubba wanna Nööp tulli ka sinna.“ —

„Ah! mis ma piddin küssima,“ ütles körtsmik, „Teie ollite, kuida ma näggin, Käggo jures woöraks; no kuida on luggu tulliännaga? kas ollete sest ka middagi näinud ehk kuulnud?“ Neid sanno ütteldes, watas körtsmik naerates Nöbi peäle.“

„Seäl on tulliänd maias kül;“ wastasin minna.

„Mis sedda teist,“ kargas körtsmik üllesse. „Kas Teie wanna halli peaga pappa ka nisuggusid narri asjo hakkate uskuma?“

„Ah, äh! — Kas näed!“ — naeris Nööp. „Kas mul ei olle öigus? Sedda ussub ja teab jo keik külla. Seäl maias ei olle öige assi, sedda ma ollen ammogi üttelnud.“

„Kuulge, söbrad, ütlesin minna, mis meister Nööp Käggo tööst ja rikkussest räkis, on keik terwe tössi; agga selle önnetojal on wööreti nimme pandud: mitte tulliänd, waid Jummala-and on temma nimme! Jummala kartus, ussinus ja moistlik kokkohoidminne on Käggo tulliänd! Nüüd läks Nööp walgeks nago lummi.“

Ma räkisin nüüd keik üllesse, mis ma

Käggo maias ollin kuulnud ja näinud; ſiis ma ütleſin ka: ſe tulliänd ei jookſe mitte aewastamisſe eeſt ärra, waid ütleb weel: aita Jeſuke! Ei panne ka näggemisſe pärraſt mitte lippama, muido olleks ta minno eeſt ammo ärrakarganud, ehk ma kül temma näppode peale wahtiſin. — Ma uſſun, meiſter Nööp, Teie wannaiſſa jures, Lättimaal, ei jooksnud Jummala and ka mitte wannaemma aewastamisſe pärraſt ärra, waid kui meiſtri käſſi hakkas wägga häſti käima, läks ta laiſaks, ja ſeält tullid pärraſt keik teiſed head asjad järrele. Jah töeste, kuſt maiaſt ial uſſinus ja Jummala kartus tagganewad, ſeält kaub ka ſe tulliänd, kedda minna teile esmalt nimmetaſin, nago tinna tuhka, ja waeſus ja kirratſeminne astuwad temma aſſemele."

„Ma uſſun ka, et ſe tulliänd körtſi klaſi ja topide ſillitajaid, keſkhommikuni maggajaid ja ſelleſarnatſid mehhi mitte ei ſalli. Ta ei ella mitte maias, waid ſüddames, ja kes tedda ſeält ärra aiab, ſel on ta ka maiaſt kaddund. Temma jäeb igga ühhe jure, ſenni kui innimenne Jummalat kardab, öiguſt armastab, tööd teeb ja pallub, moiſtlikkult ellab ja kokko hoiab, mitte ahne waid ristiinnimeſſe modi. — Teile, meiſter Nööp, kel ka paljo lapſi peab ollema, tahhakſin ma wägga nou anda, et Teie ka niſuguſt tulliända otſikſite. Teil ep olle mitte tarwis kaugele jooksta; agga ſedda ma ütlen, ei Laſſi egga kellegi mu körtsmikko laua äreſt Teie tedda ei leia."

„Wott', totta pois!“ hüdis körtsmik. „Nisuggune on öige tulliänd, ja ma sowiks, et ta iggas maias ellaks.“

Meister Nööp pugges tassakeste ukseſt wälja.

„Kuulge, küllamees,“ ütles körtsmik selle peäle minno wasto, „Teie ollete mul kül ühhe hea napsiwötja praego omma isseärranis tulliännaga ukseſt wälja saatnud, ja kes teab, kas tulleb ennam; agga ma tännan Teid siiski, et üks ommeti selle narrile temma ebbaussо kallo silma peält ärrawöttis. Andko Jummal, et temma targemaks saaks ja mitto weel temma läbbi; seſt meie suur külla kubbiseb ebbausko täis. Kül öppetaja rassib ja pallub ka kantsli peält, kül koolmeister maenitseb, agga mis sa sõggedattele teed, nad on ebbaussu sees, nago kärpsed törwa sees kinni.“

„Tehko agga öppetaja ja koolmeistrid omma tööd truiste, polle seſt wigga, et seme hilja touseb,“ — ütlesin minna. „Jummala sanna öppetus on kuld seme, mis wimaks ikka kuldsed wilja kannab, isseärranis weel laste süddames.“

„Woib kül olla,“ wastas körtsmik. „Jome nüüd minno kullo peäle weel tobi öllut ärra, selle hea jutto eeſt. Sedda luggu tahhan ma keige küllale räkida, ning seſt tulleb wist kasso.“

Nenda räkis Püssi-Jürri omma Karreda luggu. „Töeste, wadder,“ ütles Kotti Maddis, „Jummala önnistus on se tõssine tulliänd, ja teie nored ning wannad Sannumetoja luggejad, katske, et teie sedda omma maiasse sate. Jätke

keik pobbiſemiſt ja lobbiſemiſt ja keik ſittad ebbauſſu ja noidusſe kombed mahha, ſeält ei tulle ilmas kaſſo, agga paljo kahjo.“

Kas lõme käed ſelle peäle? — Noh, andko ſiis Jummal iſſe terwiſt ja moistuſt! —

Weel üks kord Eiſtakiusſeſt.

XIII.

Akapius.

Wea olleſin ärraunnuſtanud, et monned luggejad wiſt on tähhele pannud, et Eiſtakiusſe luggu mitte üſna otſas ei näita ollewad, ning tahhan teile ſedda löppetuſt weel könnelda; ſowin ning pallun agga, et luggejad luggemiſſe jures nattuke parremat asja, kui paljaſt aiawiduſt otſikſid. Meie ello on muidogi ni wägga lühhikenne, et ſeält raiskamiſſe ja wiitmiſſe peäle middagi ülle ei jäe.

Kui Eiſtakius nüüd omma abbikaſa ning poege ni pitka aia järrele jälle leidnud ning terretanud ja eſſimenne römo-oog mödas olli, läks ta nendega rohtaeda, istus ühhe ſure, laiaokſtega pärna alla pengi peäle mahha, ning ütles: „Minna tean nüüd kül, armas Teopiſta, et laewamadruſſed, kes ſind ütleſid ſurnud ollewad, ſind pärriſorjaks on ärramünud; ma tean ka, et mo armſad poiad metſellajatte ſuuſt

on peästetud, seest nad on ellawalt mo ees: agga midda modi Jummal teid keike tännase päwani on aitnud, seest ei tea minna middagi, ning sowin siis, et mulle sedda lühhidelt könnelete."

"Teie, armsad poiad, ütles Teopista, könnelege esmalt omma luggu issale ja minnule, pärrast peate keik kolm ka minno asja teäda sama."

Esmalt räkis Akapius omma luggu, ja ütles: "Kuida loukoer mind kinni wõttis ja metsa wiis sedda on issa omma silmaga näinud. Sest hirmust ja ehmatusseest, mis mul loukoera suus olli, ei tea ma nüüd ennam middagi; ma ollin nago pool surnud. Kui ma ueste märkama hakkasin, leidsin ma ennast ühhest suest toast, kus paljo küünlaid põlleside ja hulk innimessi minno ümber seisid. Keik ollid wägga röömsad, et minna loukoera suust ollin peäsnud. Minno rietteste woisid nad wist tunda, et ma kaugelt Maalt ja suurt suggu rahwa laps ollin. Nad küsisid nüüd, kuida minna siinna pimmeda metsa sisse ja metsellajatte kätte ollin sattunud. Paljo aega läks möda, enne kui minno wastuseest arro said. Keik kahhetseside minno issa ning wenna pärrast wägga, ning wõtsid nouks neid üllesse otsida. Teisel hommikul läksid ka mitto meest pikidega wälja, tullid agga õhto jälle tühjalt taggasi, ning arwasid, et metsellajad ni hästi issa kui poega ollid ärraraiskanud.

Mind ollid nemmad, mis mulle pärrast

mitto kord rägiti, sel kombel peäſtnud: Mehhed olnud metsas puid raiumas ja tulnud wasto öhtut seält koio pole. Seäl tulnud loukoer minnoga äkkiste kaljo takka wälja, ning tublid mehhed, sure kirwestega läinud talle wasto. Üks mees isseärranis oli ni liggi sanud, et loukoera kirwega woinud lüa, mis peäle kurri loom mind suust lahti lasnud ja mehhe kallale kippunud. Selsammal silmapilgul karganud agga teised mehhed (neid olnud wiis meest) takka loukoera peäle, ja wielt poolt sanud nisugused hobid, et mõirades werriselt jooksma pannud. Selle peäle wõtnud mehhed mind nüüd üllesse ning pannid pärrast weel mitto korda immeks, et loukoer mind mitte ep olle hawanud, ja arwasid, et ta mind wist terwelt omma poega ette wia tahtnud. Keik agga tundsid ärra, et Issanda armo käsi mind hoidmas olnud, ja maenitsesid mind Tedda selle eest keik mo ello aeg tännada.

Ma mälletan weel, kuida nemmad ühhe teisega jaggelesid ja igga üks mind ennesele kaswatada tahtsid. Siiski selle kätte, kes esmalt loukoera olli lönud, jäi wimaks woimus ning mind widi temma maiasse. Ta isse kandis mind nago kanna poega sülles koio, kus ta minno eest kui omma lapse eest hoolt kandis.“

„Keik selle metsa külla rahwas ollid ristiinnimesed. Seält ep se armastus ja halledus ka tulli. No agga kuida sinad siis ristiinnimeseks sanud? Ikka Jummala armo läbbi, ning se olli nenda sündinud: Mitme aasta eest

olli üks öppetaja nende küllasse tulnud ja neid öppetanud. Rahwas wötsid tedda lahkeste wasto, kuulsid temma öppetust, pöörsid ommast paggana pimmedussest ja on nüüd üks weike Kristusse jüngri hulgakenne kesk pimmeda paggana metsa sees. Keik ellawad rahhus ja armastusses, kui ühhe issa lapsed. Ilmalikko warranduste pärrast ei lähhä nad ial tüllisse, waid arwawad nisuggust tülli ristiusso häbbiks ja teotusseks ollewad, ja ma arwan, neil on seäl jures wist wägga öigus. Mis neil on, sedda jaggawad nemmad ühhe teise wahhel, ning üht kerjajat teiste uste tagga polle minno silmad seäl mitte näinud. Mis önnis luggu olleks ristikoggodusses, kui sedda kallist asja jubba iggalt poolt leida olleks!"

„Laste öppetamisse ja kolitamisse eest peawad nemmad isseärranis kanget hoolt. Üks wanna wagga öppetaja, kes mitto aastat pärrast teise surma nende jure tulli, öppetas nende lapsi sure holega. Ta öppetas neile keik, mis ellus tarwis on, agga keige ennamiste sedda mis ellus ning surmas tarwis on — öiget ning ellawat usko kolmaino Jummala sisse. Sesamma wannakenne olli ka minno koolmeister. Ta olli ommas nores pölwes wägga paljo öppinud, ja moistis mitmed keled ja kirjad. Et mul suur lust öppida olli, sepärrast öppetas ta minnule mitmed muud asjad weel ennam, kui teiste külla lastele: sest ta arwas ette, et minna elluks aiaks señna metsa küllasse mitte ei piddand jäma."

„Sain ma ſuremaks, ſiis piddin iggapääw päwatouſoga, nago keik teiſed, pöllo ehk heina töös ollema. Selle läbbi ſain ma kangeks ning tuggewaks. Külla olli ſure metſa ſees, ning metsellajattega olli meil pea järgeste ſöddimiſt. Mitto korda piddi kündja wägga tubliste ette watama et tiger, loukoer ehk karro härga ſahha eeſt ärra ei wötnud. Ehk külla kül mitte aus ja illus wälja ei näitnud, ſiiski olli ta minnule ni armas, et minna ellades ſeält ep olleks ärra läinud, kui mitte Jummalal ep olleks minnoga teine nou olnud.“

„Minna ollin jubba niſamma pitk, kui praego ollen, kui korraga ennam kui aasta eeſt keiſri käſk tuli, et ſeält küllaſt piddi ka üks noor mees liisko wötma ja nekrutiks minnema. Nüüd olli nut ja kiſſa lahti. Seſt neil rahhulistel innimestel olli ſöa nimme jubba hirmus kuulda. Siiski mis tehha? Keiſri käſk piddi täidetud ſama ning ſai ka. Iſſad, emmad, öed, wennad ja ſuggulaſed nutſid, agga liiſk piddi wöetud ſama — ja langes minno kaſſoiſſa poia peäle. Korraga tulli mul niſuggune luſt ja julgus, et ma teiste ſeaſt wälja actuſin ning ütleſin: „Jätke liſowötmiſt tühja, minna lähhän ilma liſota!“ Mul olli hea meel, et ma nende innimestele, kes mind ſurmaſt ollid peäſtnud, ka üht head woiſin tehha. Üks wanna ſeerſant, kes liſowötmiſeks ſiñna olli ſadetud, watas minno peäle, ja ütles: „Se on priske! Sinno pitkus, julgus ja näggo on mo mele pärraſt.“ Wanna öppetaja önnistamiſſe

ja keige küllа tännoga läkſin minna ſeerſandiga tele.“

„Kui ſuur wahhe uſklikko ja uſkmatta mailma innimeste wahhel on, ſedda öppiſin ma alles ſiis tundma, kui ma küllaſt wälja ſure mailma kärra ſekka ſain. Seäl waikſes küllas ollid julged ja häbbematta patto tenistuſſed, mis uſkmatta rahwas igga pääw römoga tewad, koggoni tundmatta. Pettuſſeſt ja kawwalaſt kurjuſſeſt ei teädnud need head innimeſſed middagi. Lukkud ja öwahhed ollid ilmaasjata asjad. Ilmas ei kuulnud minna ſeäl üht wande ſanna, egga näinud üht joobnud innimeſt. Ma pannin ſepärraſt ka wägga immeks, kui ma pärraſt innimeſſi, kel wiis meelt peas on, tee peäl näggin tuikuwad, nago haiged, ja ſeäl jures keikſugguſid rummalaid ſanno wandudes ſuuſt wälja aiawad, ja neid ööldi — joobnud ollewad.“

„Iſſeärranis kurwastas minno ſüddant ſe wägga, et laste öppetuſt iggal pool ni waewaliſſe ja pudulisſe leidſin ollewad. Mitmes maias näggin minna, kuida wannemad iſſe omma lapſi rikkuſid ja ellitaſid. Keik, mis lapſed rummalusſes räkiſid ja teggid, kideti öigeks. Keik, mis wannad innimeſſed teggid, teggid lapſed ka. Törkuminne, eddewus, laiskus, ſannakuulmatta wiis ja muud kelmuſſed ollid laſte jures iggapääw nähha. Mitto kord mötleſin minna: Eks ep olleks wimaks mitte parrem, kui loukoer monne nende laſte ſeaſt niſugguſte rahwa jure wiiks, nago ta mind

wiis, et ned öppikſid Jummalat kartma, tööd teggema ning palluma.“

„Kuida minno luggu pärraſt läks, ſedda teab mo armas iſſa, emma ja wend jubba. Kuida olleks minno hing moiſtnud möttelda, et ſuur peakinral, kelle al ma teniſin, minno iſſa piddi ollema! Ma teädſin kül, et kinrali nimmi Platſidus olli, agga et minno iſſal ka enne ſe nimme olnud, ſedda ei teadnud minna mitte. Omma wenda tundſin minna, kui üht tubli noort meeſt, ka ammogi, agga kes teadis mulle üttelda, et ta minno wend olli? Nüüd agga on Jummala arm meid immelikkult jälle kokko ſaatnud; Temma ſure nimmele olgo ſelle eeſt tänno!“

Teopistus.

„Minno luggu,“ ütles norem wend Teopistus, „on ülleültſe pea niſamma kui minno wenna luggu, ſepärraſt tahhan weel lühhidemalt räkida.“

„Kui loukoer mind olli ärrawinud, juhtüs ta minnoga kahhe mehhe wasto, kes, ſured pigid ſelgas, kaddund härga otſiſid. Mehhed kuulſid lapſe kiſſendamiſt pakſo metſa ſees ning jooksid ſinna. Ni pea kui loukoer mehhi näggi, tikkus ta minnoga jälle jooksma, agga önneks ollid meestel kaks ſuurt koera liggi, kes loukoera kallale tikkuſid, nenda et ta mind mahha wiskas ja koeri hakkas tagga aiama.

Senni kaua wõtsid mehhed mind üllesse, pannid ühhe kaljo otsa, ning töttasid isse koertele appi. Mehhed andsid koertele nou ning käisid isse pikidega ni loukoera peäle, et wimaks jooksma panni. Ka minnule ep olnud murdaja middagi pahha teinud, muud kui et mo teine õlla monda aega pärrast sedda haiget teggi, mis agga pärrast ka ärrakaddus."

„Teine neist meestest wõttis mind nüüd käe peäle ja wiis koio. Koddo küsis ta minno käest, kuida minna metsa ollin sanud. Minna räkisin temmale, kuida teine loukoer mind ja teine mo wenda ärrawinud, ja kuida issa meist jõkke üksi mahhajänud. „Sinno issa on wist, nago so wend, metsellajatteste ärramurtud sanud," ütles temma. „Seäl jõe äres on nago nende pessa; kuida wois temma, kui tal muud riista käes ei olnud, kui üks kep, nende wasto panna!"

„Se mees, kes nüüd minno kassoissaks jäi, olli ka üks ristiünnimenne, ning räkis pärrast mo peästmisse luggu mitto korda. Kui nad kuulsid, et minno nimme Teopistus olli, said nad wägga röömsaks, ning tundsid ärra, et ma ristirahwa laps ollin; sest Teopistus tähhendab jo ni paljo kui: Jummala usklik. Neil ennestel olli ka üks minno wannadune poeg, kellega mind ühhes kaswatasid. Seäl maal ei olnud kül mitte üks külla; agga paljo üksikuid tallosid ollid möda metsi, kes ristiusko ollid ja ühheskous käisid pühhapäwal Jummala tenistust piddamas. Ka nemmad ollid

selsammal kombel, kuida Akapius könneles, ristiusko tundma sanud. Sel korral ellas ka nende seas üks usklik õppetaja, ning mo noor ello ja õppetus olli pea sesamma, mis Akapiussel, sepärrast ei tahha ma sega ennam aega wita."

„Meie esimenne tö perremehhe poiaga olli karjas käia, mis ammetit meie monda aega piddasime. Meie ei käinud, kuida seäl kombe olli, omma karjaga mitte igga pääw koddo, waid üksi laupääw. Igga öse teggime meie karja jure suurt tuld üllesse, et metsellajad piddid hirmotud sama. Ühhel ösel kargas meie suur karja koer korraga maast üllesse, ning hakkas kibbedaste aukuma. Meie ei woinud muud arwata, kui et monni metsellajas lähhedal piddi ollema, ning kargasime maast üllesse ja wötsime pigid kätte. Agga immeks pannes näggime meie, et kaks söameest metsast wälja tullid, haljad pigid selgas. Se olli siin sure metsa sees üks teadmatta assi. Minno kassoissa tulli ka nende tagga ning olli kurw ja murres. Meie omma kassowennaga ei moistnud mitte kauzelt arwata, mis se piddi tähhendama; saime agga warsi teada."

„Söamehhed ep olnud muud middagi, kui nekrutiwötjad. Selsammal päwal olli keik koggodus kous olnud ja nored mehhed, kes koddo ollid, piddid liisko wötma. Et meid mitte koddo ei olnud, piddi perremees omma poia ning minno eest tombama ja — liist langes ta omma poia peäle; öige nisamma kui Aka-

piusse kassoissa jures. Et sõameestel rut tagga olli, sepärrast tullid nad weel läbbi ööd poia järrele.“

„Oh kui kurwaks läks minno armas kassowend sedda kuuldes! Ta nuttis nago wäeti laps, ja issa nisamma. Ta olli kül issa ainus poeg, agga sest seäl ei holitud. Se halledus läks mo läbbi südddame ning — ma issegi ei teädnud, kust se julgus mulle tulli — ütlesin sõameeste wasto: „Jätke mo kassowenda koio, ning wõtke mind! Mul on ennam lusti sõamehheks sada, kui mo kassowennal Mo issa olli ka sõamees, ja ma mängisin lapse põlwes heamelega issa sõariistade kallal. Kui teie tahhate, ma tullen praego liggi!“ — „No se on mees!“ ütlesid sõamehhed. „Wata, oun ei kukku tal puust kaugele: mis issa, sedda poeg. Tulle agga liggi, armas pois. Olled meile paljo armsam, kui se teine wärriseja ja kahwatand noor mees.“

„No kassowend ja issa nutsid nüüd römo pärrast, ja kiitsid minno head südddant. Minna agga wastasin: „Minna ei te muud middagi, kui mis mo kohhus on; minna tean kül, kui paljo teie minnule ollete head teinud. Kus ollekssin minna olnud, kui sa mind mitte lonkoera suust ep olleks wäljakiskunud ja ülleskaswatanud?“ „Armas poeg, wastas kassoissa, se olli minno kui ristiinnimesse kohhus, mis eest minna mitte tassumist ei woi pärrida.“ — „Kas sa mind siis mitte ristiinnimeseks ei pea?“ küsisin minna. „Minna ei te sedda ka mitte hinna egga tänno eest, waid armastusest.“

„No minne siis Issanda nimmel ning Temma önnistussega," ütles kassoissa nüüd nuttes. „Tawet tulli ka lammaste jurest sõtta ja Issand olli temmaga; olgo Temma ka sinnoga. Ehk on ka sinno ön, et sa karja-keppi soapigiga pead wahhetama; mo südda ütleb mulle, et Jummal sinno heateggo meie wasto peage saab tassuma."

„Tänna päwal, omma armsa wannematte ja wenna jures istudes, tunnen ma selgeste ärra, et mo kassoissal õigus olli. Kuida olleksin minna seäl küllas karjas käies ellades teid nähhä sannud? Jummal on meie armastust, ni suur assi kui innimesse armastus muidogi on, misga meie teiste eest sõtta läksime, liaks rohkeste tassunud. Temmale olgo au, kitus ja tänno!"

XV.

Pärrisorri.

Nüüd olli kord Teopista, Eistakiusse proua kä, et omma luggu piddi räkima, mis ta ka warsi teggi.

„Praego on mul weel se pääw" — ütles temma, — „mil mind teie kolme käest wäggise ärrakisti ning laewa kambri wissati, nago eilne pääw meles. Kurri Mora mees seisab, nago must warri, allati mo silma ees. Ni pea, kui laew jubba tük maad rannast ärra olli ja minna ommast ehmatusest nattuke toibuma hakkasin,

tulli muſt kippar minno jure, wiskas ennaſt minno ette pölwili mahha ja pallus, et ma temma pahha tööd piddin andeks andma: ſeſt pallawaſt armastusſeſt — kuida ta ſadan ütles — olli temma mind mo mehheſt ja lasteſt lahhutanud, ja tootas mulle nüüd keik önne ja head.“

„Kuida woid ſa ennam ſedda meeſt armſaks piddada,“ ütles temma, „kel pea weel wähhem on, kui kerjaja ſandil? Minna agga ollen rikkas, ja woin ſulle keik anda, mis ſo ſüdda himmustab. Mul on märato kulda, perlid ja kallid kiwwa; neiſt woid ſinna omma ehteks ni paljo wäljawallitſeda, kui isſe ial tahhad. Purpuriga tahhan ma ſind ehhitada, keige kallimad road ſulle anda, ja ni paljo üllespaſſiad woid ſa piddada, kui ial tahhad, ja ma isſe tahhan ſind kui kunninga preuat auustada ja wägga armastada. Kas ſa woid parremat Ma peäl weel ſowida? Sepärraſt heida mo nouſe ja anna mulle kät!“ — Ehk ma kül temma käes, nago kannapoeg kulli küünde wahhel ollin, ſiiski ma lootſin Jummala abbi peäle, ſüllitaſin temma jutto peäle, ja pöörſin talle ſelga. Temma agga ei pannud ſeſt miksgi, waid waewas ja pinas mind kolm päwa niſugguste juttodega. Kül ta melitas, kül ta ähwardas, agga Jummal kinnitas mind — ei aitnud middagi. „Ma tahhan ſind jo ärrawõtta“ ütles ta wimaks; ſe on, rummal naeſterahwas, ſinno önneks. Ma ei moiſta mitte, kuida üks innimenne omma önne nenda jalgega

woib tallata, kui ſinna teed.“ Et patto ja lihha ön ja rööm hingeönnetus on, ſeſt temma waene loom ei teädnud. Köht olli temma Jummal, häbbi temma au ja mailm temma taewas.“

„Neljandama päwa hommiko astus ta jälle minno ette ning küſſis wägga lahkeste, kuida mo käſſi käib ja kas ma jubba parremad mötted ollen ſanud. Mo märjaſt ſilmiſt ja keigeſt minno kombeſt wois ta warſi moista, kui jölle mul temma iſſe ning temma juttud ollid, ſepärraſt ütles ta wihhaga: „Nüüd ollen ma ka jubba wäſſind ſinno nutmiſt ja törkumiſt kuuldes; mul ei olle ka ſind mitte tarwis palluda. Päwa lodeni annan ma ſulle weel aega, kui ſa ſiis mitte minno nouſſe ei heida, ſiis hoia ennaſt!“ Selle peäle läks ta wälja ja wiskas ukſe kõm takka kinni.“

„Nipea kui ta wäjla läks, heitſin ma ennaſt jälle pölwili mahha, ja kisſendaſin Jummala pole, et ta mind ſeſt raskeſt häddaſt wöttaks peästa. Nenda tulli öhto kätte. Päike punnas ja läks loja, minna öhkaſin ikka peäle Jummala pole ja otaſin wärriſedes omma rojastajat waenlaſt, agga — päike olli jubba ammo lojas ja tedda ei olnud weel mitte nähha. Peäle ſedda näggin ma immeks pannes, kuida madruſſed kihhenal kahhenal üthheſt teiſeſt läbbijookſid ja hirmul ollid. Minna ei teädnud kül mitte, mis ſe tähhendas; agga ommeti tousis lotus minno ſüddames: ehk Jſſand hallastab minno peäle ja peästab mind ommeti. Wimaks ſain

kuulda, et kippar äkkiste haigeks jänud, ja igga silmapilk raskemaks jääb. Hommikut ei sanud temma ka mitte ennam nähhä, waid heitis pole ö aego hinge. — Mis woisin minna nüüd muud tehha, kui Jummala immelikko peästmisse eest tännada, ja temma waese hinge eest palluda."

„Madrussed ollid omma kipre surma pärrast wägga kurwad, agga minno peäle wägga wihhased. Temma surma ütlesid nemmad minno sü ollewad, ning wötsid nouks, mind pärrisorja tenistusse ärramüa. „Nenda woime meie omma kipre surma sinno kätte maksa," ütlesid nemmad, „ja se rahha mis meie sinno eest same, olgo meie sure kurwastusse kergituseks." Siiski ei läinud nemmad laewaga mitte sinna liñna, kuhho esmalt pidid minnema, waid purjotasid ühte koggoni woorasse liñna, kus kegi neid egga mind ei tunnud egga otsinud."

„Nenda sündis ka. Meie saime woora liñna ning madrussed wisid mind pärrisorja-turrule ning pakkusid sure hinna eest m ja. Üks pärrisorja kaupleja watas mind ja küssis, mis ma keik moistan ka tehha. Ma nimmetasin temmale keik pinikessed naesterahwa tööd mis ma moistsin, ja lootsin se läbbi, et mo eddespiddine orjapölli p ddi nattuke kergem ollema. „Kui sedda moistad, mis sa rägid," ütles orjaostja, „siis olled sedda hinda kül wäärt, kui sa agga sedda mitte ei moista, mis sa kiitled, siis känan ma so kaela ümber. Kas julged selle peäle jäda?" Minna jäin selle jure, mis ma ollin

üttelnud. Temma lugges nüüd rahha wälja, madrussed pistsid tasku, ja läksid laewa peäle."

„Kaupleja wiis mind ühte tuppa, andis mulle süa ja jua ja olli omma kaubaga rahhul. Monne päwa pärrast sadeti suur killawoor kaupa teise liñna, mitto kümmend kammelid koormatega, ja mind pandi nisamma nago keik muud kaupa kammeli peäle ja sadeti minnema. Mitto päwa ollime tee peäl, enne kui teise liñna saime. Se kaupmees, kellele keik se kaup sadeti, tulli warsi wälja, lugges orjaostja kirja, köngotas pead ja tombas ölladega, sest ta piddas hinda, mis minno eest küssiti, liaks. Ahne pärrisorja kaupleja olli, kuida ma pärrast kuulsin, kolm kord ni paljo minno eest küssinud, kui ta isse olli annud. Kaupmees andis mind ühhe selli kätte, ja ütles: „Wi sedda pärrisorja naest minno proua jure, ja lasse järrele katsuda, kas ta moistab keik sedda, mis siin on kirjotud? kui mitte, siis ma sadan sedda kallist kaupa warsi jälle taggasi."

„Pahha melega pöris ta ennast minno poolt ärra, ja läks muud kaupa watama. Kaupmehhe proua istus illusa sohwa peäl, kui mind sisse widi, ja temma ees laua peäl ollid paljo perlid ja kiwwa, kust seast ta need suremad ja illusamad walja otsis ja kuld nöri otsa rongi panni. Proua näggo näitas wägga tassane ning lahke ollewad, mis minna muido ühhe paggana innimesse jures mitte ep olle näinud. Ehk kül kuld ja höbbe temma maias läikis,

ſiiski ollid temma rided ühtlaſed ja enne waeſt kui rikkaſt modi. Ta watas lahkeste minno peäle, küsſis mitto asja minno käeſt ja laskis mind methe käsſo peäle monda prowi tehha. Minno ſüddames hakkas proua armſaks minnema; ma teggin prowi ning könnelesin temma küsſimiste peäle keik omma ello luggu wimane üllesſe. Agga enne kui minno jut otſas olli, touſis ta korraga üllesſe, haikas mo kaela ümber, andis mulle ſuud ja nimmetas mind ommaks öeks. Minna pannin esmalt wägga immeks, agga ſelle peäle tulli ſuur rööm. Temma olli, ehk kül omma mehhe tahtmisſe wasto, ristiinnimenne, ning ſepärraſt nimmetas ta mind ommaks öeks. „Jummal olgo tännatud, ütles temma, et ta ükskord minno palwed on kuulnud ja mulle üht ödde ſaatnud, kedda mulle ni wägga tarwis olli!“

„Ta käskis mind nüüd enneſe körwa ſohwa peäle istuda, ja omma ello luggu weel üks kord ſelgeste räkida. Suur rööm olli temmal kuulda, kuida Jummal mind ja mo meeſt risti usſu pole olli juhhatanud. „Mulle ning mo armſa wannemattele ſai ewangelium jubba ammo kulutud, ning meie ſaime keik ühhel päwal ristitud,“ ütles temma. „Minno wannemattel olli ſeſamma ammet, mis Lidial Wilippi liinnas, ſepärraſt pandi ka minnule ſe nimme Lidia. Sel aial ollin minna liggi aasta abbiellus ning ſedda maia ja kaupa kinkiſid wannemad minnule ja mo mehhele, kus praego ellame. Sel aial kui meid ristiti, olli minno

mees pitka reisi peäl. Kui ta taggasi tulli ja kulis, et meie risti usko ollime heitnud, ehmatas ta wägga ärra. „Oh, eks teie ei tea," ütles temma, „kui wägga ristirahwast iggal pool taggakiusatakse? Nüüd tulleb ka meile sesamma luggu kätte, et keik ommast warrast ja ellust pea woime ilma jäda." Siiski tootas temma ka issi ristiusko wasto wötta — kui wagguſam aeg piddi tullema."

„Warsi pärrast sedda surri minno armas issa ärra. Keik jäi nüüd minno mehhe kätte ja sest aiast sadik wabbandas ta ennast ikka sellega, et tal wägga paljo tallitamist on, ja mitte aega ei olle, ristiusso peäle möttelda. Temma süddamel ollid mailma warrandussed armsad ja ei tahtnud neist mitte lahti laska. Kahjo kül, agga mis tehha! Wimaks tulli ristirahwa taggakiusaminne ka meie liñna, ja mitto tru tunnistajat said surma, mis tuhhat korda ennam wäärt, kui tühhi patto ello. Minno mees ehmatas nüüd koggoni ärra. Ta wärrises, kui minna ehk emma kord Kristusse nimme suhhu wötsime. Ristirahwaga Jummalat temda, kelis ta meile kowwaste ärra. Meie ollime emmaga selle ülle wägga kurwad ja nutsime igga pääw. Kolme ku eest läks ka minno emma maggama ja minna jäin, keikist ristünnimestest lahhutud, üksi mahha. Nüüd sa woid isse arwata, ütles ta nuttes, kui suur rööm mul olli, kui Issand mulle üht usoödde maiasse satis. Mailma ja minno mehhe ees pead sa kül minno pärrisorri ollema; agga

meie enda wahhel olled sa minno ööde, ja ma pean sind paljo ennamaks, kui isseennast, sest sa olled usso pärrast ennam wallo näinud, kui minna. Selle peäle hakkas ta jälle mo ümber ning andis mulle suud.“

„Lidia näitas mulle nüüd ka omma kaks weikest tüttart ja üht poega, kes alles kätkis olli. Neid lapsi, armas Teopista, ütles temma, pead sa mulle taewase Issale aitama kaswatada, et nemmad ka wimaks selle rigi pärriaks sawad, mis Onnisteggia omma surma ja werrewallamisse läbbi meile on saatnud.“

„Pärrast sedda räkisime ka weel ömblusse ja kuddumisse tööst. Lidia tö olli kallid kiwwa ja perlid purpuri, punnase sammeti ja sidi peäle ömbleda, mis sure würsti prouadele kalli hinna eest müdi. Se tö olli wägga pinike ja wähhe naesterahwast moistsid sedda tehha, ja ses ammetis piddin minna tedda aitama, mis önneks mulle jubba norest pölwest sadik öppitud ammet olli. Nores pölwes, kui minna pinikest näppotööd öppisin, ei moistnud ma sure rahhoa laps mitte möttelda, et ma sellega wimaks omma peatoidust piddin tenima. Nüüd tundsin ma selgeste, kui hea se on, kui innimenne nores pölwes ni paljo, kui ial woib, öppetust püab. Monne tunni pärrast tulli kaupmees isse ka minno prowitööd watama, ja kui ta näggi, et tö rutto eddasi läks ja hea olli, kitis ta mind nende sannadega, — mis ta enneste meleti paljo wäärt ollid: „Noh, se on hea, et se hulk rahha,

mis ma ſinno eeſt ollen maksnud, mitte mahha ei olle wisſatud!“

„Ma piddin agga hommikuſt öhtani järjeste ömblema, ja wimaks hakkaſid mo ſilmad haigeks jäma. Ehk kül Lidia omma meeſt pallus, et mind monda tundi ka puhhata laſſeks, ei wötnud ta ſedda mitte kuulda, waid ütles ikka: „Ta makſab wägga kalliſt hinda; millal ma ſedda kätte ſaan?“

„Rohtaia tööſt ei moiſtnud Lidia mitte paljo, ja nende ſuur rohtaed olli ſepärraſt kaunis korriſtamatta, ja kandis wähhe ſisſe. Ma öppetaſin temmale, kuida ta ſellega piddi ümberkäima, ning ſeſt päwaſt lasti mind igga pääw 2 ehk 3 tundi aedas tööd tehha. „Siis ei olle,“ ütles kaupmees, „ſe aeg, mis ta ömblusſe jureſt ärra on, mitte üsna ärraraiſatud.“ — Need tunnid, mis ma prouaga aedas woiſin tallitada, ollid minno ainud puhkamisſe tunnid, ning ma tännaſin Jummalat.“

„Kawwal kaupmees olli warſi arro ſanud, et minna ka ristiinnimenne ollin, agga ta teggi, nago ta ep olleks ſeſt middagi teädnud. Monni kord ütles ta wahheſt ſekka: „Risti usko pärrisorjad on keige truimad, usſinamad ja tasſaſemad; agga kaupmehhel on nendega ikka hirm. Seſt kui neid usſo pärraſt metsellajatte ette wisſatakſe ehk ärrapölletakſe, kes makſab ſiis ſedda kalliſt rahha, mis nende eeſt on wäljaantud? Omma ristiusko heitmisſega witis kaupmees ikka aega, ehk kül Lidia tedda mitto korda ſilmaweega pallus.“

„Ükskord jäi Lidia raskeste haigeks; keik arwasid, et ta piddi surrema, ja sedda arwas ta ise ka. Ta laskis omma meest omma surmawode jure palluda. Se olli agga mehhel wägga raske; sest tal olli, nago keikel ilmalikko innimestel, surma eest kange hirm. Siiski ta tulli, ning läks wärrisedes Lidia wode jure. Agga kuida panni temma immeks, kui ta näggi, et Lidia, kel jubba teine jalg haudas olli, ni lahke ja römus näitas ollewad. Ta ei woinud suggugi moista, kuida innimenne surma, kes meid keigest römust ja rikkussest lahti kisub, ni rahhoga woib odata. Ta panni sedda wägga immeks. „Armas mees," ütles Lidia, „minno röom ja rahho surmawode peäl tulleb sest, et ma ristiinnimenne ollen ja surma ärrawoitja Jesusse Kristusse sisse keigest süddamest ussun! Oh kui wägga sowiksin minna, et ka sinna ristiinnimenne olleksid ja sest rahhust ossa saaksid! Keik warrandust, mis meil on, pean minna nüüd mahhajätma, ja nenda pead sinna sedda peagi ka teggema. Meie ei olle middagi mailma tonud, egga woi middagi liggi wötta. Minna tean agga selgeste, et ma teises ilmas parremaid armowarrandussi eest leian, kui siin willetsas mailmas leida on. Oh et Jummal sinnule ka patto kahhersemist, pöörmist ja uut süddant annaks: siis ma surreksin weel surema römo ja tännoga!"

„Ta puhkas wahhel ja ütles jälle: „üht asja ma pallun wägga! Need lapsed, mis meile Jummal on annud, ollen minna tännini risti-

uskus kaswatanud. Ma tean, et ristiusk nende keige surem warrandus on, mis ma neile mahha woin jättta. Armas abbikasa, ärra püa sedda nende käest mitte ärrarisuda! Teopista, mo ussoödde, on mind tännini aitnud, on ikka minno laste teiseks emmaks olnud: lasse tedda seks ka eddespiddi jäda! Kui temma neid kaswatab, siis woin rahhoga hingada. Lubba mulle sedda palwet töeks tehha!“ — Mehhe südda olli ni ligotud, et ta lubbas ja nuttes wode jurest ärraläks. Lidia agga ei surnud se kord weel mitte, waid sai aegamöda jälle terweks; agga mehhe süddamest ei läinud temma sannad mitte ennam ärra. Mittokorda kulas wagguši, kui meie ristiussust räkisime ja wimaks lubbas ta, et Lidia teistega jälle wois Jummala tenistust piddamas käia, ja et minna ka woisin liggi minna, mis meile ütlematta römo teggi.“

„Sest aiast sadik tulli üle keige teine luggu meie linna. Wägga paljo inimessi heitsid ristiusko, ja selle läbbi tulli isseärranis ka waeste pärrisorjadele kergem pölli; sest kel ristiusko üllemad ollid, need ei sanud mitte ennam ni lojusse modi pinatud, ja mitto said ka koggoni priiks lastud. Agga ehk kül minno perremees sedda näggi, ja Lidia tedda ka mitto korda sellepärrast pallus, ei lasknud ta teist orjasid, weel wähhem mind priiks, kellest tal ni suur kasso tulli. Lubbas kül monnikord, agga se olli mokka otsast, et Lidia tedda piddi rahhul jätma. Ristiusko ei heitnud temma ka mitte. — Ehk kül kaupmehhe warrandusse

ahnus mulle monda kibbedat tundi on saatnud, siiski sedda lahkem on Lidia minno wasto olnud, ja ma woin Issandat süddamest tännada, kes neida targaste meid keik nelja on iggaüht isseärralikkult kolitanud ja wimaks jälle kokko saatnud! Tänno Temmale, muido ep olleks meil middagi kui ristiinimesse nimme olnud."

Nenda olli pimme kätte tulnud ja Eistakius satis poiad emma koio saatma, ja läks isse weel wägge watama. Teisel hommikul lubbas ta molleme poegega temma järrele tulla. Nenda jätsid sel öhtul leitud ommased suandmissega ühhe teisega Jummalaga.

XVI

Teisel hommikul, nipea kui kinral maggamisse kambrist wälja astus, ollid mollemad poiad ees toas tedda ootmas. Ta wöttis neid liggi ning läks Teopistat otsma. Kui ta kaupmehhe maiasse tulli, ütles rahwas, et proua ja Teopista praego mitte ei woi wälja tulla, ja et kaupmees jubba päroatousoga on laagrisse läinud söameeste käest risutud asjo ostma. Senni kaua läks Eistakius rohtaeda ja witis omma lastega aega, kunni Teopista ja Lidia piddid wälja tullema.

Pole tunni pärrast tullid kaks naesterahwast aeda, kes wist ka patserida tahtsid. Teisel olli lumme walge sidi kleit selgas, purpuripunnasest sammetist kuld tressidega mantel ümber ja suur

uhke kübbar peas, perlid ja kallid kiwwid hiilgasid junkste külges ja se olli — Teopista. Eistakius panni wägga immeks, sest Teopista olli koggoni teine innimenne, kui eile õhto, kus ta pärrisorja rides temma ees seisis. Ta silmad hiilgasid römo pärrast, ja mollemad hakkasid teine teise kaela ümber.

Teine naesterahwas näitas, nago olleks ta Teopista ümmardaja, allamas rides olli — Lidia. Lidia olli wägga selle peäle käinud, et Teopista tännasel päwal ennast omma sure seisusse järrele piddi ridessе pannema. Sest se kord olli just üks kullaga tikkitud sammetist mantel walmis sanud, mis Teopista isse olli ömblenud, agga ömblemisse jures mitte ei moistnust möttelda, et ta sedda ennesele piddi ömblema. Nüüd ta tundis selgeste ärra, kui wägga immelikkult Issand keik asjad sadab. Kaupmees olli mittokorda kurja sannadega tagga sundinud rutto teggema, agga ei sundia egga ömbleja ei teädnud kummagi, mikspärrast sedda ni rutto tarwis olli. Ta ommad ehted ollid need wiimsed töod, mis ta ilma teädmatta seäl maias teggi. Keik kallid ehted, mis tänna Teopista ümber ollid, kinkis Lidia temmale. Kui kaupmees taggasi tulli, ehmatas ta wägga ärra, kui ta kuulda sai, et Teopista peakinrali proua olli, kes ni mitto aastat kui pärrisorri olli teninud, ja kellele ta ni mitto kurja sanna olli annud, ja tedda ni ülleliga töga waewanud. Ta arwas nüüd, et Eistakius tedda piddi wangi pannema ja kes teab mis teggema. Agga se ep olle

öige ristiinnimeste wiis mitte, waid neile on Önnisteggia teist eesmärki jätnud. Sepärrast sai ka kaupmees wägga röömsaks ja kinkis weel suur hulk kallid perlid peäle kauba.

Mis iggaühhe südda seäl jures tunnud ja mis nad seäl ühheteisega könnelenud, sedda ei moista minno sulg mitte keik kirja panna; sedda önne ja römo katske, kui woite, isse möttelda. Agga nipaljo woin üttelda, et nad seäl aedes pude al prukosti föid ja Eistakius pärrast sedda Akapiusse ja Teopistusega wäe jure läks, neile sedda römust sannumid kulutama. Keik föamehhed terretasid omma kinrali ja temma poege sure römoöiskamisega, ja sowisid head önne. —

Teisel hommikul wöeti keik telgid mahha ning wäggi hakkas eddasi minnema. Eistakius föitis ratsa keige ees, Teopista istus nelja hobbose tölla sees ja mollemad poiad föitsid ratsa teine teisel pool körwas.

XVII.

Kes surmani jääb kannatama, Peab taewas ellokroni kandma.

Eistakius olli nüüd jälle ni önnelik kui üks inimenne Ma peäl woib olla. Sure waenlaste peäle olli temma woimust sanud, sepärrast tedda ka keige tee peäl, kust ta föawäega läbbi läks, öiskamisega terretadi. Omma armast prouat olli temma jälle leidnud, omma kaddund

poegi kättte ſanud; peäle ſedda otas tedda au ja rikkus Roma liñnas: mis wois innimenne ennam ſowida? Agga läbbi ſure willetſusſe peame meie Jummala riki minnema, ja ſe tulli meie armſa ſõbral ka peage kätte.

Enne kui Eiſtakius omma wäega Roma liñna ſai, ſurri keiſer Trajan ärra. Temma kaſſopoeg, Hadrian, pärris Roma rigi aujärge. Uus keiſer olli agga wägga kange paggana uſſo ſõbber ja ristiuſſo waenlane. Ristirahwa taggakiuſamisſed, mis Trajani al waikſemaks jänud, hakkaſid nüüd ueste jälle põllema. Keiſer Hadrian tahtis Kristusſe nimme koggoni Ma peält kautada, ning laskis ka nende kohtade peäle, kus meie Onnisteggia ſündis, ſurri ja üllestouſis, ebbajummala kuiuſid üllespanna, kedda rahwas piddid kummardama ja Kristuſt ärraunnuſtama. Paljo ristiinnimesſi ſaid hirmſa ſurma. Iggal pool olli pagganatte kisſendamiſt jälle kuulda: „Woge neid risti! Põlletage neid ärra! Wiskage neid loukoerte ette!“

Kui Eiſtakius wimaks omma ſõawäega Roma liñna joudis, wõttis Hadrian tedda armolikkult wasto, kitis tedda wägga wapraks mehheks, panni temmale autähta rindu, ja andis ſured kingitusſed. Keiſer Hadrian tahtis ommaſt kohhaſt ka wagga mees olla, kes igga abbi ja armo eeſt, mis ta ommaſt nouſt ei joudnud ſada, Jummalale au andis. Agga temmal waeſel ei olnud mitte üks, waid mitto kümmend jummalat. Teiſel päwal andis keiſer käsko, et keik rahwas piddi üht woidupühha pühhitſema.

Ka temma isse teggi mis ta käskis. Jubba hommiko warra olli temma keige omma üllemattega wäljas, ning märato au ja illega läks ta omma jummalattele ohwerdama. Eiskakius, kedda ta auustas, pidi temma körwas ollema, paggana templis suitsetamisse rohto pölletamisse ohwriks wima, ebbajummalaid kummardama, ja siis keisri omma käest woidokroni sama. Agga Eiskakius ei woinud, kui ristiinnimenne, sedda mitte tehha, waid tunnistas, et temma omma jalga ülle nende templi ukse mitte ei tösta, ja et temmal surnud jummalattele middagi tänno ei olle anda.

Selle peäle sai Hadrian hirmus wihhaseks. „Kuida woid sinna nenda tännamatta olla," ütles temma, „et sa omma issama jummalattele mitte tänno ei anna, kes sulle ni suurt woito annud, ja so prouat ja poegi jälle wälja saatnud?"

Eiskakius wastas: „Aus armolinne keiser! minna annan tänno keigest südamest, nipaljo kui ial jouan ja moistan; agga mitte ebbajummalattele, sest ma ollen — ristiinnimenne. Jummal, kes taewast ja Maad on lonud, on omma Poia Jesusse Kristusse läbbi mulle woito annud; temma on ka mo abbikasa ning lapsi mulle taggasi kinkinud ja temmale ollen ma ükst tänno wölgo. Ellades ei tahha minna ennast surnud Jummalatte ees kummardada, kedda innimesse moistus on wäljaarwanud ehk temma käsi teinud. Sedda aidako Temma mind surmani truist piddada!"

Keisri palled punnetasid wihha pärrast;

agga ta ei tahtnud sedda mitte weel näidata, waid tahtis katsuda, kas melitamissed mitte ei piddand aitama. Ta teädis kül, kui ta nüüd warsi Eistakiust temma usso pärrast olleks nuhhelnud, siis olleks wist keik wäggi, kes omma kinrali ni wägga armastasid, tedda kiwwidega surnuks wiskanud. Ta ei käinud mitte wäggise Eistakiusse peäle, waid melitas tedda hea sannadega, mis agga middagi ei aitnud. Wimaks laskis ta Eistakiust ärramiñna, agga andis sallaja käsko, et mitto suurtsuggu meeste- ja naesterahwast tedda kawwalast piddid kiusama, ja temma prouat ning poegi hirmotama ehk melitama, et nemmad Eistakiust usso poolt aitaksid ärrapöörda.

Ni hästi proua kui poiad toukasid nisuggust könnet jällestussega ennesest ärra. Keik ollid walmis enne surrema, kui isseennast ehk issat usso poolt ärrapöörma. Ollid nad Eistakiussele tunnistanud, mis nende käest nouti, siis wötsid keik nelli nouks, enne surra, kui Kristust ärrasalgada.

Näggi keiser, et melitaminne ja petminne mitte ei aitnud, siis hakkas ta ähwardama. Ta laskis Eistakiust ennese jure kutsuda, ja ütles temma wasto: „Kuida ma kulen, et sinna egga sinno naene ja poiad minno käsko mitte ei tahha tehha, waid kangekaelse süddamega minno käsko jalgega tallate? Ma ütlen sulle weel korraks: Te mis ma sind kässin; kui mitte, siis tea, et teid keiki üks hirmus surm otab!“

„Aus keiser,“ wastas Eistakius, „minna ollen walmis keik teggema, mis ſa mind käsſid; römoga ollen minna walmis Roma keisri, rigi ja rahwa eeſt ſõtta minnema ja omma ello andma, kuida ma ſedda mittokorda ennegi ollen teinud. Agga mo ſüddametunnistusſe wasto ei woi minna mitte tehha; minno ſüddames ei woi kegi mu wallitſeda kui Jummal, kelle käsko meie ennam peame kartma, kui innimeste käsko.“

Keiser ſai tulliſt wihha täis; wõttis keik Eistakiusſe autähhed ärra, ja käskis tedda wangi wisſata; nendaſamma ka Teopista ning kahhe poiaga tehha. Monne päwa pärraſt kutſuti neid kohto ette, kus keik nelli tunnistaſid, et nemmad kui ristiinnimesſed ellada ja — kui ſedda mitte ei lubbata — kui ristiinnimesſed ſurra tahtwad.

Nüüd olli ſurm ſilmaga nähhä. Eistakius ja temma proua ja poiad piddid metsellajatte ette wisſatud ſama. Surma pääw tulli kätte. Märato hulk pagganaid olli kous. Keik nelli todi ſõameeste wahhel wälja, ja pandi ühhe ſure kiwwi aia ſisſe keſk kohta ſeisma, kus nad weel wimaſt korda ühhe teiſe kaela ümber hakkaſid ja põlwili mahha langeſid. Pimme paggana rahwas kisſendas: „Laske loukoerad lahti, meie ei joua ſedda nalja ennam ärraodata!“ Neil waeſtel innimeſtel olli ſuur luſt peält wadata, kui teiſed innimeſſed metsellajaiſt ſaid löhki kistud ja ärraſõdud. Nelli ſuurt loukoera lasti korraga nende kallale. Keik rahwas

öiskas ja löi käsſa kokko. Agga wata, loukoerad ei teinud neile middagi wigga, waid heitſid nende ette mahha ja lakkuſid nende jalgo. Wande ja kirromisſega läks rahwas ärra. Nenda on innimesſe ſüdda: nemmad ei tundnud mitte, et nemmad hirmſamad ollid, kui loukoerad.

Keiſer ſai wägga wihhaſeks, ja moistis neile weel hirmſamat ſurma. Temma käſſo peäle kööti üks ſuur raud ahhi kumaks, kuhho keik nelli korraga ſisſe piddi wisſatama. Teiſel päwal koggus jälle ſuur hulk rahwaſt ahjo ümber, ja römustas ennaſt, et nad nüüd ommeti ennam ei peäſe. Kannatajad todi wälja ja tahheti ahjo wisſata. Moani ſam ahjuſt emal langeſid nemmad pölwili mahha ja Eiſtakius pallus: „Kolmainus Ma ning taewa Jummal! Sinna näed keik asjad, ſinna näed ka, mis meil praego ees on. Anna julguſt, joudo ja römo, et meie ennaſt ſo iggawesſe pallawa armastusſe pärraſt ſulle hea melega pölletamisſe ohwriks anname! Ilma ſinnota ei woi meie middagi tehha. Ärra pölga meie ſurma ohwrit mitte ärra! Kinnita ka keiki, kes meie järrele ſeddaſamma teed ſo auriki ſisſe peawad käima! Anna andeks meie waenlastele, kes mitte ei tea, mis nad tewad. Tänno ſinnule, keige armastusſe Onnisteggia, ſinno rigi walgus paistab jubba meie ſilmi, wötta meid armuſt wasto. Amen!“

Pärraſt palwet ſeuti nende käed ja jallad kinni ja wisſati ahjo, kus nad warſi ſurma

ſaid. Nende ſurnud kehhad leiti pärraſt ahjo jahtumiſt kolmandamal päwal niſamma terwelt ahjuſt kui neid ſiñna ſisſe ſaid wisſatud. Wannad kirjad tunnistawad, et ristiinnimesſed neid pärraſt weel on mahhamatnud. Kaks ſadda aastat pärraſt ſedda, kui ristiuſk olli woimuſt ſanud, ehhitadi nende haua peäle üks ſuur kirrik, mis praego weel Roma liñnas ſeiſab.

Nüüd, armas luggeja, woime mollemad käed kokko panna ja öhkada: *)

Kus on need, kes ni röömſaſt keigiſt ilma jänud,
Et agga ſinno armo-rigiſt oſſa ſaid?
Oh ello Waim, kutſu ja koggu So rahwaſt,
Kes pölg'wad mailma ja otſiwad taewaſt!

Kui monni armas ſöbber küſſib: „Kus ſiis pagganatte luggu tännudi aasta jäeb?“ ſiis wastab Sannumetoja: Armas wend ehk ödde, et ſa ſelle järrele küſſid, on mulle ſadda kord armſam, kui et ſa mitte ei küſſiks; agga et ma ſes ramatus wägga wähhe ning tükkati ſeſt asjaſt woin räkida, ja eddespiddi lodan, kui ſe Jummala tahtminne on, teile tihhedaminne, järge möda ning ennäm ſeſt räkida: ſiis jäeb ſe aasta jäggo järrele. Arge möttelge mitte, armad hinged, et mul waesteſt pagganatteſt mitte räkida ei olle, waid et mul wägga paljo on, ſepärraſt pean katſuma, kuida

*) Wiſil: Mil tulleb ſe pääw, Jeſus, et ſa ommad peäſtad?

Jumma'a abbiga eddespiddi ennam järge möda seſt asjaſt woin könneleda. Andko Jummal, et keik mis temma auuks ettewõetakſe ta abbi läbbi korda lähhäks!

Lühhikenne õppetus kuuſt ja taewa tähtedeſt.

Minnewa kord räkiſime päikesſeſt, mailmaſt ja kuida ſeäl peäl ſui ning talwe, kewwade ja ſüggiſe, ö ning pääw ſünnipad; tännude tahhame ſiis ka monni ſanna kuuſt ja tähtedeſt tähhele panna, ning esmalt kuuſt, kedda teie ni mitto kord õſel näete, ja kes te-käiattel rõnuks, agga wargadel ja mu kurjatõ teggiattel ſureks pahhanduſſeks on.

„No mis aſſi ku ſiis on?“

Eſſiteks: ku on, niſamma kui päike ja mailm, üks ſuur ümmarkunne kerra taewa-lautuſſe ſees, agga ta on wiiskümmend korda piſſem kui mailm, ja 50,000 (ſe on: wiiskümmend tuhhat) pinnikoormat mailmaſt kaugel. Ärra nüüd hakka jälle warſi kiſſendama: „kuſt ſa ſedda tead?“ — Minna ei olle kül ratſa egga jalla ſeäl käinud, agga ſegi pärraſt on ſe aſſi tõſſi, ja woid pärraſt iſſegi moiſta, ehk uskuda, kui ſa ka ei moiſta.

Teiſeks: Mailm käib aastas kord ümber päikeſſe, agga ku kaksteiſtkümmend korda ümber Ma ja keige Maga ka ümber päikeſſe. Sel-

gemaks arrosamisseks arwa nenda: Kui teise perre Kaie peigmees kord pulmalistega prudi maia ümberringi sõidab, ja poiepois Hans jälle selle aia sees kaksteistkümmend korda ümber pulmaliste sõidab — siis on sul arro käes. Mõtle agga järrele.

Kolmandaks: Ku saab omma walgust ja soja nisamma päikessest nago mailm. Nelja näddali kohta, ehk kahhekümne ühheksa ja pole päwa sees, pörab ku ennast kord isseennese ümber. Kes siis ku peäl ellaks, sel olleks kaks näddalit päwatousmisse ja lojaminnemisse wahhet ja nisamma pikk olleks temma ö. Eks olle tössi: ei meiesuggune sedda pitka päwa jouaks tööd tehha egga ni pitka ööd maggada? Et se nenda on, sedda näeme sest, et kuul ikka üks külg walgustud ja teine pimme on; seäl walgustud külje peäl on siis kuul pääw ja pimmeda külje peäl ö.

Neljandaks: Ku on kül isseennese ümber pöörres kaunis pitkaldane, agga mailma ümber jooksma on ta wilkas. Sest liggi nelja näddaliga on ta ikka kord ümber mailma, ja hakkab jälle eest peäle, ning sedda peab ta 12 korda aastas teggema.

Wiendaks: Et ku nenda ümber mailma käib, seält on siis kergelt ärramoista, kust se tulleb, et ta monnikord täieste walge, monnikord pool ja jälle monnikord koggoni kaddund on. Kuude wahhe aego on ku mailma ja päwa wahhel, sepärrast on siis temma walgustud külg päwa ja pimme külg meie pool, ning

küllawadder ütleb omma maia rahwale siis: „noort kuud luakse;“ agga minna ütlen: tühhi jut, wadder! ku on ikka seäl ja ikka sesamma wanna ku, agga sinna ei näe temma walget külge. On ku omma tekonda ni kaugele käinud, et ta päikesse ja mailma wahhelt wälja mailma körwa jouab, siis hakkab temma walgest küljest üks köwwer riipsokenne jubba paistma, kedda meie noreks kuuks nimmetame, ja Wastlapäwa aego hüppawad küllawadderi lütred ehha walgel ues tips, tips, ühhe jalla peält teise peäle, ja laulawad: „Terre, terre, noor ku, sinna wannaks, minna noreks!“ Ku watab naerates üllewelt mahha: „Oh teie kannapead, minna ollen ikka wanna; agga pange tähhele, kui te' mutte wiksid ei olle, tullewad warsi kannawarwad silma äre.“ — Essiminne werend nimmetakse sedda, kui just pool ku rattast walge ja pool pimme on, se on, mil meie walgest polest pole ja pimmedast polest middagi ei näe. Siis on ku just risti mailma körwas, ja pörab walge külg ikka pääw päwalt meie pole, kunni täie kuni. — Täie ku aego on ku mailma tagga, ja päike paistab meist möda temma peäle, ning sepärrast näeme siis temma terwet walget külge. Pange eddespidi ka tähhele, siggisel ning kewwadel, kui ööd ja päwad ennamiste liggi ühhepikused on, siis touseb täisku ikka kas nattuke enne ehk pärrast päwalode aego; meil on siis ö, agga kuul jälle meie pooltse külje peäl pääw. Nüüd hakkab ku teine poolt küljest jälle omma ringi ümber

Ma pöörma, ning pimme külg pörab pääw päwalt meie pole ja walge külg meie poolt ärra. Süggise linna lougotamisse aial on küllawadder wist issegi ka tähhele pannud, et nore ku walge külg parramal pool, ja wanna ku walge külg pahhemal pool olli; ning et noor ku öhto ja wanna ku hommiko paistab. Noh, wadder on tark innimenne, sest ta saab jo muidogi arro. Wiimne werend on jälle se aeg, mil ku risti mailma körwas seisab, agga teine pool külgis, kui ta essimesse werendi aego olli, ja pimme külg pörab ennast ikka ennam ja ennam meie pole, kunni ku päikesse ja meie wahhele jouab, ja monned jälle ütlewad: „noort kuud luakse!“

Kuendaks: Kalendris loeme monnikord ka, et siis ja siis peab ku-warjutaminne ollema, ja kui hästi tähhele panneme, on ka nenda. No mis assi se siis on ja kust ta tulleb? Wata, armas wadder, se tulleb sest, et meie Ma monni kord just nöris päikesse ja ku wahhele tulleb, ja omma warjoga kuud ärrawarjab, ning se sünnib ikka siis, kui ku täis on. Päwa warjotamissed ei sünni jälle ial muul aial, kui kude wahhe aego, sest et siis ku monnikord nöris Ma ja päikesse wahhele tulleb ja päwa paistet meie eest ärrawarjab, kunni isse jälle wahhelt ärrajouab. Pimmedus, mis meie kuwarjotamisse aego ku peäl näeme, ep olle muud middagi, kui Ma warri, ja pimmedus, mis meie päwawarjotamisse aego päikesse peäl näeme, ep olle jälle muud middagi, kui ku warri, mis päikesse walgust kinni kattab.

Seitsmeks: Kui Sannumetoja alles noor laps olli — ni wanna kui ta nüüdgi on — kulis ta Nurga-Jürri podist ühhe wanna Tartlasse käest, et need mustad jummed ku sees peawad üks mees törwa pange ja pinsliga ollema, ja mötles jubba siis: no kui se agga peaks tössi ollema! Agga jut olli nenda. Üks mees läinud ösel seitsmet käsko rikkuma, se on pärris Makele: warrastama; agga ku paistnud jälle tacwast ni helledaste, et mehhike arwand ennast wersta peäle teiste silma paistwad. Se on tedda nenda pahhandanud, et ta warsi nouks wötnud, kuud törwaga ärrapinseltada. Selle tarwis on ta siis ka törwa pange ja pinsli liggi wötnud ja läinud; agga kui mehhike ku liggi sanud, on ta omma kurjusse palgaks ku sisse kinni jänud, ja paistab nüüd teiste wargadele hirmotamisseks praego alles seäl sees." — Eks olle tössi, küllawadder, ni rummalad ei olle meie kunnagi, et meie sedda Tartlasse jutto töeks peame, egga meieaegsed pitkanäppo mehhed ei olle ka mitte ni rummalad, et nemmad selle pärrast woöra omma rahhule jättaksid? "No agga mis asjad need mustad jummed siis on, mis ku sees paistwad?" Tahhan siis lühhidelt üttelda: Need on süggawad orrud ja lohhud ku peäl. kus sisse päikesse walgus mitte ni selgeste ei paista, kui körge, mäggiste kohtade peäle, ning sellepärrast näitwad nemmad mustad ollewad, ja körged kohhad on jälle walged. Et täie ku sees ikka ühhed jummed paistwad, tulleb jo sest, et igga täie ku aego ikka jälle

üks ja seſamma külg meie pool on. Kes siis ei tahha torropilli kõrtsi lorri uskuda, se uskugo sedda, mis ma praego ollen üttelnud; seſt se on kümnesse pähhä kiikredega ärrawadatud ja läbbi katsutud.

Kahhekſamaks: Monni üllesoo mees küsſib nüüd: „Mikspärraſt on siis ku seäl üllewel? — Wastus: Mikspärraſt on Ma so jalge al? — Kui helledaste walgustab ku meie pimmedad ööd, ja kui selgeste seab ta meie aasta arrud, ja ommeti — kui mitto lähwad selgel ku walgel kõrtsiſt koio pole, ja löwad ninnad wasta ukse pakko ja wärrawa posti werriseks! — Ku on se suur öwaht, kel — ehk ta nüüd kül tum on — wiimsel päwal seſt, mis ta keik näinud, wägga paljo tunnistamiſt on!

Meie olleme esmalt üttelnud, et ku peäl pääw ning ö kaks näddalit pikkad on, sepärraſt on Jummal sedda nenda immelikkult seädnud, et ku mitte ükſi meile pimmedas walguſt ei anna, waid meie Ma ka temma pikka ja pimmedat ööd walgustab. Kui küllawadder monni kord röhtwärrawa naal istub ja pipo tombates noort kuud watab, siis on ta jo mitto korda näinud, et helleda kiipsokesse förwas ka täie-ku hal jumme nähhä on, agga ta ei olle tännini teädnud, kuſt se tulleb. Wadder, se tulleb seſt, et meie Ma helle külg ku pimmeda külje peäle paistab ja tedra nisamma walgustab, kui temma meid. Agga et Ma ning ku mollemad omma walguſt päikesseſt sawad, siis on muidogi moista, et walgus, mis neiſt ennesteſt teine teise peäle

paistab, mitte ni selge ei olle, kui päikesse walgus.

Meie lubbasime jo ka taewa tähtedest räkida, agga ma näen jubba ette, kuida teiste perremees Pead kongotab ja isseenneses pommiseb: „Rägi mund jutto, kui sa moistad, sest meie ei sa mitte arro!“ Minna wastan jälle: armas perremees, egga tark assi sellepärrast ial rummalaks ei sa, et rummalad tedda mitte ei moista. Kui sa sedda keik jubba moistaksid, mikspärrast peaksin minna siis omma aega ja ramato lehti raiskama? Agga lühhidelt, öige lühhidelt tahhame siis tähtede öppetust tähhele panna. Kui öhto silmad üllespole tõstame ja sedda luggematta tähtede hulka watame, ja meile mele tulleb, et nemmad isse keik päikessed ja mailmad on: siis peame kül käed kokko pannema ja ütlema: „Jehowa, sured on sinno teud ja sa olled neid keik targaste seädnud! Taewas ja Ma on täis sinno au!“

Agga esstiteks peame teädma, et kahhesuguſed tähhed üllewelt meie peäle paistwad; teised, kel isse omma walgus on ja paigal seiswad, nago meie päikenne, ja neid nimmetakse seiswaks tähhiks, teised jälle, kes omma tarwilist walgust päikesseest sawad ja sepärrast ümber päikesse kaiwad, nago meie Ma, ja neid nimmetakse käijaiks tähhiks. — Ni wägga liggi kui tähhed ühheteisele näitwad ollewad, ni wägga kaugel on nemmad ühhest teisest, ja ehk nad kül segga möda näitwad külwatud ollewad, siiski

on iggal ühhel omma aeg, arro ja te. Igga aasta nemmad ommal aial touswad ja loja lähwad, kegi ei tulle teistele liggemale, egga lähhä teisteſt kaugemale. Olgo nüüd jõäl, woi wanker, woi ſuur riſt, woi wardad woi mis ta olleks: igga üks teab, kuida need tähhed meie lapſe pölwes ollid, nenda on nemmad nüüd ka, nenda ollid nemmad meie iſſa-iſſa iſſa pölwes ja ſawad meie laſte-laſte laſte pölwes ka ollema, kui mailm alles ſeiſab.

Käia tähtedel on iſſeärranis need tunnistuſſe märgid teiſte ſeas:

1) Nemmad on keige tähtede ſeaſt meie Male keige lähhedamal, ſe on, hopis lähhedamal, kui keik ſeiswad tähhed.

2) Nemmad käiwad, monni rutteminne, monni kaueminne, jures ringis ümber päikeſſe, mis ſeiswad tähhed, kes iſſe päikeſſed on, mitte ei te.

3) Nemmad on iſſeenneſeſt pimmedad mailma kehhad, nago meiegi Ma, ja ſawad omma tarwiliſt walguſt ja ſoja päikeſſeſt. Walgus, mis neiſt öſel paiſtab, ep olle mitte nende omma waid mis päikeſſeſt nende peäle paiſtab, nago meie ſedda ku jures olleme öppinud. Igga käia täht on niſamma kui meie Ma üks ſuur kerra, kelle teine külg pimme ja teine külg wasto päikeſt walgustud on. Nemmad pöörwad ennaſt ka iſſeenneſe ümber, ja neil on ommal kombel ka ö ja pääw, ſui ja talwe.

4) Nemmad ei ſeiſa mitte päikeſſeſt ikka

ühhe kaugel, waid on monnikord liggedamal ja monnikord kaugemal, ja monni käib sedda ja teine teist teed ümber päikesse. Neil on sepärrast ka, nago meie mailmal, ommad aasta aiad, agga monnel pikkemad, monnel lühhemad.

Se on siis walle jut, kui kegi arwab, et päike üks käia täht on, ja igga pääw kord mailma ümber jookseb; waid mailm ja keik teised isseenneseest pimmedad mailma kehhad on need käiad, kes igga ö ja päwa kohta ennast kord isseennese ümber pöörwad ja aastas kord ümber päikesse käiwad. Kes sepärrast ühhe tähhe peäl ellaks ja seält meie Ma peäle wataks, sel paistaks meie mailm ka nago weike taewa täht; sest ühhe tähhe juurest meie jure on just nisamma kaugel, nago meie juurest tähhe jure.

Monned käiad tähhed on jubba ammo tutwad olnud, monned on tähhetundjad hiljemine üllesleidnud; ülle keige on nende arro, kedda tännini tuntakse, seitseteistkümmend. Nende surus ei olle mitte ühhesuggune, nende te ümber päikesse ka mitte ühhepikkune. Monned on neist ni päikesse liggidal, et jubba 88 päwaga ümber päikesse sawad, teised jälle ni kaugel, et ennam kui ni paljo aastad ärrakullub, enne kui ümber päikesse sawad. Kes siis meist selle tähhe peäl ellaks, mis 88 päwaga ümber päikesse käib, se woiks peagi kolmsadda ja weel ennam aastat wannaks ellada; sest seäl olleks 44 päwa sui ja 44 päwa talwe, ja kes seäl 350 aastane wanna taat olleks, se olleks meie

Ma peäl, kus aasta 365 päwa pikk on, alles 88 aastat wanna. Agga immelik jälle kül, kui monni wanna saa aastane purro, kes siin ennam jalga jalla ette sa, käia tähhe Uranusse peäl ellaks, kel peäle 80 aastat aega lähhäb, enne kui ümber päikesse saab, — alles aastane lapsoke olleks.

Keige tuttawam on teile üks neist käiatähhedest, kedda meie koido- ehk ehhatähheks nimmetame. Selle tähhe peäl on aasta 224 päwa pikk. Monni kord paistab temma enne päwa touso, teine kord jälle pärrast päwa lodet, ja se tulleb ka sest, et ta päikesse ümber käib, ja sepärrast kord ees peab minnema, kord järrele tullema.

Olleks Sannumetoja ainus ramat ollewad, kust küllawadder ja temma suggulased taewa tähtedest peawad öppetust otsima, siis peaksin ma paljo ennam ja pikemalt sest asjast räkima; agga tänno mude meestele, kes ka selle peäle möttelnud ja Ma-rahwast selle polest öppetanud, ning woin neile, kes sest asjast suremat teädust noudwad, juhhatada, et ennestele sedda piltidega ramato murretsewad, kelle nimme on: „Mailm ja monda mis seäl sees leida on,“ seält woiwad keik pikemalt teäda sada. Mis tarwis ühhest asjast kahhe ramato sisse kirjotada! Agga et keik nimmetud ramatut ei sa egga joua sada, sepärast ollen siis siin ramatus ka monni sanna sest asjast küllawadderi immekspannemiseks räkinud.

Waat, ſe olli öige.

Ühhes kihhelkondas, kelle nimme ka pea nimmetada woiksin, olli wägga laggund ja kohhendamatta ſurnoaed ning ſuur jalg-te käis pöigiti üllе aia ja ſurnohaudade, ja kegi ei pannud ſedda ennam immeks. Agge teine pool kirriko-aeda ollid ühhe perremehhe pöllud, kuſt te läbbi käis ja pöllule kahjo teggi, ja ſedda panni perremees wägga immeks. Kuiwa ſuiga, kui keik teed kuiwad on, läks ommeti weel korda, agga wihmaſe ilmaga ja pahha peoga teggid jallarahwas teed ikka laiemaks ja pöldo ikka kitſamaks, ja ſe ep olnud mitte öige. Suggu wois perremees ennaſt kül ſellega aidata, et kord hästi tähhele panni, kui monni küllamees ennam omma kingo, kui naabre odra-orraſid hoidis, ſiis jookſis ta warſi ſiñna, tombas mütſi peaſt, ehk andis lips, lops körwa äre ja kohhus olli käidud. Agga igga mehhega ei woinud ſedda tehha, ja kes joudis neid keik üllespaſſida, kes öſe möda läkſid ja orraſſed tallaſid! ſeſt pimmedas olli iggal ühhel kuiwa teed tarwis ja orraste peäl olli keige kuiwem käia. Tük aega katſus mees üht ja teiſt wiſi pöldo kaitſeda, agga ei tahtnud mitte palio aidata. Wimaks tulli mehhel üks nou mele, mis hulk aega wägga aitas. Korraga tulli jut, et üllе kirriko aia ei julgend ennam kegi käia. Kuida nenda? Same kuulda. Kuiwa ning kuwalge öga nähti tihti üht ſuurt walget tonti möda kirriko-aeda köndiwad. Kui wihmaſed ning

pimmedad ööd ollid, siis kuuldi jälle Indekambris ni jälledat oigamist ja äggamist, kollinat ja müddinat, nago keik surno luud ollekſid ellama hakkanud. Kes wanna wisi jälle üllе kirriko-aia läks ja äkkiste ſedda kulis ehk näggi, ſe kargas warſi jälle wärrawaſt taggaſi, ja mitmel läks hirmoga köht lahti, ja monne aia päraſt ei tulnud ennam kellegil mele kirriko-aiaſt ja odra-wäljalt läbbi miſina.

Üks öhto olli kirriko-körtſis üks woöra kihhelkonna teekäia, kes ka wannaste ſedda kohheteed tundis, ja tahtis üllе kirriko-aia kohhe miſina. Kül körtſirahwas ja kes muido ſeäl juhtuſid ollema keelſid tedda, agga mees wastas: „On ta waim, ſiis lähhän minna Jummala nimmel eddaſi omma naeſe ja laste jure, ſeſt öige hölma ei hakka üksi ja wagga werri ei wärriſe. On ta agga lu ja lihha nago minnagi, noh, ſiis on mul jo ka kaks terwet rusſikaſt liggi, kellega ennegi monnikord, kus tarwis olli, ollen nattuke koppotanud,“ — ning ſe olli wägga öige. Mees tombas pibo pöllema, jättis Jummalaga ja läks. Häddaste olli ta ſurnoaedas pariſt hauaſt mödas, ja wahtis ette, kuſt ta tulleb: kui äkkiste enneſe tagga äggamiſt ja oigamiſt kulis, ja kui ta taggaſi watas, näggi ta üht pitka walget tonti, nago Ma ſeeſt wälja tullewad. Ku paistis metſa ladwade wahhelt, Keik olli ni wait ja wagga; monni nahkiir lendas wuhhinal möda aeda. Oh muſtlaſſe pärralt, mis nüüd tehha? Mehhike mötles nüüd kül: Olleks ma parram möda maanteed

ümberläinud! Hea melega olleks ta praego weel ümberpöörnud, agga siis ta piddi jo tondi wasto minnema. Pitkalt ja tassakeste läks ta omma teed eddasi, haudade wahhelt läbbi ja mönnest mustast surnoristist möda. Pitkalt ja äggades tulli ka tont järrele ja mehhe südda hakkas igga sammoga ennam wärrisema. Nenda läksid mollemad kunni teine pole laugi äre, ning se olli öige kül, agga et tont senni kui pöllo peäle mehhe järrele läks, se olli wägga rummal.

Agga nenda luggu ikka lähhäb. Ükski petja ei olle ni kawwal, et ta mitte issennast üllesse ei tunnistaks. Sest ni pea kui mees tonti pöllo peäl näggi, mötles ta warsi: „Öige tont jäeb surnoaeda, nago soldat wahhi peäle.“ Se pärrast läks mees äkkiste julgeks, pöris korraga ümber, kargas tondi rindu kinni, ja tundis warsi, et tondil walge ride al nisamma lihha olli, nago tal ennesel̃gi. Mis siis muud, kui mees piddas teise käega tondi rinnust kinni, ja löi teise russikaga temma selja peäle trummi, senni kui tal meel ärralahkus, ning et tont omma pitka riettega paljo middagi ei sanud tehtud, siis piddi ta keik matsud nenda heaks wötma, kuida nad just kukkusid.

Nenda sai assi siis nende wahhel tallitud, ja ei sanud teised sest muud middagi teäda, kui et kirrikotagguse perremees paar näddalid sinniste silmadega käis, ja tont sest päwast sadik ärrakaddus. Nisuggused ausad mehhed, kui se küllamees, on allati need keige parremad tondi kautajad, ja olleks wägga sowida, et keik rahwa

hirmotajad ja petjad nisugguſt rammo katſujat leiaks, kui meie kirriko taggoſe perremees omma odrapõllo peält leidis.

Laiſa himmustamisſed ja ſowimisſed.

Kellegi innimesſel ei olle ennam himmustamissi ja ennam ſowimissi, kui laiſa innimesſel. Laiſk lodab ja ſowib hommikuſt õhtoni ja ſurreb nälga, nago kanna mäddand munne aududes. Tahhan teile ſiis jälle ühhe jutto räkida, kelleſt igga laps warſi arro ſaab, et ſe tähhendamisſe ſanna on; agga ma uſſun, mitme Hanſo ja Liſule wägga tarwilinne tähhendamisſe ſanna.

Hans ja Liſo ollid jubba monni hea aasta paris, agga unneta ööſt egga mähkme peſſemisſeſt, ja muiſt nisugguſiſt pari rahwa asjuſt nemmad kummagi ei teadnud, ning ſe olli wägga hea; ſeſt nemmad ei olleks ommeti omma laste ihho egga hinge eeſt hoolt wiitſinud kanda. Õhto ütles Hans: „Lähme tänna nattuke warreminne maggama, woime hommiko jälle ennemalt üllesſe tousta;“ hommiko ütles Liſo: „Seiſame weel nattuke tekki al, woime õhto ſelle eeſt jälle kaueminne üllewel olla,“ ja nenda läks luggu igga pääw — ikka warreminne maggama ja hiljaminne üllesſe. Nende peatõ olli, et nad üht ja teiſt himmuſtaſid

ja ſowiſid, mis ommeti mitte ei ſündinud. „Oh! olleks Lokki Hanſo pöllud, Särje Ado heinamaad, ehk alt Kanna perremehhe rahha meie käes ollewad, mis ſiis wigga ellades!“ Renda ſowiſid nemmad allati. Et neil mitte ennam ei olnud, kui neil olli, ſe olli keik teiſte ſüüd; nemmad arwaſid endid ikka ilma ſüta ja üllekohto waeſed ollewad. Sowimistega läkſid nemmad maggama, ja himmustamistega touſid nad üllesſe.

Ühhel öhtal, kui Hans ja Liſo rahhuliſte louka äres istuſid ja pae nurga peäl pähklid katki löid, ning ka jälle ſowiſid ja iggatſeſid, mis mitte ei woinud ſündida; tulli äkkiſte kambri ukſeſt üks lumme walge preilikenne ſiſſe, kes häddaſte küünra pikkune, agga wägga kenna olli. Pero tungal kustus rindas warſi ärra, agga preiliſt paiſtis walgus wälja, nago koit toas, mis keik tubka walgustas. Niſugguſe asja pärraſt, olgo kui illus ta on, woib inniminenne ikka korraks ka ärra ehmatada. Agga Hans ja Liſo toiguſid warſi jälle, kui weike preili ütles: „Minna ei olle mitte teie pahha, waid teie heateggia ja ſõbber, ja ellan ſuurde mäggede kohtas al mailmas, kuſt ma nägge-matta käega kulda nago purro wälja wiskan ja keikile önne ſadan. Kolm asja woite enneſtele ſowida ja need kolm ſowimiſt tahhan ma täita; ſowige, mis iſſe ial tahhate.“ Hans lükkas künarnukkuga Liſo külge ja tahtis nago üttelda: ſe lähhäb jubba korda. Liſo agga piddi jubba mokkad lahti teggema, ſadda ſidi rätti-

kut, poolsadda poe pölleſid, höbbe helmid, kaela paatrid ja kes teab mis ſedda ja ſedda weel ſowima. „Hanſo Liſo! ütles preili, üks nädal annan ma teile aega mõttelda. Ärge olge eddewad; mis teie ſelle aia ſees ſowite, ſe ſünnib.“ Se on wägga hea, mõtles Hans, ja panni käe Liſo ſu peäle. Äkkiste olli ſilmamonats kaddund, pero tungal pölles jälle rindas ja keik olli nago enne.

Ni röömſad ollid nüüd Hanſſo Liſo, et pärraſt üsna kimpo jäid ja ei teädnud, mis piddid ſowima; ei tohtnud pea teine teiſega ennam räkida, ſeſt et koggematta middagi woiſid ſowida, mis mitte ſowimisſe wäärt ei olle. „No agga meil on weel tullewa redini aega,“ ütles nacne.

Teiſel öhtal istuſid abbikaſad jälle louka äres ja wärsked kartohwlid poddiſeſid paias. Möllematte ſüddamed köddiſeſid rindus; ja kui nad teine teiſega wähhe räkiſid, ſiis nad ſedda ennam mõtleſid. Naññid ollid kenud ja Liſo panni ſõki walmis. Kartohwlid wälja noppides — ei tea kuſt tal ſe mele tulli — ütles Liſo: „Agga kül ſe hea olleks, kui meil ka üks wärske worſtike ſiin jures olleks!“ Oh kahjo, mis ſowitud ſe ſowitud! — Rutto, nago wälk tulleb ja lähhäb, tulli jälle preili kambri ukſeſt, ja korraga olli walge taldreko peäl ſe keige raswaſem ſea worſt. — Säh, olle rahhul; mis ſa tahtſid, ſedda ſa ſaid. — Kes ep olleks ennaſt mitte niſugguſe eddewuſſe üle pah-

handanud? ehk misſuggune mees olleks ſelle peäle omma naeſele „olle terwe!“ üttelnud?

„Peaks ſe paggana worſt ſinno ninna peäle kaswama! — ütles Hans esſimesſe pahhandusſega, ja ei möttelnud ka muud middagi, kui mis ta ütles, nago mitto ütlewad. Agga wata önnetuſt, hädaste olli Hans ſanna ſuuſt üttelnud, kui ka worſt Liſo ninna peäl juhha kinni olli, ta teine pool teine poolt küljeſt, nago huſari tutsparrukas mahha rippus, — ja kinni nago emma ihhuſt ſadik.

Oh hädda ülle hädda! Nüüd olli kimpatus öige ſuur. Kaks ſowimiſt ollid mödas, ja weel ep olnud waeſed abbikaſad mitte koppikut rikkamad kui enne. Üks ſowiminne olli kül weel järrele; agga mis aitas keik rikkus ja rööm, au ja illo, kui niſuggune pahha ehte perrenaeſe ninna peäl ſeiſis? Tahtſid nemmad, ehk ei tahtnud, nad piddid ommetegi kolmandamaks ſowima, et Liſo worstiſt piddi peäſema, ja nenda olli kolmas ſowiminne ka mödas ning Hansſo Liſo wataſid teine teiſe otſa ja ollid needſammad waeſed Hansſo Liſo mis ennegi, agga ma usſun usſinamad ja moiſtlikkumad kui enne.

„No ſe olli öige naero jut“ — ütleb küllawadder. Woib kül olla; wastan minna. Agga ma küsſin, armas wadder, kas ſiis rummalus ja laiskus ni pühhad asjad on, et riſtiinnimenne nende ülle mitte ei tohhi naerda? Säh, nüüd ſul kaks nouks, mis mulle ſelle peäle pead wastama.

Panne tähhele: Kui ön kord ſinno aknaſt ſisſe watab ja küſſib: Kas wõttad ömaiale? ſiis ütle jah; ja kui ſa pead ſowima: ſiis ſowi:

Nummer üks: Head meelt ja moistuſt, et ſa woikſid teäda ja moista mis ſa

Nummer kaks pead ſowima, et ſulle ſeſt õiget kaſſo woiks tulla, ja

Nummer kolm pallu, et ſa keigega woikſid rahhul olla, mis Jummal annab; ſeſt nipaljo kui Jummal annab, on iggaſt asjaſt parras jäggo.

Ehk nenda:

Keik ön, mis ſulle juhtub, ei aita middagi, kui ſul moistuſt ei olle, ſedda õigel kombel prukida. — Mõtle Hanſo ja Liſo peäle. —

Üllekohhus ei ſeiſa kottis.

Prantſusſe mehhed ei olle meie maal mitte ſure au ſees, ja need, kes 1812 aastal Musko liñnas käiſid, on niſamma ſure tänno wäärt, kui kiſkjad hundid. Siiski ſurem ſüallune olli ſuur härja põlwe mees Ponapart. Agga et nende ſeas, kui keige rahwa ſeas, ka au ja armastuſſe wäärt innimesſi leitakſe, ſedda tahhan teile ſelle weikeſſe jutto läbbi näidata, ning et kelmid ja koerad iggal pool kaswawad, nago ſened metſas, ſedda woite ka ſelle jutto ſeeſt leida.

Prantsusse söa aial panbi üks rüggement Prantsusse söamehhi Sleſia-maal, Preiſi kunningrikis, korterisse; seäl ümberkaudo juſt, kus Otto ja Katta ka ellaſid, ja rüggementi oberſt pandi moisnikko jure. Kas kegi enneſele korterimeeſt sowis, woi mitte, ſeſt ei holind kegi, muud kui wötta wasto. Oberſt jäi moisnikko jure, ning ſiin anti temmale üks illus kamber, kus paljo kallid öllimaliſid ſeina peäl rippuſid. Prantsusse mees olli wiſt niſugguste asjade armastaja, ſeſt tal olli hea meel ſeäl toas ellada, ning kui jubba monne päwa ſeäl olli ellanud, pallus ta ühhel päwal, et maiaperremees ühte neiſt piltideſt temmale piddi mällestusseks andma. Kui söaaego waenlane weel pallub ja mitte isse omma käega ei wötta, ſiis woib ſedda jubba ſureks önneks arwata. Prantsusse mees olleks woinud ſiin wimaſt asja maiaſt ärrawötta, mitte koer ei olleks järrele aukunud, ſeſt ta olli woimusse mees ja waenlane; agga temma pallus. — Wadder mötleb nüüd: Kas ſe olli ſe ſuur kidowäärt asſi? Ota, ota, tulleb alles. — Moisnik ei lubbanud mitte ükspäinis, waid pallus ka, et Prantsusse mees ommale ſedda keige kallimat ja illuſamat, ehk ennam kui üht pilti wälja otſiks, ja mällestusseks wöttaks.

Wanna küllamees, eks olle tössi, kui ſa küllas süa ſaad, egga ſa ſiis ommeti nenda häbbematta ei olle, et ſa keige ſuremad kartohwlid ehk lihhatükkid teiste ſeaſt wälja otſid? Nenda mötles Prantsusse oberſt ka: „Kui ma isse omma käega pean kingituſt wälja otſima,

siis ma pean häbbi pärrast keige alwema wõtma,“ ning nenda ta teggi. Agga wata, meie Slesia moisnik kahwatas sellepärrast ni ärra, nago olleks Prantsus keik moisa ärrawõtnud; sest selle pildi assemel olleks ta keik teised ärraannud. „Aus ebersti herra, ütles temma wärrisewa heälega, miks Teie sedda tühja pilti just wõttate, mis teistest keige alwem on? peäle sedda on ta mulle ennesele ühhe teise asja pärrast weel tarwis piddada, ehk ma temmast kül muido suurt luggu ei pea?“ Sedda agga ei wõtnud Prantsus mitte kuulda, ja teggi, nago ta mitte ei olleks näinud, et perremehhel tulline hirm käes olli, waid wõttis pildi warsi seina pealt mahha. Nüüd olli nähhä, et pildi alt keik müür märg ja wärske olli, nago olleks müriseb alles eile seäl kallal töös olnud. „Mis kelmi temp se on?“ kärritas Prantsus nago wihhaga, ja löi haamrega, mis tal selle tarwis juhha toli peäl seisis, niiske seina pihta, ja köllina tullid hõbbelussikad, kuldkeed ja suur lässo hõbbe rahha seina seest wälja.

„Ohho!“ hüdis Prantsus. „Kas näete, kes wähhe püab, se paljo saab. Se keige alwem pilt olli keige kallim pilt.“

Kahwatand moisnik mõtles: Jummalaga keik, mis ma ollen korjanud! nüüd ta lähhäb. Prantsussel ei olle kohtomeest egga kommessäri tarwis, waid mis ta saab, sedda ta wõttab. — Agga walle puhhas. Prantsus tunnistas nüüd üllesse, et temma mitte nenda häbbematta ep olleks olnud, üht pilti peäle aiama, kui ta sedda

ka töeste olleks tahtnud; waid et ta teädnud, et keik moisnikko warrandus seäl al warjul olnud: sepärrast olli ta sedda teinud. Moisnik ehmatas weel ennam ärra, sest ta ei moistnud mitte, kuida wooras sedda piddi teädma, ja pallus teäda, kes temmale sedda üttelnud? „Sedda woin ma warsi üttelda“ — wastas Prantsus. „Ma lassen tedda sia tulla; sest ma ollen temmale head palka lubbanud, kui ma warra seina seest leian,“ ja satis omma toapoisi teädaandja järrele. Agga kes woiks sedda uskuda — kui küllamees tulli, ep olnud ta kegi mu, kui sesamma müriſep kel moisnik müri augo ja supiddamisse eest sadda rubla olli annud, ja müriſep olli wandega lubbanud „ennc omma körri anda, kui üllestunnistada.“

No agga mis Prantsus teggi? Temma teggi mis mehhe tö olli. Temma ütles müriſeppa wasto: „Eile, kui sa mulle hamert töid, lubbasin ma sulle head palka, kui so jut tössi piddi ollema. Tänna kulen ma moisa herra käest, et temma sulle on sadda rubla annud, siis tahhan minna ka sadda anda sinno aususse ja truusse eest.“ Nüüd laskis ta kuus söameest tulla, kahhel ollid keppid käes, nelli ilma keppita, laskis müriſeppa wälja wia, kaks meest Pea ja kaks jalge peäle astuda, ja siis kahhelt poolt 100, ütle selgeste ma kele: **sadda** keppi hopi anda, ja need ollid keik üsna ued hobid ja mitte üks ep olnud walst seäl seas. Aitümma! kuida tö nenda palk. Eks olle tössi, wadder, kui korteri-mehhi peame piddama, siis

sowikſime möllemad, et meil niſuggune wooras maias olleks, ja ſowime ka teiſeks, et igga kelm niſugguſt hinda omma tö eeſt ſaaks.

Moisnikko warranduſt andis Prantſus terwelt kätte.

Parras, parras, hästi parras!

Ühhes merreäärſes liñnas, kus mitmele kange tulega liiw ſilma tuiskab, on päwa lode poolt tulles üks kaunis pitk punnaſe kattukſega körts jöe kaldal. Seäl ellawad innimesſed monni ja mitto kord, kuida Jummal mitte ei tahha. Ülleültſe on ſelle liñna rahwas (— meie rägime Ma-rahwaſt; teistega polle meil teggemiſt —) omma liajomisſe ja Jummala kartmatta prassimisſe pärraſt ümberkaudo tuttaw ja jälle. — No kas neil ſiis öppetajaid ja juhhatajaid mitte ei olle? — Oh, Naber, neil on üks öppetaja, kelle ſarnaſt minna paljo ei tunne; mees, kes omma karjatſe ammetit hole ja truusſega peab. Agga Jeſaia kaebab: „Jsſand, kes usſub meie kulutamiſt?“ Siiski on mitto asja Jummala abbiga jubba parremaks läinud, ehk kül weel paljo pimmeduſt ja ebbausko koggodusſeſt leida on. Ebbausſuſt ja tühjaſt hooplemisſeſt tahhame ſe kord räkida.

Kes päwa lode poolt küljeſt nimmetud punnaſe kattukſega körtſi tulleb, ſelle te wiib tedda juſt pitkuti ſurno-aia mustaſt langiſt möda, kus mitto usklikko ja uskmatta omma wimaſt

und hingawad. Körts ja surno-aed on arwata 3 ehk nelli sadda sammo teine teisest kaugel. Tössise ristiinnimessel on surno-aed üks armas paik, kuhho ta tihti lähhäb ning seäl waggusi omma lahkumisse ja iggawesse römo peäle mötleb; agga uskmatta mailma lastel lähwad harjaksed püsti, kui nad surma peäle agga mötlewad, ja ei pista kegi neist omma jalga surno aeda muido, kui monda jälle wiakse. Kes siis üksi, isseärranis ö aeges surno-aeda julgeb minna, sedda meest petakse imme kui süddame mehheks.

Ühhel öhtal olli pitka kattukse körtsis, nago se tihti sündis, jälle paljo rahwast kous, monned läksid warremalt, monned hiljemalt koio pole. Wimaks jäid weel monned mehhed sinna trallama ja räkisid ühhest ja teisest, ning korraga läks jutto jorro julgusse ja argusse peäle.

Minna ei karda keddagit — kütles Pert — minno pärrast woi kesk ööd surno-aeda; mis ette tulleb, sedda ma rihman."

„Ole sa kui julge ja süddamik sa olled, — wastas Peet — agga öse pimmedas surno-aeda minna ei julge sinna ommeti mitte."

„Minna? — hooples Pert — ma lähhäksin woi pörgo, kui ma sinna teed moistaksin; minna ei karda keddagit; mis ette tulleb, sedda ma rihman."

Körtsi laua peäl, tagga seina äres, istus üks pitk mustawerd tekäia, kes öseks tahtis

sia jäda, ja mõtles. „Kui ma woiks, kül ma teid mollemid õppetaks!“

„No kas lõme käed — küssis Peet — et sinna praego mitte surno-aeda ei lähhä?“

„Mis peäle?“

„Wie rubla peäle.“

„Panne rahha wälja, minna pannen ka.“

Nüüd pannid mollemad wiis rubla wälja, ja Pert hakkas surno-aeda minnema, ja tahtis seält ühhe surno lu tunnistusseks tua.

Perdi järrele kaddus Peet toast ja Pedi järrele ka pitk mustawerd tekäia takka kõrtsi laua peält ärra. No kes teab, kuhho nad läksid.

Peet jookſis teist teed surno-aia peäle, wõttis ennast üsna ihho allasti, löi tuld kõbja külgi ja wõttis suhho, ja nenda otas ta lude-kambri tagga Perdi tullemist.

Pitk must küllamees, kes wimati kõrtsist wälja olli läinud, läks agga senni kaua jõe-kaldasse, leikas ennesele ühhe hea tomminga peusse ja otas sellega surnoaedas mollemid.

Nipea kui Pert kest surno-aeda olli ja pimmedas üht konti otsis, kargas allasti Peet lude kambri takka wälja ja tulliſe sunga Perdi kallale. Pert ehmatas nenda ärra, et ta mitte paigast ärra ei sanud. Siiski hirm olli kange ja pea panni mehheke paggema. Wärrawa al sai Peet tedda tagga ja hakkas käggistama. Pert kisendas nago sigga hundi käes, et mailm kõllas.

Kõrtsist wäljamiñnes olli pitk tee-käia ommad silmad robi al weel mustemaks teinud, kui lodusseſt ollid, ning nenda astus ta nüüd põsa

takka omma tommingaga wälja, hakkas Pedi karwuſt kinni — Pert olli muidogi maas — andis ühhe woroka Perti, kaks Peeti, ja teggi ſedda nenda tükki aego, kunni wimaks mehhed „wanna nuſta“ käeſt lahti peäſid ja mollemad punnuma pannid.

Pert olli pärraſt wiis näddalid haige ja Pedi ſelgas ollid kaua aega ſinniſed worbid; pitk mees agga touſis teiſel hommikul körtſi laua peält üllesſe ja läks omma teed.

Wälja pandud rahha ſeiſis kaua aega körtſi mehhe käes, mollemad häbbeneſid körtſi miñna.

Kui Püſſi-Jürri ſedda luggu pärraſt kuulda ſai, löi ta käſſi nacrdes kokko ja ütles:

Parras, parras, hästi parras! Mis narrid otswad, ſedda narrid leidwad.

Sanna tulleb ſannaſt.

Wanna Seetri moiſa herra olli jubba ammogi leſt ning temma kaks laſt, tüttar ja poeg, ſured innimeſſed. Poeg olli liñnas ſure koli peäl ja tüttar koddo iſſa jures. Aasta pärraſt läks kutſari Hans ka liñna ning nipea kui noor herra tedda ulitſe peäl näggi, hüdis ta warſi: „Oi, Hans, kuſt ſinna wälja tullid? Kuida koddo luggu lähhäb, mis uut kuulda on?“

„Ei olle middagi uut kuulda, aus noor herra, kui et Teie noor ronk 10

päwa eest ärrakärwas, mis jäger Teile minnewa aasta kinkis.“

„Oh sa waene loom,“ ütles noor herra. „Mis tal siis wigga on olnud?“

„Mis tal suurt wigga olli, muud kui on liaks paljo raibet sönud, kui Teie pappa talli-hobbosed üksteise järrel ärrakärwasid. Ma arwasin warsi.“

„Hans, mis sa rägid? Minno pappa talli-hobbosed on surnud?“ küsis noor herra. „Mis neil siis wigga olnud?“

„Mis neil suurt wigga olli — wastas Hans — kuid et nad weeweddamissega wägga waewatud said, kui möisa maiad pölle sid, ja ei aidand ommeti middagi. Ma arwasin warsi.“

„Jummal hoidko ja keelgo! Hans, mis jutto sa aiad“ — ütles noor herra — „kas meie illus moisa pöllend on? oh mul tulleb wessi silma! Kuida se önnetus siis juhtunud?“

„Kui Teie pappa önsa mattused ollid, sai ta öse tulle walgel maetud, ja kui pea on seäl tulle londist sädde kattukse sees? Ma ütlesin kohhe.“

„Minno Issand ja Jummal,“ kissendas noor herra. „Minno pappa surnud! Mis többi tal olli? mis mo ödde teeb?“

„Mis ta teeb? Temma läbbi Teie pappa önnis ennast surnuks kurwastas, kui preilil pisike lapsoke olli, agga lapsel ei olnud issa, egga emmal meest. Laps olli poeglaps.“

Muido ei olle just middagi udest koddo sündinud, ütles Hans ja tombas ise ninna üllesse.

Mis mõda läinud, on teäda, mis tulleb, on teädmatta.

Londoni linnast Inglismaal olleme monikord jubba, kui juhtus räkinud, rägime praego jälle, ja kui Jummal ello terwist annab, eddespiddi ka weel mitto korda. Agga lin on ka pärrato suur. Neist innimestest, kes seäl sees ellawad, saaks pool Rootsi riki täis: seäl ellawad liggi kaks millioni ehk musttuhhat innimest sees. — Oi wennikenne, kül need woiwad ka aastas middagi nahka panna! Oi jah; kui külla wadder omma numatud siggotikko siinna turrule wiiks, saaks ikka teise hinna, kui Pernus, Willandis ehk Sindi wabrikus; agga ta on nattuke kaugel.

Ühhel päwal reisis üks noor Inglisse mees sure postitöllaga, kus paljo teisi ka peäl istusid, Londoni linna, kus ta agga keddagit innimesse hinge mujdo ei tunnud, kui omma öemeest, kel ta küllalisseks läks, ja öemehhe abbikasa, kes ta ödde olli. Omma usso ja ammeti polest olli temma öemees rätsepa-meister, se on nisuggune, kes teisa mitte allasti ei jätta; kui ka monne kue jures wahhest rideset nappus tulleb, no mis me sedda hakkame arrotama ja korrotama! „Kust innime peab siis ellama?“ —

Postitölla peäl istus noor mees just postiljoni körwas ning sai temmaga tutwaks. Postiljon ei olle mitte kutsar, waid Inglisse pöstitöllade peäl üllewataja, kes kirjade ja mu pakkide eest peab wastama. Kui nad nenda teine teisega maggust jutto aiasid, ei moistnud kummagi möttelda, kus Jummal neid pärrast jälle piddi kokko saatma. Liggi pool ööd olli mödas, kui posti-töld Londoni joudis. Süssi muutal pimmedal ööl piddi igga mees teädma, kuhho ta läks; agga meie noor mees ei teädnud jälle mitte. Semehhe maia pikkasel pimmedal ööl, märato sures Londonis, olli raskem otsida, kui nööpnõäl heina koorma seest. — Postiljon olli agga hea mees ja ütles: „Kuulge, noor söbber, tulge Teie minno korteri! Minna ei ella isse ka mitte siin, pean agga ammeti pärrast kaks ööd näddalis Londonis maggama, ning minno kambris on just kaks sängi. Home woite parreminne omma semehhe maia otsida ja leida.“ Noor mees wöttis sedda hea teggo tännoga wasto ja läks kasa. Enne maggama minnemist jöid weel kummagi paar klasi Inglisse öllut ärra, mis koggoni teine jemaaeg on, kui wadder Pitkasillal, Liwa körtsis ehk Luige trahteris on sanud, ja läksid siis rahhoga maggama. Öse tulli nore mehhel korraga luggu kätte, et piddi wälja minnema. Agga linna kohtes on, kuida wadder teab, sellega suur hädda, kui innimenne ei tea kuhho minna? Enneks ärkas postiljon ka üllesse ja juhhatas tedda, kuida ta piddi minnema: pahhemat köt,

parremat kät ja jälle pahhemat kät. „Ukse wötti on kaddund; — ütles temma — agga wöike minno suur nugga liggi, surruge sedda ukse wahhele, siis lähhäb uks issegi lahti! Minge agga heäle järrele! Teie kulete jo Temse-jöe kohhisemist; agga pange middagi selga, ö on willo.“

Ruttoga panni noormees koggematta postiljoni kamsoni selga ja läks. Pimmedas treppi peäl löi mees kord ka ninna wasto müri nurka, et werri purrinal tagga olli; agga öhtane öllut kihhas alles Peas; mis ta sest suurt tähhele panni! Agga immelikkum luggu olli se, et mehheke oinma wässind Peaga seäl, kuhho ta läks, maggama jäi, ja mitte warsi tuppa ei tulnud. Postiljon hakkas jubba kartma, ja kui ta oues ulitse peäl kissa kulis, tulli tal warsi se mötte: „Ta waene mees on wist koia uksest koggematta ulitse peäle läinud ja pressitud sanud.“ — Mis assi presssiminne siis on? Inglisse-maal, armas wadder, on ning olli se üks tuttaw assi. Kui kord laewade peäl madrusteste nappus olli, siis satis kaptein öhta monned tuggewad mehhed wälja madrussid püüdma, ja lubbas neile pärrast jogi-rahha. Nisugguse püüdjad hulkusid siis öse pimmedas möda ulitsaid ja körtsi ukse taggusid, ja kust nad monne kölblikko mehhe joobnust ehk targast peast kätte said, sedda ei küsinud nad mitte paljo: „külamees, kes sinna olled, ehk kes Teie ollete?“ waid weddasid tedda — tahtnud temma ehk tahtmatta — wäggise laewa peäle,

ja siis Jummalaga! Nisugguſt öſeſt innimesſe jahti nimmetakſe Inglisſemaal pressiminne; ſepärraſt kartis ka postiljon: „Temma on wiſt pressitud ſanud!“ — Ta tahtis weel tehha, mis wois, kargas maaſt üllesſe, panni kue ſelga ja töttas wälja. Oues olli agga rahwa kölla jubba kaugemale läinud, ja kui hea mees paar ulitſid eddaſi olli läinud, ſattus ta isſe korraga pressijatte kätte, ſai — ehk kül wasto meelt — laewa peäle wetud, ja teiſel hommikul — nutta ehk naera — Jummalaga! Laew läks ja meie postiljon temmaga.

Tükki aia pärraſt ſai nore mehhel oues külm maggades, ärkas üllesſe ja läks tuppa. Toas ei hakkanud ta ka mitte ennam järrele pärrima, kes ſeäl olli ehk ei olnud, waid pugges keige postiljoni kamſoni ja omma werriſe ninnaga ſoja tekki alla ja jäi maggama. Teiſel hommikul odati postiljoni poſtkontori peäle; kello 8 piddi ta ſeäl ollema, agga kello 10 ei tulnud ka weel mitte, ning poſtmeister ſatis tedda temma korteriſt tagga otsma. Taggaotsja ei leidnud postiljoni mitte, waid üht woöraſt meeſt werriſe riettega temma kambriſt ja werre radda läks kunni asja-aiamisſe-kambri ukſeni, kus peälegi ſuur nugga maas olli, ja ſüggawas al kohhiſes Temſe-jöggi. No nüüd ollid asjad hästi. Mis wois woöras innimenne muud arwata, kui et mees postiljoni ärrahukkanud ja alla Temſe wiskanud? Postiljon olli kaddund, pitk nugga olli ſeäl, werre radda olli tagga ja mees isſe ka werrine — kes wois

seäl teisiti arwata? Noor mees sai nüüd kohto ette widud, keik tasjud läbbi otsitud ja wata! kamjoni taskus on postiljoni rahha-kot ja temma pitseri förmus ning monni mu temma asji ka. Nore mehhe ots olli kä. Ta nimmetas omma öemeest — kegi ei tunnud tedda, — ta nimmetas omma ödde — kegi ei teädnud temmast. Ta räkis keik omma luggu eestotsast üllesse, ni paljo, kui ta teädis — kohtomoistjad wastasid: „Se on keik tühhi juits ja aur, sinna olled mehhetapja, saad üllespodud ja muud middagi.“ Kuida ööldi, nenda sündis jubba warsi pärrast lounat, et mehheke wöllas rippus, Inglisma prugi järrele. Inglisma pruuk on agga nenda: Et Londonis kelmisid wägga paljo on, siis ei tehta nendega, kedda üllespuakse, mitte pitka jorro, rahwas ei panne sedda ka suurt tähhele, sest nisuggust asja woib tihti nähhä. Kurjateggijad sawad, ni paljo kui korraga käes on, ühhe laia wankre peäle pandud ja wölla alla widud. Seäl pannakse neile asad kaela, teised asad üllesse konkso otsa, wanker aetakse alt ärra, poiste jallad ei ullata mahha: seäl nad siis siplewad, nago kallad önge otsas, ja kegi ei wata ennam ümber nende peäle. Inglismaal ei olle pominne agga mitte ni inneto surm, kui maial mail, agga ta on ikka nattuke kibbe ka. Wöllast enne surma mahhawötta ei tohhi kegi; sepärrast tullewad mitto korda kurjateggia liggemessed suggulased ja wennitawad nikaua jallust, kunni ta surreb, ja siis matwad tedda ausaste mahha. Agga

meie nore mehhel ſugguſeltſi ei olnud. Wasto öhtut läks üks noor rätſep omma emmandaga jallotama, ning nende te läks wõllaſt mõda. Nad löid ka ſilmad wõlla peäle ja korraga karjatas emmand: „Oh Jeſuke, ſeäl kõlgub minno wend wõllas!“ Agga weel ſuremaks läks nende ehmatus, kui wend omma õe tutwa heäle peäle ſilmad lahti löi ja neid hirmſaste pöritas! Seſt temma ellas alles, ja ſe paar rahwaſt, kes mõda läkſid, ollid temma õdde ja õemees.

Õemees agga, kes terrane mees olli, teädis warſi mis ta piddi teggema. Kunni naene käſſi kokko löi ja kisſa teggi, katſus temma, kuida naeſe wenda peäſta. Teiſi innimesſi ei olnud juſt mitte paljo ſeäl, ja hea ſanna ja makſo eeſt ſai ta pari julgid poiſſa kätte, kes mehhekeſſe, ſedda teiſt muud ühti, wõllaſt mahhawõtſid ja ilma kärrata rätſeppa maiaſſe wiſid. Seäl tonſis ta wimaks täieſte ellusſe, olli monni pääw haige ja ſai pärraſt terweks. — Kui monni aeg mõdas olli, ütles õemees ühhel õhtal temma wasto: „Naeſewend, ſia male ei woi ſa mitte ellama jäda. Kui aſſi wälja tulleb, puakſe ſind teiſtkorda parreminne ja mind ka liggi. Ehk kui ka keik wagguſi jäeb, ſiis olled ſa ommeti üht kaelaehted kannud, mis ſulle egga meile mitte auuks ei olle. Sa pead Amerikamale minnema. Seäl tahhan ma ſinno eeſt murretſeda.“ Naeſewend tundis ärra, et õemehhe jut öige olli, ja läks. Wiladelwia lin olli ſe koht, kus ta laewaſt mäele astus.

Siin ollid tal keik weel woöramad, kui esmalt Londonis, ja mötles isseenneses: „Kui ommeti Jummal mulle üht tutwad innimest wasto juhhataks! — Agga wata! kui temma alles öhkab, tulleb jubba üks tuttaw madrus möda ulitset wasto, ja se olli endine — postiljon. Mitda woöram se koht, kus kaks tutwad kokko juhtuwad, sedda surem on nende röom. Agga nenda polnud meie tutwade luggu mitte, waid sure russikaga läks postiljon omma tutwa wasto, ja kissendas: „Kes Judas sind, sa paggana ö-josik sia on juhhatanud? kas tead ka, et minna sinno pärrast ollen **pressitud** sanud?“ — Inglisse mees agga watas esmalt ta peäle ja ütles pärrast: Paggan wötko, kas se siis middagi wäärt ei olle, et mind sinno pärrast üllespodi? Pärast sedda läksid nad Kanno körtsi, Wiladelwia linnas, ja räkisid teine teisele omma luggu. Wimaks aitas noor mees postiljoni madrusse tenistusseft lahti, ja satis Inglismale taggasi.

Mis ma nüüd wadderile löppetusseks weel ütlen? Mis muud, kui sedda: Hommiko wälja minnes ärra kütle mitte, et sa öhta jälle nisamma taggasi tulled. Ja kui so käsi 99 korda hästi käis, siis pallu ikka Jummalalt abbi ja önnistust, et saddamas kord mitte nenda ei olle, kui neil kahhel mehhel.

Juhhataja.

	leh.	külg
Kaddund tal		1
Kes teeb keikide tahtmist, ei ſa kellegi tahtmist		60
Waene narrokaupmehhe poeg ja temma koer		65
Rikka anne ja waeſe anne		172
Otto ja Katta		178
Mihkel Rüiter		189
Tulli änd		200
Weel ükskord Eiſtakiusſeſt		217
Lühhikenne öppetus kuuſt ja taewa tähtedeſt		247
Waat, ſe olli öige		257
Laiſa himmustamisſed ja ſowimisſed		260
Üllekohhus ei ſeiſa kottis		264
Parras, parras, hästi parras		268
Sanna tulleb ſannaſt		271
Mis möda läinud, on teäda, mis tulleb, on teädmatta		273

(Minnewa aastaſe Sannumetoja 60 leh. külj. on üks wigga. Seäl ſeiſab 63 mill., agga peab ſeisma 441 millioni.)